ABC Amber Palm Converter, http://www.processtext.com/abcpalm.html

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\D\Dumas Alexander_Dumas Alexander - Pád Bastily 1.pdb

PDB Name: zdroj
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Alexander Dumas
Pád Bastily - 1 díl

1. Pád Bastily aneb první rok svobody

Když Alexandre Dumas starší před sto lety, roku 1870, umíral, byl uznávaným klasikem dobrodružného románu na pokračování. jeho romány si získaly nesmírnou popularitu dík napínavosti a zajímavosti děje, nikoliv dík uměleckým ambicím nebo historické pravdivosti. Jeho věrný spolupracovník, profesor dějepisu Auguste Maquet se podílel na vzniku většiny Dumasových historických románů a dodával jim zdání historické věrohodnosti. Ale historie byla oběma prostě zásobnicí zajímavých námětů nebo prostředí, do nichž bylo možno umístit výplody Dumasovy takřka neúmorné obrazotvornosti.

Pokud šlo o konstrukci napínavých zápletek, tam se Dumas projevoval jako opravdový mistr. Dovedl si vymýšlet stále nové dramatické situace a efektní rozuzlení. Že se svými spolupracovníky vytvořil přes dvě stě románů na pokračování, dokázal se opakovat jenom málokdy. Jsou to ostatně romány, koncipované velice volně, podobající se spíš sérii dobrodružných příhod. Jeho hrdinové, nikoliv ovšem ti "historičtí", tj. osobnosti, které skutečně existovaly, nýbrž ti, které si vytvořil sám, jsou většinou vyloženě kladní, nebo vyloženě záporní. Ti kladní se podobají dost svému autorovi; jsou plni energie a optimismu, dokáží se orientovat v každé situaci a nikdy neklesají na mysli.

Takto chápaný historický román nemohl ovšem potřebovat úzké spojení s historickou skutečnosti. O pochopení historického procesu ani Dumas, ani Maquet neusilovali, neměli toho ani zapotřebí. Velké historické událostí jsou vysvětlovány intrikou mocných osobnosti nebo tajných společností. Od konce třicátých let, kdy Dumas začal vyrábět své sériově romány, jeho citlivost chápat společenské problémy nerostla, naopak upadala. Dumas, který svoji literární kariéru začal jako bojovník proti absolutismu, a který se po červencově revoluci 1830 klonil k republikánství, se nakonec stal spokojeným měšťákem, ostře kritizovaným vlastním (byť nemanželským) stejnojmenným synem.

Toto všechno bychom si měli uvědomit, než se pustíme do čteni třetí části seriálu o předrevoluční a revoluční Francii, navazující na Josefa Balsama a Královský náhrdelník. Setkáme se zde s několika postavami, které jsme už poznali: Andréou de Taverney, toho času dvorní dámou královny Marie Antoinetty, jejím manželem Olivierem de Charny a jeho bratry intrikánsky podaným publicistou a revolucionářem Maratem, tajuplným doktorem Gilbertem, z něhož se vyklube bývalý plebejský milenec Andrey, k nimž přistupují představitelé Třetího stavu, sedlák filosof Billot, a jeho chráněnec, sirotek Louis-Ange Pitou.

Ve srovnání s předchozími svazky série je Dumasův přistup k historické realitě daleko rozkolísanější, nejednotnější. Bylo snazší psát s nostalgii o předrevolučním "starém řádu" než psát o revoluci, k jejímuž symbolu, trikolóře, se hlásila červencová monarchie, druhá republika a nakonec i císařství Napoleona III. Dumas nemohl také šmahem odsoudit Ludvíka Filipa, vévodu z Orleansu, jak to činili někteří konzervativci, protože sám svoji kariéru začínal pod ochranou jeho syna a jmenovce, v letech 1830-1848 ústavního krále buržoazní monarchie.

A tak historie léta a podzimu roku 1789 (Prvního roku svobody stejnojmenné práce marxistického historika Alberta Soboula) klouže po povrchu a skutečné problémy obchází. Jestliže tedy budete chtít rozumět textu románového vyprávění, a nebudete spokojeni s tím, že Bastila padla proto, že dva příchozí z venkova chtěli osvobodit doktora Gilberta, který byl do ní údajně vsazen, přečtěte si následujících pár stránek. Nejde o stránky, které by měly kázat, kde romanopisec Dumas a jeho informátor zhřešili proti pravidlům historikova řemesla - to by nemělo žádný smysl. Román je prostě literární fikce, oživující skutečnost, a nemá smysl ji měřit kánony historické vědy - která ostatně v době Dumasově vypadala docela jinak, než jak vypadá dnes. Ale i román usiluje o vytvoření jisté představy o době, do níž je situován, a metodická konfrontace vyprávění s moderní informací nemůže být na škodu, spíš naopak.

Nenašli jsme dosud popis Francie roku 1789 z pera českého pozorovatele, abychom jej mohli postavit vedle zpráv Angličana Arthura Younga, který měl štěstí, že právě v červenci 1789 projížděl zemi, nebo Američana Jeffersona, který byl v Paříži jako diplomatický zástupce. Zprávy rakouského vyslance u versailleského dvora můžeme zatím doplnit jenom dopisy absolventa pražské a vídeňské university, bývalého studenta medicíny a přírodních věd a rodáka ze severočeské Chřibské, Tadeáše Haenkeho. Haenke byl v červnu přijat za člena španělské výpravy, poslané do oblasti Tichého oceánu, a z Vídně cestoval přes Mnichov a Štrasburk, Paříž, Bordeaux a Bayonne do Madridu. Paříží projel kolem 4. července, den po pádu Bastily, 15. července, dosáhl už španělských hranic u Bayonne. Z Madridu o revolučních událostech moc psát nemohl, ale víme o něm, že byl jedním z mála ctitelů filosofa Rousseaua, a že se mu "starý režim" nelíbil ani ve Španělsku, ani ve španělské Americe, tedy asi ani ne ve Francii. Tím větší je škoda, že Haenke se s prvním jednáním Francouzské revoluce minul a že jistě také s ohledem na rakouskou cenzuru nezanechal

po sobě osobitější popis revoluční Francie.

Dáme-li však dohromady informace z jiných pramenů, můžeme srovnat situaci předrevoluční Francie se situací ve spojeneckém soustátí rakouském. Obě velmoci měly asi po 26 miliónech obyvatel, obě měly zemědělský charakter, i když Francie měla daleko vyspělejší nezemědělskou výrobu manufakturní. Tři čtvrtiny obyvatel žily ve Francii ze zemědělské výroby a byly proto závislé na fluktuaci cen zemědělských výrobků. Od konce sedmdesátých let klesaly ceny vína i obilí, v polovině osmdesátých let rychle poklesly v důsledku sucha stavy ovcí. Roku 1786 uzavřela Francie hospodářskou smlouvu s největším soupeřem v manufakturní výrobě, Velkou Británií, která byla již uprostřed první průmyslové revoluce. To znamenalo, že francouzská výroba nebyla s to soupeřit s anglickou konkurencí a že se na dlažbu dostávaly desetitisíce nezaměstnaných manufakturních dělníků. Tuhá zima roku 1788-1789 a malá úroda předchozího léta spolu se spekulacemi zvedla ceny chleba a z pětiny obyvatelstvu udělala žebráky.

Krize hospodářská byla provázena krizí sociální a politickou. Teoreticky se francouzská společnost skládala ze tří stavů; duchovenstva, šlechty a Třetího stavu.

Ve skutečnosti existovaly dialekticky protiklady mezi "privilegovanými" prvními dvěma stavy a Třetím stavem, ale také uvnitř každého z nich. Existovaly hluboké rozpory mezi venkovským a nižším duchovenstvem a vysokým klérem, mezi drobnou vojenskou a úřednickou šlechtou a velikými pány otce dvora. Třetí stav se skládal z toho, čemu se tehdy říkalo buržoazie a co bychom my dnes nazvali velkou buržoazií, mocnou hospodářsky a zbavenou práv politických, a proto nespokojenou. Lid se tehdy říkalo drobné buržoazii a ostatek obyvatelstva byl "drobný lid" nebo "lúza" - to byli lidé, kteří sice žili a pracovali uvnitř stavovské společnosti, ale neměli nebo neměli mít nejmenšího vlivu - na její vývoj. Stejné protiklady byly i na venkově, kde sedláci (femiers) byli povinni odvádět peněžní plat jako převládající formu feudální renty, zatímco střední a drobní rolníci (métayeurs) odváděli nápolek, čili část úrody nemluvě o podruzích a nádenících, kteří půdu neměli vůbec nebo minimálně.

Vnitřní protiklady byly obecně známé a vytvářely atmosféru neklidu, očekávání reforem, za něž se stavěla naprostá většina obyvatelstva, dokonce i část privilegovaných stavů. Král Ludvík XVI. podléhal silně vlivu svých rádců a dvora a neměl jasnou politickou koncepci. Jeho reformně naladění rádci obyčejně byli odvoláni pod tlakem dvorské "pekelné kabaly", jak ji nazýval rakouský vyslanec. Poslední byl Brienne, který byl přesvědčen o potřebě reforem a dostal se roku 1788 do konfliktu s aristokratickými opozičníky, představovanými okruhem favoritů Marie Antoinetty v čele s Madame de Lamballe a vévodkyní z Polignacu, princi královského dvora (Monsieurem, vévodou z Provence, pozdějším Ludvíkem XVIII., hrabětem z Artois, pozdějším Karlem X.) i s konzervativními parlamenty, čili soudními dvory. Brienne prosadil svolání generálních stavů, které nezasedaly ve Francii od roku 1614, a které měly být svolány k 1. květnu 1789. Ve Francii se už nevědělo, jaká byla vlastně úloha generálních stavů a ani historická komise, za tím účelem ustavená, to nezjistila. Briennův nástupce, švýcarský bankéř Necker, otec spisovatelky paní de Stael, rozhodl koncem roku 1788, že zástupců Třetího stavu má být zvolen stejný počet jako obou stavů privilegovaných. Mezi nimi byli ovšem i někteří šlechtici (Mirabeau, Lafayette, Gondorcet), většinou však se zástupci Třetího stavu (necelých šest set lidí z celkového počtu 1139) skládali z "buržoazie" a měli právnické vzdělání - nebyl mezi nimi ani jediný rolník nebo dělník.

Předpokládalo se, že generální stavy se budou zabývat "sešity stížností", které se skládaly po celé Francii, a že jejich úkolem bude vytvořit ústavu, která by Francii politicky přiblížila anglickému nebo americkému vzoru. Ale když se počátkem května 1789 generální stavové sešli před Paříží ve Versailles (král je tam svolal, proto, aby se mohl věnovat lovu) a 5. Května se dočkali v "Paláci menších zábav" na Pařížské avenue zahájení, byli zklamáni, protože o reformách neřekl ani král, ani první ministr Necker ani slovo. Následující týdny byly vyplněny jednáním o to, zda všechny tři stavy budou zasedat a jednat pohromadě, nebo podle starého zvyku odděleně. 17. června se Třetímu stavu podařilo získat pro společné zasedáni aspoň část duchovenstva, načež se prohlásil za Národní shromáždění. Svojí existencí si Národní shromáždění posílilo usnesením, že s daněmi dosud vybíranými sice nesouhlasí, že však je bude povolovat, pokud bude samo zasedat. Kdyby bylo tedy rozpuštěno, znamenalo to daňovou stávku. Tento postoj "zástupců šestadevadesáti procent francouzského národa" vedl ovšem k první srážce s králem a dvorem.

20. června našli poslanci dveře zasedacího sálu zavřené a obsazené vojskem. Odešli do blízké Míčovny, kde složili přísahu, že se nerozejdou, dokud nedají Francii ústavu. Král na to 23. června reagoval tím, že v plenárním zasedání všech tří stavů zrušil všechna usnesení Třetího stavu a nařídil, aby se poslanci rozešli a zasedali odděleně. Poslechla ho šlechta, část duchovenstva a zástupci Třetího stavu odmítli odejít ze sálu, opírajíce se o projevy souhlasu z řad obyvatelstva a dokonce i o vojska. Předseda Národního shromáždění Bailly i Mirabeau odmítli poslouchat královy příkazy - a ten ustoupil. První nápor dvora byl odražen, král sám nařídil duchovenstvu a šlechtě, aby se připojili k Třetímu stavu a Národní shromáždění se 9. července přejmenovalo na ústavodárně shromáždění.

Král, který byl opět zcela pod vlivem královny a jejích přítelkyň, se však brzy vzchopil k odporu. Od začátku července se k Paříži a Versaillím stahovaly vojenské oddíly, zejména oddíly složené z cizinců; dragounský Královský německý pluk (Royal Allemand), Berchenyiho husaři, posíleny byly oddíly Švýcarů. 11. července byl první ministr Necker zbaven úřadu a vypovězen ze země. Do čela nové vlády se dostali vévoda de Broglie, Breteuil, lidé, které Jefferson nazýval "tureckými despoty". Situaci zachránil pařížský lid. V neděli 12. července došlo v Paříži ke shromážděním, na nichž se oslavoval Necker a Lafayette a protestovalo se proti "špatným rádcům" královým. Zvlášť hlučné byly projevy na nádvoří "Královského paláce" (Palais Royal), který patřil vévodovi z Orleansu a byl vyňat z policejní pravomoci. Proti davu byli posláni dragouni Královského německého regimentu, jejichž zákrok způsobil po Paříži nesmírné rozhořčeni. Následujícího dne se ustavila pařížská městská rada a na její výzvu se začala tvořit "měšťanská milice", zárodek pozdější Národní gardy. Na stranu demonstrantů se otevřeně přidávali vojáci francouzských gard, kteří střežili královské paláce a srazili se s německými dragouny. I to vedlo k tomu, že oddíly ležící kolem Paříže v pondělí 13. července nezasáhly: V úterý 14. července dobylo neozbrojené obyvatelstvo Invalidovnu

(Hótel des Invalides), některé arzenály a po ulici svatého Antonína táhly na Bastilu, střežící na východním konci města zásoby zbraní a pár zapomenutých státních vězňů. Bastila padla zejména díky neohroženosti "davu" a francouzských gardistů - a s ní padl nejenom symbol panovnického absolutismu, nýbrž sám absolutistický režim. Ludvík XVI. totiž po zprávách z Paříže znova dočasně kapituloval. Povolal zpět Neckera, schválil usnesení ústavodárného shromáždění, zřízení Národní gardy a z rukou jejího velitele, Lafayetta, a pařížského starosty přijal nový státní symbol, trikolóru, která bourbonskou bílou barvu dala mezi barvy Paříže, červenou a modrou. Trikolóra zvítězila nad dynastickými liliemi, ale černá kokarda stoupenců Marie Antoinetty definitivně poražena nebyla. Její nejreakčnější stoupenci v čele s hrabětem z Artois zahájili proud emigrace. Ti, kdo zbyli, snažili se proti Třetímu stavu používat subtilnějších zbraní, ale nepřestali spoléhat na vojenskou moc.

V červencových a srpnových nocích roku 1789 procházela francouzským venkovem vlna strachu - "Velký strach" ze spiknutí statkářů, z brigandů, z tlup nezaměstnaných, žebráků, lupičů. Velký strach vedl k tomu, že gardy vznikaly i na venkově a že se stupňoval odpor proti feudálním přežitkům. Ústavodárné shromáždění se snažilo napětí na venkově zmenšit, a v noci ze 4. srpna se usneslo zrušit feudální privilegia - ovšem za náhradu. I tak to znamenalo dovršení revoluce politické revolucí sociální. Pojištěním práv občanů měla být Prohlášení práv člověka z 26. srpna 1789.

Ve městech, a především v Paříži, ovšem neklid nezmizel, nýbrž naopak vzrůstal. Proud emigrace zbavoval zaměstnání tisíce lidí, hlad rostl, zásobování bylo stále horší. Jefferson soudil, že "každou chvíli může dojít pro nedostatek chleba k povstání". V kalných vodách lovili agenti vévody Orleánského, který se chtěl stát ústavním panovníkem Francie, ale také stoupenci dvora, kteří se báli o monarchii a připravovali kontrarevoluci. K tříděni docházelo i v řadách Třetího stavu, kde se monarchisté stávali menšinou. Odpor proti dvorské kabale trval. Mirabeau prorokoval, že to všechno skončí velmi špatně: "Na co myslí tihle lidé? Cožpak nevidí, že se jim hroutí. půda pod nohama? Vše je ztraceno: král a královna zahynou a uvidíte, že lid se nezastaví ani před jejich mrtvolami."

Pod vlivem "těchto lidí" král odmítal potvrdit dekrety ze 4. srpna a přes předchozí nezdar začal opět k Paříži stahovat vojenské oddíly. Po příchodu Flanderského pěšího pluku uspořádali důstojníci gardových oddílů ve Versailles večeři, při niž byli aklamováni král s královnou a projevovala se tu nenávist vůči Ústavodárnému shromáždění. Po těchto zprávách došlo ke třetímu konfliktu s králem. V pondělí 5. října 1789 se vydaly pařížské ženy doprovázené Národní gardou a děly do Versailles a donutily krále, aby schválil dekrety a slíbil, že do Paříže dá dovézt obilí, s nímž podle obecného přesvědčení jeho okolí spekulovala. Ale nenávist vůči "Pekařce a Pekařovi", "Rakušance" vedla 6. října ke krvavému konfliktu s tělesnou stráží, k dobytí paláce a vpádu do královnina obydlí. Lafayette a jeho garda sice zabránili nejhoršímu, ale král musel slíbit, že se téhož dne přestěhuje do Paříže. V Tuileriích byl dvůr od tě doby vlastně vězněm pařížského obyvatelstva, které mohlo napříště také daleko bezprostředněji ovlivňovat jednání Ústavodárného shromáždění, které se usadilo v sousedství Tuilerií, v paláci Manéží. Většina Ústavodárného shromáždění ovšem z podpory lidových mas neměla velikou radost - jejich pocity Dumas vyjadřuje opravdu výstižně. Proto poslanci odhlasovali 21. října zákon o výjimečném právu, který dával městským radám právo použít proti lidu vojenské asistence. Proti zákonu tehdy protestovali jenom dva lidé: Na tribuně Ústavodárného shromáždění poslanec za Arras Maxmilián Robespierre, a na stránkách svého časopisu "Přítel lidu" (Ami du peuple) žurnalista Marat. A tím se vracíme znova k závěru Dumasova románu, který nás jako pestrá freska ošidných barev provádí první etapou dosud nejvýznačnější epochy francouzských dějin.

Josef Polišenský

2. Hrdina našeho příběhu

Na rozhraní Pikardie a Soissonais, v oné části francouzského území, jež patří k prastarému dědictví našich králů nazývanému Ile-de-France, uprostřed padesáti tisíc jiter lesů, rozprostírajících se na nesmírné ploše, vykroužené jako srpek měsíce od severu k jihu, leží malé městečko Villers-Cotteréts, téměř ztracené ve stínu ohromného parku založeného Františkem I. A Jindřichem II. Proslavilo se jako rodiště Charlese-Alberta Demoustiera, jenž tu v době, kdy začíná náš příběh, sepisoval své Dopisy Emilii o mythologii k velké radosti tehdejších krásek, které si je, jak se objevily, ještě za čerstva rvaly z rukou.

Má-li být obraz básnické slávy městečka úplný - městečka, jemuž nactiutrhači bez ohledu na královský zámek a na dva tisíce čtyři sta obyvatel tvrdohlavě říkají městys - musíme připomenout, že leží ve vzdálenosti dvou mil od La Ferté-Milon, kde se narodil Racine, a osmi mil od Château-Thierry, kde se narodil La Fontaine. Dodejme ještě, že matka autora Britannika a Athalie pocházela přímo z Villers-Cotteréts.

Vraťme se však ke královskému zámku a k dvěma tisícům čtyřem stům obyvatelům města.

Zakladatelem zámku byl František I., na nějž tu upomínají salamandři, a jeho stavbu ukončil Jindřich II., jehož iniciály zde vidíme vpletené do monogramu Kateřiny Medicejské v kruhu tři půlměsíců Diany de Poitiers. Kdysi byl zámek sídlem rytířského krále a jeho lásky k madam d 'Etampes, později Ludvíka Filipa Orleánského a jeho krásné a milované madam de Montesson. Od smrti prince Ludvíka Filipa nebyl téměř vůbec obýván. jeho syn, Filip Orleánský, kterému se později všeobecně říkalo Egalité, připravil zámek o slávu vévodského sídla, používal ho jen při honech.

Je známo i to, že villers-cotterétský zámek s okolními lesy tvořil součást apanáže, kterou věnoval Ludvík XIV. svému bratru, Monsieurovi, když se druhý syn Anny Rakouské oženil s Henrietou Anglickou, sestrou krále Karla II.

Slíbili jsme našim čtenářům, že jim povíme také něco a dvou tisících čtyřech stech obyvatelích města. Krátce řečeno, bylo to zde jako v každém jiném místě, kdo se seskupí dohromady dva tisíce čtyři sta jedinců. Bylo to SESKUPENÍ:

Za prvé několika šlechticů, kteří trávili léto v okolních zámcích, zimu v Paříži, a protože se opičili po vévodovi, měli v městečku jen přístřeší.

Za druhé pěkné řádky měšťanů. Ti si po vydatném jídle vycházeli den co den za každého počasí s deštníkem v ruce

na procházku, která obyčejně končívala u širokého příkopu, oddělujícího park od lesa. Od města to bylo asi čtvrt míle a příkopu se říkalo - zřejmě podle oddechnutí, které se při pohledu na něj vydralo z dýchavičných prsou chodců, spokojených, že se neschvátili, i když ušli takový lán cesty - Ufuf.

Za třetí, a to z velké většiny, řemeslníků, kteří pracovali, jak byl týden dlouhý a jen v neděli si dovolili vyjít na procházku, která byla pro jejich šťastnější spoluobčany každodenním potěšením.

Za čtvrté několika ubohých nuzáků. Pro ně neměl týden ani tu neděli, po šesti dnech námezdní práce u šlechticů, u měšťanů i u řemeslníků se plahočili sedmý den hlubokým lesem a sbírali chrastí nebo větve, ulámané vichřicí, jež dokáže skosit les, jako by dub byl klasem, a zurážené dřevo poházet po vlhké, ponuré půdě vysokých lesů, té velkolepé apanáže královského prince.

Kdyby Villers-Cotteréts - Villerii ad Cotiam Retiae - mělo tu smůlu, že by bylo historicky významným městem, vzbudilo by jistě zájem archeologů, kteří by sledovali krok za krokem, jak se postupně vyvíjelo z vesnice v městys, z městysu v město, přestože mu tento poslední stupeň vývoje, jak jsme již řekli, bývá upírán. Zjistili by bezpochyby, že vesnici původně tvořila dvojí řada domů, vroubících cestu z Paříže do Soissons; dodali by, že jejich poloha na pokraji krásných lesů přivábila další obyvatele, že jejich počet rostl, že přibývalo uliček, které se paprskovitě rozbíhaly ven, k místům, s nimiž bylo důležité udržovat spojeni, a směrem dovnitř se sbíhaly v bodě, kde se vytvořil s naprostou samozřejmostí střed vesnice, jemuž se na venkově říká náves. Kolem ní vyrostly nejkrásnější budovy, z vesnice se stal městys s náměstím, s kašnou uprostřed, dnes vyzdobenou čtyřmi ciferníky hodin. Nakonec by archeologové ještě určili přesné datum, kdy se vedle skromného kostelíka, první potřeby každého lidu, začaly vypínat zdi rozlehlého zámku, posledního rozmaru jednoho krále. Z tohoto zámku, o němž jsme vyprávěli, že byl nejprve sídlem králů a pak vévodů, je teď smutný, ohyzdný chudobinec, spravovaný seinskou prefekturou.

V době, kdy náš příběh začíná, se sice všechno, co bylo královské, už-už povážlivě naklánělo, ale ještě se nezhroutilo, věci nedošly tak daleko jako dnes. V zámku sice již nebydlel vévoda, to je pravda, ale také tam ještě nebydleli ti nejubožejší z ubohých. Tehdy byl zkrátka a dobře prázdný až na hrstku lidí, kteří se starali o to nejnutnější. Kromě jiných tu bývalo vidět vrátného, míčovníka a kaplana. Okna celé té obrovské budovy byla neustále zavřena, i okna do parku i okna obrácená do druhého zdejšího náměstí, a to jen zvyšovalo dojem opuštěnosti a smutku místa, pojmenovaného vznešeně Zámecké náměstí. Na jeho konci stál malý domek, o němž nám snad čtenář dovolí povědět několik slov.

Domek byl malý a bylo ho vidět jen zezadu. Ale podobně, jak to někdy bývá i u lidi, byl na něj nejpěknější pohled právě odtud. Průčelí, z něhož vedl do Soissonské ulice, jedné z největších v městě, neohrabaně klenutý a osmnáct hodin ze čtyřiadvaceti mrzoutsky zavřený vchod, bylo skutečně pravým opakem milého a veselého vzezření zadní strany domku. Tam byla zahrada, nad zdí vykukovaly vršky třešní, švestek a jabloní a po obou stranách vrátek, kudy se vycházelo ze zahrady na náměstí, stály dva prastaré akáty. Z jara to vypadalo, jako by se natahovaly větvemi přes zeď, aby dosáhly co nejdál a mohly kolem dokola posypávat zem svými voňavými květy.

Byl to domek zámeckého kaplana. A kaplan se staral nejen o zámecký kostel, kde se sloužila bez ohledu na pánovu nepřítomnost neděli co neděli mše, ale i o malý ústav, který byl se zcela výjimečnou přízni obdařen dvěma nadacemi. Jednou pro kolej v Plessis, jednou pro seminář v Soissons. jistě nemusíme ani říkat, že náklady obou nadací nesla rodina Orleánských, nadaci seminární zřídil Regentův syn, kolejní nadaci vévodův otec: I to je zřejmé, že obě nadace byly pro ctižádostivé rodiče vysněným cílem a pro žáky zdrojem utrpení, protože pro ně to znamenalo psát každý čtvrtek mimořádné písemné práce.

Byl právě čtvrtek, červenec, a psal se rok 1789. Den byl nepřívětivý, bylo zataženo, od východu se hnala západním směrem bouřka s prudkým větrem a z nádherných akátů u branky, ne už tak svěžích jako z jara, strhla s sebou hrst drobných lístků zežloutlých v prvním žáru léta. V hlubokém tichu se ozývalo jen šelestění spadaných lístků, jak se točily a tiše na sebe narážely na udusané půdě náměstí. Těsně nad zemi pronásledovali ptáci hmyz. Na špičaté kostelní vížce s břidlicovou střechou odbilo jedenáct.

V tom zaburácelo takové hurá, jako by vzkřikl celý pluk hulánů, doprovázené hlomozem, připomínajícím rachot utrženého balvanu, dopadajícího z jedné skalní stěny na druhou. Dvířka mezi oběma akáty se otevřela nebo spíše rozlétla a uvolnila cestu divokému proudu kluků, který zaplavil náměstí. V mžiku se vytvořilo pět nebo šest rozdováděných, pokřikujících hloučků. Jedni se tlačili kolem kruhu, za jehož hranici neměla káča uniknout, druzí poskakovali po jedné noze a postrkovali kamének v mlýnku namalovaném na zemi bílou křídou, další skupinky se shlukly kolem pravidelně rozmístěných důlků, v nichž se zachycovala koule, a podle toho, zda v důlku uvízla, vyhrávali jedni nebo druzí.

Zatímco rozpustilým žáčkům, většinou v kalhotech, z nichž koukala kolena, a v krátkých kabátcích s prodřenými lokty nadávali sousedé z oken, že jsou darebáci, oddělovali se od toho houfu hráčů, utábořených na náměstí, tak zvaní vzorní žáci, kteří byli podle tvrzení místních tetek radostí a chloubou rodičů. Táhli se odtud krokem tak loudavým, že bylo vidět, jak se jim nechce odejít, a rozcházeli se s košíky v ruce každý svou cestou k rodičovskému domu, kde už na ně čekal krajíc s máslem nebo zavařeninou, aby je odškodnil za to, že si odřekli zábavu. Pro své oblečení - kabátky měli v docela slušném stavu a kalhoty skoro bez poskvrny - a navíc pro své do nebe vynášené způsobné chování byli terčem posměchu, někdy i nenávisti svých hůře oblečených a hlavně mnohem hůř vycepovaných spolužáků.

Kromě těchto dvou skupin žáků, které jsme roztřídili na žáky rozpustilé a žáky vzorné, existovala ještě skupinka žáků líných. Ti se nikdy nevyhrnuli spolu s ostatními a nemohli si ani hrát na hradním náměstí, ani odejít domů. Zůstávali totiž soustavně po škole. To znamená, že v době, kdy si kamarádi odbyli překlady z latiny a do latiny a věnovali se už káče nebo pojídání krajíců, oni se o přestávkách nehnuli z lavic a smolili na pultících úkoly, které neudělali ve vyučování, pokud se ovšem neprovinili tak těžce, že je nádavkem ještě stihl vrcholný trest, výprask metlou, karabáčem nebo důtkami.

Kdyby chtěl někdo směrem od náměstí projít cestou, kudy školáci před chvíli vyběhli ven, dal by se napřed pěšinou, zřízenou prozíravě opodál sadu, a došel by po ní do velkého dvora, kde žáci trávili kratší přestávky. A jakmile by se octl ve dvoře, dolehl by k němu z výšky schodiště silný, velmi důrazný hlas. Ten hlas se rozkřikoval za školákem, kterého musíme při naší nestrannosti historika zařadit do třetí skupiny, to znamená do skupiny lenochů. Provinilec se hnal po schodech dolů, ošíval se jako osel, když chce shodit jezdce, nebo školák spráskaný důtkami, když chce setřást bolest.

"Ach ty neznabohu! Ty kluku zlořečená!" rozkřikoval se hlas. "Ach ty zmije! Jdi pryč, zmiz odtud! Vade, vade! Pamatuj si, že jsem byl tři roky trpělivý. Ale s některými ničemy by ztratil trpělivost i sám Pánbůh! Dneska je konec, nadobro konec. Vezmi si ty své veverky, ty své žáby, ty své ještěrky, ty své bource, ty své chrousty a jdi si ke své tetě, jdi si k svému strýci, jestli nějakého máš, jdi si, k čertu, kam chceš, jen mi už nechoď na oči! Vade, vade."

"Ó, dobrotivý pane Fortiere, odpusťte mi to," doprošoval se druhý hlas, ozývající se ze schodiště. "Copak to stojí za to hněvat se tolik kvůli jednomu ubohému barbarismu a nějakému tomu solecismu, jak těm chybám říkáte!"

"Tři barbarismy a sedm solecismů na pětadvaceti řádcích překladu," zabouřil ještě silněji rozkacený hlas.

"Dnes to tak bylo, pane abbé, to uznávám, čtvrtek je můj nešťastný den. Ale kdyby se mi zítra náhodou úkol povedl, tak byste mi dnešní smůlu odpustil, nemyslíte, pane abbé?"

"To už od tebe slyším tři roky, opakuješ to pokaždé, když je kompozice, ty kůže líná! A zkouška je stanovena na 1. listopad. Tvá teta mě uprosila, já se dal obměkčit a přihlásil tě jako uchazeče o nadaci pro seminář v Soissons, která se právě uvolnila. A teď bych se měl dožít hanby, že můj žák neprojde, a pak slyšet ze všech stran, že Ange Pitou je osel, Angelus Pitovtus asinus est."

Musíme si pospíšit a říci laskavému čtenáři, aby Pitouovi, jehož jméno abbé Fortier tak romanticky polatinštil, věnoval hned od počátku zaslouženou pozornost. Je to hrdina našeho příběhu.

"Ach, dobrý pane abbé! Drahý můj učiteli!" vzdychal zoufale žáček.

"Já a tvůj učitel!" rozčilil se abbé nad tím oslovením, které se ho hluboce dotklo. "Zaplať Pánbůh, nejsem už tvým učitelem, právě tak. jako ty nejsi mým žákem. Odříkám se tě, nechci tě znát. Lituji, že jsem tě kdy poznal. Zakazuji si, abys mě vůbec oslovoval, neopovažuj se mě ani pozdravit. Retro, ty všiváku, retro!"

"Pane abbé," nedal se odradit nešťastný Pitou, kterému zřejmě hrozně záleželo na tom, aby si učitele nadobro nerozhněval. "Pane abbé, na kolenou vás prosím, neodvracejte se ode mě kvůli jednomu jedinkému pokaženému úkolu."

"Cože?" vyrazil ze sebe abbé, kterého Pitouova slova rozzuřila do nepříčetnosti. Popošel seshora o první čtyři schody, zatímco se tentýž pohyb jako v zrcadle opakoval dole, kde se Ange Pitou posunul po posledních čtyřech stupních a protáhl se ke dveřím na dvůr. "Cože, nesvedeš ani překlad a chtěl bys na mě vyrukovat s logikou? Nerozeznáš první pád od čtvrtého a dovolával by ses mé trpělivosti?"

"Pane abbé, byl jste na mě vždycky tak hodný," zkoušel to strůjce barbarismů, "stačilo by, abyste utrousil slůvko před panem biskupem, který zkouší."

"Nemohu si vzít na svědomí takovou lež, nešťastníku jeden!"

"Když je to pro dobrý skutek, pane abbé, milostivý Bůh vám to odpustí."

"Vyloučeno! To nikdy!"

"A pak, kdo ví, zkoušející na mě nebudou třeba o nic přísnější, než byli vloni na mého soukojence Sebastiána Gilberta, když se ucházel o kolejní nadaci v Paříži. A ten se nadělal barbarismů Pánbůh požehnej, přestože mu bylo teprve třináct a mně je sedmnáct."

"No to už ale přestává všechno, taková hloupost," prohlásil abbé, sestoupil po zbývajících schodech a objevil se u dveří do dvora: "Učiněná pitomost," dodal a se zkříženýma rukama si pohrdavě měřil svého žáka. "To má být výsledek mých přednášek o dialektice? Osle oslovská! Takhle ty si pamatuješ neměnnou zásadu Noti minora, loqui majora volens. Přece právě proto, že byl Gilbert mladší, posuzovali ho jako čtrnáctiletého chlapce shovívavěji, než by posuzovali osmnáctiletého tupého klacka!"

"A taky proto, že je synem pana Honoré Gilberta, kterému nesou jenom jeho pozemky v Pilleleux osmnáct tisíc liber renty," odpověděl lítostivě mladý mudrlant.

Abbé stiskl rty a zamračeně se zadíval na Pitoua.

"To už není tak hloupé," zamumlal po chvilce mlčenlivého pozorování. . . "Ale argument je to jen zdánlivý není opodstatněný. Species, non autem corpus."

"Ach, kdybych tak já byl synem člověka s desetitisícovou rentou!" opakoval Pitou, kterému se zdálo, že jeho poslední odpověď udělala na učitele jakžtakž dobrý dojem.

"Co naplat, nejsi. Zato jsi nevědomý jako ten hlupák, o němž mluví Iuvenal. V citátu není kouska zbožnosti," pokřižoval se abbé, "ale trefný je i tak. Arcadius iuvenis. Vsadím se, že ani nevíš, co znamená Arcadius."

"Hm, přece arkadský," odpověděl Ange Pitou a pyšně se napřímil.

"A dál?"

"Co dál?"

"Arkádie byla krajem oslů a u starých latiníků byl asinus, právě tak jako u nás, synonymem pro stultus."

"Nechtěl jsem si to tak vyložit," podotkl Pitou, "protože by mne ani nenapadlo, že by se přísný duch mého váženého profesora snížil k nějaké satiře."

Abbé Fortier se na něj zadíval znovu tak pronikavě jako prve.

"Na mou duši," brumlal si pro sebe tiše, trochu obměkčený podkuřovacím manévrem svého žáka, "někdy by člověk skoro řekl, že ten darebák není tak hloupý, jak vypadá."

"Pěkně prosím, pane abbé," dodal si odvahy Pitou, který sice asi nerozuměl, co abbé povídal, ale vyčetl z jeho tváře

nový výraz milosrdenství, "odpusťte mi a uvidíte, jak krásně udělám zítra překlad."

"Tak dobře," souhlasil abbé a na znamení příměří zastrčil důtky za pás. Přistoupil k Pitouovi, který pod dojmem jeho mírumilovného gesta zůstal odhodlaně stát.

"Děkuji, děkuji vám," zvolal školák.

"Počkej trochu, neděkuj příliš rychle. Ano, odpouštím ti, ale pod jednou podmínkou."

Pitou sehnul hlavu, a že byl odkázaný na milost a nemilost důstojného abbého, smířil se s osudem a čekal.

"Pod podmínkou, že bez chyby zodpovíš mou otázku."

"Latinsky?" zeptal se Pitou ustaraně.

"Latine," odpověděl profesor.

Pitou zhluboka vzdychl.

Na chvíli se rozhostilo mlčení. V tom tichu dolehly k Pitouovi ze Zámeckého náměstí, kde si hráli školáci, radostné klukovské hlasy.

Zavzdychal ještě upřímněji než prve.

"Quid virtus? Quid religio?" zeptal se abbé.

Otázky, pronesené ostrým kantorským hlasem, zařízly se Pitouovi do uší jako troubení andělů o posledním soudu. Zatmělo se mu před očima a mozek se mu tak napínal, až si v jednom okamžiku myslel, že by se mohl docela dobře i zbláznit.

Ale ta duševní lopota, ať byla sebe pernější, nepřinášela žádné výsledky, odpověď na sebe nechávala nekonečně dlouho čekat. Bylo slyšet, jak si strašný tazatel beze spěchu bere šňupec a pomalounku ho vdechuje:

Pitou viděl, že s tím musí nějak skoncovat.

"Nescio," odpověděl a zadoufal, že mu bude jeho nevědomost prominuta, přizná-li se k ní latinsky.

"Tak ty nevíš, co je to ctnost?" rozkřikl se abbé a modral zlostí. "Nevíš, co je to náboženství?"

"Francouzsky to vím moc dobře," ohradil se Pitou, "ale latinsky to nevím."

"Tak táhni do Arkádie, iuvenis! Mezi námi je konec, lenochu líná!"

Pitou byl tak nešťastný, že ani nepomyslel na útěk, přestože abbé Fortier vytahoval důtky schované za pasem s takovou důstojností, s jakou by generál tasil z pochvy meč k nastávající bitvě.

"Ale co ze mě bude?" ptal se chudák chlapec s rukama svěšenýma podél těla. "Co ze mě bude, ztratím-li všechnu naději na místo v semináři?"

"Ať je z tebe co chce, mně je to, u sta hromů, docela jedno."

Milý abbé se tak rozčertil, že div neklel.

"Copak nevíte, že ve mně teta vidí už málem kněze?"

"Ať si, teď se alespoň dozví, že nejsi dost dobrý ani na kostelníka!"

"Ale, pane Fortiere..."

"Řekl jsem, abys zmizel: limina linguae."

"Tak jdu," prohlásil Pitou jako muž, který se po nepříjemném rozmýšlení konečně rozhodl.

"Dovolíte mi, abych si odnesl svůj pult?" optal se ještě s jiskřičkou naděje, že snad tím odkladem srdce abbé Fortiera trochu zjihne.

"To rozhodně," odpověděl abbé, "odnes si svůj pult se vším, co v něm máš."

Pitou se pustil zkroušeně po schodech vzhůru, poněvadž třída byla v prvním patře. Vstoupil do místnosti, kde několik žáků, rozsazených kolem velkého stolu, představilo usilovné studium. Opatrně nadzvedl horní desku svého pultu, aby se přesvědčil, zda jsou uvnitř všichni jeho obyvatelé v pořádku. Vzal pult do náručí tak opatrně, že bylo vidět, jak starostlivě zachází se svými chráněnci, a vracel se chodbou co noha nohu mine.

Nad schodištěm se tyčil abbé Fortier s napřaženou paží a důtkami ukazoval na schody.

Pitou musel projít pod jejich zlými ocásky. Přikrčil se, aby byl co nejmenší a nejpokornější. Ale nepomohlo to, stejně schytal poslední šlehy nástrojem, jemuž abbé Fortier vděčil za zdařilé odchování nejlepších žáků a jehož používání u Ange Pitoua, i když častější a pádnější než u ostatních, přineslo, jak jsme viděli, jen prachubohé výsledky.

Necháme Ange Pitoua, ať si setře poslední slzičky a šine se s pultem na hlavě k Pleux, čtvrti, kde bydlí jeho teta. My si zatím povíme něco o jeho minulosti.

3. Jak se ukáže, není každá teta jako matka

V době, kdy náš příběh začíná, bylo Louisi Ange Pitouovi, jak už sám řekl v rozmluvě s abbé Fortierem, sedmnáct a půl let. Byl to vytáhlý, hubený chlapec, vlasy měl žluté jako sláma, tváře červené a oči kobaltově modré. Jeho velká ústa zářila svěžím, kvetoucím mládím a nevinností a mezi plnými rty, jež se otvíraly trochu příliš doširoka, se bělala dvojí řada neporušených zubů, úděsných pro ty, kdo by se s ním měli dělit o oběd. Na konci dlouhých, kostnatých paží se v důkladných kloubech kývaly ruce, mohutné jako ploutve. Nohy neměl ani tak moc křivé, ale byl div, že mu úzké černé nohavice nepopraskaly na hromských kolenech, velkých jako dětská hlava. Chodidla měl ohromná, pohyboval se však lehce a zřejmě se cítil dobře ve svých vyšlapaných botách z vyrudlé hověziny. Přimyslete si ještě hnědou keprovou kazajku, něco mezi kabátem a halenou, a máte před sebou přesnou, nestrannou podobiznu bývalého žáka abbé Fortiera.

Ještě musíme načrtnout jeho povahové rysy.

Ange Pitou osiřel ve dvanácti letech. Tehdy ho potkalo neštěstí; zemřela mu matka. Byl jejím jediným synem, a když mu jako malému, ještě nerozumnému dítěti zemřel otec, mohl si Ange Pitou, kterého ubohá žena přímo zbožňovala, dělat víceméně co chtěl. Pro jeho tělesný vývoj to bylo znamenité, zato v mravní výchově docela zaostal. Narodil se v Haramontu, kouzelné vesničce uprostřed lesů, vzdálené asi jednu míli od města; jeho první vycházky byly výzkumnými výpravami do rodného lesa a svou inteligenci začal rozvíjet v utkáních s lesními zvířaty. Takové jednostranné měření sil způsobilo, že Ange Pitou byl v desíti letech znamenitým pytlákem a prvotřídním ptáčníkem, a vlastně bez práce a

hlavně bez výcviku, jedině díky instinktu, který mají lidé narození v lesích v krvi a jimž příroda tak bohatě obdařila zvířata. V okruhu tří mil mu neušla jediná studánka, kam chodívali ptáci pít, a všude, kde stál strom vhodný pro čihadlo, zůstávaly stopy po jeho ostrém nožíku. Pitou vytrvale zkoušel různé způsoby čižby a v některých si dlouhým cvikem osvojil mimořádnou dovednost.

Díky svým dlouhým pažím a silným kolenům, jimiž mohl obemknout i nejmohutnější velikány, dokázal vybrat hnízda posazená v nejvyšších vrcholcích s takovou hbitostí a jistotou, že ho obdivovali všichni kamarádi, a kdyby žil blíže rovníku, záviděly by mu i opice. Byl obratný i u čihadla, a to je způsob čižby velmi přitažlivý i pro dospělé. Ptáčník vábí ptáky na strom s nastraženými vějičkami napodobováním křiku sojky nebo výra. Oba ptáky pronásleduje společná nenávist celého národa opeřenců, takže se za jejich hlasem slétne kdejaká pěnkavka, kdejaká sýkora, kdejaký stehlík a všichni doufají, že svým nepřátelům vyškubnou nějaké to pírko, a zatím tam většina z nich nechá svá vlastní. Pitouovi druhové vábili buď na skutečnou sojku nebo živého výra, nebo napodobovali jejich hlasy více či méně zdařile různými pomůckami, Pitou si nic nepřipravoval, pohrdal takovými kejkli. Bojoval jen vlastními zbraněmi, k léčkám používal jen svých přírodních darů. Stačila mu vlastní ústa, sám vydával nenáviděné zvuky křiklavých hlasů, a jeho imitace křiku, protože o zpěvu se mluvit nedá, byla tak dokonalá, že jím oklamal dokonce i ptáky téhož druhu. Chytání na studánky bylo pro Pitoua dětinskou hrou a byl by se na ně jistě díval svrchu jako na méněcenné umění, kdyby nebylo tak bohaté na úlovky. Pohrdání snadným lovem mu však nebránilo, aby se i v této čižbě vyšvihl nad ty nejlepší. Nikdo neuměl tak zkušeně zastřít kapradím velkou vodní plochu, aby v ní zůstaly, jak se odborně říká, jen studánky, nikdo nedokázal tak vystihnout správný sklon vějiček, aby se ani ti nejchytřejší ptáci nemohli napít nad nimi nebo pod nimi. Nikdo neměl tak jistou ruku a tak neomylně oko pro přípravu směsi z přesně stanovených, ale nestejných dílů pryskyřice, oleje a výtažku z jmelí, aby lep ani nestekl, ani nezatvrdl.

Úcta, kterou si člověk získává svým jednáním, se mění podle toho, jaké je jeviště, na němž vystupuje, a jací jsou diváci, kteří jeho roli sledují. V Haramontu uprostřed sedláků, kteří jsou zvyklí vydobýt si alespoň polovinu potřebných věcí na přírodě a kterým se vyumělkovaný život instinktivně protiví, si Pitoua vážili, a tak jeho ubohé matce ani nenapadlo, že by mohl jít po nesprávné cestě. Nezdálo se jí, že by se nejlepší výchova, jakou může člověk dítěti za drahé peníze opatřit, příliš lišila od výchovy, jakou si Ange Pitou opatřuje velmi výhodně zadarmo a sám.

Když však Pitouova laskavá matka onemocněla a cítila, že tu dlouho nebude, když i uvědomila, že její dítě zůstane samo na světě, začaly ji trápit pochybnosti a ohlížela se po nějaké pomoci pro syna, až osiřel. Vzpomněla si, že k nim před desíti lety přišel uprostřed noci do domu mladý muž a přinesl novorozeně, na které dal velmi slušnou částku přímo jí a ještě větší částku složil u notáře ve Villers-Cotteréts. Dlouho a tom tajemném člověku věděla jen to, že se jmenuje Gilbert. Ale před nějakými třemi lety se objevil znovu. Mohlo mu být tehdy asi sedmadvacet let, ve vystupování byl trochu upjatý, v řeči strohý, na první pohled chladný. Ale ledová skořápka ihned roztála, sotva zahlédl své dítě. Když viděl, jak je krásné, silné a usměvavé, a že je vychované tak, jak si přál, v důvěrném srozumění s přírodou, stiskl té hodné ženě ruku a řekl jedinou větu:

"Budete-li někdy v nesnázích, spolehněte se na mne."

Potom vzal dítě za ruku, vyptal se na cestu do Ermenonville, vykonal se synem pout k Rousseauovu hrobu a na zpáteční cestě se zastavil ve Villers-Cotteréts. Tam mu asi učaroval čerstvý vzduch, navíc se dal zlákat tím, co pěkného se od notáře doslechl o ústavu abbé Fortiera, a nechal malého Gilberta u tohoto ctihodného muže. Abbé na něj ostatně udělal dobrý dojem, na první pohled vypadal jako filosof. V té době totiž byla filosofie tak všemocná, že pronikla i do řad kléru.

Nechal svou adresu abbé Fortierovi a vrátil se do Paříže.

To všechno věděla Pitouova matka velmi dobře. Když se blížila její hodinka, vybavila se jí věta ‚Budete-li někdy v nesnázích, spolehněte se na mne ' a ta vzpomínka jako by ji osvítila. Pomyslila si, že snad sama Prozřetelnost hledí nahradit Pitouovi víc, než ztrácí. Neuměla psát a požádala proto, aby přišel farář. Farář napsal dopis a ještě toho dne ho dal doručit abbé Fortierovi, ten na něj bez meškání doplnil adresu a poslal dopis poštou.

Byl nejvyšší čas. Za tři dny už byla Pitouova matka mrtvá.

Pitou byl ještě příliš malý, aby si uvědomoval celý dosah ztráty, jež ho postihla. Plakal nad svou maminkou ne proto, že by chápal věčné rozloučení smrti, ale proto, že viděl, jak je studená a bledá, celá změněná. Brzy ale chudák chlapec podvědomě vycítil, že anděl chránící jeho domov navždycky odlétl; dům bez matky byl osiřelý, pustý, nedalo se v něm žít. O své budoucnosti neměl žádnou představu, nevěděl ani, co ho čeká zítra. Když doprovodil matku na hřbitov, když začaly hroudy dutě dopadat na rakev, když se pak čerstvá a sypká hlína navršila na ni, sedl si na hrob a na všechno naléhání, aby ze hřbitova odešel, odpovídal se skloněnou hlavou, že se od matky ještě nikdy neodloučil a že chce být tam, kde je ona.

Zůstal u hrobu celý den a celou noc.

Tam ho také našel ctihodný doktor Gilbert - řekl jsem vůbec, že nastávající Pitoův ochránce byl lékař - Gilbert, který pochopil, k jak závažné povinnosti se slibem zavázal, a sotva dopis dostal, přijel osobně splnit, co slíbil.

Ange byl ještě docela malý, když doktora poprvé uviděl. Ale zážitky z dětství bývají, jak víme, velmi hluboké a kromě toho zanechala v Angeově domově návštěva záhadného mladého muže nesmazatelnou vzpomínku. Přinesl do domu dítě a s ním blahobyt. Pokaždé, když matka vyslovovala jméno Gilbert, slýchal Ange v jejím hlase úctu téměř nábožnou. Když se Gilbert po letech vrátil jako hotový muž s titulem doktora a když dobrodiní, prokázané v minulosti, dovršil příslibem do budoucna, Pitou usoudil z matčiny vděčnosti, že i on musí být vděčný. Ubohý chlapec tehdy zajíkavě opakoval, i když všemu asi nerozuměl, slova o nezapomenutelné dobrotě a nejhlubším vděku, jak je slýchal od matky.

Proto také sotva zahlédl doktora, jak se rozhlíží ve hřbitovních vratech a blíží se k němu cestičkou mezi zarostlými hroby s nahnutými kříži, poznal ho, vstal a šel mu naproti. Pochopil, že tomuto člověku, který přišel na prosbu jeho

matky, nemůže říci ne, jak říkal ostatním. A když ho Gilbert vzal za ruku, nijak se nebránil, pouze se ohlédl a s pláčem odcházel ze starého hřbitova. U vrátek čekal elegantní kabriolet, kam Gilbert ubohé dítě usadil, domek prozatím nechal pod ochranou dobrých venkovanů a všeobecné lidské účasti s neštěstím a odvezl si svého malého svěřence s sebou do města. Zastavili u nejlepšího hostince, který tehdy v městě byl, u Dauphina. Sotva se tam ubytovali, poslal pro krejčího, kterého předem vyrozuměl, a krejčí s sebou hned přinesl několik hotových obleků. Gilbert vybral pro Pitoua prozíravě oblečení o nějaké dva tři palce větší, protože náš hrdina rostl jako z vody a bylo zřejmé, že si šaty svůj náskok v délce příliš dlouho neudrží. Pak se s chlapcem vypravil do městské čtvrti, o níž jsme se již zmínili, do Pleux. Čím přicházeli blíž, tím šel Pitou pomaleji. Bylo mu jasné, že ho doktor vede k tetě Angelice, a přestože svou kmotru - po níž dostal při křtu své poetické jméno - viděl ten hoch bez otce všeho všudy jenom několikrát, jeho vzpomínky na váženou příbuznou byly strašné.

Pro dítě, navyklé jako Pitou na něžnou mateřskou péči, nebylo na tetě Angelice skutečně nic přitažlivého. Bylo jí tehdy něco mezi pětapadesáti a osmapadesáti a byla to stará panna, otupělá věčným provozováním svého nesmyslného pobožnůstkářství. její víra chápaná naruby v ní potlačila všechny milosrdné, laskavé lidské city a namísto nich zasela stejnou dávku prohnané chtivosti, která se rozrůstala den ze dne v neustálém styku s ostatními místními modlářkami. Nedá se přímo říci, že žila z almužen; také prodávala len, který předla na kolovrátku, a pronajímala se svolením kapituly v kostele místa k sezení. Kromě toho však dostávala menši milodary od zbožných lidí, kteří se nechali ošidit její nepravou zbožností. Střádala si drobné měděné mince, pak je vyměňovala za stříbrné, stříbrné za louisdory a louisdory se nakonec vytrácely tak, že je nejenom živá duše neviděla mizet, ale že nikdo neměl o jejich existenci ani tušení. Propadaly se jeden za druhým do polštářování křesla, na němž teta Angelika pracovávala, a dokutálely se potmě na dno skrýše k hromádce svých bratří, od prvního po poslední stejně naskrblených. Všechny je čekal společný osud, že se nevrátí do oběhu bůhvíjak dlouho, dokud nepřijde den, kdy stará panna zemře a kdy se dostanou do rukou jejího dědice.

K obydlí této velevážené příbuzné tedy mířil doktor Gilbert a přiváděl s sebou velkého Pitoua.

Říkáme velkého Pitoua, protože Pitou byl od svých tří měsíců na svůj věk vždycky příliš velký.

Slečna Rosa-Angelika Pitouová byla v té nejrůžovější náladě, když se ve dveřích objevil synovec s doktorem. V době, kdy v haramontském kostelíku sloužili smuteční mši za zesnulou švagrovou, odbývaly se v kostele ve Villers-Cotteréts svatby a křtiny a výtěžek z pronajatých míst dosáhl za jediný den částky šesti livrů. Slečna Angelika si tedy vyměnila vybrané drobné za pěkný pětifrank a když ho připojila ke třem dalším, nastřádaným z dřívějška, vydaly dohromady na zlatý louisdor. A louisdor se právě odebral za všemi ostatními louisdory a takový den shledáni zlaťáků se zlaťáky byl pro slečnu Angeliku samozřejmě velkým svátkem.

Zrovna odemkla dveře, které na obřad úschovy zavírala, ještě jednou obešla křeslo a přesvědčila se, že není zvenku vidět nic, co by prozrazovalo poklad schovaný uvnitř. Vtom vešli doktor s Pitouem.

Následoval výjev, který by se mohl leckomu zdát dojemný. Tak dobrému pozorovateli, jako byl doktor, připadal však jako komedie. Jakmile pokrytecká teta uviděla Pitoua, začala něco drmolit o své ubohé švagrové, kterou tak hrozně milovala, a naoko vymáčkla i slzičku. Doktor chtěl vyzkoušet, než se rozhodne, jaké je tetino srdce doopravdy, a začal ji dlouze přednášet o povinnostech tet k synovcům. Ale jak výklad pokračoval a slova z doktorových úst odplouvala větu za větou jako na vlnách, vypařila se z vyprahlého oka staré panny i ta jedna jediná slza a všechny jeli rysy ztuhly tak, že se až zdálo, jako by se ji celá tvář potáhla pergamenem. Levou rukou se chytila za špičatou bradu a na prstech pravé ruky počítala, kolik sous jí asi pronajímání míst vynese do roka. A protože čirou náhodou její výpočet skončil přesně v tom okamžiku, kdy skončila přednáška, mohla ihned pohotově odpovědět, že měla nebožku švagrovou skutečně ráda a se synovcem že má opravdovou účast, ale že si nemůže dovolit - ačkoliv je tetou i kmotrou v jedné osobě - při svých nepatrných příjmech žádná další vydání.

Její odmítnutí doktora ostatně nepřekvapilo. Čekal je. Byl vždy průkopníkem nových myšlenek, a poněvadž právě vyšel tiskem první díl Lavaterova díla, použil hned poznatků získaných z fyziognomické nauky curyšského filosofa k posouzení vyzáblého, zažloutlého obličeje slečny Angeliky.

Po pečlivém průzkumu došel k závěru, že se v pichlavých, malých očkách, dlouhém nose a úzkých rtech sešly pohromadě u jediné osoby všechny znaky sobectví, chamtivosti a pokrytectví.

Proto ho také, jak jsme již řekli, odpověď staré panny ani trochu neudivila. Ale jako náruživý pozorovatel se chtěl ještě přesvědčit, kam až tu nepravou křesťanku její tři ošklivé nectnosti doženou.

"Ale, slečno," začal, "Ange Pitou je přece nešťastné dítě, sirotek, syn vašeho bratra."

"Panebože," zvolala stará panna, "pochopte, pane Gilberte, utratila bych denně přinejmenším o šest sous víc! A to počítám ještě levně, tak velký klacek sní za den přece přinejmenším libru chleba!"

Pitou se zašklebil. Spořádal obyčejně půldruhé libry jenom k obědu.

"A co mýdlo na praní, o tom už vůbec nemluvím, dobře vím, jak strašně všechno ušpiní."

To byla pravda, Pitou byl věčně špinavý a snadno to pochopíme, když víme, jak vypadal jeho život. Ale buďme k němu spravedliví. Ještě víc toho potrhal, než ušpinil.

"Ach, slečno Angeliko," poznamenal doktor, "to by byla přece ostuda, kdybyste vy, taková křesťanka a dobrodějka, počítala každý sou, když jde o synovce, o syna vašeho bratra!"

"A to ani nepočítám vyspravování šatů," dopáleně zvolala hodná tetička, když si `vzpomněla, jak často musela švagrová Madeleine Pitouovi záplatovat lokty a kolena.

"Tak vy se tedy nechcete svého synovce ujmout. A tomu sirotkovi odehnanému od prahu vlastní tety nezbude nic jiného než chodit žebrat u cizích dveří."

Slečna Angelika i při své lakotě pochopila, v jak šeredném světle by se ukázala, kdyby se synovce neujala a dohnala ho k takovým krajnostem.

"Ne," rozhodla se, "ujmu se ho."

"Opravdu?" zeptal se doktor plný radosti, že v srdci, které považoval za zcela vyprahlé, zbyla přece jen trocha dobra.

"Ano," pokračovala stará panna, "doporučím ho k augustiniánům v Bourg-Fontaine, může u nich v klášteře pracovat a stát se řádovým bratrem."

Doktor, jak jsme již řekli, patřil k filosofům. Víme, co v oné době pojem filosof znamenal.

Okamžitě si tedy umínil, že zabrání, aby augustiniáni získali nového přívržence, aby na to ochoten vynaložit právě tolik sil, kolik by vynaložili augustiniáni, aby odlákali budoucího žáka filosofům.

"Nedá se nic dělat," odpověděl a vsunul ruku do své hluboké kapsy. "Když jste, milá slečno Angeliko, v tak svízelné situaci, a když jsou vaše prostředky tak omezené, že byste svého synovce musela ponechat na milost cizí dobročinnosti, podívám se po někom, kdo bude schopen výchovu toho nebohého sirotka zajistit za peníze, které jsem na ni určil, lépe než vy. - Budu se muset vrátit do Ameriky. Než odjedu, dám vašeho synovce Pitoua do učení k nějakému truhláři nebo koláři. Sám si své povolání vybere. Zatímco budu v Americe, dospěje, a až se vrátím, bude už v řemesle vyučeny a uvidí se, čím bych mu pak mohl ještě pomoci. Nu, milý chlapče, obejmi tetu a pojďme."

Doktor ani nedořekl větu a Pitou se už řítil s rozpřaženýma rukama k ctihodné příbuzné. Když viděl, že to má být polibek na rozloučenou, chvátal, aby tetu objal co nejrychleji a dal jí jednou provždy sbohem.

Ale jak teta zaslechla slovo PENÍZE, jak uviděla sahat doktora hluboko do kapsy a chrastit v ní mincemi - podle cinkotu poznala, že jsou to zlaťáky, a podle vyboulené kapsy odhadla jejich množství - pocítila, jak jí stoupá k srdci horečná chamtivost.

"Ach, milý pane Gilberte," řekla rychle, "v jedné věci máte jistě jasno?!"

"V jaké?" zeptal se doktor.

"Dobrý Bože! Že přece nikdo na světě nebude mít toho malého ubožáčka tak rád jako já!"

Přitáhla si chlapce kostnatýma rukama a na obě tváře mu vtiskla nepříjemný polibek, že Angeho zamrazilo od nohou až po kořínky vlasů.

"To já vím velmi dobře," ujistil ji doktor. "A protože jsem o vaší náklonnosti nepochyboval, přivedl jsem chlapce rovnou k vám, jste přece jeho nejpřirozenější oporou. Ale to, co jste mi, milá slečno, pověděla, mě přesvědčilo jak o vaší ochotě, tak o vaší nemohoucnosti. Vidím, že jste sama příliš chudá, abyste mohla pomoci někomu ještě ubožejšímu."

"Milý pane Gilberte," pospíšila si pokrytecká pánbíčkářka, "cožpak není na nebesích náš milý Pánbůh a cožpak nesesílá shůry obživu pro všechny své tvory?"

"To je sice pravda," poznamenal Gilbert, "ale krmí-li Bůh ptáky nebeské, neznamená to ještě, že dává osiřelé chlapce vyučit řemeslu. A Ange Pitou se potřebuje dostat do učení a to by pro vás při vašich skromných prostředcích byly jistě příliš velké výdaje."

"Ale věnujete-li na to určitou částku, pane doktore..."

"Jakou částku?"

"Částku, o níž jste se zmínil. Peníze, které máte v kapse," dodala stará prospěchářka a ukázala prstem na plnou kapsu Gilbertova skořicově hnědého kabátu.

"Samozřejmě že peníze dám, drahá slečno Angeliko," ujišťoval doktor. "Ale upozorňuji vás, že jen pod jistou podmínkou."

"Pod jakou?"

"Že chlapec dostane průpravu pro své povolání."

"Ale to dostane, slibuji vám to, pane doktore, na mou duši a na mé čisté svědomí," dušovala se teta Angelika a pásla očima po doktorově kapse.

"Slibujete mi to?"

"Slibuji."

"Se vší vážností?"

"Jako že je Bůh nade mnou, drahý pane Gilberte! Mohu vám to odpřísáhnout."

A slečna Angelika zvedla svou vyschlou ruku k přísaze.

"Dobrá tedy!" řekl doktor a vytáhl z kapsy měšec napěchovaný k prasknutí. "Jak vidíte, já jsem ochoten vyplatit peníze. Jste vy ochotna zaručit se mi za chlapce?"

"Při Bohu a při všech svatých!"

"Neplýtvejte tolik přísahami, milá slečno, a potvrďme to raději podpisem."

"Podepíšu vám to, pane Gilberte, všechno vám to podepíšu."

"Před notářem?"

"Před notářem."

"Dobře, tak pojďme za otcem Niguetem."

Notář, kterému doktor ve jménu staré známosti říkal důvěrně otec Niguet, byl, jako to vědí ti, kdo četli Josefa Balsama, nejznámějším notářem v okolí.

Slečna Angelika proti volbě notáře, na nějž se i ona sama leckdy obrátila, nic nenamítala, a tak se za ním s doktorem vypravili do jeho kanceláře. Notář zaprotokoloval závazné prohlášení slečny Rosy-Angeliky Pitouové, že se ujímá péče o svého synovce Louise Ange Pitoua a postará se o jeho řádnou průpravu k počestnému povolání; za tím účelem ji bude ročně vyplácena částka ve výši dvou set livrů. Smlouva se uzavírala na dobu pěti let. Doktor uložil osm set livrů u notáře a dvě stě livrů se mělo vyplatit předem.

Na druhý den dojednal doktor ještě nějaké záležitosti s jedním ze svých nájemců, o němž ještě uslyšíme, a pak už dal

Villers-Cotteréts sbohem. A slečna Angelika Pitouová se vrhla na předem vyplacených dvě stě livrů jako sup na kořist a hned z nich osm louisdorů pohřbila v starém křesle.

Zbývajících osm livrů se dostalo do porcelánového talířku, kde se za posledních třicet nebo čtyřicet let vystřídala v čekání už pěkná hromádka nejrůznějších mincí, a měly tam zůstat, až k ním přibude výdělek ze dvou nebo tří nedělí a doplní je na celých čtyřiadvacet livrů. A jak už jsme vyprávěli, když se jich pak sešlo tolik pohromadě, stěhovaly se z talířku, převtělily se v zlato a zmizely ve fotelu.

4. Ange Pitou u tety

Viděli jsme, jak málo se Ange Pitou těšil na delší pobyt u Lety Angeliky. Nešťastný chlapec měl přinejmenším stejně znamenitý instinkt, jako mají zvířata, s nimiž byl zvyklý měřit své síly, a předem vytušil ne snad, jaké zklamání ho čeká - bylo přece vidět, že si nedělal nejmenší iluze - ale kolik smutných, zlých a ošklivých věci prožije.

Předně nepadlo už po doktorově odjezdu ani slůvko o tom, že by Pitou měl jít do učení, ale chceme-li být poctiví, přiznejme, že právě toto Pitoua na tetu nijak nemrzelo. Dobrák notář tetě cosi o podepsané úmluvě nadhodil, ale slečna Angelika odpověděla, že Pitou je vlastně ještě dítě, že nemá dost pevné zdraví a nesmí se přetěžovat pracemi, které by byly nad jeho sily. Když notář vyslechl připomínku slečny Pitouové, pocítil obdiv k její dobrosrdečnosti a odložil nástup do učení na příští rok. Času bylo ještě dost a dost, chlapci bylo teprve dvanáct let.

Zatímco teta stále ještě spekulovala nad tím, jak ze synovcova pobytu. co nejvíc vytěžit, měl už Pitou, který se opět octl ne-li uprostřed, alespoň v blízkostí milovaných lesů, v hlavě mapu celého okolí a chystal se, že ve Villers-Cotteréts povede stejný život jako v Haramontu.

Stačilo se porozhlédnout kolem a už věděl, že pro chytání ptáků budou nejvhodnější místa směrem na Dampleux, Compiégne a Viviéres, kdežto na zvěř že je nejbohatší kanton La Bruyére-aux-Loups.

Jakmile Pitou zjistil, co potřeboval, hned se pustil do příprav.

Nejsnazší bylo opatřit si lep a vějičky, protože obojí mohl získat bez jediného sou. Rozmělněním kůry jmelí v hmoždíři a jejím louhováním dostal po pořádném propláchnutí vodou lep. Vějiček rostly tisíce a tisíce na okolních břízách. A tak si Pitou potají nachystal zásoby vějiček a vyrobil plny hrnec prvotřídního lepu a jednoho krásného dne vyrazil do lesa s čtyřlitrovým bochníkem chleba, který si obstaral předem na tetin účet u pekaře. Odešel za svítání, celý den zůstal venku a domů se vrátil pozdě večer, až za tmy.

Pitou si ovšem uměl dobře spočítat, jaké to může mít následky. Předvídal, že budou lítat hromy a blesky. Nebyl sice moudrý jako Sokrates, ale v náladách tety Angeliky se vyznal právě tak dobře jako onen slovutný učitel Alkibiadův v rozmarech své ženy Xantipy.

Tušení Pitoua nezklamalo. Věřil však, že dokáže bouři předejít, když ukáže své pokrytecké tetce, co za den nachytal. Nemohl však předvídat, kde ho hromobití zasáhne.

A zasáhlo ho hned na prahu.

Slečna Angelika se schovala za dveřmi, aby synovce nepropásla. V okamžiku, kdy opatrně sunul nohu přes práh, dostal zezadu ostrou ránu do hlavy. Nemusel ani dvakrát hádat, aby poznal, že to dopadla kostnatá pravice jeho zbožné příbuzné.

Naštěstí měl Pitou tvrdou hlavu a úder by ho byl sotva vyvedl z rovnováhy. Aby však trochu zmírnil tetinu zlost, kterou vydráždilo ještě víc, že se o Pitoua jaksepatří udeřila, udělal malý podfuk, doklopýtal se na druhý konec pokoje a svalil se na zem. Když se za ním teta s holi v ruce rozehnala, honem honem tahal z kapes talismany, od kterých si sliboval, že mu dopomohou k odpuštění jeho tuláctví.

Byly to asi dva tucty ptáků, mezi nimi tucet červenek a půl tuctu kvíčal.

Slečně Angelice překvapením div nevypadly oči, ale aby se neřeklo, hubovala dál a nepřestala, ani když se zmocnila synovcovy kořisti a popošla s ní k lampě.

"Copak to je?" zeptala se.

"Vidíte přece, milá hodná tetičko," zavrkal Pitou, "že jsou to ptáci."

"A jsou k jídlu?" vyhrkla dychtivě teta, která si potrpěla nejenom na modlení, ale i na dobré jídlo.

"K jídlu?" opakoval Pitou. "To bych řekl! Červenky a kvíčaly, ty jsou přece nejlepší!"

"A kdes je ukradl, ty kluku nešťastná?"

"Neukradl jsem je, já je chytil."

"Jak, prosím tě?"

"Přece na studánky!"

"Co to je, na studánky?"

Pitou na tetu vytřeštil oči. Nešlo mu na rozum, jak se může na světě najít člověk tak nevzdělaný, že ani neví, co je to chytat na studánky.

"Studánky?" divil se. "Bože, studánky jsou zkrátka studánky."

"Ty chytráku jeden, já ale nevím, co ty tvé studánky znamenají."

Pitou se nad neuvěřitelnou nevědomostí slitoval.

"Studánka je kousek odkryté vody v místech, kam ptáci chodí pít. Takových míst je v okolních lesích na třicet. Jejich hladina se přikryje až na malé plochy vody, a to jsou ty studánky: Přes ně se políčí vějičky, ptáci se přijdou napít, a protože jsou hloupí, sednou si na vějičku a chytí se."

"A na co se chytí?"

"Na lep."

"Ach tak, už je mi to jasné," řekla konečně teta Angelika. "Ale kdes na to vzal peníze?"

"Peníze?" zvolal Pitou a žasl, jak by někdo mohl předpokládat, že by se v jeho kapse našel třeba i jen pětník. "Peníze, teto Angeliko?"

"Nu ano!"
"Nikde."
"Tak za co jsi ten lep koupil?"
"Udělal jsem si ho sám."
"A vějičky?"
"Ty přece taky!"
"Takže s těmi ptáky...?"
"Co, teto?"
"Jsi neměl vůbec žádné výlohy?"
"Ne, jen trochu práce. Člověk se musí pro ně shýbnout a strčit je do kapsy."
"A může se jít k té vodě často?"
"Jít se tam může třeba každý den."
"To je dobře."
"Jenomže se nedá..."
"Co se nedá?"
"Každý den chytat."
"A proč?"
"Protože to škodí."
"Komu?"
"Přece čižbě! Chápejte, tetičko, ti ptáci, které tam člověk polapí..."
"Co je s nimi?"
"No, ti už tam pak nejsou..."
"Máš pravdu," uznala teta.

To bylo poprvé ode dne, co přišel Pitou k tetě Angelice, že mu dala zapravdu. Však také to nečekané uznání udělalo Pitouovi ohromnou radost.

"Ale v ty dny, kdy se nejde k vodě, jde se někam jinam. Když se nechytají ptáci, chytá se něco jiného."
"Co se chytá?"
"Třeba králíci."
"Králíci?"
"Ovšem. Maso se sní a kůže se prodá. Za králičí kůži se platí dvě sous."

Teta Angelika si Pitoua udiveně měřila. Nikdy by do něj nebyla řekla, že by dokázal něco tak výhodného vymyslet, a najednou se Pitou takhle vybarvil.

"A ty kůže bych prodávala já?"
"Samozřejmě," ujistil ji Pitou. "Tak jako to dělávala maminka."

Chlapci nikdy ani nenapadlo, že by mohl ze svého úlovku požadovat něco víc než porci jídla.

"Kdy na ty králíky půjdeš?" vyzvídala teta.
"Bože můj, až budu mít oka!" ztrácel už Pitou trpělivost.
"Tak si je snad můžeš udělat, ne?"

Pitou svěsil hlavu.

"Když sis věděl rady s vějičkami a s lepem..."
"Což o to, vějičky a lep si umím vyrobit sám, ale mosazný drát si sám udělat neumím, ten se kupuje hotový u kupce."
"A na kolik to přijde?"
"Ach, z drátu za čtyři sous," propočítával Pitou na prstech, "budu mít dva tucty ok."
"A kolik můžeš na dva tucty ok chytit králíků?"
"To záleží na štěstí - čtyři, pět, možná i šest. Ale taková smyčka se dá použít několikrát, dokud ji hajný nenajde."
"Tady máš čtyři sous," vybídla ho teta, "kup si u pana Dambruna měděný drát a zítra jdi na králíky."
"Zítra položím oka," vysvětloval Pitou, "a teprve pozítří uvidím, jestli se nějaký chytil."
"To nevadí, v každém případě jdi."

Mosazný drát byl ve Villers-Cotteréts levnější než na vesnici, protože haramontští obchodníci si ho museli dopravovat z Villers-Cotteréts. Pitou na čtyřiadvacet ok spotřeboval pouhé tři sous. Čtvrtý sou vrátil tetě Angelice.

Pro tetu byla Pitouova poctivost skutečně překvapením, téměř ji dojala. Chvíli si pohrávala s myšlenkou, že synovci za odměnu ušetřený sou nechá. Ale Pitou měl smůlu, právě ten čtvrtý sou byl rozklepaný kladivem a byl tak velký, že se za šera mohl udat místo dvousouové mince. Slečna Angelika se rozhodla, že by se neměla zbavovat něčeho, co skýtá možnost stoprocentního zisku, a strčila sou do kapsy.

Pitou sledoval tetino počínání, ale nerozebíral je. V životě by ho nenapadlo, že by mu mohla teta nějaký sou věnovat.

Pustil se do výroby ok.

Druhý den slečnu Angeliku požádal o pytel.

"Nač chceš pytel?"
"Potřebuji ho," odpověděl Pitou záhadně.

Teta Angelika mu tedy pytel připravila, strčila do něj chléb a sýr, a to byl Pitoův oběd i večeře. Chlapec vyšel velmi brzy a zamířil k La Bruyére-aux-Loups.

Nejdřív si teta Angelika oškubala pro sebe dvanáct červenek, aby je měla připravené na oběd a večeři. Pak odnesla dvě kvíčaly abbé Fortierovi a zbývající čtyři šla prodat hostinskému U zlaté koule. Dal jí tři sous za kus a slíbil, že za

tutéž cenu odkoupí všechny další, které mu přinese.

Teta se vrátila celá rozzářená. S Pitouem k ní přišlo do domu boží požehnání.

"Ach," vzdychla si šťastně nad talířem s červenkami, tučnými jako strnadi a jemnými jak fíkojedky. "Neříká se nadarmo, že každý dobrý skutek bude odměněn."

Večer se Ange vrátil s pytlem nacpaným jak kulička. Tentokrát teta nečíhala za dveřmi, ale čekala na prahu, a místo pádných ran přivítala chlapce grimasou, připomínající vzdáleně úsměv.

"Tak už jsem tady," prohlásil Pitou s uspokojením člověka, který neprozahálel den.

"I se svým pytlem," nadhodila teta Angelika.

"I se svým pytlem," potvrdil Pitou.

"A co v něm máš?" ptala se zvědavě teta a natahovala ruku.

"Bukvice," utrousil Pitou.

"Bukvice!"

"Ovšem! Víte, teto Angeliko, kdyby mě v La Bruyére-aux-Loups uviděl hajný, otec La Jeunesse, jak se mu potuluji po revíru, a já neměl s sebou tady ten pytel, pustil by se do mě, že jsem pobuda a nemám v lese co dělat. A už by větřil nějakou neplechu. Ale když si nesu pytel a on se mě zeptá, co tam dělám, víš, co mu odpovím? ‚Sbírám bukvice. Copak je zakázáno chodit na bukvice? - Že není? Aha, a když to tedy není zakázáno, nemůžete proti tomu nic namítat.' A kdyby měl otec La Jeunesse nějaké podezření, přesvědčil bych ho, že je na omylu."

"Tak ty jsi, lenochu, sbíral celý den bukvice, místo abys kladl oka?" rozzlobila se teta Angelika, která Pitouovy lišácké řeči nepochopila a vyložila si je tak, že nemá na králíky žádnou naději.

"Kdepak! Políčil jsem oka, ale přitom jsem pilně sbíral bukvice a hajný si mě všiml, jak se činím."

"A řekl ti něco?"

"Ale ano, řekl, abych tetě Pitouové vyřídil pěkné pozdravení. Není ten otec La Jeunesse učiněné dobrotisko?"

"No a králíci?" začala zase teta, která se ničím nedala odvést od toho nejdůležitějšího.

"Králíci? Měsíc dnes vychází o půlnoci, a já se v jednu zajdu podívat, jestli se nějací chytili."

"Kam?"

"Do lesa."

"Cože? Ty půjdeš do lesa v jednu hodinu v noci?"

"Nu ano."

"A nebudeš mít strach?"

"Strach? Z čeho?"

Tetu Angeliku ohromila Pitouova odvaha právě tak, jako ji předtím nadchl jeho obchodní talent.

Pitou jako pravé dítě přírody skutečně neznal nic z vymyšlených báchorek, které nahánějí tolik strachu městským dětem.

A tak se o půlnoci sebral a prošel docela klidně, ani se přes rameno neohlédl, kolem hřbitovní zdi. To dítě bez viny nikdy neurazilo, alespoň podle svých svobodomyslných představ, ani Boha, ani nikoho z lidí, a tak se nebálo živých a neděsilo mrtvých.

Jen z jednoho člověka měl Pitou strach. Z otce La Jeunesse. Z opatrnosti si raději zašel delší cestou kolem jeho domku, aby se tam porozhlédl. Dveře i okenice byly zavřené, domek byl ponořeny do tmy Pitou se chtěl přesvědčit, že hajný je doma a ne na obchůzce. Napodobil štěkáni psa tak obratně, že se na tu provokaci dal nachytat i Ronflot, La jeunessův jezevčík; rozštěkal se na plné kolo a začal čenichat pod dveřmi.

To stačilo, Pitou byl klidný. Jakmile byl doma Ronflot, byl doma i otec La Jeunesse. Ronflot a otec La Jeunesse byli stále pospolu, a když člověk uviděl jednoho, mohl se vsadit, že se za okamžik ukáže i druhý.

Pitou se mohl bez obav vydat k Bruyére-aux-Loups. Nastražená oka vykonala svou práci. Ve dvou našel chycené uškrcené králíky.

Pitou si je schoval do hlubokých kapes svého příliš dlouhého kabátu; který mu bude, než se rok s rokem sejde, jistě už příliš krátký, a vrátil se k tetě.

Stará teta si sice lehla do postele, ale její hamižnost ji nedala spát. Přemýšlela jako ta selka v bajce nad svým mlékem, kolik by vydělala, kdyby týdně prodala čtyři králičí kožky, a ve svých počtech se pustila tak daleko, že z toho nemohla ani usnout. Celá se třásla vzrušením, když se chlapce ptala, kolik králíků nese.

"Jenom dva. Je to k vzteku, teto Angeliko, ale nemůžu za to, že jich není víc. Ti králíci otce La jeunesse mají pane za ušima!"

Tetiny sny se splnily, skutečnost dokonce předstihla její představy. Srdce se jí tetelilo radostí, když brala do rukou ta dvě ubohá zvířátka. Pozorně si prohlédla jejich neporušenou kůži a zavřela je do spíže, která nebyla nikdy tak bohatě zásobená jako teď, když se o ni staral Pitou.

Pak pobídla Pitoua výjimečně laskavým tónem, aby si šel lehnout: Než to dořekla, už byl v posteli, a jak byl utrmácený, nechtěl ani večeři. Tetu Angeliku si tím ohromně naklonil.

Za dva dny políčil Pitou na králíky znovu a tentokrát měl ještě větší štěstí než poprvé. Chytili se tři. Dva putovali k hostinci U zlaté koule a třetí na faru. Teta Angelika si abbé Fortiera velmi předcházela, protože právě on ji doporučoval pozornosti svých milosrdných farníků.

Tak to šlo tří čtyři měsíce. Teta Angelika byla nadšená, Pitouovi připadaly poměry docela ucházející. Kromě toho, že ztratil matčinu lásku, jež dosud provázela každý jeho krok, žil Pitou ve Villers-Cotteréts stejným životem jako v Haramontu. Došlo však k nečekané události - nečekané, přestože se měla i dala čekat - a byl konec tetiným snům a synovcovým výpravám.

Z New Yorku přišel dopis od doktora Gilberta. Tento cestovatel a filosof se vylodil v Americe, ale na svého malého

chráněnce nezapomněl. Napsal notáři Niguetovi a ptal se, zda jeho pokyny byly splněny. Jestliže nebyly, žádal dodržení povinností vyplývajících z dohody a pro případ neochoty dostát závazkům trval na zrušení smlouvy.

Věc byla vážná. Nesl za ni odpovědnost sám notář. S doktorovým dopisem v ruce se mistr Niguet objevil u slečny Angeliky Pitouové a vyzval ji k splnění jejích závazků.

Nepomohly žádné vytáčky, Pitouovo vzezření usvědčovalo ze lži všechny tetiny výmluvy na jeho chatrné zdraví. Chlapec byl sice dlouhý a hubený, ale zdravé lesní stromy jsou také vysoké a štíhlé, a přesto jim to neubírá na síle.

Slečna Angelika si vyžádala týden na rozmyšlenou, aby si prý mohla rozvážit, které povolání by bylo pro drahého synovce nejvhodnější.

Pitou z toho byl stejně smutný jako teta. To, co provozoval, mu připadalo tím nejskvostnějším zaměstnáním a po jiném ani trochu netoužil.

Po celý týden nebylo na čižbu a pytlačení ani pomyšlení. Ostatně začala zima a v zimě chodí ptáci pít, kam jen to jde; pak napadl sníh a Pitou se už neodvažoval klást oka. Ve sněhu zůstávají stopy podešví a Pitouovy velké šlápoty by otci La Jeunessovi do čtyřiadvaceti hodin prozradily, kdo je ten obratný pytlák, který mu pročesává revír.

Stará panna začala vystrkovat drápky. Zase už byla taková jako dřív, když na Pitoua spouštěla hrůzu. Tlapky měla sametové jen nakrátko, jen ze ziskuchtivosti, té nejsilnější hnací síly jejího života.

Čím víc se blížil den rozhodnutí, tím hůř teta řádila. Došlo to tak daleko, že si Pitou na konci pátého dne zoufale přál, ať už se teta rozhodne pro cokoli, jen ať se rozhodne hned; bylo mu jedno, čím bude, jen když už nebude hromosvodem jejích nálad.

A pak se v té její rozrušené hlavě zčistajasna zrodil velekrásný nápad a vrátil jí klid, jehož na šest dnů pozbyla.

Napadlo ji, že poprosí abbé Fortiera, aby přijal toho chudáka chlapce bezplatně mezi své žáky a dopomohl mu k seminární nadaci zřízené Jeho Výsostí vévodou Orleánským. Takové učení by tetu Angeliku nestálo vůbec nic a abbé Fortier, i kdyby si nakrásně odmyslel všechny ty drozdy, kvíčaly a králíky, jimiž ho jeho zbožná ovečka posledního půl roku krmila, musel by pro synovce ženy, která pronajímá místa v jeho kostele, udělat víc než pro kohokoli jiného. Pitoua by měla také pěkně pod pokličkou, v současné době by pro ni byl přínosem a pro budoucnost příslibem.

Abbé Fortier Pitoua skutečně přijal a nic za to nežádal. Však to byl také hodný člověk, docela nic mu nezáleželo na věcech pozemských a nezištně plnil vědomostmi prázdné hlavy žáků a penězi prázdné kapsy chudáků. Ale v jednom byl neoblomný. Nad solecismy brunátněl zlostí, nad barbarismy ho popadala přímo zuřivost. To potom neznal přítele ani nepřítele, zacházel stejně s chudým i bohatým, nedělal rozdíl mezi platícím žákem a žákem vyučovaným zdarma. Udeřil s přísnou nestranností a spartánským stoicismem, a protože měl pádnou ruku, udeřil pořádně. Rodiče to věděli a mohli si vybrat, jestli své děti k abbé Fortierovi dají nebo nedají. Ale když už je k němu jednou dali, měl je abbé docela v moci. Nepomohlo nic, na všechny mateřské přímluvy měl abbé jedinou odpověď, své heslo, které si dal vyrýt i na držadlo metly a rukojeť důtek: "Kdo řádně miluje, řádně trestá."

Na přímluvu tety Angeliky přijal tedy abbé Fortier Pitoua mezi své žáky. Tetino zbožné srdce plesalo nadšením, zato Pitou byl smutný, že je konec s jeho toulavým, svobodným životem. Teta se dostavila k panu notáři a pyšně mu oznámila, že všechna očekávání doktora Gilberta nejen splnila, ale dokonce překonala. Doktor přeci pro Pitoua vyžadoval jen řádnou průpravu k počestnému povolání. A ona mu poskytne mnohem, mnohem víc, ona se postará, aby dostal jedinečné vychování. A kdeže získá takové vychování? V témže ústavu, kde je získal i Sebastián Gilbert a kde za něj jeho otec platil padesát livrů.

Po pravdě řečeno, dostane Ange své vychování zdarma, ale proč by se to mělo doktorovi Gilbertovi říkat? Stejně každý věděl, jaký je abbé spravedlivý a nezištný člověk. Podobně jako jeho Pán otvíral náruč a říkal: "Nechte maličkých přijíti ke mně." Jenže jeho otcovsky rozpřáhnuté paže byly ozbrojeny, v jedné ruce třímal učebnici, v druhé metlu. A tak byl většinou abbé Fortier pravým opakem Ježíše Krista, k němuž přicházely děti plačící a odcházely s úsměvem, protože k němu přicházely děti ustrašené a odcházely s pláčem.

Nový žák vstoupil do třídy se starou truhlou pod paží, s rohovým kalamářem v ruce a s dvěma nebo třemi roztřepenými pery za uchem. Truhlice měla sloužit jako víceméně nepodařená náhražka za pult, kalamář daroval kupec a opotřebená pera přinesla slečna Angelika ze své včerejší návštěvy u notáře Nigueta.

Ange Pitoua přijali žáci s oním projevem láskyplného bratrství, které se rodí už v dětském věku a vzkvétá v dospělosti, to jest s výsměchem: Jeden přes druhého si z něj utahovali, jak vypadá. Dva kluci museli za trest kvůli jeho žlutým vlasům zůstat po škole. Jiní dva zas kvůli jeho ohromným kolenům, o nichž jsme se už letmo zmínili. Poslední dva poznamenali, že se Pitouovy nohy podobají lanům s uzlem uprostřed. Přirovnání mělo úspěch, kolovalo od jednoho k druhému a rozpoutalo veselí, které abbé Fortiera jaksepatří dopálilo.

Připočtěme jedno k druhému a vychází nám, že Pitou, když v poledne odcházel ze školy, měl za pouhé čtyři hodiny - v nichž ani nepromluvil, ani se nepohnul, protože celé vyučování prožíval za truhličkou - ve své třídě šest nepřátel. Nepřátel tím zavilejších, že jim nic špatného neudělal. O přestávce složilo všech šest nad kachlovými kamny, která byla ve třídě jakýmsi národním oltářem, slavnostní přísahu. Jedni se zavázali, že mu vyškubou ta jeho žlutá vlasiska, druzí, že mu vyklubou protivné modré oči a ostatní že mu srovnají šmatchavá kolena.

Pitou neměl o nepřátelském tažení ani potuchy. Když vycházeli ze školy, zeptal se svého souseda, proč těch šest kamarádů zůstává uvnitř a proč s nimi nejdou ven.

Soused se po něm úkosem podíval, řekl mu, že je hnusný žalobník a odešel, aby s ním nemusel mluvit.

Pitou si lámal hlavu, jak by mohl být hnusným žalobníkem, když za celé vyučování ani pusu neotevřel. Během dopoledne však slyšel jak od žáků, tak od abbé Fortiera tolik věcí, kterým nerozumět ani za mák, že k nim obvinění svého souseda přiřadil jako jednu z mnoha záhad nedostupných jeho chápání.

Teta Angelika netrpělivě očekávala výsledky výchovy, pro niž, jak předstírala, přinášela takové finanční oběti, a jakmile Pitou v poledne přišel domů, hned na něj zaútočila, co nového se naučil.

Pitu odpověděl, že se naučil mlčet. Za tu odpověď by se nemusel stydět žádný pythagorovec, i když ten by ji byl naznačil pouze posunky.

Nový žák se celkem bez zdráhání vrátil do školy k odpolednímu vyučování. Dopoledne strávili žáci průzkumem jeho zevnějšku. Odpoledne strávil učitel zkoumáním jeho ledví. Když si ho abbé prozkoušel, došel k závěru, že Pitou má veliké nadání pro kariéru Robinsona Crusoa, ale že nemá nejmenší naději stát se druhým Fontenellem nebo Bossuetem.

Během odpoledního vyučování, které se nadějnému seminaristovi vleklo daleko únavněji než dopolední, hrozili potrestaní chlapci Pitouovi co chvíli pěstmi. Ve všech zemích světa, ať civilizovaných nebo ne, je toto gesto výhružným znamením. Pitou si tedy dával pozor.

Ne, nezmýlil se. Jakmile se dostal ven, lépe řečeno, jakmile ho proud žáků vynesl na náměstí, dalo mu všech šest chlapců, kteří dopoledne zůstali po škole, důrazně najevo, že si od něho vyberou za ty dvě hodiny nesvobody pořádnou splátku i s úroky.

Pitou pochopil, že dojde k pěstnímu zápasu. Neprostudoval sice šestou knihu Aeneidy, kde je popisováno, jak se v tomto zápolení cvičili mladý Dares se starým Entellem k nemalé radosti prchajících Trojanů, nicméně se v tomto sportu vyznal. Patřil totiž k onomu druhu povyražení, jímž se bavili i obyvatelé jejich vesnice. Prohlásil tedy, že je ochoten začít zápasit s protivníkem, který se přihlásí první, a postupně se utkat se všemi odpůrci. To byl první čin, kterým si jako nováček získal uznání.

Podmínky zápasu byly přijaty tak, jak je Pitou navrhl. Kolem zápasiště se vytvořil kruh, jeden zápasník si svlékl kabát, druhý kazajku a postupovali proti sobě.

O Pitouových rukou jsme už vyprávěli. Nebylo příjemné je pozorovat, natož je pocítit. Pitouovi se na konci jeho dlouhých paží pohupovaly dvě obrovské pěsti, a přestože se tenkrát box ještě do Francie nedostal a Pitou tedy nemohl znát ani základní prvky tohoto umění, podařilo se mu vést úder na oko prvého protivníka velmi přesně, takže mu kolem něho v okamžení naskočil a zčernal kruh tak dokonalého tvaru, jako by ho narýsoval kružítkem zručný geometr.

Nastoupil druhý. Jestliže byl Pitou v nevýhodě z únavy po prvním utkání, byl zas druhý protivník očividně slabší zápasník než první. Zápas byl tedy kratší. Děsná pěst dopadla přímo na nos a dva potůčky krve, řinoucí se z nozder, vydaly bezprostřední svědectví o průrazné síle úderu.

Třetí si to odbyl uraženým zubem. Byl na tom ze všech nejlíp. Zbývající prohlásili, že nežádají, aby jim Pitou poskytl zadostiučinění.

Pitou prošel hloučkem, který se před nim uctivě rozestoupil jako před triumfujícím vítězem, a vrátil se živ a zdráv do svého domova, lépe řečeno do domova tety Angeliky.

Ráno, když přišli zápasníci do školy, jeden s podmalovaným okem, druhý s rozmačkaným nosem a třetí s oteklou pusou, zahájil abbé Fortier vyšetřováni. Ale kolegialita má i své dobré stránky. Všichni postižení drželi jazyk za zuby. Teprve druhý den se abbé Fortier dozvěděl oklikou, to znamená od člověka, který byl svědkem půtky, ale se školou neměl nic společného, že se o to dílo zkázy na obličejích tří žáků, pro které se včera tak rozčílil, postaral Ange Pitou.

Abbé Fortier však odpovídal rodičům nejen za mravní, ale i za tělesnou bezúhonnost školáků. Rodiny těch tří si stěžovaly. Nemohlo se to obejít bez nápravy. Pitou musel zůstat tři dny za sebou po škole. Jeden den za oko, druhý den za nos, třetí den za zub.

Tři dny Pitouových trestů osvítily tetu Angeliku. Napadla ji skvělá myšlenka, pokaždé když abbé Fortier nechá Pitoua po škole, nechá ho ona bez oběda. Rozhodla se v zájmu Pitouovy výchovy a nepochybně pro jeho dobro, protože si jistě raději dvakrát rozmyslí, než provede něco, za co ho dvakrát potrestají:

Jenže Pitou jakživ nepochopil, proč si vysloužil nadávku hnusného žalobníka, když seděl tiše jako pěna, a proč ho potrestali, když natloukl těm, kteří chtěli zbít jeho. Ale kdyby člověk rozuměl všemu, co se na světě děje, byl by život ochuzen o své největší půvaby -¨o tajemství a překvapení.

Pitou si odbyl tři dny, kdy byl po škole a kdy mu bylo souzeno spokojit se s pouhou snídaní a večeří.

Slova spokojit se nejsou ta pravá, protože Pitou nebyl spokojený ani trochu, ale francouzský jazyk je už tak chudý a Francouzská akademie tak neúprosná, že nám skutečně nezbývá nic jiného než spokojit se s tím, co máme.

Ale Pitou tím, že strpěl potrestání a neprozradil ani slůvkem, že se pouze bránil útoku, získal všeobecnou úctu svých spolužáků. Je ovšem pravda, že na ní měly jistý podíl i tři velkolepé zásahy pěstí, které před jejich očima rozdal.

Potom se již Pitoův život podobal životu ostatních školáků až na to, že druzí zvládali úkoly se střídavým úspěchem, kdežto on se vytrvale držel mezi pěti šesti posledními a býval po škole mnohem častěji než jeho spolužáci.

Nemůžeme však pomlčet o Pitouově založení vyplývajícím z původní výchovy, které se mu dostalo, lépe řečeno nedostalo, a jež mělo na svědomí jistě víc než třetinu všech hodin, které si Pitou odseděl po škole. Byla to jeho přirozená náklonnost k živým tvorům.

Slavná truhla tety Angeliky, kterou teta lichotivě nazývala pultem, stala se díky své objemnosti a díky spoustě přihrádek, jimiž ji zdokonalil Pitou, jakousi Noemovou archou, kde se v páru vyskytoval kdejaký lezoucí, skákající i létající živočich. Byli tam ještěrky, užovky, mravkolvi, chrobáci a žáby, a ti všichni byli Pitouovi tím dražší, čím víc trestů si pro ně odpykal.

Pitou chodil celý týden po okolí a sbíral exempláře do svého zvěřince. Chtěl mít ve sbírce i jeden druh mloků, salamandry. Ve Villers-Cotterêts je mají zvlášť rádi, salamandry měl ve znaku František I. a dal je vytesat nad kdekterým krbem. Konečně je Pitou chytil. Jen jednu věc si nemohl srovnat v hlavě, až ji nakonec odložil k ostatním záhadám, které mu nešly na rozum. Že totiž ty salamandry, jejichž živlem je podle básníků oheň, viděl vždy jen ve vodě. To byl důvod, proč začal Pitou při svém přímočarém myšlení shlížet na básníky s pohrdáním.

Když měl Pitou své dva salamandry, chtěl si obstarat také chameleóna. Hledal a hledal, tentokrát však nadarmo, veškeré snažení bylo bezúspěšné. Nakonec ze všech marných pokusů usoudil, že chameleón vůbec neexistuje, a jestli existuje, pak asi na jiných místech zeměkoule.

Tím to bylo pro něj vyřízeno, pustil chameleóny z hlavy a přestal se po nich pídit.

O další dvě třetiny Pitouových trestů se postaraly ty prokleté solecismy a kacířské barbarismy, bující divoce mezi jeho řádky jako koukol mezi obilím.

Volně čtvrtky a neděle patřily stále ještě čižbě a pytlačení. Ale zdálo se, že Pitou roste přímo před očima, měřil už pět stop a čtyři palce, a bylo mu šestnáct. A tu se objevilo na obzoru něco, co ho tak trochu odvedlo od jeho oblíbeného zaměstnání.

Na cestě k La Bruyére-aux-Loups leží vesnička Pisseleu a snad je to ta, která propůjčila jméno krásné Anne d'Heilly, milence Františka I.

Ve vesnici byl statek hospodáře Billota a na prahu toho statku stávala zřejmě náhodou, zato však skoro pokaždé, ať šel Pitou tam či zpátky, roztomilá dívka. Mohlo jí být nějakých sedmnáct nebo osmnáct let, byla svěží, veselá, živá jako rtuť a říkali jí křestním jménem Kateřina, ale často také podle otce Billotinka.

Pitou začal Billotinku zdravit úklonem hlavy, pak se postupně osměloval a přidával i úsměv, až si jednoho krásného dne dodal odvahy a po obvyklém pozdravení a po obvyklém usmání zůstal stát, začervenal se a pronesl větu, která mu připadala velmi troufalá:

"Dobrý den, slečno Kateřino."

Kateřina byla milé děvče a přivítala Pitoua jako starého známého. Ve skutečnosti to také stará známost byla, protože Kateřina vídala Pitoua už dva nebo tři roky alespoň jednou do týdne projít tam a zpátky kolem statku. Jenže Kateřina si všímala Pitoua, ale Pitou neměl pro Kateřinu tehdy oči. Když tudy začal chodit, byla Kateřina v dívčích letech, kdežto Pitou byl ještě kluk. Viděli jsme, co se s ním dělo, když začal dospívat on.

Kateřina se naučila oceňovat Pitouovo umění. Však on si také své úlovky nenechával pro sebe a dělil se s ní o ty nejkrásnější kvíčaly a nejvypasenější králíky. Bylo tedy samozřejmé, že Kateřina Pitoua pochválila. Pitouovi chvála zalichotila tím spíš, že ji nebyl zvyklý slýchat, a podlehl jejímu překvapivému kouzlu. Od té doby místo aby chvátal dál, jako to dělal dřív, a došel až do La-Bruyére-aux-Loups, zastavoval se v půli cesty, a místo aby sbíral bukvice a kladl oka, zabíjel čas okouněním kolem statku otce Billota. Doufal, že alespoň na okamžik zahlédne Kateřinu.

Tím došlo ovšem k citelnému omezení prodeje králičích koží a zásobování červenkami a kvíčalami uvízlo téměř na mrtvém bodě.

Teta Angelika lamentovala. Pitou namítal, že si králíci začali dávat moc pozor a ptáci že prokoukli nástrahy a chodí teď pít vodu z velkých listů nebo z dutin stromů.

Jen jedna věc utěšovala tetu Angeliku ze zármutku nad mazaností králíků a důvtipem ptáků - beztak měl podle ní obojí na svědomí rozmach filosofie - že její synovec dostane nadaci; vstoupí do semináře, stráví tam tři roky a vyjde odtud jako abbé. Stát se hospodyní u pana faráře, to byla odvěká touha tety Angeliky.

A ten ctižádostivý sen se ji přece jednou musí vyplnit. Až bude z Pitoua abbé, nemůže si, zvlášť po tom, co pro něj tetička udělala, vzít za hospodyni nikoho jiného než ji.

Něco však zlatavou vidinu chuděry staré panny zkalilo. Když se abbé Fortierovi svěřila se svými nadějemi, potřásl nad tím hlavou a řekl jí:

"Má milá slečno, aby se váš synovec mohl stát knězem, musel by se mnohem méně věnovat přírodozpytu a mnohem více četbě De viris illustribus nebo Selectae e profanis scriptoribus."

"To tedy znamená..." zatvářila se nechápavě slečna Angelika.

"Že dělá spoustu barbarismů a nepředstavitelné množství solecismů," dopověděl abbé Fortier.

Takové vysvětlení nedokázalo tetu Angeliku zprostit trýzně nejistoty.

5. Jak významnou úlohu může sehrát jeden barbarismus a sedm solecismů

Museli jsme všechno vypsat dopodrobna, protože jinak by si ani ten nejdůvtipnější čtenář nedovedl představit, jak hrozná byla Pitouova situace, když ho abbé Fortier vyhnal ze školy.

Pitou se ploužil k Pleux, jednu ruku spuštěnou podél těla, druhou si přidržoval na hlavě pověstnou truhlu a v uších mu ještě bzučely všechny nadávky abbé Fortiera. Přemítal, ale výsledkem všeho rozjímání byl jen ohromující úžas.

Najednou mu prolétla hlavou myšlenka, která všechno ostatní zatlačila do pozadí, a v rozrušení vykřikl:

"Ježíši, teta!"

Ano, ano, co tomu řekne slečna Angelika Pitouová? Zhroutily se všechny její naděje!

Pitou sice o tetiných záměrech nic přesného nevěděl, přece je však vytušil obdobným způsobem, jakým dokáží chytří psi vytušit záměry svého pána, to jest pečlivým pozorováním výrazu pánova obličeje. Instinkt je neocenitelný .vůdce. Nikdy nezklame. S myšlením je to právě naopak, fantazie je může svést z cesty.

Chlapec si tedy vzpomněl - proto mu také vyklouzlo ono zoufalé zvolání, jež jsme zachytili - jak hrozně se teta rozzlobí, až se dozví tu tragickou novinu. Pitou znal z vlastní zkušenosti, jaké důsledky mívá tetina nespokojenost. Jenže tentokrát je příčina tak nepředstavitelně velká, že budou jistě nepředstavitelně velké i následky jejího hněvu.

V nejčernějších předtuchách se blížil Pitou k Pleux. Trvalo mu celou čtvrthodinu, než se dovlekl od vrátek abbé Fortiera do jejich ulice, i když to bylo sotva tři sta kroků.

Vtom odtloukly kostelní hodiny jednu.

Pitou si uvědomil, že se zdržel poslední rozpravou se svým učitelem a loudavou chůzí k domovu o šedesát minut a že tedy už o půlhodinu přetáhl dobu, kdy by mu teta ještě dala oběd.

Zmínili jsme se již, jak teta trestala Pitoua výchovným půstem za smutné hodiny, jež strávil po škole, i za různé jeho náruživosti a pošetilosti. Tím způsobem uspořila zároveň na chudákovi Pitouovi rok co rok přinejmenším šedesát obědů.

Ale tentokrát si náš opozdilec nedělal starosti kvůli tetinu hladovému obědu. Jeho snídaně byla sice jako pro vrabce, ale srdce mu tak přetékalo zármutkem, že ani nevnímal, jak se mu žaludek svírá hlady.

I ten nejmizernější žák zakusí mnoho strastí, když ho vyženou ze školy. Tajně se schovává po všelijakých zastrčených koutech a zatímco prožívá své nedobrovolné prázdniny, své volno bez konce, pozoruje spolužáky, kteří ho míjejí a spěchají s deskami a knihami pod paží za svými obvyklými povinnostmi. Ta nenáviděná škola ho najednou přitahuje. Začne přemýšlet, do jakých úkolů se tam teď bez něho asi pustí, ačkoliv se o ně ve škole jakživ nezajímal. Žák vyloučený ze školy má mnoho společného s neznabohem vyobcovaným z církve, který nesmí vkročit do kostela a přitom nevýslovně touží slyšet mši.

Jak se Pitou blížil k tetinu domku, připadalo mu, že by v něm byl život k nevydržení. Poprvé měl pocit, že škola je tím nejkrásnějším místem na světě a že ho abbé Fortier se svými důtkami, jako biblický anděl s plamenným mečem, vyhnal z pravého ráje.

I když Pitou za sebou nohy sotva vlekl, i když se každých deset kroků zastavoval, i když zastávky čím dál tím víc natahoval, přece se nakonec dostal až k tomu zlověstnému domu. Přišoural se ke dveřím a bezděky si přejížděl rukama po švech kalhot.

"Ach, teto Angeliko, je mi moc špatně, jsem nemocný," zavzdychal, aby předešel tetiným úsměškům a výčitkám, nebo aby si snad chudák vymohl trochu soucitu.

"Tu tvou nemoc moc dobře znám," odsekla slečna Angelika. "Kdybych posunula hodinové ručičky o půldruhé hodiny zpátky, hned by ses uzdravil."

"Ach Bože! Tak to vůbec není," řekl trpce Pitou, "nemám ani trochu hlad."

Tetu Angeliku to udivilo a trochu i vystrašilo. Nemoc totiž vyleká macechu právě tak jako milující matku. Matka se boji, aby nemoc neublížila dítěti, macecha, aby nedala co proto její peněžence.

"To je mi pěkné. Co je ti, mluv přece," pobízela ho stará panna.

Tetina slova nezněla právě něžně, ale přesto Ange Pitoua rozplakala. Po pravdě řečeno, byl na něj hrozný pohled, jak se mu obličej krabatil lítosti do strašné grimasy, až se nakonec zalil slzami.

"Zlatá, dobrá tetičko," vypravil ze sebe, "potkalo mě hrozné neštěstí!"

"Co se stalo?"

"Pan abbé mě vyhnal!" vyhrkl Pitou a hlasitě se rozbrečel.

"Vyhnal?" opakovala slečna Angelika, jako by to vůbec nemohla pochopit.

"Ano, tetičko."

"A odkud tě vyhnal?"

Pitou se rozvzlykal na celé kolo.

"Ze školy?"

"Ano, tetičko."

"Navždycky?"

"Ano, tetičko."

"Takže je konec se zkouškami, konec s konkursem, konec s nadací i se seminářem?"

Pitouovy vzlyky přešly v srdcervoucí nářek. Slečna Angelika ho pátravě pozorovala, jako by ho chtěla prokouknout skrz naskrz a dovědět se, proč ho abbé vlastně vyhnal.

"Oč, že jsi zas chodil za školu," řekla vyčítavě. "Oč, že jsi se zas potloukal otci Billotovi kolem statku! Fuj, to dělá budoucí abbé?"

Ange sklopil hlavu.

"Nezapírej!" křičela stará panna, jejíž rozčilení vzrůstalo tou měrou, jak postupně nabývala jistoty, že situace je skutečně vážná. "Nelži, viděli tě v neděli s tou tvou Billotkou v Aleji zamilovaných!"

Lhala však slečna Angelika. Ale náboženští fanatici si odjakživa mysleli, že oni mají právo na lež podle kazuistické zásady: "Za účelem zjištění pravdy je dovoleno tvrdit nepravdu."

"Nikdo mě v Aleji zamilovaných nemohl vidět. Procházeli jsme se u zámeckých skleníků."

"Ach, ty rošťáku, vidíš, žes byl s ní."

"Ale tetičko," bránil se Ange, celý uzardělý, "slečna Billotová nemá přece se školou nic společného."

"Jen si ji říkej slečno, jen se snaž zastírat své nemravné spády! Ale počkej, já to povím zpovědníkovi té fifleny."

"Ale tetičko, slečna Billotová není namouduši žádná fiflena!"

"Koukejme se, on se ji ještě zastává, a zatím by sám potřeboval nějakého advokáta. Zřejmě se spolu náramně shodnete. Čím dál tím líp! Dobrý Bože, kam ten dnešní svět spěje... takové děti, šestnáct let..."

"Právě naopak, tetičko. My se spolu nikdy neshodneme, protože Kateřina mě od sebe vždycky odhání."

"Vidíš, jak ses prozradil! Teď jsi řekl jenom Kateřina, žádná slečna! Jistě, jistě, ona tě od sebe odhání, když ji někdo vidí, holka prohnaná."

"Máte pravdu, tetičko," zvolal Pitou, kterému se najednou rozsvítilo v hlavě, "skutečně je to tak. To mě nikdy nenapadlo..."

"Aha, tak vidíš," chytila ho stará panna rychle za slovo, jež mu naivně vyklouzlo, aby ho usvědčila z piklů s Billotkou. "Spolehni se, však já už se o nápravu postarám. Abbé Fortier je jejím zpovědníkem. Zajdu si za ním, aby tě dal pod zámek a nechal tě tam čtrnáct dnů o chlebu a vodě. A slečna Kateřina? Jestli jí může vyléčit z lásky k tobě jen klášter, má ho mít. Pošleme ji do Saint-Remy."

Svatouškovská tetička promluvila s takovou rozhodností a s takovou vírou ve vlastní moc, že z toho Pitouovi naskočila husí kůže.

"Tetičko zlatá," přesvědčoval ji se sepjatýma rukama, "jestli si myslíte, že má slečna Billotová s celým tím neštěstím cokoli společného, pak se strašně mýlíte, to vám přísahám!"

"Nestoudnost je matkou všech neřestí," ťala ho slečna Angelika mravoučným citátem.

"Namouduši, tetičko, věřte mi! Pan abbé mě nevyhnal kvůli žádným nestoudnostem. Vyhodil mě, protože dělám spoustu barbarismů a sem tam se mi k ním připlete i nějaký ten solecismus. Říká, že tím prý ztrácím všechnu naději na seminární nadaci."

"Cože, všechnu naději? Tak ty se do semináře nikdy nedostaneš? To z tebe tedy nebude abbé? A já nebudu u tebe hospodyní?"

"Panebože, ne, tetičko."

"Ale co z tebe tedy bude?" zeptala se stará panna zděšeně.

"Sám nevím," posteskl si Pitou a zvedl ztrápené oči k nebi. "Co si prozřetelnost zamane."

"Co říkáš? Prozřetelnost? Ach, teď už je mi to jasné!" rozčílila se slečna Angelika. "Popletli ti hlavu! Načichl jsi těmi novými myšlenkami. Napovídali ti něco o filosofických principech!"

"To ani není možné, tetičko, k filosofii se člověk dostane až po rétorice, a já jsem to nikdy nedotáhl dál než do třetí třídy."

"Nebuď směšný. Nemyslím přece tuhletu filosofii. Mluvím o filosofii těch zpropadených filosofů, pana Aroueta, pana Jean-Jacquese. O filosofii pana Diderota, toho, od kterého je Jeptiška."

A slečna Angelika se rychle pokřižovala.

"Jeptiška?" ptal se Pitou. "Co to má být?"

"Tys ji četl, ty darebo?"

"Ne, nečetl, vážně ne, teto!"

"No ovšem, proto už o církev nestojíš."

"Mýlíte se, tetičko, církev nestojí o mne."

"Ty ďábelské hádě, ty bys mně chtěl odmlouvat?"

"Ne, tetičko, jenom odpovědět."

"Panebože, jsi už nadobro ztracený," zvolala teta zničeně a sesula se do svého milovaného křesla.

Výkřik "jsi už nadobro ztracený" znamenal ve skutečnosti "jsem už nadobro ztracená!"

Neštěstí viselo na vlásku. Teta se rozhodla k velkému činu. Vyskočila, jako by ji vymrštilo pero, a rozběhla se k abbé Fortierovi, aby si od něho vyžádala vysvětlení, ale hlavně aby u něj za synovce ještě jednou orodovala.

Pitou nespustil tetu z očí, dokud nepřekročila práh. Jakmile zmizela za dveřmi, postavil se k ním a díval se, jak se teta řítí k ulici de Soissons. Nikdy by neřekl, že dokáže tak uhánět. Úmysly slečny Angeliky vyšly najevo. Pitou si teď byl jist, že běží za jeho učitelem.

Alespoň bude čtvrt hodiny pokoj. Pitou uvažoval, co počít s tou čtvrthodinkou, seslanou mu z nebes. Sebral zbytky tetina oběda a dal je ještěrkám a mravkolvům, žábám nachytal pár much. Pak otevřel spíž, pak skříň a krmil sám sebe. Klid mu vrátil chuť k jídlu.

Když si zařídil, co potřeboval, stoupl si ke dveřím a dával pozor, aby ho jeho druhá matka nepřekvapila nenadálým příchodem.

Slečna Angelika totiž o sobě mluvívala jako o druhé Pitouově matce.

Zatímco Pitou hlídkoval u dveří, dojela k Pleux krásná dívka a pustila se úzkou uličkou, spojující ulice de Soissons s de Lormet. Trůnila na koňském hřbetě, z jedné strany obtěžkána plným košem kuřat, z druhé košem holubů. Byla to Kateřina. Uviděla Pitoua na prahu tetiných dveří a zarazila koně.

Pitou zrudl jako obvykle. Strnul s pusou dokořán a civěl, to znamená, obdivoval se slečně Billotové, která byla v jeho očích ztělesněním vší krásy.

Dívenka se rychle rozhlédla uličkou, kývla lehce hlavou a jela dál.

Pitou byl přímo u vytržení a pozdrav opětoval.

Byl to pouhý okamžik, ale stačil k tomu, aby se ten odrostlý školák zahloubal do svých myšlenek a upřel oči směrem, kudy odjela slečna Kateřina, a docela přehlédl, že se teta vrací od abbé Fortiera. Než bys řekl švec, už tu byla, zsinalá zlostí, a cloumala Pitouovi rukou.

Uprostřed svého překrásného snu se Pitou náhle vytrhl, jako by do něj vjel elektricky proud; to se mu stávalo pokaždé, když na něj slečna Angelika sáhla. Otočil se, pohledem sjel z rozkaceného tetina obličeje na vlastni ruku a ke své hrůze spatřil, že v ní třímá ještě půlku obrovského krajíce, hýřivě pomazanou čerstvým máslem a obloženou tlustou vrstvou bílého sýra.

Slečna Angelika vyrazila hněvivý výkřik, Pitou zděšený vzdech. Angelika zvedla kostnatou pravici, Pitou sklonil hlavu. Angelika popadla koště, které tu, bohužel, stálo na dosah ruky. Pitou upustil krajíc a beze slova začal utíkat.

Jejich srdce si porozuměla, obě věděla, že je mezi nimi konec.

Slečna Angelika vešla dovnitř a zavřela za sebou dveře na dva západy. Pitou, kterému zaskřípění zámku připomnělo hrozné konce bouři, pelášil dvojnásob rychle.

Následky této scény nemohla slečna Angelika zdaleka ani tušit; ani Pitou by se jich byl nikdy nenadál.

6. Sedlák filosof

Pitou se hnal, jako by mu byli všichni čerti v patách, a za chvilinku byl z města venku.

Jak zahýbal kolem hřbitova, málem se srazil s koňským zadkem.

"Panebože," ozval se sladký hlásek, který Pitou tak dobře znal, "kam to uháníte, pane Ange? Kadet se mohl po vás ohnat a ukousnout vám hlavu!"

"Ach, slečno Kateřino," zvolal Pitou a navazoval spíš na vlastní myšlenku než na otázku mladé slečny. "Ach, slečno Kateřino, stalo se něco hrozného, bože můj, hotové neštěstí!"

"Ježíši, vy jste mě vylekal," zarazila dívka koně uprostřed cesty. "Potkalo vás něco zlého?"

"Ano, potkalo," svěřoval se Pitou, jako by odhaloval nějaké hrozné bezpráví, "nebude ze mne abbé, slečno

Kateřino."

Místo aby se slečna Billotová chytila za hlavu, jak Pitou očekával, rozesmála se na celé kolo.

"Nebude z vás abbé?" zeptala se nakonec.

"Ne," odpověděl užaslý Pitou. "Prý je to nemožné."

"To je toho, tak z vás bude voják," prohlásila Kateřina.

"Voják?"

"Ovšem. Přece si pro takovou maličkost nebudete, proboha, zoufat. Už jsem si myslela, že snad vaše slečna teta znenadání zemřela."

"Bože můj," povzdychl si Pitou od srdce, "když mě vyhnala, je to pro mě, jako kdyby zemřela!"

"Ne tak docela," smála se Billotinka, "takhle vám není dopřáno, abyste ji mohl oplakávat."

A Kateřina se rozesmála tak rozpustile, že to Pitou a až pohoršilo.

"Copak jste neslyšela, že mě vyhnala z domu?" opakoval zoufalý chlapec.

"Vyhnala? Tím líp!" řekla důrazně dívka.

"Vám je hej, slečno Billotová, je vám všechno k smíchu a to jenom dokazuje, jakou máte šťastnou povahu, když na vás neštěstí druhých víc nepůsobí."

"A kdo vám říká, pane Ange, že bych vás nelitovala, kdyby vás potkalo něco opravdu zlého?"

"Že byste mě litovala, kdyby mě potkalo něco opravdu zlého? Cožpak nevíte, že se o mě teď už nikdo nebude starat?"

"Tím líp, dvojnásob líp!" pohotově řekla Kateřina.

Teď už Pitou nerozuměl vůbec ničemu.

"A co živobytí, slečno? Jíst přece musí každý. A já zvlášť, já mám hlad pořád."

"Vy snad nechcete pracovat, pane Pitoue?"

"Pracovat? A jak? Pan Fortier a teta mně řekli přinejmenším stokrát, že nejsem k ničemu. Bože, kdyby mě tak byli poslali do učení k nějakému truhláři nebo koláři, místo aby mě dali na faráře! Namouduši, slečno Kateřino," máchl Pitou odevzdaně rukou, "věřte mi, na mně snad lpí nějaká kletba."

"Naneštěstí je na tom něco pravdy, milý pane Ange," politovala ho dívenka, která znala Pitoův smutný osud tak jako kdekdo z okolí. "Ale... proč nezkusíte jedno?"

"Co?" zeptal se dychtivě Pitou a byl ochoten chopit se návrhu slečny Billotové, jako se tanoucí stébla chytá. "Řekněte mi, co?"

"Měl jste přece jakéhosi ochránce, nemám pravdu?"

"Pana doktora Gilberta."

"A ve škole jste se přátelil s jeho synem; chodili jste přece oba k abbé Fortierovi."

"Samozřejmě, byli jsme kamarádi! Dokonce jsem ho mockrát zachránil před výpraskem."

"Nu vidíte. Proč se tedy neobrátíte na jeho otce? jistě vás nenechá na holičkách."

"Panečku, to by jistě bylo ze všeho nejlepší, jenže já nevím, kam se doktor Gilbert poděl. Ale možná že by to věděl váš otec, slečno Billotová, je přece jeho pachtýřem."

"Vím, že mu posílal část nájemného do Ameriky a část složil u jednoho notáře v Paříži."

"Ach," vzdychl si Pitou, "do Ameriky, to je dálka."

"Vy byste se chtěl vypravit do Ameriky?" zeptala se dívka, poplašená, že se k tomu Pitou snad již odhodlal.

"Já, slečno Kateřino? Ani nápad. Vůbec ne. Kdybych věděl, kde a jak sehnat na živobytí, bylo by mně tady ve Francii znamenitě."

"Znamenitě!" opakovala si slečna Billotová.

Pitou sklopil oči. Dívka zmlkla. Na chvíli zavládlo ticho. Pitou se ponořil do snění, nad nímž by abbé Fortierovi, muži přísně logickému, zůstal rozum stát.

Sny se začaly odvíjet z pochmurných myšlenek, brzy však zkrásněly. Vidiny byly zmatenější a zmatenější, ale zářily jako blesky, rodící se v skrytu a přilétající z neznáma.

Nakonec se dal Kadet přece jen na pochod a Pitou, s rukou opřenou o jeden koš, kráčel podle něj. Slečna Kateřina se zasnila právě tak jako Pitou, spustila ruce s otěžemi a nic se nebála, že by se jí kůň mohl splašit. Ostatně v cestě jim nestála žádná příšera a Kadet měl v žilách jinou krev než oři Hyppolitovi.

Jakmile se zastavil kůň, zůstal bezděky stát i Pitou. Byli u statku.

"Podívejme se, to jsi ty, Pitou?" zavolal na něj muž, chlapisko jako hora, sebevědomě rozkročený u studně, kde napájel koně.

"Bože můj, ano, pana Billote. Ano, to jsem já."

"Na chudáka Pitoua se zase jednou sesypalo neštěstí, hlásila hned dívka, která seskočila s koně a nedělala si při tom nejmenší starosti, nadlétne-li jí sukénka a bude-li vidět, jakou barvu mají její podvazky. "Vyhnala ho teta."

"A copak zas té staré pánbíčkářce provedl, co?" zajímal se hospodář.

"Jsem prý slabý v řečtině," vysvětloval Pitou.

Holedbal se, ješita ješitná. Měl přece říci v latině!

"Slabý v řečtině," přitakával ramenatý sedlák. "A proč bys měl být v řečtině silný?"

"Abych mohl vykládat Theokrita a číst Iliadu."

"A k čemu by ti to bylo, kdybys uměl vykládat Theokrita a číst Iliadu?"

"K tomu, aby se ze mne stal abbé."

"Třesky plesky," vrtěl pan Billot hlavou. "Umím já snad řecky? Umím já snad latinsky? Umím sotva francouzsky a neumím ani číst, ani psát. A vadí mi to snad, když seji, kosím, sklízím?"

"Jistě ne, pane Billote, ale vy nejste abbé, vy jste rolník, agricola, jak říká Vergilius. O fortunatos nimium."

"A co má být? Myslíš, ty dušičko ministrantská, že se takový rolník nevyrovná kdejakému velebníčkovi? Zvlášť když je to rolník, který má šedesát jiter půdy na výsluní a tisíc louisdorů uložených v chládku?"

"Bez ustání mi říkali, že si člověk nemůže přát nic lepšího, než aby z něj byl abbé. Ale je pravda," přiznával se Pitou s tím nejroztomilejším úsměvem, "že jsem na to, co mi povídali, nikdy mnoho nedal."

"A měl jsi pravdu, chlapče. Když se do toho dám, zvochluju celý svět a hubu mám na pravém místě jako kdokoliv jiný. Podívej se, já si myslím, že z tebe může být něco lepšího než farář a že je pro tebe štěstí, když se za tím tolik neženeš, zvlášť v dnešní době. Jsem sedlák a sedlák se musí vyznat v počasí. Pro pátery teď bude foukat ošklivý vítr."

Pitou se nevěřícně zasmál.

"Skutečně, ve vzduchu visí bouře," pokračoval hospodář. "Můžeš mi věřit. Jsi slušný, jsi učený..."

Pitou se polichoceně uklonil. Poprvé v životě o něm - někdo řekl, že je učený.

"Můžeš si vydělat na živobytí i bez vysvěcení," ujišťoval ho otec Billot.

Slečna Billotová sundávala koše s kuřaty a holuby a pozorně sledovala, o čem otec s Pitouem hovoří.

"Ono se řekne, vydělávat si na živobytí..." vzdychl si Pitou.

"Co umíš dělat?"

"No, umím líčit vějičky a klást oka. A dost slušně napodobuji hlasy ptáků, že, slečno Kateřino?"

"To je pravda. Zpívá jak pěnkavka."

"Dobře, dobře. Ale to nestačí na žádné zaměstnání," namítal hospodář.

"To já taky říkám, zatroleně!"

"Zaklel jsi, a to už je dobré znamení."

"Já že jsem zaklel? Moc se vám omlouvám, pane Billote."

"Nemáš se zač omlouvat," těšil ho hospodář, "stane se to někdy i mně. Himlhergot," otočil se zprudka ke svému koni, "tak postojíš chvilku nebo ne? Prevíti mizerní, pořád by to jenom vyhazovalo a tancovalo. Poslechni," pokračoval v rozmluvě s Pitouem, "a lenošný nejsi?"

"Já vlastně nevím. Nikdy jsem nic jiného nedělal než řečtinu a latinu, a..."

"A?"

"A musím se přiznat, že jsem se přitom nepřetrhl."

"Tím líp. To jenom dokazuje, že nejsi ještě tak zpitomělý, jak jsem se bál."

Pitou vytřeštil oči. Poprvé vyslechl podvratné názory, potírající všechny teorie, které mu až dosud vtloukali do hlavy.

"S tou leností jsem to myslel tak, jestli vydržíš taky trochu námahy."

"Ááá, námahy? To je něco docela jiného. Klidně ujdu deset mil a vůbec mě to nenamůže."

"Dobře, to už něco znamená," prohodil otec Billot, "Kdybys ještě o nějakou tu libru zhubnul, mohl bys závodit v běhu."

"Zhubnul?" zeptal se Pitou a zadíval se na své vychrtlé tělo, kostnaté dlouhé paže a nohy, hubené jak tyčky. "Skoro bych řekl, pane Billote, že jsem už i tak hubený až-až."

"Namouduši, příteli," rozesmál se hospodář od srdce, "ty jsi učiněný poklad."

I takové uznání bylo pro Pitoua novinkou. Nevycházel z údivu. "Poslyš, příteli, chtěl jsem vědět, nejsi-li líný na práci.

"Na jakou?"

"Na práci vůbec."

"To já nevím. Nikdy jsem žádnou nedělal."

Děvče se zasmálo, ale otci Billotovi z toho do smíchu nebylo.

"Ti lumpové páterští," rozzlobil se a zahrozil směrem k městu. "Takhle oni tedy vychovávají mládež! V zahálce a darmošlapství. Jen řekněte, v čem potom může být takovýhle zdravý chlapík svým bratřím užitečný?"

"Ech, celkem v ničem, to já vím," uznával Pitou. "Ještě štěstí, že žádné bratry nemám."

"Když jsem řekl bratři, myslel jsem tím všechny lidi. Nebo snad nemyslíš, že všichni lidé jsou bratři?"

"Ó, jistěže jsou, píše se o tom i v evangeliu."

"A jsou si rovni," rozvíjel svou myšlenku hospodář.

"To už je zase něco jiného. Kdybychom si byli rovni s abbé Fortierem, nebyl by mě tolikrát zmlátil důtkami a holí. A kdybychom si byli rovni s tetou, nebyla by mě vyhnala z domu."

"Věř mi, všichni lidé jsou si rovni, a my to brzo ukážeme všem tyranům."

"Tyrannis!" řekl Pitou ozvěnou.

"A protože nemluvím do větru, dokáži to a vezmu si tě k sobě," prohlásil hospodář.

"Vy byste si mě vzal k sobě, drahý pane Billote? Neříkáte to jen tak, neděláte si ze mě legraci?"

"Bůh chraň. Poslechni, kolik toho spotřebuješ k živobytí?"

"Kolik? Asi tři libry chleba na den."

"A na ten chleba?"

"Kousek másla a sýra."

"Ale ale, to bys byl nenáročný strávník," brumlal hospodář. "Nu tak dobrá, však my tě uživíme."

"Pane Pitou," vmísila se do řeči Kateřina, "nechtěl jste otce ještě o něco poprosit?"

"Já, slečno? Ani nápad."

"A pročpak jste sem tedy šel?"

"Protože jste sem šla vy."

"Vida, jak jste galantní. Ale beru to skutečně jen jako lichotku. Protože vy jste, pane Pitou, přišel za tatínkem, abyste se přeptal na svého příznivce."

"Ano, ano, máte pravdu," přisvědčoval Pitou. "To je zvláštní, byl bych na to dočista zapomněl."

"Chceš se přeptat na toho vzácného člověka, na pana doktora Gilberta?" zeptal se hospodář a z tónu jeho řeči bylo znát, jak hluboce si doktora váží.

"Jistě," odpověděl Pitou. "Ale teď bych se na něj zbytečně vyptával. Když se mě pan Billot ujal, mohu klidně počkat, až se z Ameriky vrátí."

"Mohu ti prozradit, kamaráde, že na něj dlouho čekat nebudeš. Co nevidět bude zpátky."

"Fiíí," hvízdl Pitou, "a kdy?"

"Přesně ti to nepovím, vím jen, že byl před týdnem v Le Havru. Protože mám v brašně balíček, který mi zrovna dnes ráno předali ve Villers-Cotteréts, a protože je balíček od něho a protože jej poslal, když dorazil do Francie, znamená to, že je tu."

"Ale jak můžete vědět, že balíček poslal on, tatínku?"

"Jak, jak! Protože v balíčku bylo psaní!"

"Odpusťte, tatínku," usmívala se Kateřina. "Ale já myslela, že neumíte číst. Říkám to jen proto, že si na tom tak zakládáte."

"Ovšem že si na tom zakládám. Chci, aby se mohlo říci ‚Otec Billot nikomu nic nedluží, dokonce ani učiteli. Všechno, co dokázal, dokázal svým přičiněním.' Rád bych, aby to tak platilo vždycky. Dopis jsem si nepřečetl já, ale přečetl mi ho četnický strážmistr, kterého jsem cestou potkal."

"A co vám píše, tatínku? Doufám, že je s námi stále tak spokojený."

"Přesvědč se sama."

Hospodář vytáhl z kožené tobolky dopis a podal jej dceři.

Kateřina četla nahlas:

Můj milý pane Billote,

vracím se z Ameriky, kde jsem poznal bohatší, větší a šťastnější národ, než je náš. Je to proto, že tam lidé žijí ve svobodě, kterou náš národ postrádá. Ale i my spějeme k novému věku. Každý má povinnost pomáhat ze všech sil, aby tu už brzy zazářilo světlo. Znám Vaše zásady, milý pane Billote. Vím, jaký vliv máte na své spolubratry rolníky i na všechen ten statečný dělný lid, který vedete ne jako král, ale jako otec. Vštěpujete jim zásady obětavosti a bratrství, s nimiž jsem se shledal u Vás. Platnost filosofie je všeobecná. V září její pochodně by se měl každý obeznámit se svými lidskými právy a povinnostmi. Posílám Vám malý svazek, který se těmito právy a povinnostmi zabývá. Knížku jsem napsal já, i když v ní mé jméno nenajdete. Rozšiřujte její zásady, rozvíjející myšlenku všeobecně rovnosti, dejte ji předčítat za dlouhých zimních večerů. Četba je pokrmem ducha, tak jako chléb je potravou těla.

V nejbližších dnech Vás navštívím a navrhnu Vám nový způsob hospodaření, který je v Americe velmi rozšířený. Spočívá v tom, že nájemce odvádí majiteli půdy jen určitý podíl ze sklizně. Zdá se mi, že to spíš odpovídá původním společenským zákonům a hlavně vůli Boží.

Bratrsky zdraví

Honoré GILBERT

občan filadelfský

"Ááách," vydechl Pitou. "To je ale krásný dopis."

"Že ano?" pokyvoval hlavou Billot.

"Jistě, drahý tatínku," řekla Kateřina, "ale bojím se, že četnický strážmistr bude mít jiný názor než vy."

"Jak to myslíš?"

"Zdá se mi, že dopis může přivést do nesnázi nejenom pana doktora Gilberta, ale i vás, tatínku."

"Pchá," mávl rukou Billot, "ty máš vždycky plno strachu. Hlavně, že je knížka tady a ty, Pitou, máš o zaměstnáni postaráno. Večer z ní budeš předčítat."

"A ve dne?"

"Ve dne budeš pást ovce a krávy. Hned dostaneš svou knížku."

A hospodář zalovil v brašně a vytáhl z ní jednu z knížek v červených deskách, jakých se tenkrát tisklo velmi mnoho, ať už s povolením nebo bez povolení úřadů.

Ovšem chybělo-li povolení, dával autor v sázku mnoho, hrozily mu galeje.

"Přečti mi nadpis, Pitoue, abych knihu mohl pojmenovat, budu-li o ní hovořit. Ostatní přečteš později."

Pitou přečetl slova nadpisu, která se od těch dob donekonečna opakovala, až ztratila na určitosti i významu, tehdy však rozechvívala ještě všechna lidská srdce hlubokou odezvou.

"O Nezávislosti Člověka a Svobodě Národů."

"Co tomu říkáš, Pitoue?" ptal se hospodář.

"Myslím si, pane Billote, že nezávislost je totéž co svoboda. Abbé Fortier by za ten pleonasmus nechal mého ochránce stát na hanbě."

"Pleonasmus sem, pleonasmus tam, tuhle knihu napsal pravý muž," prohlásil hospodář.

"Ale i tak, milý tatínku," zasáhla Kateřina s oním obdivuhodným šestým smyslem ženy, "schovejte ji, moc vás prosím! Přivede vás do neštěstí. Celá se třesu, jen se na ni podívám."

"A proč by měla uškodit mně, když neuškodila pisateli?"

"Jak to můžete vědět, tatínku? Dopis byl napsaný už před týdnem a balíček přece nemohl být sedm dní na cestě z Le Havru. Já jsem dnes taky dostala psaní."

"Od koho?"

"Od Sebastiána Gilberta, také si na nás vzpomněl. Dokonce je v dopise mnoho věcí i pro jeho soukojence Pitoua, ale já jsem mu ty vzkazy zapomněla vyřídit."

"Tak ven s tím."

"Nu, píše, že v Paříži na otce čekají už tři dny, že tam měl s určitostí dorazit, ale že ještě nedojel."

"Slečna má pravdu," ozval se Pitou. "To zpoždění se mi zdá na považenou."

"Dej pokoj, ty strašpytle jeden, a přečti si raději doktorovo pojednání. Ať je z tebe nejenom vzdělanec, ale i člověk."

Taková byla řeč tehdejší doby, doby, jež byla předehrou k velkolepé historii starých Řeků a Římanů, která se měla v dějinách, psaných po deset let francouzským národem, znovu opakovat a projít všemi svými fázemi: oddaností myšlence, pronásledováním, vítězstvími, zotročením.

Pitou si vzal knihu a přitiskl ji k sobě tak slavnostně, že si hospodářovo srdce ještě víc naklonil.

"A teď mi pověz," začal hospodář z jiného konce, "jestli jsi obědval."

"Ne, pane," odpověděl Pitou, stále ještě v té napůl nábožně, napůl hrdinské póze, kterou zaujal, když převzal knihu.

"Chtěl se právě pustit do jídla, když ho teta vyhnala," dodala Kateřina.

"Tak si tedy zajdi za matkou Billotovou, ať se poohlédne po svých zásobách, a zítra se ujmeš svých povinností."

Pitou poděkoval panu Billotovi výmluvným pohledem a spěchal za Kateřinou do kuchyně, nad níž kralovala jako absolutní vládkyně paní Billotová.

7. Bukolika

Paní Billotové mohlo být nějakých pětatřicet šestatřicet let. Byla to taková pravá máma, tlusťoučká jako kulička, čilá, růžolící, dobrosrdečná. Neúnavně pobíhala od holubníku ke kurníku, od stáje ke stáji, od ovcí ke kravám a přitom stačila ještě dozírat na oheň pod kotlem, na plotnu, na pečeni v troubě a jako zkušený generál, který se vyzná v rozmístění svého vojska, dokázala pouhým mrknutím oka zjistit, zda je všechno na svém místě; nasála vůni kuchyně a věděla, zda je v pánvích to pravé množství tymiánu a bobkového listu. Uměla kdekomu dát co proto, ale hubovala jen tak ze zvyku, nikomu nechtěla ublížit, ať už to byl její muž, kterého si považovala jako bůhvíjakého hodnostáře, nebo její dcera, kterou milovala ještě vroucněji než madam de Sévigné paní de Grignan, anebo pomocníci na statku, kterým přála tak, že se v okruhu deseti mil nenašel statek, kde by se nádeníci tak dobře najedli. Však se lidé o práci u pana Billota ucházeli jeden přes druhého, ale v poměru k volným místům to bylo, bohužel, zrovna tak jako v nebi: mnoho povolaných, málo vyvolených.

Viděli jsme, že Pitou nebyl povolaný, a přece se stal vyvoleným. Vážil si svého štěstí a zvlášť plně je ocenil, když viděl, jak před něho kladou nalevo zlatavý bochník, napravo džbánek moštu a doprostřed pěkný kousek nasoleného vepřového. Od doby, kdy mu zemřela maminka, a to už bylo pět let, se Pitou k takovým pochoutkám nedostal ani ve svátek.

Pitoua zaplavily pocity vděčnosti, a jak tak polykal kusy chleba, ukusoval maso a zaléval je pořádnými doušky moštu, cítil, že současně vzrůstá i jeho obdiv k hospodáři, úcta k jeho ženě a láska k jeho dceři. Jediná věc ho trochu trápila. Že jeho denní zaměstnání, hlídání krav a ovci, je tak ponižující a v takovém nesouladu se zaměstnáním, které mu bylo svěřeno na večer a jehož cílem bylo učit lidstvo nejvznešenějším zásadám filosofie a pravé družnosti.

Po obědě se nad tím Pitou znovu zamyslel. Ale vliv znamenitého jídla se odrazil i v jeho představách. Začal věci vnímat úplně jinak než na lačný žaludek. Vzpomněl si, že hlídání ovcí a pasení krav, které mu zpočátku připadalo pod jeho důstojnost, bývalo kdysi vyhrazeno bohům a polobohům.

I Apollo se ocitl v obdobné situaci jako on, když ho Jupiter vyhnal z Olympu, jako teta vyhnala Pitoua z Pleux; stal se pastýřem a hlídal Admetova stáda. Je sice pravda, Admetos byl král. Ale Apollo byl zase bůh.

Když se to tak vezme, byl vlastně Herkules také pasákem krav. Podle mythologie vodil přece Geryonovy krávy za ocas. A ať někdo tahá krávy za krk nebo za ocas, je to lhostejné, záleží jen na tom, jaký způsob si kdo z honáků navykne. Ale nic to nemění na skutečnosti, že ten, kdo má krávy na starosti, je pasákem krav.

A co Tityrus? Jak vypráví Vergilius, hověl si Tityrus pod bukem a v krásných .verších si pochvaloval, jakou příjemnou pohodu může díky Augustovi vychutnávat.

A taky pásl stáda. A Meliboeus, který si tak tklivě stěžuje, že musí opustit domov, byl konečně taky pastýř. Nu, a každý z těch pánů jistě mluvil latinsky tak, že z něho mohl být od minuty abbé: ale oni se raději dívali, jak kozy chřoupají trpký čilimník, než by sloužili mši a zpívali nešpory. Když to všechno sečteme, vychází nám, že i pastýřství musí mít své kouzlo. Konečně co brání Pitouovi, aby tomu zaměstnání vrátil jeho ztracenou poezii a důstojnost? Proč by nemohl vyzvat k pěveckému zápolení pastýře z okolních vesnic, obdařené Boží jiskrou? Nic mu nestojí v cestě. Pitou se něco nazpíval na kůru, a kdyby ho nebyli jednou přistihli, jak upijí víno z mešních konviček, a kdyby ho abbé Fortier ve své obvyklé přísnosti nebyl hned zbavil důstojné hodnosti kostelního zpěváčka, kam až se mohl se svým talentem dostat! Neuměl hrát na píšťaly, to je pravda, ale uměl vyloudit kdejaký tón ptačího hlasu, a to zní velmi podobně. Nenařezal si nestejně dlouhá stébla rákosu a neudělal si Panovu flétnu jako milenec bájné Syrinx, zato ale dokázal z březového a kaštanového dřeva vyrobit tak dokonalé píšťalky, že nad nimi kamarádi žasli. Pitou si tedy nijak nezadá, bude-li pastýřem. Nemusí se ponížit k stavu v moderní době ne dost ceněnému, naopak, může stav pastýřský povznést k sobě.

Navíc měla ovčíny na starosti slečna Billotová. A rozkaz z Kateřininých úst nebyl pro něj rozkazem.

Na Pitouově důstojnosti záleželo však i Kateřině.

Hned první večer se jí Pitou přišel optat, v kolik hodin má s ostatními pastýři vyrazit na pastvu.

"Nikam nepůjdete," usmála se na něj.

"Jak to?" ptal se Pitou udiveně.

"Vysvětlila jsem tatínkovi, že zaměstnání, které pro vás vybral, neodpovídá vašemu vzdělání. Zůstanete tady, na

statku."

"To je dobře," zvolal Pitou, "budu vám alespoň stále nablízku."

Naivní přiznání vyklouzlo Pitouovi docela mimovolně. Sotva je však vyslovil, začervenal se až po uši a slečna Kateřina sklonila hlavu, aby schovala svůj úsměv.

"Ach, odpusťte, slečno, řekl jsem to od srdce a bez rozmyšlení, nesmíte se pro to na mě hněvat," prosil Pitou.

"Však já se na vás taky nehněvám, pane Pitou," chlácholila ho Kateřina. "A pak, nemůžete přece za to, jste-li rád se mnou."

Na chvíli se rozhostilo ticho. Není divu, vždyť si ty dvě dorůstající děti vlastně řekly tak mnoho tak málo slovy.

"Ale já přece nemohu zůstat na statku," přerušil Pitou mlčení, "a nic nedělat. Co budu mít na práci?"

"Budete dělat to, co jsem dělala já. Povedete záznamy, budete propočítávat mzdy nádeníkům a zapisovat příjmy a vydání. Vždyť umíte počítat, ne?"

"Ovládám všech čtvero početních úkonů," hrdě hlásil Pitou.

"To tedy umíte o jeden víc než já. Pokaždé jsem skončila u násobení. Vidíte, pro otce to bude výhoda, budete-li mu dělat účetního. A protože na tom budu lépe i já i vy, všichni tím získáme."

"Jak vy byste tím mohla získat, slečno?" divil se Pitou.

"Budu mít víc času. A ve volných chvilkách si budu šít čepečky, abych byla hezčí."

"Och, mně připadáte moc hezká i tak, bez těch čepečků."

"To je možné, ale vy to posuzujete jenom podle vlastního vkusu," smálo se děvče. "Bez čepečku bych v neděli nemohla jít ani tančit do Villers-Cotteréts. Prostovlasé mohou chodit jenom velké dámy, které si smějí pudrovat účesy."

"Mně se víc líbí vaše vlasy takhle než s pudrem," namítl Pitou.

"Jděte, jděte. Zdá se, že mě zahrnujete poklonami."

"Nene, slečno, já ani žádné poklony dělat neumím. Abbé Fortier nás nic takového neučil."

"A tančit vás tam učili?"

"Tančit?" strnul Pitou údivem.

"Nu ano, tančit."

"Tančit? U abbé Fortiera? Prokristapána, slečno... Ach, ten by nám dal, tančit!"

"Takže vy neumíte tančit?" ptala se Kateřina.

"Ne," odpověděl krátce Pitou.

"Nevadí, v neděli se mnou půjdete do Villers-Cotteréts a budete si všímat, jak tančí pan de Charny. Tančí nejlíp ze všech mládenců z celého kraje."

"Kdo je pan de Charny?" chtěl vědět Pitou.

"Majitel zámku v Boursonne."

"Říkáte, že bude v neděli tančit?"

"Jistě."

"A s kým?"

"Se mnou."

Srdce se Pitouovi sevřelo, ani nevěděl jak a proč.

"Takže vy chcete být proto tak hezká," uvažoval smutně, "že budete tančit s ním?"

"Že budu tančit s ním, že budu tančit s jinými, že budu tančit se všemi."

"Jen se mnou ne."

"Proč ne?"

"Protože já tančit neumím."

"Naučíte se to."

"Ach, kdybyste mi to chtěla ukázat vy, slečno Kateřino, jistě bych to od vás snáz odkoukal než od pana de Charny, ujišťuji vás."

"Dobře, ještě se domluvíme. Ale teď už je čas jít na kutě. Dobrou noc, pane Pitou."

"Dobrou noc, slečno Kateřino."

V tom, co mu slečna Billotová pověděla, bylo pro Pitoua kus dobrého a kus zlého. Že mu místo ovcí a krav dali na starost účetní knihy, to bylo dobré. Že ale neuměl tančit a že pan de Charny tančit uměl, to bylo zlé. A podle Kateřiny tančil prý dokonce líp než kdo jiný.

Pitouovi se celou noc zdálo, že vidí pana de Charny tančit a že se mu to vůbec nedaří.

Na druhý den se Pitou pod Kateřininým vedením pustil do práce. Všiml si něčeho, co ho ohromilo. Že totiž učení s jistým učitelem může být dokonce velmi příjemné. Neuplynuly ani dvě hodiny a on se ve svých povinnostech vyznal jedna radost.

"Ach, slečno," řekl upřímně, "kdybyste mě byla místo abbé Fortiera učila latinu vy, vsadím se, že bych nedělal žádné barbarismy."

"A byl by z vás abbé..."

"A byl by ze mne abbé."

"Zavřený v nějakém semináři, kam nesmí vkročit ženská noha..."

"Máte pravdu, na to jsem nikdy nepomyslel, slečno Kateřino... Jsem vlastně rád, že ze mne žádný abbé nebude!..."

V devět hodin se vrátil otec Billot. Odešel z domu dřív, než se Pitou probudil. Ráno co ráno vstal ve tři hodiny a řídil odjezd koní a povozů. Do devíti pak chodil po polích a dohlížel, jestli je každý na svém místě a hledí si své práce. Pak se vrátil domů na snídani a v deset byl už zase pryč. V jednu hodinu se obědvalo a odpoledne si zas otec Billot na všechno osobně dohlédl. Však mu také hospodářství vzkvétalo pod rukama. Jak to sám na sebe prozradil, měl šedesát

jiter půdy na výsluní a tisíc Ludvíků uložených v chládku, a kdyby se to možná jaksepatří spočítalo, kdyby se do toho pustil třeba takový Pitou a nedal se příliš rušit přítomností anebo pouhou představou slečny Kateřiny, našlo by se ještě o pár jiter půdy a o nějaký ten louisdor víc, než kolik nám tatík Billot přiznal.

Při snídani ohlásil hospodář Pitouovi, že se první čtení z knihy doktora Gilberta bude odbývat pozítří v deset hodin dopoledne, ve velké stodole.

Pitou nesměle poznamenal, že v deset hodin začíná mše. Ale hospodář mu vysvětlil, že desátou hodinu zvolil úmyslně, aby si své lidi vyzkoušel.

Jak jsme již řekli, otec Billot byl filosof.

Nenáviděl kněze, pokládal je za hlasatele tyranie, a když se mu naskytla příležitost postavit jeden oltář proti druhému, okamžitě jí využil.

Paní Billotová s Kateřinou si dovolily vznést jakési námitky, ale hospodář je odbyl, že ženy mohou jít na mši, stojí-li o ni, protože náboženství je beztak pro ženské. Ale s muži je to jiné, ti buď přijdou vyslechnout četbu z díla doktora Gilberta, anebo mohou z jeho statku rovnou odejít.

Filosof Billot byl ve vlastním domě pěkný despota. Výsadní právo namítat něco proti jeho rozhodnutím měla pouze Kateřina. Když si však vzal nějakou myšlenku natolik do hlavy, že se i na ni zamračil, zmlkla jako všichni ostatní.

Tentokrát se Kateřina pokusila využít příležitosti k tomu, aby pomohla Pitouovi. Když vstávala od stolu, upozornila otce, že na předčítání všech těch krásných myšlenek na pozítřejším shromáždění je Pitou moc uboze ustrojený. Že bude posluchače seznamovat s novými věcmi a zastávat úlohu učitele, a že se tedy nehodí, aby se učitel musel před svými žáky stydět.

Otec Billot pověřil dceru, aby se o Pitouově oblečení dohovořila s villers-cotterétským krejčím, panem Dulauroyem.

Kateřina nepřeháněla; Pitou skutečně potřeboval nový oblek jako sůl. Nosil stále ještě kalhoty, které mu před pěti lety pořídil doktor Gilbert, kalhoty, které byly napřed příliš dlouhé a teď zas příliš krátké, přestože je slečna Angelika, budiž jí to připočteno k dobru, každoročně nastavovala o dobré dva palce. Ostatní kusy oděvu včetně vesty se rozpadly už před dvěma lety. Nahradila je známá keprová kazajka, v níž se Pitou našim čtenářům představil na počátku tohoto příběhu.

Pitou si s nějakou parádou nikdy hlavu nelámal. U slečny Angeliky bylo zrcadlo neznámým přepychem, žádné tam zkrátka nebylo. A protože u Pitoua nebyl ten nejmenní předpoklad, že by jako krásný Narcis sám v sobě nalezl zalíbení, nenapadlo ho ani, aby se shlížel v studánkách, když kladl své vějičky.

Jakmile se však slečna Kateřina zmínila, že by ji měl provázet k tanci, jakmile se dozvěděl o panu de Charny, jaký je to elegantní kavalír, jakmile mu dívka pověděla, že čepečky jsou k tomu, aby zdobily její půvaby, podíval se Pitou do zrcadla také sám na sebe. Zesmutněl, když viděl, jaké má zchátralé oblečení, a začal přemýšlet, zda by i on mohl něčím přikrášlit dary, jimiž ho vybavila příroda.

Odpověď na tuto otázku si Pitou bohužel nemohl vyčarovat z klobouku. Zbídačelý zjev měly na svědomí šaty. Ale na nové šaty musí být peníze a Pitou neměl v kapse jakživ ani sou.

Věděl, že se pastýři k zápolení ve hře na flétnu nebo k utkání ve zpěvech zdobívali věnci z růží. Ale docela rozumně uvážil, že by taková růžová koruna, i kdyby mu sebe líp slušela, jenom podtrhla chudobu celého ústroje.

Čekalo ho náramně milé překvapení. V neděli v osm hodin, právě když si Pitou dělal starosti, jak by ze sebe mohl udělat alespoň trochu pohlednějšího chlapce, vstoupil pan Dulauroy a položil přes židli kabát, azurově modré kalhoty a pěknou bílou vestu s růžovými proužky.

S krejčím se ve dveřích div nesrazila švadlena, která na protější židli rozprostřela košili a kravatu; bude-li košile padnout, má prý jich našít půl tuctu.

Všechno šlo ráz na ráz. Sotva švadlena odešla, byl tu kloboučník a přinášel malý třírohý klobouk nejmódnějšího tvaru, překvapivě slušivý a elegantní, zkrátka to nejlepší z nejlepšího, co bylo u pana Cornua, prvního kloboučníka města Villers-Cotteréts, k dostání.

Kromě vlastního zboží složil kloboučník Pitouovi k nohám z příkazu městského obuvníka také pár střevíců se stříbrnými přezkami, zvlášť pro chlapce dělanými.

Pitou byl jak v Jiříkově vidění. Vůbec nemohl uvěřit, že by všechny ty poklady mohly patřit jemu. Ani v nejsmělejších snech by se neodvážil pomyslit na tak vznešené vybavení. Samou vděčností mu až vstoupily slzy do očí a nemohl ze sebe vypravit hlasité slovo. Stále jen šeptal: "Slečno Kateřino, ach, slečno Kateřino! Nikdy vám nezapomenu, že jste ke mně tak hodná."

Všechno padlo skvěle a sedělo Pitouovi jako ulité. Jenom střevíce byly o polovičku kratší, přestože obuvník, pan Laudereau, vyměřil velikost podle nohy svého syna, který byl o čtyři roky starší než Pitou.

Náš hrdina zakusil okamžik vítězoslávy, oč mladého Laudereaua předběhl, ale hned zchladl při pomyšlení, že teď buď půjde tančit bos anebo ve svých starých škrpálech, které by byly roztodivným doplňkem ostatního oblečení. Nemusel se však dlouho soužit nejistotou. Pár bot pro otce Billota, který obuvník současně s Pitouovými poslal, zachránil situaci. Ukázalo se, že pan Billot má šťastnou shodou okolností stejnou nohu jako Pitou; před hospodářem se to však pečlivě zatajilo, aby to nepociťoval jako potupu.

Zatímco se Pitou strojil do své honosné toalety, přišel vlásenkář. Rozdělil Pitouovy žluté vlasy do tří pramenů. Prostřední, nejsilnější, určil pro cop, který měl splývat na límec kabátu. Úkolem dvou postranních bylo zdobit spánky způsobem, kterému se tehdy velmi nepoeticky říkalo psí uši; ale nic naplat, název je název. Nebudeme to déle tajit: když se načesaný a naondulovaný Pitou uviděl v zrcadle ve svých modrých kalhotách, proužkové růžovobílé vestě, v košili s žabó a v účesu s copánkem a psíma ušima, nemohl se vůbec poznat. Rychle se ohlédl, jestli náhodou nesestoupil na zem v celé své kráse sám Adónis a nezhlíží se v zrcadle.

Byl tu sám. Půvabně se usmál, vztyčil hlavu, palce si zastrčil do kapsiček u vesty, zhoupl se na špičkách a utrousil:

"To se ještě uvidí, jak vypadá pan de Charny!..."

Nedá se popřít, že se Ange Pitou ve svém novém přestrojení podobal navlas ne sice Vergiliovu, zato však Watteauovu pastýři.

Jakmile se ukázal v kuchyni, hned sklidil obrovský úspěch.

"Ach, maminko, podívejte, jak to Pitouovi sluší!" volala Kateřina.

"Namouduši, změnil se k nepoznání," řekla uznale paní Billotová.

Ale Kateřina bohužel přešla od celkového dojmu, jímž byla nadšená, k detailům.

"Ach, to je zvláštní, jak máte velké ruce," divila se.

"Viďte, mám pořádné ruce, nemyslíte?"

"A velká kolena."

"To znamená, že ještě porostu."

"Myslím, že už jste velký až dost, pane Pitou."

"Nevadí, budu ještě větší, vždyť je mi teprve sedmnáct a půl."

"A nemáte žádná lýtka."

"To je pravda, mně lýtka úplně chybějí. Ale narostou mi."

"Doufejme, že ano. Ale to nic nevadí, i tak vám to moc sluší," usmála se na něj Kateřina.

Pitou se uklonil.

"Ohó, ohó," zahlaholil hospodář, když vstoupil a uviděl Pitoua. "Podívejme se, jaký je z tebe chlapík! Přál bych si, aby tě takhle viděla teta Angelika."

"Já taky," přiznal se Pitou.

"Rád bych věděl, co by na to řekla," nadhodil hospodář.

"Nic by neřekla. Pukla by zlostí."

"Ale tatínku," zneklidněla Kateřina, "neměla by právo vzít si ho zase k sobě?"

"Sama ho přece vyhnala."

"A taky už uběhlo těch pět let," prohodil Pitou.

"Jakých pět let?" zeptala se Kateřina.

"Těch pět let, na které tu doktor Gilbert nechal tisíc franků."

"Doktor dal tvé tetě tisíc franků?"

"Ano, ovšemže ano, aby mě dala něčemu pořádnému vyučit."

"To je pane člověk! Když pomyslím, že o něm co chvíli slyším něco podobného..." uznale řekl sedlák. "Však bych za něj taky dal všechno, třeba i život," dodal s velkolepým gestem.

"Chtěl, abych měl nějaké povolání," vysvětloval Pitou.

"A měl pravdu. Vidíte, jak se mohou dobré úmysly zvrátit. Zaplatíte tisíc franků, aby se dítě připravilo na pořádné zaměstnání, a oni vám je místo do učení strčí k nějakému velebníčkovi, aby z něho udělal seminaristu. A kolik se za to tomu tvému abbému platilo?"

"Kdo mu měl platit?"

"Tvá teta."

"Teta? Teta mu nic neplatila."

"Ona tedy shrábla dvě stě livrů od toho dobráka pana Gilberta do vlastní kapsy?"

"Asi ano."

"Poslouchej, Pitoue, radím ti dobře, až ta svíčková bába umře, pořádně všechno prohlédni, skříně, slamníky i hrnky od okurek."

"Proč?" divil se Pitou.

"Protože najdeš někde poklad, nějaké ty staré zlaťáky ve staré punčoše. jistě by nenašla dost velký měšec, aby se do něj vešlo všechno, co nalakotila."

"Myslíte?"

"Můžeš na to vzít jed. Ale o tom si ještě povíme, až nadejde čas. Dnes máme na práci něco jiného. Máš tu knížku doktora Gilberta?"

"Mám ji u sebe, v téhle kapse."

"Tatínku," vložila se do toho Kateřina, "rozmyslel jste si to dobře?"

"Člověk se nemá rozmýšlet, jde-li o to, udělat něco dobrého, Kateřinko," řekl sedlák. "Doktor mě požádal, abych dal jeho knihu předčítat a abych hlásal zásady, o nichž pojednává. Knihu budeme předčítat a jeho myšlenky budeme rozšiřovat."

"A my s maminkou můžeme odejít na mši?" pípla nesměle Kateřina.

"Vy si pro mě za mě na mši jděte, jste ženy. U nás je to něco jiného, my jsme muži: Pojď, Pitou."

Pitou pozdravil paní Billotovou i Kateřinu a kráčel za hospodářem, celý pyšný, že s ním jedná jako s mužem.

8. Dlouhé nohy nemusí být zvlášť půvabné při tanci, ale při útěku nad ně není

Ve stodole se sešlo početné shromáždění. Jak už jsme řekli, Billotovi lidé si svého hospodáře velmi vážili. Někdy sice nešel pro slovíčko daleko, ale dobře je živil a dobře jim platil.

A tak všichni hleděli, aby na jeho pozvání přišli.

Kromě toho se tenkrát mezi lidmi šířila ta prazvláštní horečka, horečka, která zachvacuje národy, chystající se k činům. Cizí, nová, skoro neznámá slova byla slyšet z úst, jež je nikdy dříve nepronesla. Byla to slova o volnosti, nezávislosti, osvobození. Nevyslovovali je kupodivu pouze prostí lidé. Ne, začala se ozývat v řadách šlechty a pak se jako ozvěna rozeběhla od úst k ústům mezi lid.

Tomuto světlu, jež přišlo od západu, bylo souzeno, aby vzplálo a svítilo, a nakonec zažehlo oheň. Nad Amerikou se vyhouplo slunce a spělo po své určené dráze, až stanulo nad Francií a proměnilo ji v jediný obrovský požár, v jehož plamenech četly zděšené národy slovo republika, psané krvavými písmeny.

Shromáždění, na nichž se lidé zabývali politickými otázkami, nebyla tehdy takovou vzácností, jak by se mohlo zdát. Najednou se bůhví odkud vyrojily zástupy mužů a tito apoštolové nového náboženství putovali od vesnice k městu a kudy šli, tudy šířili slova svobody. Vláda, dosud ke všemu slepá, začala si protírat oči. Těm, kdo řídili ono obrovské soukolí; jemuž se říká věci veřejné, neušlo, že se chod stroje určitým způsobem ochromuje, ale nedokázali rozeznat, co je pravou příčinou všech poruch. Opozice se zahnízdila v každé hlavě, i když se dosud nepřelila do paží a rukou. Byla neviditelná, ale byla tu, citelná a hrozivá, a někdy se zdálo, že je jako přízrak, tím hrozivější, že se nedá uchopit; všude bylo znát její přítomnost, ale nikde nebyla k dopadení.

Ve stodole se sešlo asi dvacet až pětadvacet zemědělců, lidí vesměs závislých na Billotovi.

Vstoupil Billot a v patách za ním Pitou. Všichni smekli a vítali hospodáře s klobouky v rukou. Bylo na nich vidět, že by za svého pána, kdyby jen prstem kývnut, bez váhání skočili do ohně.

Hospodář jim vysvětlil, že knihu, z které jim Pitou bude předčítat, napsal doktor Gilbert. Doktora Gilberta znalo celé okolí, patřilo mu zde několik hospodářství, jenže statek, který měl propachtovaný Billot, byl ze všech největší.

Byl tu již připravený sud, Pitou se na tu improvizovanou tribunu vyhoupl a začal předčítat.

Chtěl bych připomenout, že prostí lidé - a odvážím se dokonce tvrdit, že všichni lidé bez rozdílu - poslouchají tím pozorněji, čím je pro ně věc nesrozumitelnější. Je pochopitelné, že obecný smysl knihy unikal i těm nejosvícenějším duchům tohoto venkovského shromáždění, dokonce i samotnému Billotovi. Ale mezi obtížnými souvětími zazářila tu a tam jako blesky na temném, elektřinou nabitém nebi jiskrná slova o nezávislosti, svobodě a rovnosti. Víc nebylo třeba. Zaburácel potlesk a volání "Ať žije doktor Gilbert!" Pitou dočetl knihu asi tak do jedné třetiny. Padlo rozhodnutí, že se celá kniha přečte během tří nedělních schůzek.

Billot pozval posluchače na příští neděli a všichni slíbili, že přijdou.

Pitou četl velmi dobře. Nic tak nepovzbudí jako úspěch. Část potlesku, který si vysloužila kniha, vztahoval na své předčitatelské umění. Dokonce i sám pan Billot podlehl působení této teorie vztažnosti a pozoroval, jak se v něm rodí obdiv k mladému žáku abbé Fortiera. Pitou, který byl už odedávna nadprůměrně velký tělesně, vyrostl náhle o celých deset loktů i duchem.

Jen jedna věc mu chyběla ke štěstí; slečna Kateřina neviděla jeho triumf.

Otec Billot byl tak nadšený ohlasem, s kterým se doktorova kniha setkala, že se o tu radost chtěl hned podělit i s ženou a dcerou. Paní Billotová byla zticha. Nebyla zvyklá dělat si starosti předem.

Kateřina se však zarmouceně usmála.

"Copak ti zase leží v hlavě?" zeptal se jí hospodář.

"Tatínku, tatínku zlatý, když já se tak bojím, že vám to uškodí."

"Jdi, jdi, nebudeš snad malovat čerta na zeď. A jestli, tak tě upozorňuji, že mám raději raráška než belzebuba."

"Ach, tatínku, mám prý vás upozornit, že vás sledují."

"Kdo ti tohle, prosím tě, napovídal?"

"Řekl mi to jeden můj přítel."

"Přítel? Za každou radu má člověk poděkovat, tak mi pověz, jak se ten tvůj přítel jmenuje. Ho, kdo je to?"

"Člověk, který by měl být dobře informovaný."

"Kdo je to? Ven s tím."

"Pan Isidor de Charny."

"Do čeho se ten floutek plete? Chce mně snad radit, jak mám myslet? Radím mu snad já, jak se má oblíkat? Myslím, že ani jemu, ani mně po tom nic není."

"Tatínku, nechtěla jsem vás rozzlobit. Je to jen dobře míněná rada."

"Prosím. Já mu dám taky jednu dobře míněnou radu. Můžeš mu ji ode mě vyřídit."

"Jakou?"

"Aby si on a jeho přátelé dali pozor sami na sebe. V Národním shromáždění si pány šlechtice moc pěkně podávají, a různí dvorní oblíbenci a oblíbenkyně už také párkrát přišli na přetřes - upozornění pro jeho pana bratra, pana Oliviera de Charny, který je prý s Rakušankou tuze zadobře."

"Tatínku, vy jste zkušenější než my, jednejte, jak sám myslíte."

"Ovšem," zabručel Pitou, kterému po dnešním úspěchu stouplo sebevědomí, "do čeho se ten váš pan Isidor míchá?"

Kateřina buď neslyšela, nebo dělala, že neslyší, a už se o tom přestalo mluvit.

Obědvalo se jako obvykle. Ještě žádný oběd se Pitouovi tak nevlekl. Nemohl se dočkat, až po boku slečny Kateřiny provede svou zbrusu novou parádu. Dnešek byl pro něj slavným dnem a umínil si, že si dnešní datum, 12. července, musí nadosmrti zapamatovat.

Konečně se šlo. Však už byly skoro tři hodiny. Kateřina byla k zulíbání roztomilá. Hezká, černooká, plavovlasá, štíhlá a ohebná jako proutek vrby sklánějící se nad pramenem u statku. Uměla se ustrojit s přirozenou koketností, která dává vyniknout všem ženským půvabům. A čepeček, který si, jak to ohlásila Pitouovi, sama ušila, jí opravdu moc slušel.

Tančit se začínalo vždycky až v šest. Na dřevěném pódiu seděli čtyři venkovští muzikanti a za pár sous dodávali zdejšímu tanci pod širým nebem ten pravý lesk. Do šesti bylo času dost a tak se zatím všechno buď procházelo tou slavnou Alejí zamilovaných, o kterou si ne- dávno teta Angelika brousila jazyk, anebo přihlíželo, jak mladí pánové z města a okolí zkoušejí štěstí ve hře s míčem pod velením mistra Farileta, prvního míčovníka Jeho Výsosti pana vévody

Orleánského. Slovo mistra Farileta bylo svaté a všechny jeho výroky ať v oboru lukostřelby, lovu nebo her byly přijímány s úctou, odpovídající jeho věku i zásluhám.

Pitou by se byl nejraději, i když sám nevěděl proč, procházel Alejí zamilovaných. Ale slečna Kateřina se přece nenastrojila tak rozkošně, že to Pitouovi až dech bralo, jen proto, aby zůstala schovaná ve stinném stromořadí starých buků!

Ženy se podobají květinám, kterým bylo souzeno vyrůst na stinném místě. Věčně budou prahnout po světlu a vždycky se jim tak či onak podaří vystavit své svěží, vonící korunky slunci, jež je vysuší, popálí.

Jen fialka je skromná, jak tvrdí básníci, a zůstává v ústraní. Ale i na ní ulpívá smutek zbytečné, marné krásy.

Milá Kateřina vzala tedy Pitoua rázně pod paži a usměrňovala jeho krok, až ho přivedla k hřišti. Musíme doznat, že ji to nedalo mnoho práce. Měl tisíc chutí pochlubit se svým jasně modrým oblekem a fešáckým kloboukem; tak jako se Kateřina chtěla ukázat ve svém čepečku a la Galatée a v hedvábném měňavém živůtku.

Jedna okolnost byla pro Pitoua obzvlášť lichotivá a na chvíli mu získala převahu dokonce i nad Kateřinou. Lidé nepoznali, kdo je, protože ho v životě neviděli tak nádherně ustrojeného. A tak si o něm mysleli, že je to nějaký cizinec, který zavítal do města, někdo z příbuzenstva Billotovy rodiny, nebo dokonce Kateřinin nápadník. Ale Pitou si nemohl odepřít, aby neupozorňoval na svou totožnost, a než se nadál, bylo po nejistotě. Tak horlivě kynul svým kamarádům a tak náruživě smekal před každým, koho jen trochu znal, až nakonec všichni v tom neznámém elegánovi poznali bývalého žáka abbé Fortiera. Novinka běžela od úst k ústům.

"Ale vždyť je to přece Pitou!" - "Už jste viděli Ange Pitoua?"

Donesla se až k tetě Angelice. Ale protože jí lidé vyprávěli, že ten mládenec, kterého všeobecné mínění považuje za jejího synovce; je zdvořilý, klade nohy správně špičkami od sebe a pěkně pohybuje rukama, nevěřila. Protože Pitoua nikdy neviděla jinak, než šmatřhat nohama do sebe a klátit při chůzi rukama, zavrtěla jenom hlavou a prohlásila:

"Spletli jste se, to není můj nehodný synovec."

Oba mladí lidé došli ke hřišti. Tuto neděli se odbýval zápas mezi hráči ze Soissons a z Villers-Cotteréts, takže utkání bylo velmi vzrušující. Kateřina s Pitouem si stoupli na svah ke hřišti, asi ve výši provazu. Místo vybrala Kateřina, že prý je odtud nejlíp vidět.

Právě se ozval hlas mistra Farileta, který svolával dvojice hráčů.

Jeden z hráčů, kteří chvátali kolem, pozdravil s úsměvem Kateřinu. Kateřina odpověděla uzarděním a poklonou. Současně Pitou postřehl, jak její paží, kterou se o něho opírala, proběhlo nervózní zachvění.

Pitouovi se sevřelo srdce neznámou úzkosti.

"To je pan de Charny?" zeptal se a zadíval se na svou společnici.

"Ano, vy ho tedy znáte?"

"Neznám," odpověděl Pitou. "Ale uhodl jsem, že je to on."

Podle toho, co mu Kateřina včera vyprávěla, mohl Pitou pana Charnyho skutečně snadno poznat.

Hráč, který děvče pozdravil, byl elegantní, asi třiadvacetiletý, možná i čtyřiadvacetiletý mladík. Krasavec, s postavou jako vysoustruhovanou, s vybranými způsoby a ladnými pohyby, jaké vídáváme u lidí, které už od kolébky vychovávali jako šlechtice. - Všechna tělesná cvičení, v kterých nabude skutečné obratnosti jen ten, kdo se ·v nich cvičil od dětství, provozoval pan Isidor de Charny s mimořádnou dokonalostí. Navíc patřil k lidem, kteří si dovedou pro každou příležitost zvolit to nejsprávnější oblečení. Jeho lovecké úbory byly příslovečně elegantní; do jeho šermířských krojů se mohl ustrojit i sám svatý Jiří. A jeho jezdecké obleky měly buď opravdu zvláštní střih, anebo je nosil tak, že se na něm zvlášť dobře vyjímaly.

Dnes měl pan de Charny, mladší bratr našeho dávného známého hraběte de Charny, vlasy upravené v ležérním denním účesu; pod světlými, přiléhavými kalhotami se rýsovaly jeho svalnaté a přitom štíhlé nohy. Elegantní řemínkové sandály, určené pro hru, vystřídaly pro dnešek obvyklé střevíce s červenými podpatky nebo jezdecké boty. Bílá piké vesta obepínala pas tak, jako by ho stahovala šněrovačka. Na kraji hřiště držel sluha jeho zelený plášť se zlatými prýmky.

Zaujetí pro hru mu na okamžik propůjčilo opět všechen půvab a svěžest mladého elánu, který za svůj krátký život stačil už promarnit v ponocování, hýření, pitkách a hrách, končících za bílého dne.

Žádná z jeho předností, o kterých i Kateřina jistě dobře věděla, Pitouovi neunikla. Když pozoroval jemné ruce a drobnou nohu pana de Charny, nebyl už ani trochu pyšný, že si u něj příroda tak zahýřila a pomohla mu přetrumfnout syna zdejšího ševce. Povzdechl si, že ta rozmarnice mohla své dary rozdělit trochu důmyslněji a pamatovat na všechny části jeho těla.

Měl pravdu, příroda se místy předala a z toho, co mu přebývalo na rukou, kolenou a chodidle, mohla ušetřit na pěkně formovaná lýtka. Zdálo se, že nic neuložila na správné místo. Kde měla být křehkost, tam byla robustnost. Kam měla přidat zaoblení, tam nedala nic.

Pitou se díval na své nohy jako ten jelen z bajky.

"Co je vám, pane Pitou?" ptala se Kateřina.

Pitou nic neřekl, jenom zavzdychal.

Hra právě skončila. Vikomt de Charny využil přestávky mezi koncem první a začátkem další hry a přišel pozdravit slečnu Kateřinu. Jak přicházel blíž, viděl Pitou, že jsou Kateřininy tvářičky červenější a červenější, cítil, jak se jí chvěje ruka na jeho paži.

Vikomt pozdravil Pitoua pokynem hlavy a pak se s onou důvěrnou zdvořilostí, kterou tehdejší aristokraté ve styku s měšťanskými dívkami nebo grizetkami výborně ovládali, obrátil ke Kateřině. Zeptal se, jak se jí daří, a pak ji požádal o první tanec. Kateřina mu ho přislíbila. Mladý šlechtic poděkoval příjemným úsměvem. Hra měla znovu začít, volali ho. Pozdravil Kateřinu a odešel se stejnou samozřejmostí, s jakou přišel.

Pitou dobře vycítil, jakou převahu má nad ním muž, který se takovým způsobem umí usmívat, bavit, přicházet i odcházet.

Pitou by se mohl celý měsíc snažit o napodobení nenucených pohybů, svedl by jen jejich parodii a sám si mohl domyslet, jak pitvorně by působila.

Kdyby Pitou věděl, co je nenávist, byl by od této chvíle vikomta de Charny nenáviděl.

Kateřina sledovala vytrvale hru, dokud hráči nezavolali na své sluhy, aby jim podali kabáty. Pak teprve zamířila směrem k hudebníkům, k velkému zoufalství Pitouově, jemuž bylo zřejmě dnes souzeno chodit stále tam, kam se mu nechtělo.

Pan de Charny na sebe nedal dlouho čekat. Nepatrná změna v oblečení a z hráče v míč byl rázem elegantní tanečník. Když daly housle znamení, přišel a podal slečně Kateřině ruku s připomenutím, že mu zadala první tanec.

Pitouovy pocity, když se mu Kateřinina ručka vyvlékla z jeho paže a on musel přihlížet, jak se celá uzardělá blíží se svým kavalírem ke kruhu tanečníků, byly snad nejhorší, jaké kdy v životě zažil. Na čele mu vyvstal ledový pot, zamžilo se mu před očima. Natáhl rychle ruku a opřel se o zábradlí, aby se pod ním kolena, ta jeho bytelná kolena, nepodlomila.

Kateřina vypadala, jako by neměla o ničem ani zdání, a dost možná, že skutečně netušila, co se v Pitouově srdci děje. Byla šťastná i pyšná zároveň, šťastná, že tančí, pyšná, že tančí s nejkrásnějším kavalírem z celého okolí.

Jestliže musel Pitou proti své vůli obdivovat pana de Charny při hře s míčem, nemohl mu nyní upřít, že je také skvělým tanečníkem. Tenkrát ještě nebylo v módě, aby lidé místo tančení jen přešlapovali. Tanec byl tehdy uměním a patřil k dobrému vychování. I kdybychom nakrásně vynechali pana de Lauzun, který vyzískal celé bohatství na tom, jak zatančil první figuru v králově čtverylce, napočítali bychom celou řadu jiných šlechticů, kteří za své postavení u dvora vděčili eleganci, s jakou při tanci napínali lýtka a předsunovali špičky. Při těchto požadavcích byl vikomt vzorem vší dokonalosti a půvabu a byl by mohl jako Ludvík XIV. tančit třeba na jevišti a spolehnout se, že sklidí potlesk, i když není ani králem, ani hercem.

Dnes odpoledne se Pitou již podruhé zadíval na své nohy a musel v duchu uznat, že by se marně pokoušel dobývat úspěchů v umění, jež tu předváděl pan de Charny, pokud by se jejich proporce od základu nezměnily.

První řadový tanec skončil. Kateřině se zdálo, že trval zlomek vteřiny a Pitouovi připadalo, že trval celou věčnost. Když se Kateřina vrátila ke svému průvodci, všimla si, jak se změnilo celé jeho vzezření. Byl bledý jako stěna. Na čele mu stály kapky potu a v očích se leskly slzy, napůl vysušené žárlivostí.

"Proboha, no se vám stalo, Pitou?"

"Jen to," odpověděl ztrápeně chlapec, "že se s vámi už nikdy neodvážím tančit, když jsem viděl, jak tančíte s panem de Charny."

"Ach, prosím vás," mávla Kateřina rukou. "To vás nesmí odradit. Budete tančit tak, jak vám to půjde, a já si s vámi zatančím právě tak ráda jako s ním."

"Vy má jenom utěšujete, slečno," odpověděl vážně Pitou. "Ale já se posuzuji spravedlivě a vím, že pro vás bude tanec s tím mladým kavalírem vždycky větším potěšením než se mnou."

Kateřina na to nic neřekla, nechtěla lhát. Ale protože byla výjimečně laskavé stvoření a vycítila, že se s Pitouovým srdcem dějí podivné .věci, byla k němu co nejpřívětivější. Její roztomilost nemohla však ubohému chlapci přičarovat ztracené veselí a radost. Otec Billot měl pravdu. Pitou dorůstal v muže. Trpěl.

Kateřina tančila pak asi pětkrát nebo šestkrát, z toho jedenkrát ještě s panem de Charny. To již Pitou snesl zdánlivě klidněji, i když v duchu netrpěl o nic méně. Nespustil Kateřinu s jejím kavalírem z očí a sledoval každé jejich hnutí. Pozoroval i pohyby rtů a snažil se z nich vyčíst, o čem hovoří. Když se při nějaké taneční figuře uchopili za ruce, pokoušel se uhodnout, zda se jejich prsty jen setkaly nebo zda se při setkání i stiskly.

Určitě čekala Kateřina právě na tento druhý tanec, protože sotva dotančila, nabídla Pitouovi, nechce-li se vrátit lomů. Žádný návrh nemohl být nikdy přijat s větší ochotou. Ale rána se už nedala zahojit, Pitou mlčel jako hrob a natahoval nohy tak, že ho Kateřina musela co chvíli brzdit.

"Co je to s vámi?" zeptala se konečně. "Proč na mě ani nepromluvíte?"

"Neříkám nic, slečno Kateřino, protože neumím mluvit tak jako pan de Charny. Co byste chtěla ještě slyšet po všech těch krásných slovech, která vám říkal, když s vámi tančil?"

"Vidíte, jak jste nespravedlivý, pane Ange. Při tanci jsme mluvili o vás."

"O mně, slečno? Jak to?"

"Protože se vám, pane Pitou, . nenajdete-li svého ochránce, budeme muset poohlédnout po jiném."

"Copak už nejsem dost dobrý pro vedení účtů vašeho hospodářství?" zeptal se Pitou nešťastně.

"Právě naopak, pane Pitou. Myslím si, že vedení účtů není dost dobré pro vás. S vaším vzděláním by z vás mohlo být něco lepšího."

"Nemohu vědět, co ze mne bude. Ale jedno vím naprosto jistě. Než bych se k něčemu dopracoval zásluhou pana de Charny, pak nechci raději nic."

"Ale proč byste od něho nějakou pomoc nepřijal? Jeho bratr má, jak se zdá, skvělé postavení u dvora. Navíc se oženil s královninou přítelkyní. Řekl mi, kdyby mi to prý bylo milé, že by vám mohl opatřit místo u solního daňového úřadu."

"Srdečně vám děkuji, slečno, ale říkám znovu, je mi dobře tam, kde jsem. Pokud mě váš otec nevyhodí, zůstanu na statku."

"A proč bych tě měl, ke všem čertům, vyhazovat?" ozval se mohutný hlas a Kateřina poznala s úlekem svého otce.

"Pitou, drahoušku," zašeptala mu Kateřina do ucha, "o panu Isidorovi ani muk, prosím vás!"

"No tak, jen se pochlub!"

"Já... já nevím," koktal rozpačitě Pitou. "Třeba proto, že toho neumím dost, abych vám mohl být užitečný."

"Ty že toho neumíš dost? Počítáš jako Barréme a číst umíš tak, že bys strčil do kapsy našeho učitele, a ten si panečku, myslí, jaký je vědec! Nene, Pitou, Pánbůh přivádí lidi do mého domu a jakmile jsou jednou u nás, také u nás zůstanou, dokud se to Pánubohu zamlouvá."

S tímto ujištěním se Pitou vrátil do statku. Ačkoli mu bylo velmi milé, neutěšilo ho úplně. S Pitouem se od jeho odchodu odehrály veliké změny. Ztratil něco, co se víckrát nevrací a ztratí-li se jednou, už se nenalezne. Ztratil sebedůvěru. Pitou obvykle spával, jak když ho do vody hodí; dnes však toho mnoho nenaspal. Stále se probouzel a myslel na slova doktora Gilberta, namířená zásadně proti šlechtě, proti třídě, jež zneužívá svých privilegií, proti zbabělosti všech, kdo se zneužívání moci trpně poddávají. Pitou cítil, že začíná teprve teď těm krásným myšlenkám, která ráno předčítal, doopravdy rozumět. Slíbil si, až se rozední, že si přečte potichu a sám pro sebe skvělou knihu, kterou předtím četl nahlas a pro druhé.

Protože však spal špatně, probudil se pozdě. Přesto se svého úmyslu nevzdal. Bylo sedm hodin. Hospodář se před devátou asi nevrátí. Ostatně, i kdyby se vrátil, jistě by ho jen pochválil, jak si vzal jeho doporučení k srdci.

Slezl dolů po příkrých schůdcích a šel se posadit na lavičku pod Kateřinino okno. Přivedla Pitoua právě na toto místo pouhá náhoda, nebo snad přišel, protože znal lavičku a věděl, kam vede okno nad ní?

Víme jen tolik, že se tu usadil ve svých starých černých kalhotách, hnědé kazajce a vyrudlých střevících - na obstarání nových šatů pro všedné den nevybyl zatím čas - vytáhl z kapsy knížku a dal se do čtení.

Neodvážili bychom se tvrdit, že od samého začátku neodtrhl od knihy oči; co chvíli totiž pošilhával po okně. Když se však v jeho rámu, zdobeném řeřichami a svlačcem, ani jednou neukázala dívčí postavička, ponořil se nakonec úplně do čtení a nezvedl od písmenek oči.

Protože však nezaměstnával ruku příliš rychlým otáčením listů a protože se dokonce zdálo, že ji nechává tím víc zahálet, čím víc se soustřeďuje, vypadalo to, jako by jeho myšlenky bloudily někde jinde, jako by spíš snil, než četl.

Zčistajasna se na stránku, dosud ozářenou ranním sluncem, položil stín. Pitouovi se zdál příliš tmavý, než aby patřil lehkému mráčku, a usoudil, že je to stín hmotného těla. Ale protože je někdy na takové hmotné tělo radost pohledět, otočil Pitou rychle hlavu, aby se mohl zadívat na osobu, která mu zastínila stránku.

Pitou hádal špatně. Ovšem, bylo to hmotné tělo, jež mu zaclonilo slunce s jeho paprsky a světlem, jako je kdysi zaclonil Alexandr protestujícímu Diogenovi. Jenže to tělo nebylo ani trochu roztomilé, naopak byl na ně hodně nepříjemný pohled.

Stál tu asi pětačtyřicetiletý člověk, ještě delší a ještě hubenější než Pitou, v šatech téměř tak odřených, jako byly Pitouovy. Nakláněl se nad ním a četl mu přes rameno s ještě větší zvědavostí, než byla Pitouova zaujatost.

Pitou zůstal, jak když do něho udeří. Mírný úsměv přelétl přes rty muže v černém a ukázala se ústa, v nichž zbyly všeho všudy jen čtyři zuby; dva nahoře, dva dole, zkřížené a zahnuté jako kančí kly.

"Americké vydání," prohodil muž s afektovaným přízvukem, "osmerkový formát: O nezávislosti člověka a svobodě národů - Boston 1788."

Jakmile záhadný člověk promluvil, nestačil Pitou otvírat oči. Při každém jeho slově je vytřeštil o něco víc, a když neznámý domluvil, už mu div nelezly z důlků.

"Boston, 1788. Ano, pane," vypravil ze sebe konečně:

"Spisek doktora Gilberta, že ano?" pokračoval muž v černém.

"Ano, pane," odpověděl Pitou vychovaně.

Pitou vstal, protože odjakživa slýchal, že je nezdvořilé mluvit vsedě s někým, kdo je člověku nadřazen. A v Pitouových ještě trochu dětinských představách měl každý právo nad ním svou nadřazenost uplatňovat.

Jak vstával, zahlédl, že se v okně pohnulo něco růžového. To růžové něco byla slečna Kateřina. Dívala se zvláštním pohledem a dělala na něj podivné posunky.

"Odpusťte, pane," začal záhadný pán, který stál zády k oknu a neměl tušení, co se za ním odehrává, -"nechtěl bych vypadat nezdvořile, ale můžete mi říci, komu ta kniha patří?"

Ukázal na knihu, kterou Pitou držel v rukou, ale nedotkl se jí.

Pitou už málem odpověděl, že patří panu Billotovi, když vtom pochytil téměř neslyšná slova.

"Řekněte, že vám," šeptal prosebný hlásek.

Muž v černém se tak soustředil na Pitoua, že mu šepot unikl.

"Kniha patří mně, pane," řekl Pitou velmi důstojně.

Muž se otočil, protože mu začínalo vrtat hlavou, proč Pitou chvílemi odvrací oči od něho a upírá svůj vyjevený pohled kamsi vzhůru. Uviděl okno, ale protože Kateřina vytušila, co má v úmyslu, hbitě jako ptáček od okna odlétla.

"Po čem tam nahoře pořád pokukujete?" zeptal se neznámý.

"Hm, hm," usmíval se Pitou. "Dovolte, pane, abych vám řekl, že jste notně zvědavý. Curiosus, anebo avidus cognoscendi; jak říkával můj učitel, abbé Fortier."

Ale podivný člověk se nedal ani v nejmenším odradit Pitouovými vědomostmi, které mu chlapec předvedl, aby v jeho očích stoupl v ceně a napravil tak první dojem, kterým se příliš neuvedl.

"Říkáte, že kniha patří vám?" zeptal se neznámý.

Pitou přimhouřil oči tak, že štěrbinou zahlédl okno a v něm už zase Kateřininu hlavičku. Přikývla.

"Ano, pane," odpověděl Pitou. "Toužíte si ji snad přečíst? Avidus legendi libri nebo legendae historiae?"

"Vážený pane, zdá se mi, že patříte k daleko vyššímu stavu, než odpovídá vašemu oblečení. Non dives vestitu sed ingenio. A proto vás zatýkám."

"Co? Že mě zatýkáte?" opakoval Pitou v úžasu.

"Ano, pane. Půjdete laskavě se mnou."

Pitou se tentokrát nepodíval vzhůru, ale rozhlédl se kolem sebe a uviděl dva agenty, stáli tu a čekali na příkazy

svého velitele, jako by ze země vyrostli.

"Sepíšeme protokol, pánové," pokynul jim neznámý.

Jeden z nich vzal hned Pitouovi knihu doktora Gilberta a svázal mu provazem ruce.

Jiným provazem přivázal Pitoua ke kruhu, vsazenému do zdi pod oknem. Pitou by se s ním jistě rval, kdyby nad sebou nezaslechl známý hlas, který měl nad ním nesmírnou moc.

"Nebraňte se," ozvalo se šeptem.

Pitou si tedy nechal všechno trpělivě líbit a velmi tím potěšil oba agenty a zejména muže v černém. A tak všichni tři zamířili bez nejmenšího podezření do domu, agenti šli pro stůl a černý muž pro... však se ještě dozvíme, pro co šel on.

Sotva zašli dovnitř, ozval se shora šepot.

"Zvedněte ruce," zazněl rozkaz.

Pitou zvedl nejen ruce, ale i hlavu, a uviděl bílou a vyděšenou tvářičku slečny Kateřiny. V ruce držela nůž.

"Ještě výš... ještě kousek..." povzbuzovala Pitoua.

Pitou se vytáhl na špičky, jak nejvýš mohl.

Kateřina se vyklonila z okna. Ostří se zakusovalo do provazu a Pitouovy ruce byly volné.

"Vezměte si nůž a přeřízněte teď provaz, kterým vás uvázali."

Pitou se nedal dvakrát pobízet. Přeřízl provaz a už byl volný úplně.

"Tady máte dvoulouisdor," šeptala mu Kateřina. "Umíte dobře utíkat, tak vezměte nohy na ramena a upalujte. Jděte do Paříže za doktorem a řekněte mu, co se stalo."

Dál se nedostala. Z domu vycházeli agenti a Pitouovi se snesl k nohám dvoulouisdor.

Shýbl se pro něj bleskurychle; agenti už byli před domem. Na okamžik strnuli, když uviděli na svobodě člověka, kterého sami před chviličkou spoutali a přivázali. Jak je Pitou zahlédl, lekl se, až se mu zježily vlasy, a hlavou mu prolétla zmatená vzpomínka na Fumenidy in crinibus angues.

Pitou a biřici zůstali na kratičký okamžik stát proti sobě jako králík a stavěcí psi. Nehnutě na sebe zírali. Ale tak jako se králík při sebemenším pohybu psů rozběhne ze všech sil, tak také Pitouovi stačilo první hnutí agentů a už se obrovským skokem přenesl přes plot.

Agenti .vykřikli tak hlasitě, že se z domu vyřítil i jejich vůdce s jakousi skříňkou pod paží. Neztrácel čas vyptáváním a rozběhl se za Pitouem. Oba agenti ho ihned napodobili a dali se také do běhu. Ale protože nesvedli to, co Pitou, nepřeskočili široký živý plot, který měřil jen na výšku tři a půl stopy, museli ho oběhnout.

Když se konečně přehnali kolem rohu, měl už Pitou dobrých pět set kroků náskok a pádil po louce přímo k lesu. Chybělo mu už jen čtvrt míle a bylo zřejmé, že co nevidět zmizí v lese.

Pitou se právě obrátil, a když viděl, že ho strážníci pronásledují spíš pro klid svědomí než proto, že by měli naději ho dohnat, přidal, a než bys do pěti napočítal, ztratil se v lesním mlází.

Nezpomalil a běžel stejnou rychlostí ještě asi čtvrt hodiny. Byl by běžel třeba dvě, kdyby to bylo třeba. Byl opravdu jako jelen, nejen tak rychlý, ale i vytrvalý.

Po čtvrthodině podvědomě cítil, že už je mimo nebezpečí. Zůstal stát, vydýchal se, bedlivě napínal uši, a když se přesvědčil, že je skutečně sám, zamručel si pro sebe:

"To by nikdo nevěřil, kolik věcí může člověka za tři dny potkat."

Pak se podíval na dvoulouisdor a z dvoulouisdoru na nůž.

"Hrome, že jsem neměl čas ten zlaťák proměnit," pomyslil si. "Byl bych vrátil slečně Kateřině dva sous, takhle mám strach, abychom si nerozpíchali přátelství. Ale co naplat, řekla mně, abych šel do Paříže, tak musím jít."

Pitou se pozorně rozhlédl kolem sebe, uvědomil si, že se ocitl mezi Boursonne a Yvors a pustil se po pěšině, která ho měla zavést až tam, kde silnice na Paříž protíná gondrevillská vřesoviště.

9. Proč přišel na statek podivný muž v černém a s ním dva agenti

Teď se však vrátíme ke statku a vylíčíme od počátku celou katastrofu, v níž byla Pitouova příhoda pouze závěrečnou scénou.

Ráno kolem šesté hodiny přijel do Villers-Cotteréts tajný agent pařížské policie v doprovodu dvou seržantů. Ohlásil se u policejního komisaře a dal si vysvětlit, kde bydlí sedlák Billot.

Když byli asi pět set kroků od stavení, všiml si velitel nádeníka, který tam pracoval na poli. Došel k němu a zeptal se ho, najde-li pana Billota doma. Nádeník mu vysvětlil, že se pan Billot nevrací domů nikdy před devátou, protože teprve v devět přichází na snídani. Náhodou se nádeník právě ohlédl a viděl asi čtvrt míle odtud hospodáře na koni, jak rozpráví s jedním z ovčáků.

"Jen se podívejte, zrovna ho tu máte," ukazoval na hospodáře.

"To je pan Billot?"

"Ano."

"Ten muž na koni?"

"Ano, to je on."

"Dobrá, příteli," pospíšil si velitel výpravy. "Chtěl byste se svému pánu opravdu zavděčit?"

"A jak rád!"

"Jděte mu tedy vyřídit, že na něj doma čeká nějaký pán z Paříže."

"Jejej, že by to byl pan doktor Gilbert?" zvolal nádeník.

"Jen jděte a vyřiďte to," pobídl ho agent.

Nemusel mu to dvakrát opakovat. Dělník se už rozběhl přes pole a špeh s dvěma agenty se zatím schovali za polozbořenou zídku proti stavení.

Za chvíli bylo slyšet dusot cválajícího koně. Billot byl tu.

Vjel do dvora, seskočil s koně, hodil otěže podomkovi a vběhl do kuchyně v přesvědčení, že první, co uvidí, bude vzpřímená postava doktora Gilberta, tyčící se v širokém plášti před krbem. Ale nikde nikdo, jen paní Billotová, sama uprostřed kuchyně. Seděla tam a oškubávala kachny s veškerou pozorností a péčí, kterou tento důležitý úkon vyžaduje.

Kateřina byla ve svém pokoji a dávala si záležet na čepečku, který si šila na příští neděli. Jak je vidět, Kateřina nenechávala nic na poslední chvíli. Ale ženám dělá skoro stejnou radost jako pěkné oblékání samo, mohou-li si se svou garderobou trochu pohrát.

Billot zůstal stát mezi dveřmi a rozhlížel se.

"Kdo mě tu hledal?"

"Já," ozval se za ním nasládlý hlas.

Billot se otočil a uviděl muže v černém a jeho dva průvodce.

"Tfůůj," vyrazil ze sebe a ucouvl o tři kroky zpátky:

"Co chcete?"

"Božínku, skoro nic, milý pane Billote," ujišťoval ho muž s kňouravým hlasem. "Chceme jenom udělat prohlídku ve vašem domě, nic víc."

"Prohlídku?" ptal se nevěřícně Billot.

"Prohlídku," opakoval po něm tajný agent.

Billot blýskl očima po pušce, zavěšené nad krbem.

"Myslel jsem," řekl vážně, "když teď máme Národní shromáždění, že už nejsou občané vydáni na pospas takovému sekýrování, které patří do jiných časů a zavání jiným režimem. Jsem slušný a mírumilovný člověk. Tak co po mně chcete?"

Policejní agenti všech zemí světa, jedni jako druzí, jsou si v jedné věci podobní. Na otázky svých obětí zásadně neodpovídají. Jsou i takoví, kteří postižené politují, i když přitom mají plné ruce práce s jejich prohlížením, zatýkáním, s nasazováním pout. A to jsou ti nejnebezpečnější, právě proto, že vypadají, jako by byli nejhodnější.

Tajný agent vyslaný k sedláku Billotovi patřil do jednoho pytle se všemi Tapiny a Desgrésy, lidmi samý úsměv a zdvořilost, vždy ochotnými uronit nad pronásledovanými slzu; od práce se však tito lidé žádným utíráním slziček zdržet nedají.

I náš výtečník tedy zavzdychal, ale zároveň dal znamení oběma pomocníkům, agenti pokročili k Billotovi, Billot prudce uskočil a sáhl po pušce. Ale jeho ruku svírající zbraň, v tomto okamžiku dvojnásob nebezpečnou, protože mohla zabít jak střelce, tak ty, na něž chtěl mířit, obemkl pár něžných ruček, jimž dodal strach síly a němá prosba působivosti.

To Kateřina, vyplašená hlukem, přiběhla, aby otce v posledním okamžiku zachránila před spácháním zločinu vzpoury proti výkonu spravedlnosti.

Když chvíle napětí pominula, Billot se uklidnil a přestal klást odpor. Muž v černém nařídil, aby Billota zavřeli do velké síně v přízemí a Kateřinu do pokojíku v prvním poschodí. Pokud jde o paní Billotovou, připadala agentům tak málo nebezpečná, že si jí sotva všimli a nechali ji, kde byla. Když se stal velitel fízlů jediným pánem v domě, začal slídit ve skříních a prohrabovat zásuvky stolů a komód.

Billot, kterého nechali o samotě, pomýšlel na útěk. Ale tak jako na většině oken .v přízemí i tady byly mříže. Policejnímu důstojníkovi padly do oka na první pohled, kdežto Billot, který je sem dal sám zasadit, na ně dočista zapomněl.

A tak se mohl na řádění černého velitele a jeho pomocníků podívat jen klíčovou dírkou. Přehazovali všechno, co jim padlo do rukou.

"No tohleto!" rozkřikl se na ně. "Co to děláte?"

"Však vidíte, milý pane Billote," šveholil špeh. "Něco hledáme a zatím jsme to ještě nenašli."

"Jste loupežnická banda, jste zločinci, a třeba jste vůbec zloději."

"Ó, to ne, pane," odpovídal mu tajný agent přes dveře. "Křivdíte nám. Jsme lidé právě tak počestní jako vy. Jenže jsme ve službách krále a musíme tedy plnit rozkazy Jeho Veličenstva."

"Rozkazy Jeho Veličenstva!" rozčílil se Billot. "Chcete mně namluvit, že vám král Ludvík XVI. rozkázal, abyste prohrabali můj psací stůl a v mých skříních a komodách zpřeházeli všechno páté přes deváté?"

"Ano."

"Jeho Veličenstvo?" nedal se Billot umlčet. "Jeho Veličenstvo? Když byl minulou zimu takový hladomor, že jsme mysleli, že budeme muset zabít i své koně, a když nám předloni, 13. července, zničilo krupobití všechnu úrodu, Jeho Veličenstvo se neráčilo o nás znepokojovat. Tak proč Jeho Veličenstvu dnes najednou záleží na mém statku, když jej v životě nevidělo, a na mně, když mě vůbec nezná?"

"Promiňte, pane," řekl muž v černém a pootevřel opatrně dveře, aby mohl Billotovi ukázat příkaz podepsaný sice policejním ředitelem, ale uvedený, jak bylo zvykem, slovy "Ve jménu krále". "Jeho Veličenstvo se o vás doslechlo. I když vás snad nezná osobně, neodmítejte čest, kterou vám prokazuje, a přijměte ve svém domě ty, kdo přicházejí jeho jménem, jak se sluší a patří."

A velitel výpravy se způsobně uklonil, přátelsky na Billota zamrkal, zamkl dveře a průzkum pokračoval dál.

Billot už nepromluvil. Se zkříženými pažemi chodil pod nízkým stropem sem a tam jako lev v kleci. Měl pocit, že je těm třem vydán na pospas.

Slídičské dílo spělo tiše dál. Vypadalo to, jako by sem ti lidé spadli rovnou z nebe. Kromě nádeníka, který jim ukázal cestu, je nezahlédla živá duše; ani psi ve dvorech se nedali do štěkání. Šéf výpravy byl tak obratný, že jistě vynikal nad své kolegy, a bezpochyby byl také v podobných výpadech zběhlý. .

Z pokoje nad sebou slyšel Billot vzlykat svou dceru. Vzpomínal, jak prorocky ho varovala; nebylo přece nejmenší pochyby, že příčinou Billotova pronásledování byla doktorova kniha.

Odbila právě devátá a hospodář mohl zamřížovaným oknem pozorovat, jak se jeho dělníci jeden za druhým vracejí z pole. Nedalo mu mnoho práce, aby si spočítal, že by v případě srážky byla na jeho straně ne-li právo, tedy alespoň převaha. Když na to pomyslel, všechno se v něm bouřilo. Nedokázal se už ovládnout. Chytil kliku a tak s ní zalomcoval, že by stačilo, kdyby s ní ještě jednou nebo dvakrát zacloumal, a zámek by nevydržel.

Tajný agent se svými pochopy mu přiběhli hned otevřít. Hospodář stál zpříma na prahu a vypadal hrozivě. Celý dům byl vzhůru nohama.

"Už toho mám dost," bouřil Billot. "Hned mi řekněte, co u mě hledáte, nebo to z vás, ksakru, na mou duši vytluču."

Agentovu cvičenému oku neuniklo, že se dělníci začínají trousit z poli. Spočítal si čeleď a došel k závěru, že by mohl se svými lidmi v případě nedorozumění utržit porážku. S úsměvem ještě medovějším než obvykle přistoupil k Billotovi a uklonil se mu málem až k zemi.

"Prozradím vám to, drahý pane Billote, přestože je to proti našim zvyklostem. Hledáme u vás paličskou knihu, podvratný spis, který je na indexu z rozhodnutí našich královských cenzorů."

"Knihu u sedláka, který neumí číst?"

"Proč ne? Jste autorovým přítelem a autor vám ji poslal."

"Nejsem přeci přítelem doktora Gilberta," prohlásil Billot rozhodně. "Jsem jen jeho oddaným a pokorným služebníkem. Přátelství doktora Gilberta by bylo pro takového obyčejného sedláka, jako jsem já, příliš velkou ctí."

Billotova odpověď byla nepředložená. Že zná doktora Gilberta, bylo samozřejmé, vždyť byl jeho pachtýřem. On však na sebe prozradil i to, že ví, kdo je autorem knihy, a že tedy ví i o knize samé. Policejní agent měl vyhráno. Celý se napřímil, zatvářil se co nejpříjemněji a vzal Billota za loket.

"Tys ho jmenoval," zašklebil se. "Znáte ten verš, milý pane Billote?"

"Neznám žádné verše."

"Je to od vynikajícího básníka, pana Racina."

"No dobrá, ale co to znamená?" ptal se netrpělivě Billot.

"To znamená, že jste se právě podřekl."

"Já?"

"Ano, sám jste se prozradil."

"Jak to?"

"Byl jste první, kdo vyslovil jméno doktora Gilberta; my jsme ho ze šetrnosti nejmenovali."

"To je pravda," zabručel Billot.

"Tak co, přiznáváte se?"

"Udělám dokonce něco víc."

"A jejej, milý pane Billote. Příliš nás zahanbujete. Co uděláte?"

"Řeknu vám, kde je kniha, kterou hledáte," pokračoval sedlák se zvláštním neklidem, který nebyl s to úplně potlačit, "a vy už přestanete obracet celý dům naruby, platí?"

Muž v černém zamrkal na své biřice.

"Samozřejmě," ujišťoval Billota, "protože celým účelem domovní prohlídky bylo najít knihu. Jen jestli," usmíval se nasládle, "jen jestli se nám nepřiznáváte k jednomu výtisku a nemáte jich doma deset?"

"Mám jenom jeden, přísahám vám."

"A to si právě musíme povinně ověřit tou nejsvědomitější prohlídkou, milý pane Billote. Mějte ještě pět minut strpení. Jsme jenom ubozí vykonavatelé vyšších rozkazů. Jistě byste nechtěl bránit počestným lidem, aby konali svou povinnost."

Muž v černém uhodil na správnou strunu. Takhle se muselo s Billotem jednat.

"Tak dobrá," ustoupil, "ale ať už jste s tím hotovi."

A otočil se k nim zády.

Tajný agent zavřel potichu dveře a ještě tišeji otočil klíčem. Billot nad tím mávl jen rukou, věděl, že vyrazí dveře, kdy se mu zachce.

Muž v černém dal znamení svým pomocníkům, že budou pokračovat v prohlídce. Obuli se do toho s dvojnásobnou energií, práce jim od ruky jen letěla a v mžiku měli kdejaký svazek, papír, stůček prádla prolistovaný, prozkoumaný, protřepaný.

Najednou v jedné skříni, z které už všechno vyházeli, zahlédli dubovou skřínku obitou železem. Velitel se na ni vrhl jako sup na kořist. Ani se na ni pořádně nepodíval a hned ji schoval pod svůj odřený plášť; jako by po čichu, po hmatu poznal, že našel, co hledal. Pokynul svým mužům, že jejich posláni je skončeno.

Ale to již Billotovi došla trpělivost. Postavil se k zavřeným dveřím.

"Vždyť jsem vám to říkal, nenajdete ji, dokud vám nepovím, kde je!" volal. "Zbytečně mně tu všechno pro nic za nic rozkramaříte. Zpropadeně, nejsem přece žádný spiklenec! Slyšíte? Tak odpovězte, k čertu, nebo půjdu do Paříže a budu si stěžovat králi, Národnímu shromáždění, pařížskému lidu!"

Tenkrát se ještě vyjmenovával napřed král a pak lid.

"Ano, my vás slyšíme, milý pane Billote, a ochotně se zařídíme podle vašich moudrých rad. Jen nám řekněte, kde kniha je, my už jsme se přesvědčili, že doma víc exemplářů nemáte. Popadneme ji, zmizíme odtud, a hotovo."

"Dobrá," souhlasil Billot. "Knihu má u sebe jeden naprosto poctivý hoch, ráno jsem mu ji dal, aby ji odnesl mému příteli."

"Jak se ten poctivý hoch jmenuje?" zeptal se mazaně muž v černém.

"Ange Pitou. Je to chudý sirotek, vzal jsem si ho ze soucitu k sobě. Neví ani, o čem kniha pojednává."

"Děkuji, milý pane Billote," volal agent a rychle naházel prádlo zpátky do prádelníku a dvířka zavřel, ale skříňku už tam nevrátil. "A kde je, prosím vás, ten hodný hoch?"

"Myslím, že jsem ho zahlédl, když jsem se vracel domů. Seděl nedaleko loubí, tam za španělskými fazolemi. Vezměte mu knihu, ale neopovažte se mu ublížit."

"My a ublížit! Ale, ale pane Billote, to nás špatně znáte! My neublížíme ani kuřeti!"

Vydali se za chlapcem. Za španělskými fazolemi uviděli Pitoua, který se svou dlouhou postavou vypadal nebezpečněji, než byl ve skutečnosti. Velitel si pomyslil, že se asi agenti neobejdou bez jeho pomoci, budou-li se chtít tomu mladému obru dostat na kobylku, a tak si svlékl plášť, zabalil do něho skříňku a šikovně ji schoval na příhodném místě v domě.

Kateřina však napínala za dveřmi svého vězení uši a zaslechla z nezřetelného hovoru slova: kniha, doktor, Pitou. Viděla, že se na ně přiřítila katastrofa, kterou předpovídala, ale dostala nápad, jak by se daly následky té pohromy alespoň trochu zmírnit. Proto napověděla Pitouovi, aby prohlásil, že kniha patří jemu. Už jsme si pověděli, co se dělo potom, jak dal černý muž Pitouovi spoutat ruce, jak chlapce přivázali, jak ho nakonec Kateřina osvobodila a chytře přitom využila okamžiku, kdy zašli pomocníci pro stůl a černý muž pro plášť a skříňku do domu. Řekli jsme si i to, jak se Pitou zachránil skokem přes živý plot. Ale o jedné věci jsme se ještě nezmínili. jak dokázal mazaný velitel využit Pitouova útěku ve svůj prospěch.

Teď, když bylo dvojí poslání, svěřené pařížskému policejnímu agentu, splněno, byl pro velitele i pro jeho pomocníky Pitoův útěk výbornou záminkou, jak se odtud co nejrychleji vytratit.

A tak, přestože nebyla nejmenší naděje na dopadení uprchlíka, agent povzbuzoval pokřikem i vlastním příkladem své pochopy tak věrohodně, že by je každý, kdo je viděl pádit přes jetel, pole a louku, musel považovat za nejzavilejší chlapcovy nepřátele, i když si agenti v skrytu duše nemohli Pitouovy dlouhé nohy ani dost vynachválit.

Sotva Pitou zmizel v hloubi lesa a oni doběhli za první houští, zastavili se. Během jejich honby se k ním přidali další dva agenti, kteří byli schovaní poblíž statku a měli od svého velitele rozkaz přiběhnout na pomoc, jen když je zavolá.

"Ještě štěstí," oddechl si velitel, "že ten uličník neměl skříňku, ale knihu. Jinak bychom museli najmout koně, abychom ho dohnali. Hrom do něj! Musel si ty své nohy vypůjčit od nějakého jelena."

"Ale on u sebe skříňku neměl, že ne, pane Pas-de-Loup?" ujišťoval se jeden z podřízených agentů. "Máte ji přece vy."

"Ovšem, příteli, tady je," poklepal na skříňku muž, jehož jméno právě teď poprvé padlo. Vlastně to nebylo jméno, ale přezdívka, kterou dostal pro svůj lehký, plíživý krok.

"Takže máme právo na slíbenou odměnu."

"Tu máte," prohlásil rázně velitel, vytáhl z kapsy čtyři louisdory a rozdělil je spravedlivě všem čtyřem bez ohledu na to, zda pomáhali při akci nebo zda čekali v záloze.

"Sláva panu důstojníkovi!" vykřikli všichni najednou.

"Nebylo by špatné provolávat slávu panu důstojníkovi," namítal Pas-de-Loup, "ale každý, kdo něco provolává, by si měl napřed rozmyslet, jestli volá to pravé. Tentokrát vás nevyplácí pan důstojník."

"A kdo tedy?"

"Jeden jeho přítel nebo jedna jeho přítelkyně, sám ani dobře nevím, ale ať je to on nebo ona, přeji si, aby nebyli jmenováni."

"Vsadil bych se, že je to právě majitel nebo majitelka, kterým skříňka patří," rozumoval jeden z podřízených agentů.

"Rigoulete, příteli," obrátil se k němu muž v černém, "vždycky jsem říkal, že jsi hlava otevřená. Ale abychom se ještě jednou dočkali, až se z tvé chytrostí něco pořádného vylíhne, myslím, že bychom se měli zvednout a jít. Ten mizera sedlák nevypadá nijak přívětivě; když zjistí, že mu kazeta zmizela, může na nás poslat celou smečku svých čeledínů a ti chlapi do nás vpálí kulku právě tak spolehlivě jako ten nejlepší Švýcar z gardy Jeho Veličenstva."

Zřejmě to byl názor většiny, protože se všech pět pustilo cestou při kraji lesa, kde je ze všech stran kryla houština a ušli po ní tři čtvrti míle, až narazili na silnici.

Jejich opatrnost nebyla nijak zbytečná. Kateřina zahlédla černého muže s jeho pomocníky, jak při honbě za Pitouem zmizeli v lese. Protože měla neomezenou důvěru k rychlým nohám svého přítele, věděla, pokud se nestane něco nepředvídaného, že je odvede pěkně daleko odtud. Hned tedy zavolala na dělníky, aby jí přišli otevřít dveře; ti sice věděli, že se něco děje, ale nemohli se v tom vůbec vyznat. Přiběhli, Kateřinu rychle osvobodili a Kateřina běžela osvobodit otce.

Billot se choval jako náměsíčný. Místo aby se vyřítil hned ze dveří, chodil po síni sem a tam. Vypadalo to, jako by si netroufal zůstat stát a zároveň se bál pohledu na vypáčené, prázdné kusy nábytku, v nichž tři sudiči nenechali na místě ani nitku.

"Tak knihu si vzali, co?" zeptal se konečně Kateřiny.

"Myslím, že ano, tatínku, ale jeho nedostali."

"Koho?"

"Pitoua. Utekl jim. A jestli za ním ještě běží, jsou už někde u Cavolles nebo u Vauciennes."

"To jsem rád. Chudák chlapec! Za všechno můžu já."

"Ach, zlatý tatínku, nedělejte si o něho starost, mysleme teď na sebe. Pitou si už poradí, jak se z toho dostat, jen se, tatínku, nebojte! Panebože, to je ale nepořádek, podívejte se, maminko!"

"Kristapána, prádelník!" vykřikla paní Billotová. "Ani to moje prádlo nenechali na pokoji, darebáci jedni!"

"Cože, oni se přehrabovali i v prádelníku?" zvolal Billot. Vrhl se k vysoké skříni, kterou školený agent, jak víme, nakonec obezřele zavřel, a zabořil se rukama až po lokty do změti zpřeházených ručníků.

"Bože, to není možné!"

"Co hledáte, tatínku?" zeptala se Kateřina.

Billot se kolem sebe omámeně rozhlížel, jako by ani nebyl při smyslech.

"Podívej se, podívej se, prosím tě, jestli ji tu někde neuvidíš. V té komodě nehledej, ne, a v tom psacím stole taky ne, ale přece zde byla, tady... sám jsem ji tam dával. Ještě včera jsem ji tu viděl. Ti lumpové nehledali žádnou knihu, hledali tu skříňku!"

"Jakou skříňku?" zeptala se Kateřina.

"Však víš."

"Skříňku doktora Gilberta?" zeptala se nesměle paní Billotová, která obvykle v nejnapjatějších okamžicích mlčela a nechávala jednat a mluvit jiné.

"Ovšem, skříňku doktora Gilberta," zvolal rozčileně Billot a chytil se rukama za hlavu. "Tu převzácnou skříňku!"

"To by byla hrůza, tatínku!" zachvěla se Kateřina.

"Co jsem to provedl!" zuřil Billot sám na sebe. "Že mě to nenapadlo! Že jsem si já blázen na skříňku nevzpomněl! Co jenom řekne doktor? Co si o mně pomyslí? Že jsem zrádce a podlý chlap!"

"Ale tatínku, proboha! Co ve skříňce bylo?"

"Já nevím. Ale jedno vím jistě, že jsem se za ni doktorovi zaručil svým životem a že jsem se měl dát třeba zabít, jen abych ji zachránil."

Billot si počínal jako zoufalec, že před ním žena i dcera se strachem couvaly.

"Tatínku! Bože můj, co to děláte? Přijdete o rozum!" zapřísahala ho Kateřina.

Bezmocně se rozplakala.

"Promluvte na mě, tatínku," vzlykala. "Pro lásku Boží, odpovězte mi!"

"Petře, no tak, Petře," domlouvala mu paní Billotová, "odpověz přece tomu dítěti, promluv, prosím tě!"

"Koně! Mého koně!" vykřikl sedlák a vyběhl ven.

"Osedlejte mi koně!"

"Kam chcete jet, tatínku?"

"Varovat doktora. Musí to vědět co nejrychleji."

"Ale kde ho budete hledat?"

"V Paříži. Copak jsi nečetla jeho dopis? Psal, že jede do Paříže. Už by tam měl být. Jedu za ním. Honem koně!"

"A nás tu necháte samotné, tatínku? V takové zlé chvíli? Usoužíme se bez vás strachem a starostmi!"

"Nemohu jednat jinak, milé dítě, musí to být," řekl vážně hospodář, přitáhl si dceřinu hlavu oběma rukama a políbil ji na čelo. "Doktor Gilbert mi kladl na srdce: ‚Kdyby se, Billote, někdy stalo, a tys skříňku ztratil, lépe řečeno, kdyby ti ji někdo ukradl, jakmile to zjistíš, vydej se na cestu a přijeď mě varovat, ať jsem kde jsem. Ničím se nedej odradit, i kdyby to mělo stát lidský život."

"Dobrotivé nebe! Co jen v té skříňce může být?"

"To nevím. Ale dostal jsem ji na starost a nechal jsem si ji ukrást. Ááá, tady je můj kůň. Od doktorova syna, který studuje v Paříži, se snadno dozvím, kde najdu otce."

Billot objal ještě jednou dceru a ženu, vyhoupl se do sedla a cesta necesta, tryskem uháněl k silnici na Paříž.

10. Cesta do Paříže

A teď se podívejme za Pitouem.

Pitoua poháněly kupředu dvě nejmocnější síly světa: Strach a Láska.

Strach k němu promluvil přímo.

"Mohou tě dohnat a zatknout. Dej si pozor, Pitou!"

Už to by stačilo, aby Pitou běžel, co mu nohy stačily.

Láska mu napověděla Kateřininými ústy.

"Honem odtud utečte, drahý Pitou!"

A tak Pitou utíkal, jak nejlépe uměl.

Tyto dvě mohutné síly způsobily, že Pitou neběžel. Pitou přímo letěl.

Málo naplat, Bůh je velký. Bůh je moudrý.

Teď se Pitouovi ta jeho důkladná kolena, tak nepůvabná na taneční zábavě, náramně osvědčila v přespolním běhu! Srdce mu bilo jako na poplach a nohy, hubené jak tyčky, se jen kmitaly.

Kdyby se tu místo něho ocitl pan de Charny se svými štíhlými koleny, drobnou nohou a oblým lýtkem, rozhodně by nedokázal běžet tak jako Pitou.

Pitou se rozpomněl na hezkou bajku, v níž jelen lamentuje u studánky nad svýma tenkýma nohama. Přestože Pitou neměl na čele ozdobu, která byla jelenovi útěchou za jeho vychrtlé končetiny, vyčítal si, že si svých hůlek dost neváží.

Na hůlky totiž překřtila matka Billotová Pitouovy nohy, když viděla chlapce, jak si je prohlíží v zrcadle.

A Pitou běžel lesem dál a dál, po pravé straně za sebou nechal Cayolles, po levé Yvors. Před každým ohybem cesty se otočil a naslouchal, ale už dávno za sebou nikoho neslyšel; díky své hbitosti, kterou se dnes tak blýskl, nechal své pronásledovatele daleko za sebou a svůj původní náskok jen zvětšoval.

Škoda, že se Atalanta vdala. Nebýt toho, mohl se Pitou o ni ucházet a vyhrát nad Hippomenem. Ani by se nemusel uchylovat ke lsti jako on a dopomáhat si k vítězství třemi zlatými jablky.

My sice již víme, že se pomocníci pana Pas-de-Loup přestali o Pitoua zajímat, jakmile měli kořist v hrsti. To ovšem Pitou nemohl tušit.

Pronásledování tedy ve skutečnosti skončilo, ale v Pitouových představách trvalo dál. Pronásledovatelé byli plni sebejistoty; té sebejistoty, jež ukolébá do lenosti každého živého tvora.

"Běž si, běž," brumlali a cinkali v kapse svými louisdory, které jim za odměnu vyplatil pan Pas-de Loup. "Jen běž, mládenečku, však my si tě najdem, až tě budem potřebovat!"

A to, co si agenti jen tak mimochodem bručeli pod fousy, nebylo žádné přemrštěné vychloubání, ale čiročirá pravda.

Pitou zatím běžel a běžel, jako by ho poháněla tichá samomluva pochopů pana Pas-de-Loup.

Cestou několikrát překřižoval křížem krážem své stopy, jak to dělávají šelmy, chtějí-li zmást své pronásledovatele, a zamotal je tak spletitě; že by se v nich ani sám Nimrod nevyznal. Konečně se rozhodl, že by měl již odbočit, chce-li se dostat k silnici vedoucí z Villers-Cotteréts do Paříže přibližně v místech, kudy prochází gondrevillskými vřesovišti.

Odhodlaně proběhl mlázím, zahnul prudce doprava a za čtvrt hodiny měl již před očima žlutou silnici, lemovanou zelenými stromy.

Od Pitouova útěku ze statku neuplynula ani hodina a on už se dostal ke královské cestě.

Za tu dobu uběhl čtyři a půl míle. Víc by se nedalo čekat ani od dobrého, vytrvalého klusáka.

Podíval se dozadu. Silnice pustá a prázdná.

Podíval se dopředu. V dálce dvě ženy na oslech.

Pitouovi se dostala do rukou Sebastiánova ilustrovaná mytologie. Tenkrát se zabýval mytologií kdekdo.

Historie olympských bohů a bohyň patřila k vědomostem, v nichž byli vychovávání mladí lidé. Pitou si prohlížel alespoň obrázky, a tak pochytil něco z mytologie i on. Znal Jupitera v podobě býka, jak unáší Evropu. Na jiném obrázku se zase proměnil v labuť, aby mohl páchat nemravnosti s dcerou Tyndarovou. Viděl i spoustu jiných bohů v nejroztodivnějších podobách. Ale v životě neviděl policejní agenty Jeho Veličenstva proměněné v osly! Přece ani král Midas, a to byl prosím král, neměl z osla víc než uši; zlata si mohl nadělat, kolik se mu zachtělo, takže by si byl klidně mohl dovolit koupit celou oslí kůži.

Trochu se uklidnil tím, co viděl, lépe řečeno tím, co neviděl, odkutálel se po trávě a natáhl se do čerstvého jetele. Rukávem si utřel zarudlý obličej a vychutnával blažený pocit, že může nečinně ležet a v klidu si natáhnout kosti.

Ale líbezná vůně vojtěšky a majoránky nemohla rozptýlit Pitouovy .vzpomínky na znamenité solené maso matky Billotové a na velké bochníky, vážící půldruhé libry, které mu Kateřina přidělovala ke každému jídlu, to znamená třikrát denně.

Libra chleba stála tehdy čtyři a půl sous a to bylo mnoho peněz; vyrovnalo by se to asi dnešním devíti sous. O chleba byla tenkrát nouze v celé Francii. Když byl jen trochu k jídlu, vážili si ho lidé jako koláčů, oněch koláčů, jež proslavila kněžna de Polignac svým výrokem nebo spíš radou, aby Pařížané, nemají-li chleba, jedli zkrátka koláče.

Pitou moudře usoudil, že slečna Kateřina je nejštědřejší princeznou na světě a statek otce Billota nejúchvatnějším palácem ve vesmíru.

Pak jako Izraelité na březích Jordánu obrátil svůj zemdlený zrak k východu, to jest směrem k požehnanému statku, a vzdychl.

Vzdychání není koneckonců nepříjemné zaměstnání pro někoho, kdo potřebuje po zběsilém úprku nabrat do plic vzduch.

A tak Pitou vzdychal, přitom se trochu vydýchal a cítil, jak se mu s dechem vrací namísto zmatených myšlenek opět jasný rozum.

"Proč asi mě potkalo tolik prapodivných věci v tak krátké době?" říkal si. "Proč se na mě za tři dny sesypalo víc trampot než za celý život?"

"Asi proto, že se mi zdálo o kočce, která na mě vystrkovala drápky."

A mávl rukou, jako by chtěl říci, že tím je pro něj celá záležitost vyřízená.

"Ano," usoudil pak po chvilce přemýšlení, "ale to nehraje dohromady s logikou mého důstojného abbé Fortiera. Nepotkalo mě přece tolik dobrodružství jen proto, že se mi zdálo o rozzlobené kočce. Sny mohou dát člověku jen výstrahu."

"To mám zřejmě za to, že si už nemohu vzpomenout, který autor řekl: ‚Zdál se ti sen, dávej pozor.' Cave, somniasti."

"Somniasti?" polekal se Pitou. "Že bych se zase dopustil barbarismu? Ne, ne, jen jsem udělal elizi, přísně spisovně bych měl říci somniavtsti.

"To je úžasné," obdivoval se sám sobě, "jak se vyznám v latině od té doby, kdy jsem se ji přestal učit."

A když se tak krásně pochválil, vydal se na cestu.

Šel rychle, ale tolik už nespěchal. Takovým krokem mohl ujít asi dvě míle za hodinu.

Za dvě hodiny měl za sebou již Nanteuil a blížil se k Dammartinu.

Vtom jeho indiánsky cvičené ucho zachytilo dupot kopyt.

"Nono, nonono," uklidňoval se a skandoval si potichu slavný Vergiliův verš:

"Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum."

Rozhlédl se.

Nikde nic.

Že by ho dohánělí klusem osli, které předběhl u Levignanu? Ne, zvonila to okovaná kopyta, jak říkají básníci, a Pitou ani v Haramontu, dokonce ani ve Villers-Cotteréts neviděl okované osly, až na jediného. Ale ten byl výjimkou, protože to byl osel matky Sabotové a musel jí pomáhat obstarávat poštovní spojení mezi Villers-Cotteréts a Crespy.

Přestal na chvíli myslet na zvuky, které zaslechl, a vrátil se ke svým úvahám.

Kdo byli ti podivní lidé, kteří se ho vyptávali na doktora Gilberta, a pak ho spoutali a pronásledovali, až jim nakonec utekl?

Odkud přišli ti záhadní muži, v celém kraji je nikdo nikdy neviděl!

Co si potřebovali vyřídit právě s Pitouem, když je Pitou jakživ nepotkal a nemohl je tedy znát?

A jak mohli znát oni jeho, když on neznal je?

Proč ho slečna Kateřina poslala do Paříže a proč mu dala na cestu dvoulouisdor? Takový dvoulouisdor má přeci hodnotu osmačtyřiceti franků a za ty by si mohl koupit dvě stě čtyřicet liber chleba a vystačit s nimi při troše šetrnosti osmdesát dnů, tedy málem tři měsíce. Proč mu dala tolik peněz?

Předpokládala snad, že by se Pitou mohl nebo musel vyhýbat statku osmdesát dnů?

Náhle se Pitou vyděsil.

"Ach Bože," vyhrkl, "zase ten dusot."

Zaposlouchal se.

"Teď se už skutečně nemohu plést, to, co slyším, jsou kopyta cválajícího koně. Za chvíli se mi ukáže na obzoru."

Než to dořekl, objevil se na vršku svahu, asi čtyři sta kroků za Pitouem, jezdec na koni..

Ačkoliv Pitou nevěřil, že by se tajný agent mohl proměnit v osla, musel chtě nechtě připustit, že by mohl snadno sednout na koně a pronásledovat unikající kořist.

Strach, který z Pitoua spadl, posedl ho teď nanovo a pobídl jeho nohy k ještě většímu výkonu, než jaký podal před dvěma hodinami.

Ani trochu se nerozmýšlel, dokonce se ani nesnažil schovávat, protože teď už mohl spoléhat jen na sílu svých nohou. Přehoupl se bez jediného ohlédnutí přes silniční příkop a rozběhl se polem směrem k Ermenonville. Před sebou viděl několik stromů a myslel jen na jedno:

"Doběhnu-li k ním, jsem zachráněn! Za nimi jistě začíná nějaký les."

A upaloval k Ermenonville:

Teď ovšem měřil své síly s rychlým koněm. Pitou letěl s větrem o závod, jako by neměl ani nohy, ale křídla.

Když už uběhl po poli asi sto kroků, nedalo mu to, ohlédl se přes rameno a viděl, jak jezdec pobodl koně k mohutnému skoku přes příkop, přes který se před chvílí přenesl Pitou.

Bylo teď úplně jasné, že se jezdec žene za Pitouem. Uprchlík ještě přidal a neodvážil se už ani ohlédnout, aby neplýtval silami. K běhu ho již nepobízel dusot kopyt; pohlcovala jej tráva a vojtěška. Teď ho bičovalo k nesmírné rychlosti volání "ůůů, ůůů," znějící, jako by jezdec protahoval konec jeho jména. Křik se nesl daleko a Pitouovi se zdálo, že se v něm ozývá všechen jezdcův hněv.

Po deseti minutách šíleného běhu cítil Pitou, jak mu vázne dech a třeští hlava. Před očima se mu dělaly mžitky. Cítil, že mu těžknou nohy a v bocích ho píchalo tisíc jehliček. Chvílemi dokonce zakopl o drn, jako by už neuzvedl nohy. On, který běhával tak, že mu byly vidět všechny cvočky na podrážkách! Nakonec začal kůň, od přírody vybavený pro běh lépe než člověk, dohánět běžce. A tu Pitou slyšel, že jezdec nevykřikuje "ůůů, ůůů", ale volá jasně a zřetelně "Pitouůů! Pitouůů!"

To byl konec. Všechno je prohráno!

Pitou se přesto snažil běžet dál. Ale podobalo se to spíše běhu stroje, který už jen ze setrvačnosti dobíhá. Najednou mu nohy vypověděly službu, zavrávoral, zaúpěl a upadl tváří k zemi.

Ještě ani nedopadl a už si umínil, že ho od země nikdo neodtrhne, a vtom ucítil na zádech bič. Ozvalo se hromové zaklení, které už kdesi slyšel, a velmi povědomý hlas křikl:

"Ty blázne jeden! Trdlo potřeštěné! Copak chceš mermomocí ztrhat Kadeta?"

Jakmile Pitou uslyšel slovo Kadet, bylo po pochybnostech.

"Jej!" vydechl si, mrskl sebou kolem vlastní osy a převrátil se z břicha na záda: "Jej, to je pan Billot!"

Opravdu, byl to otec Billot. Když si byl teď Pitou jist, bez obav se posadil.

Hospodář zatím uklidňoval zpěněného koně.

"Ach, drahý pane Billote,_vy jste hodný, že jste se za mnou tak hnal! Ale můžete mi věřit, že bych se byl vrátil domů, jakmile bych projedl ten zlaťák od slečny Kateřiny. Ale když jste tady, můžu vám ho hned vrátit, protože je beztoho váš, a pojďme zpátky do statku."

"To tak!" zlobil se Billot. "Do statku! Jsou tam přece čmuchalové!"

"Čmuchalové?" ptal se Pitou. Tomu slovu nerozuměl, nebylo to dlouho, co začaly podobné přezdívky mezi lidmi kolovat.

"Nu ano, čmuchalové anebo špiclové, chceš-li," vysvětloval Billot. "Jsou tam zkrátka tajní agenti."

"A, ti podivní páni! To mi věřte, pane Billote, dělal jsem, co jsem mohl, aby mě nedohnali."

"Výborně, zůstali tedy za námi, ne?"

"To bych řekl. Ještě abych je při takovém tempu nepředběhl!"

"Když to víš, tak proč jsi přede mnou utíkal jak blázen?"

"Myslel jsem, že je to ten jejich velitel. Že mě chce dohnat na koni, abychom mu nemohli nic zapřít."

"Koukněme se, jsi mazanější, než bych. myslel. Ale když máme volnou cestu, tak hybaj dál na Dammartin."

"Jak to, hybaj dál?"

"Takto. Zvedni se a pojď."

"Copak my půjdeme do Dammartinu?"

"Ovšem. Vezmu si koně od kmotra Lefranca a nechám mu Kadeta, který už toho má za dnešek dost. Večer dorazíme do Paříže."

"Dobře, pane Billote, jak myslíte."

"Tak vstávej a jde se."

Pitou se snažil zvednout.

"Rád bych, pane Billote, ale ono to nejde."

"Nemůžeš se postavit na nohy?"

"Ne."

"Ale před chvilkou jsi sebou mrskl jako kapr!"

"Ach, před chvilkou. Tomu se nemůžete divit. Uslyšel jsem váš hlas a zároveň jste mě přetáhl bičem. Ale něco takového se může podařit jenom jednou. Už jsem si na váš hlas zvykl, a bič? Vsadil bych se, že ho teď už použijete nanejvýš na pošimrání Kadeta. Je chudák stejně uhřátý jako já."

Pitouova logika, ať chtěl nebo ne, byla logikou abbé Fortiera. Hospodáře však obměkčila a div ho nedojala.

"Nemám teď čas prolévat nad tebou slzy," prohlásil však rázně. "Vzchop se a vylez alespoň na Kadeta."

"Vždyť ho to, ubožáka, načisto dorazí."

"Čerta starého, za půl hodiny jsme u otce Lefranca."

"Ale mně se, drahý pane Billote, přece jen zdá zbytečné, abych jel k panu Lefrancovi i já," zkoušel Pitou štěstí.

"Proč myslíš?"

"Protože se do Dammartinu potřebujete dostat vy, a ne já."

"To je pravda, ale tebe potřebuji s sebou do Paříže. Budeš mi tam moc užitečný. Máš pořádné pěsti a já cítím v kostech, že se v Paříži brzo strhne mela."

"A jejej," řekl Pitou s malým nadšením, "myslíte to vážně?"

Konečně se s pomocí otce Billota, který ho k sobě vytahoval jako pytel mouky, vyškrábal Kadetovi na hřbet.

Dobrák hospodář vyjel zpátky na silnici a tak se činil s uzdou a ostruhami, že byli, jak správně odhadoval, za čtvrt hodinky v Dammartinu.

Billot vjel do města nenápadnou uličkou, kterou dobře znal. Dojel do statku otce Lefranca, Pitoua s Kadetem nechal stát ve dvoře a běžel rovnou do kuchyně. Otec Lefranc si tam právě zapínal kamaše a chystal se na obhlídku polí.

"Honem, honem, kmotře," vyhrkl, než se mohl kmotr vzpamatovat z překvapení. "Potřebuji tvého nejspolehlivějšího koně."

"To by byla Margot," řekl bez váhání Lefranc. "Zrovna je ta dobračka osedlaná. Chtěl jsem si na ní vyjet."

"Dobrá, tak tedy Margot. Ale dost možná, že ti ji strhám, musím tě na to upozornit."

"To je mi pěkné, proč bys měl, prosím tě, Margot strhat?"

"Protože je naprosto nutné, abych se dostal do Paříže ještě dnes večer," řekl Billot smrtelně vážně. Zároveň dal Lefrancovi důležité zednářské znamení.

"Když je to tak, tak si Margot třeba strhej," odpověděl Lefranc, "a mně nech Kadeta."

"Platí."

"Skleničku vína?"

"Dvě."

"Ty nejsi sám?"

"Ne, vezu s sebou jednoho statečného kluka, ale ten je tak schvácený, že ani nemohl přijít dovnitř. Zařiď, prosím, ať mu dají něco k snědku."

"Hned to bude, hned," ujišťoval Lefranc.

V deseti minutách měl v sobě každý lahvičku vína a Pitou dvoulibrový bochník s pěkným kusem slaniny.

Mezitím co jedl, třel ho jeden dobrosrdečný čeledín otýpkou čerstvé vojtěšky tak důkladně, jako by třel svého nejmilejšího koně.

Pitouovi se rozproudila krev, posilnil se, a teď do sebe ještě obrátil sklenku vína. Třetí láhev se vypila ještě rychleji než první dvě, protože pomáhal s pitím i Pitou. Billot se vyšvihl Margot do sedla a Pitoua, kterému nápadně ztěžkly nohy, vysadili za ním.

A již se ta dobrácká kobyla, pobídnutá ostruhou, rozběhla se svým dvojím břemenem k Paříži. Nepřetržitě se oháněla po mouchách, husté žíně jejího mohutného ocasu zasypávaly prachem Pitouova záda a čas od času ho šlehly i po tenkých lýtkách, na nichž se mu krčily varhánky povolených punčoch.

11. Co se dělo, když se Pitou ocitl u cíle své cesty, to znamená v Paříži

Do Paříže je to z Dammartinu osm mil. První čtyři míle zdolala Margot dost snadno, ale od Bourget se jí nohy přes veškeré Pitouovo pobízeni ohýbaly už velmi ztuha. Tma houstla.

Když dojeli do La Villette, měl Billot dojem, že vidí u Paříže hořet velký oheň.

Upozornil Pitoua na rudou záři, jež se rozlévala po obzoru.

"To je přece utábořené vojsko," řekl s určitosti Pitou. "Nevidíte? Zapálili si ohně."

"Cože, jaké vojsko?" divil se Billot.

"Když jsou vojáci všude kolem nás tady, mohou být stejně dobře i tam."

A skutečně, když se Billot pozorně zadíval napravo, viděl, jak se pláň kolem Saint-Denis černá skupinkami vojáků. Pěšáci a jezdci, všechno se tiše pohybovalo noční tmou.

Tu a tam se v bledém svitu hvězd zaleskla zbraň. Pitou se naučil za svých nočních toulek lesem vidět i potmě. Ukázal hospodáři dokonce i děla, zabořená v kypré půdě až po nápravy.

"Ach jé," povzdechl si Billot, "to se v Paříži muselo něco stát. Honem, chlapče, pospěšme si."

"Ano, ano, tamhle hoří!" zvolal Pitou a povytáhl se v sedle. "Podívejte! Podívejte! Vidíte ty plameny?"

Margot se zastavila. Billot seskočil a namířil si to ke skupině vojáků v modrém a žlutém, kteří se utábořili pod stromy na kraji silnice.

"Kamarádi," optal se jich, "můžete mi říci, co je nového v Paříži?"

Ale vojáci ho odbyli několika peprnými německými nadávkami.

"Hrome, co povídali?" ptal se Billot Pitoua.

"Latinsky to nebylo," ujišťoval ho Pitou zaraženě. "Ale víc vám toho, bohužel nepovím."

Hospodář se zamyslel a měřil si vojáky.

"Jsem to ale vrták," ťukl se do čela, "ptát se císařských!"

A zůstal stát zvědavě uprostřed silnice.

Přihnal se k němu důstojník.

"Nekoukat a jít prrryč!" nařizoval mu špatnou francouzštinou.

"Promiňte, pane kapitáne," odpověděl Billot, "ale chtěl bych se dostat do Paříže."

"No a?"

"A když vás vidím rozestavěné napříč silnice, bojím se, že neprojedu."

"Á, prrojede se."

Billot tedy zase nasedl a opravdu projel.

Za chvilku však narazil na Berchenyovy husary, kteří zatarasili cestu u La Villette.

Tentokrát padl na své krajany a u těch měl s vyptáváním větší štěstí.

"Prosím vás, pane, co je nového v Paříži?"

"Ale ti vaši posedlí Pařížané," řekl mu rozmrzele husar, "chtějí svého Neckera a střílejí po nás, jako bychom my za to mohli."

"Chtějí svého Neckera?" zvolal Billot. "Copak o něho přišli?"

"Samozřejmě, král ho přece sesadil."

"Král že sesadil pana Neckera?" opakoval Billot zděšeně, jako by slyšel o svatokrádeži. "Král sesadil toho velkého muže?"

"Ach, ty svatá prostoto, ovšemže ano! A co víc, ten pán je dokonce už na cestě do Bruselu."

"Jestli je to pravda, tak uvidíte ten tanec!" vzkřikl Billot hlasem plným hněvu a nic se nestaral, jakému nebezpečí se ve své odbojnosti uprostřed půldruhého tisíce royalistických šavlí vystavuje.

Vyhoupl se do sedla a pobízel Margot nelítostně patami, dokud nedojeli k mýtu.

Jak se blížili, měnil se oheň v požár a šířil kolem sebe rudou záři. Vysoké plameny šlehaly k nebi.

Teď již chytila i sama brána.

Rozlícený, řvoucí dav, kde bylo vidět i ženy, které, jak už to bývá, křičely ještě zuřivěji než muži, přikrmoval oheň kdejakou třískou a pálil dokonce i zařízení akcízu a svršky úředníků potravní daně.

Kolem postávali na silnici uherští a němečtí vojáci s puškami u nohou, pozorovali pustošení a tvářili se, jako by se nic nedělo.

Billot se nezastavil před hořící překážkou. Pobídl koně a Margot statečně projela branou v plamenech. Tam však už ji musel Billot zarazit před hustou hradbou lidských těl. Zástupy se valily ze středu města k předměstím, někteří lidé zpívali, jiní volali: "Do zbraně!"

Billotův zjev odpovídal přesně tomu, čím byl. Vypadal jako bodrý sedlák, který si jede do Paříže vyřídit své věci. Snad hulákal příliš zostra "Z cesty! Z cesty!", ale Pitou zase velmi zdvořile volal "Prosím, uvolněte nám cestu! Vyhněte se, prosím!", takže se navzájem znamenitě doplňovali. Nikdo neměl zájem, aby sedlákovi překazil putování za jeho záležitostmi. Nechali je projet.

Do Margot vjela nová energie. Plameny ji trochu olízly a připálily srst, nezvyklý hlomoz ji rozrušil. Billot měl teď co dělat, aby ji ukrotil, bál se, aby nevjela do shluku zvědavců, postávajících před každými dveřmi, nebo do lidí, kteří se ode dveří. raději odtrhli a v houfech proudili k bráně.

Billot se s Margot proplétal, jak se dalo, hned ji strhl doprava, hned zas doleva a tak to šlo až k bulváru. Ale na bulváru se Margot musela zastavit.

Směrem od Bastily ke skladišti se zbraněmi postupoval průvod; tenkrát ty dvě obrovské stavby připomínaly mohutně kamenné uzly na pásu, obepínajícím boky vnitřní Paříže.

Masa lidí zaplňovala celý bulvár a hrnula se za podivuhodnými nosítky, na nichž se vznášela nad čelem průvodu dvě poprsí. Jedno zahalené černým flórem, druhé ověnčené květy.

Zahalené poprsí byla busta pana Neckera, ministra, který byl odvolán, přestože neupadl v nemilost. Druhé, ověnčené květy, byla busta vévody Orleánského, který se u dvora za sesazeného ženevského ekonoma jednoznačně postavil.

Billot se zeptal, co znamená celé to srocení. Dostal odpověď, že lid svým průvodem vzdává hold panu Neckerovi a jeho zastánci, vévodovi Orleánskému.

Sedlák Billot pocházel z kraje, kde se jméno vévody Orleánského vyslovovalo s úctou už půldruhého století. Kromě toho byl Billot přívržencem školy filosofů a Neckera obdivoval nejen jako skvělého ministra, ale i jako apoštola humanity.

Důvodů k nadšení měl tedy víc než dost. Seskočil s koně. Vmísil se mezi ostatní, ani sám nevěděl jak.

"Ať žije vévoda Orleánský! Ať žije Necker!" křičel uchváceně.

Jakmile ho pohltil dav, nebyl již pánem sama sebe.

Všichni víme, že lidé v davu ztrácejí vlastní úsudek, každý chce to, co ostatní, a každý také to, co ostatní, dělá. Billot se nechal o to snáze strhnout, že měl daleko blíž k prvním než k posledním řadám proudu.

Lidé provolávali, co jim stačil dech.

"Ať žije Necker! Pryč s cizáckými pluky! Vyžeňte cizí vojáky!"

Billot se připojil se svým mohutným hlasem k davu.

Lid dovede náležitě ocenit každou výjimečnou schopnost, ať se projeví v čemkoli. A tak Pařížané z předměstí se svými nanicovatými hlasy, zesláblými podvýživou nebo ochraptělými z přemíry pití, ocenili okamžitě Billotův sytý, jasný, zvučný hlas. Hned mu mezi sebou dělali místo, takže se Billot bez přílišného tlačení a téměř bez štuchanců a rýpanců dostal až k nosítkům.

V deseti minutách mu jeden z nosičů, jehož nadšení přesahovalo jeho síly, přenechal své místo.

Jak je vidět, Billot postupoval velmi rychle.

Včera byl ještě pouhým propagátorem spisku doktora Gilberta, dnes je už spolutvůrcem triumfu ministra Neckera a vévody Orleánského.

Ale sotva se dostal k nosítkům, na něco si vzpomněl.

Co se stalo s Pitouem? Co se stalo s Margot?

A tak Billot třímal nosítka a otáčel se přitom přes rameno, až najednou v záři pochodní, nesených v průvodu, ve svitu lampiónů, zdobících všechna okna, zpozoroval uprostřed procesí jakýsi kráčející pahorek, slepený z pěti nebo šesti mávajících, křičících mužů.

Uprostřed jejich křiku a posunků se dal snadno rozeznat Pitoův hlas i jeho dlouhé ruce.

Pitou dělal, co mohl, aby ubránil Margot. Ale přes všechno jeho úsilí nakonec vetřelci ztekli Margot útokem. Margot už nenesla pouze Billota s Pitouem, což bylo pro ubohou kobylku stejně až až.

Teď měla na zadku, na sedle, na krku naložených tolik lidi, kolik se jen vešlo.

Ve zvláštním nočním osvětlení, které fantasticky zvětšuje všechny předměty, vypadala Margot jako ohromný slon při výpravě na tygra, obsypaný lovci.

Na jejím hřbetě si vybojovalo místa asi pět nebo šest nejbujnějších ztřeštěnců. Volali dolů: "Ať žije Necker! Ať žije vévoda Orleánský! Pryč s cizáky!"

Na to jim Pitou odpovídal:

"Uškrtíte mi Margot!"

Opojení však bylo příliš velké.

Billot chvíli pomýšlel na to, že se vypraví na pomoc Pitouovi a Margot. Pak ale uvážil, kdyby se jen na okamžik vzdal vydobyté cti nést jednu tyč nosítek, už by se k ní třeba nikdy nedostal. Nakonec si řekl, že vyměnil s kmotrem Lefrancem Kadeta za Margot, takže Margot patří teď jemu a kdyby se s ní, nedej Pánbůh, něco stalo, byla by to otázka asi tří nebo čtyř set livrů. A Billot přece není žádný chudák, aby nemohl nějakou tu stovku obětovat pro vlast.

Zatím průvod postupoval dál a dál, zahnul doleva a ulicí Montmartre sešel až na náměstí des Victoires. Když se přiblížil k Palais-Royal, zatarasil mu cestu zástup mužů se zelenými listy za klobouky.

"Do zbraně!" ozývalo se ze zástupu.

Muselo se nejprve vyjasnit, kdo je kdo. Byli muži, kteří zaplavili ulici Vivienne, nepřátelé nebo přátelé? Zelená byla barvou hraběte d'Artois. Co znamenaly jejich zelené kokardy?

Po chvíli dohadování se vše vysvětlilo.

Když se jeden mladý muž dozvěděl o Neckerově propuštění, vyběhl z kavárny Foy, vyskočil na stůl a ukazuje na svou bambitku, volal:

"Do zbraně!"

Seběhli se všichni, kdo byli blízko Paláce, a volali jeden přes druhého: "Do zbraně!"

Mluvili jsme již o tom, že kolem Paříže byly shromážděny všechny cizí pluky. Podobalo se to vpádu Rakušanů. Už jejich označení tahala za uši každého Francouze: Reynac, Salis Samaden, Diesbach, Esterhazy, Roemer. Stačilo vyslovit jména pluků a lidu bylo jasné, že jsou to jména nepřátel. A mladý muž všechny pluky vyjmenoval a pověděl lidem, že Švýcaři, utábořeni se čtyřmi děly v Elysejských polích, mají dnes v noci vtáhnout s dragouny prince Lambesca do vnitřní Paříže. Navrhl pro odlišení novou kokardu, utrhl list z kaštanu a vetknul si ho za klobouk. V okamžení následovali nadšení posluchači jeho příkladu. V deseti minutách otrhaly tři tisíce lidí všechny stromy u Palais-Royal.

Ráno ještě mladého muže nikdo neznal. Večer letělo jeho jméno od úst k ústům. Jmenoval se Camille Desmoulins. Vše bylo tedy jasné, lidé z obou proudů se začali seznamovat, bratřit, objímat a společně táhli dál.

Během toho krátkého zastavení se mnoho lidí, kteří neviděli, co se děje, ani když si stoupli na špičky, sesypalo na chudáka Margot. Navěsili se jí na uzdu, na třmeny, namačkali se na hřbet, na krk a na zadek, že se ubohé zvíře pod jejich vahou doslova zhroutilo. Když se Billot na rohu ulice Richelieu ohlédl, Margot už neviděl.

Povzdechl si upřímně a vzdal v duchu čest kobylčině památce. Pak se nadechl a zavolal, co mu hrdlo stačilo, třikrát Pitouovo jméno, jak to dělávali staří Římané při pohřbech svých příbuzných. Zdálo se mu, že slyší hlas, který mu odpovídá jakoby z hlubin té lidské záplavy. Ale volání zanikalo uprostřed hlomozu stoupajícího vzhůru, uprostřed směsice nejrůznějších hlasů, z nichž polovina vykřikovala hrozby, polovina provolávala slávu.

Průvod se valil kupředu.

Krámy byly pozavírané. Zato však okna byla dokořán, odevšad se neslo povzbudivé volání, jež opájelo ty, kdo pochodovali v průvodu.

Tak to šlo stále až k náměstí Vendôme. Tam se však průvod zastavil před nečekanou překážkou.

Narazí-li kmeny stržené rozvodněnou řekou na pilíř mostu, vymrští se a dopadají zpátky na trosky stromů, ženoucí se za nimi. Podobně narazila armáda lidu u náměstí Vendôme na oddíl pluku Royal-Allemand.

Byli to cizí dragouni. Když uviděli rozbouřený proud, jak se valí ulicí Saint-Honoré, jak se vzdymá a zaplavuje náměstí Vendôme, pohodli netrpělivé koně, kteří tu stáli už pět hodin, a rozjeli se proti lidem.

První náraz porazil ty, kdo nesli nosítka, i s jejich břemenem. Savojan, který šel před Billotem, se vzchopil první, chytil bustu vévody Orleánského, nasadil ji na tyč, zvedl ji vysoko nad hlavu a provolal slávu vévodovi Orleánskému, kterého nikdy neviděl, a ministru Neckerovi, kterého nikdy nepotkal.

Billot se chystal udělat totéž s bustou Neckerovou, ale předběhl ho nějaký mládenec. Mohlo mu být asi čtyřiadvacet pětadvacet let a byl tak pěkně oblečený, že by si zasloužil i název elegána. Měl bustu stále na očích, což bylo pro něj snazší než pro Billota, který ji nesl nad hlavou. Sotvaže se skutálela na zem, už byl u ní.

Sedlák ji marně hledal po zemi. Neckerova busta, naražená na jakési bidlo jako na píku, se již vznášela nahoře vedle

poprsí vévody Orleánského. Kolem se znovu seskupila větší část průvodu.

Vtom však se na náměstí zablesklo, ozval se rachot, zahvízdaly kulky. Billota udeřilo něco prudce do čela. Padl. V první chvíli myslel, že je mrtev.

Ale když zjistil, že je při smyslech a že kromě silné bolesti v hlavě nic jiného necítí, pochopil, že je jen raněný. Sáhl si na čelo, aby se přesvědčil, jak je zranění zlé, a současně objevil, že hlavu má jen pohmožděnou, ale ruce zkrvavené.

Ten elegantní mládenec, který předešel Billota, dostal však kulku přímo doprostřed hrudi. To on byl tím mrtvým! Jeho to byla krev! Prudký úder, který Billotova hlava utržila, způsobila Neckerova busta, jež vypadla zabitému z rukou.

Billot hlasitě vykřikl. Byl to výkřik vzteku a současně i úděsu.

Poodstoupil od mladíka, jehož tělem proběhla poslední křeč umírajících. Odstupují i ostatní, kteří se tu shlukli, a výkřik, který vyrazil Billot, letí jako smuteční ozvěna od řady k řadě, až k posledním hloučkům v ulici Saint-Honoré.

Výkřik je nová vlna vzpoury. Ozvou se další salvy a uličky v davu dokazují, kudy prolétla kulka.

A Billot okamžitě udělá to, co mu pobouřeni a svaté nadšení vnukne. Vezme bustu, potřísněnou krví, vyzdvihne ji vysoko nad hlavu, bouří svým mužným hlasem proti bezpráví a nic nedbá na nebezpečí, že ho zastřelí právě tak jako toho krásného mladého muže, který mu zemřel u nohou.

V tu chvíli mu však dopadne na rameno velká, pádná ruka a stiskne je tak, že se Billot chtě nechtě musí sehnout. Sedlák se chce vyprostit, ale vtom již dopadne na druhé rameno další těžká ruka a tiskne ho stejně jako ta první. Billot zrudne a ohlédne se, kdo ho napadl.

"Pitou!" vykřikne.

"Jo, honem dolů, hned uvidíte proč."

A Pitou napíná všechny své síly, aby strhl k sobě vzpouzejícího se hospodáře.

Sotva se mu ho podařilo povalit tváří k zemi, ozvaly se další salvy. Savojan, nesoucí bustu vévody Orleánského, vrávorá s kulkou v boku.

Dlažba se rozezvučí pod kopyty. Dragouni se hrnou podruhé do útoku. Splašený kůň, rozběsněný jako kůň z Apokalypsy, se žene přes nešťastného Savojana a Savojan cítí zároveň, jak mu chladné kopí proniká hrudí. Padá přes Billota a Pitoua.

Bouře se řití ulicí, šíří kolem sebe smrt a hrůzu, až se přežene a vzdaluje. Dlažba je prázdná, zůstali tu jen mrtví. Všechno prchlo do postranních uliček. Okna se zavírají. Hrobové mlčení vystřídalo nadšené volání i výkřiky hněvu.

Billot chvíli čekal, opatrný Pitou ho ostatně držel jako v kleštích. Když vycítil, že se s hlukem vzdaluje i nebezpečí, zdvihl se na koleno, kdežto Pitou jako zajíc v pelechu nenatahoval napřed krk, ale uši.

"Tak se mi zdá, pane Billote, že jste měl pravdu a že jsme přišli právě včas," prohodil Pitou.

"Pojď, uděláme to spolu."

"Co? Utečeme, ne?"

"Ne. Ten krásný mladík je mrtev. Ale řekl bych, že chudák Savojan ještě žije a je pouze v bezvědomí. Pomoz mi ho naložit na záda. Nemůžeme ho tady nechat, ti zatracení Němci by ho jistě dorazili."

Billot mluvil Pitouovi ze srdce. A Pitou si pomyslel, že nejlepší odpovědi bude, uposlechne-li. Zvedl krvácející tělo Savojana a naložil je hospodáři na široká záda jako bezvládný žok. Viděli, že ulice Saint-Honoré je volná, zdánlivě úplně vylidněná. Zamířili k Palais-Royal.

12. Noc z 12. na 13. července

Ulice připadala Billotovi a Pitouovi zprvu prázdná a 'pustá. Dragouni se pustili do pronásledování prchajících davů, vyjeli přes trh Saint-Honoré a rozptýlili se v ulicích Louis-le-Grand a Gaillon. Když se hospodář s Pitouem blížili k Palais-Royal, začal Billot nevědomky drtit mezi zuby slovo pomsta. Čím přicházeli blíž, tím víc lidi viděli na rozích ulic, při krajích alejí, v průjezdech domů; zpočátku se všichni mlčky a ustrašeně rozhlíželi kolem, když však zjistili, že dragouni odtáhli, začali se osmělovat. Přidávali se k smutnému pochodu vedenému Billotem a opakovali nejprve šeptem, pak polohlasem a nakonec přímo křičeli slovo pomsta!

Pitou kráčel za hospodářem a v ruce nesl Savojanovu čapku.

Celé to smuteční a hrůzostrašné procesí došlo až na náměstí Palais-Royal, kde se srotili lidé roznícení hněvem, vášnivě rokovali a vykřikovali, že by jim francouzští vojáci měli pomoci proti nepřátelům.

"Jací jsou to vojáci?" ptal se Billot, když došli k setnině, jež stála na náměstí Palais-Royal se zbraněmi u nohou a uzavírala je od hlavní brány paláce až k ulici de Chartres.

"To jsou francouzské gardy," odpovědělo několik hlasů.

"Cože?" volal Billot na gardisty a ukazoval jim tělo Savojana, který již dodýchal. "Vy jste Francouzi? A to dopustíte, aby nás Němci vraždili?"

Vojáci strnuli.

"Je zabitý, ozvalo se z jejich řad několik hlasů. "Ano, je zabitý! Je zavražděný, on a s ním mnoho jiných!"

"Kdo ho zabil?"

"Dragouni od Royal-Allemand. Copak jste neslyšeli křik, střelbu a dusot koní?"

"Ano, je to pravda!" volalo rozhorleně dvě stě nebo tři sta lidí. "Stříleli do lidu na náměstí Vendôme.

"Vždyť vy pocházíte také z lidu, zpropadeně!" obrátil se Billot vzrušeně na vojáky. "Je to od vás zbabělost, nechat takhle pobíjet své bratry."

"Cože, zbabělost?" opakovalo výhružně několik gardistů.

"Ano, řekl jsem zbabělost a opakuji to znovu, je to zbabělost! Prosím," zvolal Billot a postoupil o tři kroky dopředu, k místu, odkud se ozvaly výhružné hlasy, "chcete snad zabít mne, abyste dokázali, že nejste zbabělí?"

"No tak, nechme toho, to je v pořádku, jste statečný člověk, příteli," vložil se do toho jeden z vojáků. "Ale vy jste prostý občan, který si může dělat, co chce, ale voják je voják a má své rozkazy."

"Chcete tím říci," zvolal Billot, "kdybyste dostali rozkaz střílet do nás, na neozbrojené lidi, že byste do nás stříleli? Vy, potomci vojáků, kteří byli u Fontenoy tak velkorysí, že vybídli Angličany, aby stříleli první?"

"Pro mě je to jasné, já bych nestřílel," prohlásil jeden gardista.

"Já také ne, já také ne," přidávali se rychle další a další.

"Tak nedovolte ani jiným, aby do nás stříleli," odpověděl Billot. "Necháte-li Němce, aby nás pobíjeli, je to totéž, jako byste nás pobíjeli vy sami."

"Dragouni! Dragouni!" dolehl sem křik a již se sem také ulici Richelieu valil dav, prchající před dragouny.

Z dálky bylo slyšet kopyta tepající dlažbu, těžká jízda se cvalem blížila.

"Do zbraně! Do zbraně!" volaly zástupy, tísněné dragouny.

"Proklatě," zvolal Billot a pustil na zem Savojanovo tělo, které dosud držel na rukou, "alespoň nám dejte své pušky, když je necháváte zahálet."

"K čertu, my je nenecháme zahálet!" rozohnil se voják a chytil pevně pušku, kterou mu Billot tahal už z ruky. "Do toho, do toho, vemte si náboje do zubů a jestli si Rakušani troufnou na tyhle statečné lidi, 'pak jsme tady ještě my!"

"Ano, jsme tady ještě my!" křičeli vojáci a každý rychle sáhl do sumky pro patronu a držel ji připravenou v zubech.

"Zpropadeně," dupl si zlostně Billot, "to jsem ale hlupák, že jsem si s sebou nevzal svou pušku. Jen co to trefí některého toho rakouského lumpa, seberu mu jeho mušketu."

"Zatím si vezměte tady tu karabinu," ozvalo se za ním, "už je nabitá."

A jakýsi neznámý člověk strčil Billotovi do ruky překrásnou karabinu.

Vtom se již dragouni přiřítili na náměstí a sráželi a sekali do všeho, co jim stálo v cestě.

Důstojník, který velel francouzským gardám, postoupil o několik kroků dopředu.

"Hej, páni dragouni," křičel, "zaražte laskavě na místě koně!"

Neví se, jestli dragouni neslyšeli, nebo slyšet nechtěli, možná že koně také cválali příliš divoce, než aby se dali zastavit. Dragouni se hnali kupředu jako velká voda a jen co se vyřítili zprava na náměstí, hned porazili jednu ženu a starce, kteří zmizeli pod kopyty jejich koni.

"Tak tedy palte! Palte!" vykřikl Billot.

Billot stál vedle důstojníka. Vypadalo to, jako by povel vzkřikl důstojník. Francouzští gardisté přiložili pušky k lícím a vypálili salvu, která dragouny zarazila.

"Ech, páni gardisté," volal německý důstojník a předjel před svou rozptýlenou eskadronu, "víte, že střílíte do nás?"

"Hrome, abychom to nevěděli!" bručel Billot.

Zamířil, vypálil a důstojník se skácel.

Hned nato vypálili francouzští gardisté druhou salvu, a když dragouni uviděli, že již nejde o střetnutí s měšťany, kteří se rozutečou po prvním rozmáchnutí šavlí, ale že tentokrát mají před sebou vojáky, kteří jim směle čelí, rychle otočili koně a ujížděli zpátky na náměstí Vendôme za bouře nadšení. Vítězným pokřikem se mnoho koní splašilo a nejeden si rozrazil hlavu o stažené rolety.

"Ať žijí francouzské gardy!" křičel dav.

"Ať žijí naši vlastenečtí vojáci!" volal Billot.

"Díky, díky," odpovídali vojáci, "víme již, co je to palba, a první křest ohněm máme za sebou."

"A já také," prohlásil Pitou.

"Nu a?" zeptal se Billot.

"Nepřipadá mi to tak hrozné, jak jsem si myslel."

"Ale teď by mě zajímalo, komu patří ta puška," zeptal se Billot, který měl teprve teď čas si karabinu prohlédnout; neušlo mu, jaký je to vzácný kousek.

"Mému pánovi," odpověděl člověk, který předtím Billota oslovil. "Pán však myslí, že si s ní víte tak dobře rady, že by byla škoda chtít ji od vás zpátky."

Billot se otočil a uviděl myslivce v livreji vévody Orleánského.

"A kde je tvůj pán?" zeptal se ho Billot.

Myslivec ho upozornil na okno s pootevřenou okenicí, odkud vévoda celé dění sledoval.

"Tvůj pán drtí tedy při nás?" chtěl vědět Billot.

"Je srdcem i duši oddán věci lidu."

"Tak tedy provolejme ještě jednou slávu vévodovi Orleánskému! Přátelé, vévoda Orleánský jde s námi! Ať žije vévoda Orleánský!" volal Billot nadšeně.

A ukázal lidem pootevřenou okenici, za kterou stál vévoda.

Okenice se rozlétla dokořán a vévoda několikrát pozdravil volající.

Pak se okno zavřelo.

I když se vévoda ukázal jen na chvilku, nadšení neznalo mezí.

"Ať žije vévoda Orleánský!" bouřilo na tři tisíce hlasů.

"Pojďte, vybereme zbrojířské krámy," vykřikl někdo z davu.

"Raději si pospěšme k Invalidům," doporučoval hlouček vysloužilých vojáků. "Sombreuil tam má dvacet tisíc pušek."

"K Invalidům!"

"Na radnici!" ozvalo se z jiné strany. "Flesselles, cechmistr obchodníků, má klíče od zbrojnice gard, ať nám je dá."

"Na radnici," přidaly se k nim další hlasy. A dav se rozdělil do tří proudů, které se hrnuly směrem k místům, jejichž jména tu padla.

Mezitím se dragouni shromáždili na náměstí Ludvíka XV. kolem barona de Besenval a knížete de Lambesc.

To ovšem Billot s Pitouem netušili. Nepřidali se k žádnému ze tří proudů a tak zůstali na náměstí Palais-Royal skoro sami.

"A kam jdeme teď, prosím vás, milý pane Billote?" zajímal se Pitou.

"Ech, měl bych tisíc chutí táhnout s těmi odvážlivci. Ne sice ke krámům zbrojířů, protože já už karabinu mám, a moc krásnou k tomu, ale na radnici nebo k Invalidům. Protože jsem však přišel do Paříže ne abych bojoval, ale abych zjistil adresu pana Gilberta, mám dojem, že bych měl napřed zajít za jeho synem do koleje Ludvíka Velikého a pak si promluvit s doktorem; až si to odbudu, mohu se zase vrhnout do té mely."

Z jeho očí sršely jiskry spravedlivého hněvu.

"Zdá se mi to docela Logické, abychom šli napřed do koleje Ludvíka Velikého," usoudil moudře Pitou, "když jsme se proto vypravili do Paříže."

"Jdi a vezmi si od jednoho z těch budižkničemů, kteří tamhle leží, pušku, šavli, zkrátka jakoukoliv zbraň," vybídl Billot Pitoua a ukázal přitom na pět nebo šest padlých dragounů, "a hned potom vyrazíme do koleje Ludvíka Velikého."

"Ale ty zbraně přece nepatří mně," zdráhal se Pitou.

"A komu by patřily?" namítl Billot.

"Králi."

"Patří lidu," řekl pevně Billot.

Pitoua povzbudilo sedlákovo ujištění; věděl o něm, že je poctivec, který by nedokázal ošidit souseda ani o zrnko prosa. Pěkně opatrně zamířil k dragounovi, který ležel nejblíž. Když se přesvědčil, že je skutečně mrtvý, vzal mu šavli, mušketu a sumku s patronami.

Byl by mu vzal rád i helmu, ale nevěděl jistě, jestli otec Billot myslel pod pojmem jakákoli zbraň jen zbraně útočné anebo i obranné.

I když si hleděl zbraní, nepřestával Pitou napínat uši, nezaslechne-li nějaký hluk od náměstí Vendôme.

"A jejej, tak se mi zdá, že se dragouni vracejí," hlásil.

Bylo skutečně slyšet, že se jezdecký oddíl pomalu blíží. Pitou se vyklonil u kavárny de la Régence za roh; nemýlil se, od trhu Saint-Honoré přijížděla hlídka dragounů s mušketami, připravenými na stehnech.

"Honem, honem," volal Pitou, "už jedou zpátky."

Billot se rychle rozhlédl, jestli je tu nějaká možnost postavit se dragounům na odpor. Ale náměstí bylo skoro vylidněné.

"Tak pojď, půjdeme do koleje Ludvíka Velikého!" vzdal se Billot svého úmyslu.

Namířil si to ulicí de Chartres, za ním se šinul Pitou, a protože neměl tušení, k čemu je dobrý závěs u šavle, táhl ji za sebou po zemi.

"Propána!" otočil se za ním Billot. "Vypadáš jako kramář se starým železem. Zavěs si tu šavli."

"Kam?" ptal se bezradně Pitou.

"Sem přece, hrom do tebe," hudroval Billot.

A zavěsil Pitouovi šavli na řemen a po tomto zákroku mohl Pitou konečně přidat do kroku.

Dostali se bez obtíží na náměstí Ludvíka XV. Tam narazili na proud, který se hrnul k Invalidům, ale z náměstí nemohl dál.

"Copak se stalo?" ptal se Billot.

"Nemůžeme se dostat přes most Ludvíka XV."

"A co po nábřeží?"

"Tudy se také neprojde."

"A přes Elysejská pole?"

"Tam to také nejde."

"Tak se vraťme a přejděme přes Tuilerijský most!"

Návrh byl velmi rozumný a zástup Billota ochotné následoval. Nedošli však ani do půl cesty a už viděli, jak se to u tuilerijské zahrady blýská šavlemi. Nábřeží odřízla eskadrona dragounů.

"Copak jsou ti zatracení dragouni rozlezli všude?" bručel sedlák.

"Tak se mi zdá, pane Billote," prohodil Pitou, "že nás mají všechny v hrsti."

"Pchá," mávl Billot rukou, "nikdo nemůže tak snadno polapit pět nebo šest tisíc lidi. A nás je možná i víc."

Dragouni postupovali zvolna od nábřeží. Jeli sice velmi pomalu, ale přece jenom byli očividně blíž a blíž.

"Ještě to můžeme zkusit po rue Royal," rozhodl se Billot. "Pojď, Pitou. Honem."

Pitou se držel hospodáře jako stín.

Ale u brány Saint-Honoré zjistili, že vojáci zatarasili i tuto ulici.

"Safra, Safra, Pitou," přiznával Billot, "měl jsi asi pravdu, příteli."

"Hm," zabručel Pitou.

Přes všechnu stručnost Pitouovy odpovědi bylo z jeho přízvuku zřejmé, že by se byl daleko raději mýlil.

Rozčilený a pokřikující dav dokazoval, že mu situace, v niž se všichni ocitli, není o nic příjemnější než Pitouovi.

Knížeti de Lambesc se skutečně podařilo obratným manévrem polapit všech pět nebo šest tisíc zvědavců a rebelů do pasti. Obsadil vojskem most Ludvíka XV., nábřeží, Elysejská pole, rue Royal a klášter feuillantů a uzavřel tak lid jakoby do obrovského železného luku, jehož tětivu tvořila zeď tuilerijské zahrady, přes kterou se nikdo jen tak lehce nedostane, a mříže u Pont-Tournant, jež by jistě měly odolat každému náporu.

Billot se zamyslel nad situací. Nebyla dobrá. Ale protože byl klidný a chladnokrevný člověk a v každém nebezpečí si uměl poradit, rozhlédl se kolem sebe a na břehu řeky mu padla do oka hromada klád.

"Dostal jsem nápad," řekl rychle Pitouovi. "Pojď!"

Pitou šel za otcem Billotem a nevyzvídal ani, jaký nápad dostal.

Billot se zastavil u složeného dříví, popadl jeden trám a spokojil se s tím, že Pitouovi zavelel: "Pomoz mi!"

Pitou se zase spokojil s tím, že Billotovi pomůže, a nezkoumal, k čemu je to dobré. Nestaral se o to. Svému hospodáři důvěřoval tak, že by za ním byl ochoten jít třeba do pekel, aniž by si postěžoval, že se mu zdá cesta dlouhá a propast strmá.

Otec Billot chytil trám za-jeden konec, Pitou za druhý.

Vrátili se na nábřeží s nákladem tak těžkým, že by pět šest průměrně silných mužů mělo co dělat, aby jej uzvedli.

Sílu dav vždycky obdivuje. Přestože byla na nábřeží hlava na hlavě, lidé se rozestupovali a nechávali Billota s Pitouem projít.

Když pochopili, že jde o nějaký obratný tah, k němuž se chystají zřejmě v zájmu všech, hned se našlo několik ochotných mužů, kteří šli před nimi a volali: "Z cesty! Z cesty!"

"Poslyšte, pane Billote," zeptal se Pitou, když ušli nějakých třicet kroků, "půjdeme s tím ještě daleko?"

"Až k tuilerijským branám."

"Áááách," zahučelo v davu, když pochopil.

A lidé uvolňovali cestu ještě rychleji a ochotněji než dosud.

Pitou se zadíval k mřížím a odhadl, že jim zbývá ujít ještě asi třicet kroků.

"Dojdu," prohlásil se stručností hodnou pythagorejce.

Několik siláků se chopilo trámu, aby s ním pomohli a ulehčili Pitouovi.

Hned to šlo rychleji kupředu.

V pěti minutách byli u mříží.

"Dáme se do toho," velel Billot, "a všichni pěkně naráz."

"Aha," bručel si Pitou. "Už tomu rozumím. Bude to válečný stroj. Římani mu říkali beran."

Rozehnali se se svým břemenem a trám dopadl strašnou silou na zámek mřížové brány.

Vojáci, kteří hlídkovali v Tuileriích, přiběhli a chtěli se bránit proti vpádu mas. Ale při třetím náporu se mříže divoce rozlétly do stran a do širokého, tmavého chřtánu zející brány se začal drát lid.

Podle pohybu v davu poznal kníže Lambesc, že se zástupům, které považoval za pevně sevřené, otevřela cesta k úniku. Zalomcoval jim vztek. Chtěl lépe vidět, co se děje, pohodl pohněvaně koně a kůň vyrazil dopředu. Dragouni seřazeni za ním se domnívali, že je to povel k útoku a prudce se rozjeli. Rozdivočelí koně se už nedali udržet. Možná že si vojáci chtěli také vyrovnat účty za svou prohru na náměstí Palais-Royal a nesnažili se koně příliš krotit.

Vše se řítilo kupředu a kníže se dal unášet proudem, o němž věděl, že není k zastavení. Rozlehly se srdcervoucí výkřiky žen a dětí, volaly k Bohu o pomstu. V potemnělé zahradě se odehrálo hrůzostrašné divadlo. Oběti šílely bolestí, útočníci vztekem.

Na terasách se rychle zorganizovala svérázná obrana. Seshora dopadaly na dragouny židle za židlí. Kníže de Lambesc dostal ránu do hlavy. Na oplátku se rozehnal šavlí a nezdržoval se přemýšlením, že neztrestá provinilce, ale napadne nevinného. Padl sedmdesátiletý muž.

Billot viděl, jak ten starý člověk klesá k zemi. Vykřikl.

Strhl z ramene karabinu, třeskla rána, ohnivá brázda rozčísla temnotu a kníže by byl mrtev, kdyby se náhodou nebyl v tu chvíli vzepjal jeho kůň. Kůň dostal zásah do krku a skácel se.

Působilo to dojmem, že střela srazila knížete. Dragouni se bez rozmyslu rozjeli tuilerijskými zahradami, stříleli pistolemi do davu, pronásledovali prchající.

Ale v tom velkém volném prostranství se lidé mohli rozptýlit rychle mezi stromy.

Billot nabíjel chladnokrevně svou karabinu.

"Namouduši, Pitou, měl jsi pravdu. Také se mi zdá, že jsme přišli právě včas."

"Možná se ještě ukáže, že jsem docela statečný," poznamenal Pitou a vystřelil přitom ze své muškety do nejhustšího klubka dragounů. "Není to tak zlé, jak jsem si myslel."

"Jistě," souhlasil Billot. "Ale nesmyslná statečnost není vůbec žádná statečnost. Pojď tudy, Pitou. A dávej pozor, ať se o tu svou šavli nepřerazíš."

"Počkejte na mě, pane Billote. Kdybyste se mi ztratil, nevěděl bych kudy kam. Nevyznám se v Paříži jako vy, v životě jsem tu nebyl."

"Jen pojď, pojď," pobízel ho Billot a oba se pustili po terase nad nábřežím. Míjely je vyrovnané řady vojáků spěchajících po nábřeží, aby co nejrychleji posílili dragouny knížete de Lambesc, kteří potřebovali jejich pomoc jako sůl.

Když se dostali na konec terasy, sedl si Billot na okraj zdi a seskočil dolů na nábřeží.

Pitou ovšem za ním.

13. Co všechno se oné noci z 12. na 13. července 1789 událo

Když se naši dva venkované ohlédli z nábřeží, viděli již, jak se zbraně oddílu, který přišel jako čerstvá posila a patřil nepochybně k nepřátelům, blyští na Tuilerijském mostě. Rychle tedy přeběhli přes cestu a slezli dolů k řece.

Na tuilerijských hodinách odbilo právě jedenáct.

Jakmile se octli pod stromy vroubícími břehy, pod krásnými osikami a vysokými topoly, smáčejícími své štíhlé kmeny v řece, jakmile je listí stromů zaštítilo svým stínem, natáhli se Pitou s hospodářem do trávy a zahájili velkou poradu.

Nejprve se projednávala otázka, kterou položil Billot. Mají zůstat tam, kde jsou, to jest v poměrném bezpečí, nebo se mají vrátit do té hrozné vřavy a zúčastnit se boje, který se jistě protáhne dlouho do noci?

Billot vznesl svůj dotaz a teď čekal, co Pitou odpoví.

Pitou u svého hospodáře neobyčejně stoupl v ceně. Nejprve obdivoval Billot Pitouovu učenost, kterou prokázal včera, a teď už i jeho statečnost, s níž se vyznamenal dnes. Pitou to vše instinktivně vycítil. Ale místo aby se nadmul pýchou, byl svému hospodáři jen o to vděčnější. Skromnost byla Pitouovou přirozenou vlastností.

"Pane Billote," odpověděl, "ukázalo se, že vy jste větší hrdina a já zas menší zbabělec, než jsem předpokládal. Horatius, který byl proti nám někdo - alespoň pokud jde o poezii - zahodil při první srážce zbraň a utekl z boje. Já mám svou mušketu, sumku, patrony i šavli u sebe, to znamená, že jsem statečnější, než byl Horatius."

"Ano, ale co z toho vyvozuješ?"

"Rád bych vám jen připomněl, milý pane Billote, že kulka může trefit i toho nejstatečnějšího muže."

"A co tím chceš říci?"

"Už jsem u toho: Opustil jste statek a rozjel se do Paříže, jak jste sám říkal, kvůli jisté velmi důležité věci..."

"Prokrista, máš pravdu, kvůli skříňce."

"Nu vidíte. Jel jste sem tedy s úmyslem starat se o skřínku, nebo ne?"

"Starat se o skříňku, hrom do toho, pro nic jiného!"

"A když se dáte zabít nějakou kulkou, nesplníte své poslání, pro které jste tady."

"Máš úplně pravdu, Pitoue, úplně pravdu!"

"Až sem je slyšet ten praskot a křik," pokračoval uznáním povzbuzený Pitou. "Dřevo se láme jako třísky, železo se kroutí jako konopí."

"Protože se lid rozlítil, Pitou."

"Ale mně se zdá," osmělil se Pitou, "že se rozzlobil i král."

"Proč král?"

"Jistě, všichni ti Rakušáci, Němci a císařští, jak jim říkáte, jsou přece králové vojáci. - Jestliže zaútočili na lid, musel jim to král rozkázat. A myslím, že by král takové rozkazy nevydával, kdyby se setsakramentsky nezlobil."

"Je to pravda a není to pravda."

"To se mně zdá nemožné, milý pane Billote. Říkám vám to nerad, ale kdybyste byl studoval logiku, neopovážil byste se užít takového paradoxu."

"Je to pravda a není to pravda, Pitou, a já ti to hned dokážu."

"To bych byl skutečně rád. Ale pochybuji o tom."

"Podívej se, Pitou. U dvora jsou dvě strany. Strana králova, která miluje lid. A strana královnina, která miluje Rakušany."

"Protože král je Francouz a královna je Rakušanka," zafilosofoval si Pitou.

"Nech mě domluvit! S králem táhne za jeden provaz pan Turgot a pan Necker. S královnou pan de Breteuil a rodina Polignaců. Když přinutili krále propustit pana Turgota a pana Neckera, není král u dvora pánem. Pánem je tedy královna, to znamená Breteuilové a Polignacové. A proto jde všechno od desíti k pěti. Víš, Pitou, všechno zlo pochází od madam Deficit. Madam Deficit se vzteká a vojáci útočí proti lidu jejím jménem. Rakušáci bojují za Rakušačku. To je docela prosté."

"Odpusťte, pane Billote, ale deficit je latinské slovo a znamená, že něco chybí. Co tedy chybí?"

"Peníze, zatraceně! A protože chybějí peníze a protože vyvolenci paní královny spolykali tolik peněz, že teď všem chybějí, říká se královně madam Deficit. - Král se nerozzlobil, to královna soptí. Král je jenom nešťastný, mrzí ho, že jde všechno tak špatně."

"Už vám rozumím... ale co skříňka?" zeptal se Pitou.

"Namouduši, Pitou, ještě žes mi ji připomněl. Vždycky se nechám tou čertovskou politikou unést víc, než bych chtěl. Ovšem, skříňka má přednost! Musím ti dát za pravdu. O politice si můžeme povídat, až všechno vypovíme doktoru Gilbertovi. To je naše svatá povinnost."

"A svatá povinnost je to nejposvátnější, co znám," dodal Pitou.

"Pojďme za Sebastiánem Gilbertem do koleje Ludvíka Velikého," rozhodl rázně Billot.

"Pojďme," souhlasil Pitou a zavzdychal, že musí vstát ze svého měkkého travnatého dolíku, v němž se tak pěkně uhnízdil. Kromě toho se přes všechny rozčilující události večera u něho začínal hlásit spánek, stálý host každého čistého svědomí a zmoženého těla, a všemi svými omamnými nitkami opřádal poctivého i ubitého Ange Pitoua.

Billot byl již na nohou a Pitou se právě zvedal, když odbily hodiny půl.

"Tak se mi zdá," řekl Billot pochybovačně, "že o půl dvanácté bude už kolej Ludvíka Velikého zavřená."

"Určitě," přitakal Pitou.

"A v noci se člověk těžko vyhne nebezpečí. Mám dojem, že vidím u Justičního paláce ohně, jako by tam tábořili vojáci. Mohli by mě zadržet nebo zastřelit. Máš pravdu, Pitou, já se nesmím dát ani zadržet, ani zabít."

Dnes už poněkolikáté slyšel Pitou z Billotových úst ta slůvka, jež tak lichotí lidské domýšlivosti: "Máš pravdu."

Pitou se už nezmohl na nic jiného než na ozvěnu.

"Máte pravdu," říkal, když se natahoval do trávy, "nesmíte se dát zabít, pane Billote."

A konec věty mu zůstal trčet v hrdle. Vox faucibus haesit, byl by asi řekl v bdělém stavu. Ale Pitou už spal.

Billot to nepostřehl.

"Mám nápad," zvolal.

"Óóch," odfukoval Pitou.

"Slyšíš, Pitou? Mám nápad. Přes všechnu svou opatrnost mě může stihnout smrt zblízka nebo zdáli, přiletí kulka a usmrtí mě, anebo mě jen poraní a já zemřu na zranění. Kdyby se něco takového přihodilo, musíš vědět, co máš mým jménem povědět doktoru Gilbertovi. Ale jinak nikomu ani muk, Pitou!"

Ale Pitou neslyšel a tak nemohl ani odpovědět.

"Kdybych podlehl zranění a nemohl dokončit své poslání, šel bys místo mne za doktorem Gilbertem a řekl bys mu..." posloucháš dobře, Pitou? A řekl bys mu..." a Billot se naklonil k Pitouovi. "Ale vždyť on, chudák, už chrupe!"

A celé sedlákovo vzrušeni ustoupilo stranou před hochovým spánkem.

"Nu tak spěme," řekl odevzdaně.

Natáhl se vedle svého průvodce, ještě si trochu zabručel, ale ne mnoho; přestože byl zvyklý na dřinu, sklížila se mu rychle víčka, námaha z cesty a divoké události večera vykonaly své.

Svítání je po třech hodinách vytrhlo ze spánku, lépe řečeno z mrákot.

Když otevřeli oči, vypadala Paříž právě tak rozbouřeně jako včera večer. Vojáci zmizeli a v ulicích bylo všude plno lidstva.

Lid se ozbrojil nakvap vyrobenými píkami a puškami, s nimiž mnozí ani neuměli zacházet.

Některé muškety byly vzácnou památkou na zašlé časy. Ti, kdo si je nesli, žasli nad jejich vykládáním z perletě, zlata a slonoviny, ale v jejich mechanismu se ani za mák nevyznali.

Jakmile se vojáci stáhli, vyplenily davy skladiště se zbraněmi.

Houfy lidí tlačily k radnici dvě menší děla.

Z Notre-Dame, z radnice, z věží všech kostelů se rozléhalo zvonění na poplach. Zničehonic byly ulice posety celou armádou chudáků - bůhví, odkud se tu vzali, vypadalo to, jako by rostli přímo z dlažby - a bledí, vychrtlí, polonazí muži a ženy, kteří včera ještě volali "Chleba!" , křičeli teď "Zbraně!"

Nic nemohlo působit hrůznějším dojmem než tyto tlupy přízraků, které se sem během posledních dvou měsíců stáhly z venkova, kradmo prošly branami a usadily se v Paříži, jež byla sama právě tak vyhladovělá, jako ti orientální upíři, kteří požírají na hřbitovech těla zemřelých.

Dnes tedy křičela v Paříži celá země, zastoupená hladovějícím lidem ze všech koutů Francie.

"Dej nám svobodu," vyzývala země svého krále. "Nasyť nás," prosila Boha.

Billot se probral první, vzbudil Pitoua a vydali se ke koleji Ludvíka Velikého. Procházeli městem a při pohledu na všechnu tu krvavou bídu se jim svíralo srdce hrůzou.

Mířili k oné části města, jíž dnes říkáme Latinská čtvrt. Prošli ulicí de la Harpe a blížili se k cíli své cesty, k ulici Saint-Jacques. Kudy šli, všude viděli vyrůstat barikády, podobně jako za časů Frondy. Ženy a děti vynášely do nejvyšších poschodí silné folianty, těžké kusy nábytku i drahocenné předměty z mramoru. To všechno se připravovalo na obranu proti cizím vojákům a mělo je rozdrtit, kdyby se odvážili vtáhnout do úzkých a ošidných uliček staré Paříže.

Co chvíli si Billot všiml hloučků tísnících se kolem jednoho nebo dvou vojáků francouzských gard. Gardisté se ujímali vedení a s podivuhodnou rychlostí učili Pařížany, jak mají zacházet s puškami. Výcvik sledovaly i ženy a děti s takovým zájmem, že se zdálo, jako by se to chtěly také naučit.

Kolej Ludvíka Velikého našli Billot s Pitouem ve varu. Žáci se vzbouřili a vyhnali své učitele. Když sedlák se svým průvodcem došli k mřížím, viděli, že studenti obléhají bránu a výhružně pokřikují, zatímco vyděšený ředitel běduje a naříká.

Billot chvíli pozoroval tu domácí vzpouru a najednou zahřměl svým mohutným hlasem:

"Kdo z vás se jmenuje Sebastián Gilbert?"

"Já," ozval se asi patnáctiletý chlapec s tváří tak krásnou, že mohla patřit i ženě. Přinášel právě s dvěma nebo třemi kamarády žebřík a chystali se přelézt bránu, kterou nemohli jinak zdolat.

"Pojď blíž, milý chlapče."

"Co si přejete, pane?" zeptal se Billota malý Sebastián.

"Snad ho nechcete odvést pryč?" zvolal ředitel, který se vyděsil při pohledu na dva ozbrojené chlapy, z nichž ten, který Sebastiána oslovil, byl celý od krve.

Chlapec si muže udiveně prohlížel a snažil se poznat, kdo jsou, ale marně; jeho soukojenec Pitou od doby, kdy ho neviděl, skutečně nesmírně vyrostl a navíc ho ještě k nepoznání měnila válečnická výzbroj, kterou měl na sobě.

"Odvést?" zvolal Billot. "Odvést syna pana Gilberta ven do té vřavy a vystavit ho nebezpečí, že strží nějakou ošklivou ránu? To rozhodně ne!"

"Vidíte, Sebastiáne," chopil se ředitel příležitosti, "vidíte, vy divochu, ani vaši přátelé vás nechtějí s sebou. Tito pánové totiž, jak se zdá, jsou opravdu vaši přátelé. Podívejte se, pánové, podívejte se, milí žáci, jenom se podívejte, děti," volal zoufalý ředitel, "tak poslechněte přece! Poslechněte! Nařizuji vám to! Poslechněte! Proboha vás prosím!"

"Oro obtestorque," podotkl Pitou.

"Pane," odpověděl mladý Gilbert tak pevně, že by se toho u patnáctiletého chlapce nikdo nenadál. "Držte si tu mé kamarády, když myslíte, že je to správné, ale já, slyšíte, já chci odtud."

A hnal se k mříži. Profesor ho však chytil za rukáv.

Sebastián prudce pohodil hlavou a jeho krásné kaštanové vlasy se mu rozlétly kolem bledého čela.

"Dejte si pozor, pane, jednáte neprozřetelně!" volal. "Moje situace je úplně jiná než situace ostatních chlapců. Mého otce zatkli a vězní ho. Můj otec je ve spárech tyranů!"

"Ve spárech tyranů!" vykřikl Billot. "Mluv, chlapče, mluv, co to má znamenat!"

"Ano, ano," volali hoši, "Sebastián má pravdu. Zavřeli mu otce! A když se lid bije za své vysvobození, chce, aby vysvobodili i jeho otce."

"To je neslýchané," rozlítil se Billot a svou herkulovskou sílu vybil na mřížích. "Oni vězní doktora Gilberta! Zatraceně, ta malá Kateřina měla pravdu."

"Ano, pane," mluvil rychle Sebastián. "Zavřeli mého otce! A proto se chci dostat ven, proto chci pušku, proto se chci bít, dokud svého otce neosvobodím!"

Na sto rozčilených chlapeckých hlasů, od těch nejhlubších až po ty nejvyšší, povzbuzovalo Sebastiána hlasitým

křikem.

"Zbraně! Zbraně! Dejte nám zbraně!" volali jeden přes druhého.

Výkřiky přivolaly dav, který se srocoval v ulici a hořel právě tak jako chlapci hrdinským nadšením. Lidé se nahrnuli k mřížím a chtěli pustit hochy na svobodu.

Ředitel se vrhl na kolena mezi své žáky a lidi z ulice, prostrčil mřížemi sepnuté ruce a prosil. "Mějte ohled, přátelé," volal úpěnlivě. "Přátelé, pochopte, copak nevidíte ty děti?"

"Bodejť bychom je neviděli!" zasmál se jeden gardista. "Nejsme slepí! Jsou to hezcí kluci a budou execírovat jako panenky."

"Přátelé! Počkejte! Ty chlapce mi svěřili jejich rodiče! Já jsem se za ně zaručil! Odpovídám za ně a jejich rodiče na mne spoléhají. Položím za ně svůj život, ale zapřísahám vás, neodvádějte ty děti pryč."

Na tyto vroucí prosby odpověděl z druhé strany ulice, odkudsi z posledních řad, výsměšný pokřik.

Billot se vrhl do chumlu a postavil se proti gardistům, davu i školákům.

"Má pravdu, ty děti jsou posvátná zástava. Ať bojují muži, tisíc láter! Ať se muži dávají zabíjet! Ale děti ať žijí. Potřebujeme dorost pro příští časy."

Ozvalo se výhružné reptání.

"Kdo tu reptá?" zvolal Billot. "Jistě žádný otec! Mluví k vám člověk, který držel včera v náručí dva zabité muže. Vidíte moji košili? To je jejich krev! Pohleďte!"

A Billot rozevřel halenu a ukázal na svou zakrvácenou košili s gestem tak velkolepým, že uchvátilo celé shromáždění.

"Včera," pokračoval Billot, "jsem bojoval u Palais-Royal a v Tuileriích. Tady ten chlapec se bil se mnou. Ale on nemá ani otce, ani matku a navíc je skoro už muž."

Ukázal na Pitoua a Pitou vypnul prsa.

"Dnes se budu bít zase, ale nechci, aby se jednou říkalo: ‚Pařížané nebyli dost silní, aby se s cizími vojáky vypořádali sami, museli si zavolat na pomoc malé děti '!"

"Má pravdu! Ano!" volali ze všech stran vojáci a ženy.

"To je správné. Jděte, děti, jděte, vraťte se dovnitř."

"Ach, děkuji vám, děkuji," šeptal dojatě ředitel a snažil se přes mříže stisknout Billotovi ruku.

"Hlavně dávejte pozor na Sebastiána," přikazoval Billot.

"Na mne! Dávat pozor na mne! Pamatujte si, mě nikdo neuhlídá!" křičel chlapec, bledý hněvem, a snažil se vyrvat hochům, kteří měli službu a pokoušeli se ho odvést.

"Pusťte mě k němu," žádal Billot, "já ho uklidním."

Dav se rozestoupil. Sedlák popadl Pitoua za ruku a protlačil se s ním do dvora.

Několik gardistů a ozbrojených mužů se hned postavilo k bráně a dávali pozor, aby žádný z malých rebelů neutekl.

Billot šel rovnou k Sebastiánovi a vzal jeho bílé, jemné dětské ručky do svých mozolnatých tlap.

"Sebastiáne, poznáváte mě?"

"Ne."

"Jsem táta Billot, pachtýř tvého otce."

"Ach, už si vzpomínám, pane."

"A znáš tady toho mládence?" ptal se Billot a ukázal na svého průvodce.

"Ange Pitou," vydechl chlapec.

"Ovšem, Sebastiáne, ovšem, to jsem já!"

A Pitou se vrhl kolem krku svému soukojenci a kamarádovi ze školy a div se samou radostí nerozplakal.

"Ano," řekl Sebastián a nepřestával se starostlivě mračit, "ale co bude dál?"

"Co bude dál?... Když ti tatínka sebrali, já ti ho vrátím. Přivedu ti ho, rozumíš?"

"Ano, já. Já a všichni, kdo jdeme za stejným cílem. Včera jsme si vyřizovali účty s Rakušáky a prohlídli jsme jim jejich nábojnice."

"Abys věděl, že je to pravda, podívej se, jednu mám s sebou," poklepával si Pitou na sumku.

"Viďte, že osvobodíme jeho otce," obrátil se Billot k lidem v ulici.

"Ano, ano," zahřmělo to davem, "vysvobodíme ho!"

Sebastián zavrtěl hlavou.

"Tatínek je v Bastile," řekl smutně.

"A co má být?"

"Co má být? Do Bastily nikdo nepronikne," odpovědělo dítě.

"A cos tam chtěl, prosím tě, dělat ty, když nevěříš, že by se to mohlo podařit?"

"Chtěl jsem jít na náměstí. Tam bych se bil. Otec by mě třeba uviděl zamřížovaným okénkem."

"To je nesmysl."

"Nesmysl? A proč? Jednou, když jsme byli s kolejí na vycházce, zahlédl jsem hlavu nějakého vězně. Kdybych viděl otce tak, jak jsem viděl toho člověka, poznal bych ho a zavolal bych na něj: "Buď klidný, tatínku, mám tě hrozně rád!"

"A kdyby tě byli vojáci z Bastily zabili?"

"Co na tom! Kdyby mě zabili, zemřel bych alespoň před očima svého otce."

"Setsakramentský kluku, to jsi tak zlý, že by ses chtěl dát zabít otci před očima! Vždyť on by v té své kobce žalem zemřel! Na celém světě má jenom tebe a tolik tě miluje! Ty nemáš srdce, Sebastiáne!"

A sedlák odstrčil chlapce od sebe.

"Ne, ty nemáš srdce," popotahoval dojatý Pitou.

Sebastián stál a neodpovídal.

A zatímco chlapec v pochmurném mlčení spřádal své sny, hleděl Billot s obdivem na jeho ušlechtilou tvář, bílou jako z alabastru, na jeho hořící oči, jemná, ironická ústa, orlí nos a bojovnou bradu, na všechny ty znaky urozenosti duše a rodu.

"Říkal jsi, že otec je v Bastile," přerušil Billot mlčení.

"Ano."

"A proč?"

"Protože je Lafayettovým a Washingtonovým přítelem, protože bojoval svým kordem za svobodu Ameriky a svým perem za svobodu Francie. Protože otcovu nenávist k tyranii znají dobře v Novém i Starém světě. A protože proklínal Bastilu, kde trpí jiní... tak ho v ní uvěznili."

"Kdy se to stalo?"

"Před šesti dny!"

"A kde si na něj počíhali?"

"V Le Havru, kde přistál s lodí."

"Jak ses to dozvěděl?"

"Dostal jsem od něho dopis."

"Napsaný v den příjezdu?"

"Ano."

"A zatkli ho přímo v Le Havru?"

"Ne, v Lillebonne."

"Podívej se, chlapče, nevzpouzej se a vyprávěj mi dopodrobna všechno, co víš. Přísahám ti, že ti otce přivedu, anebo nechám své kosti před Bastilou."

Sebastián upřeně pozoroval sedláka. Když viděl, že mluví z nejhlubšího přesvědčení, dal si říci.

"Bylo to tak," začal vyprávět. "V Lillebonne měl otec příležitost napsat na knihu několik řádek:

Sebastiáne, zatkli mě a odvážejí do Bastily. Trpělivost. Doufej a pracuj.

Lillebonne, 7. července 1789.

P. S. Jsem zatčen pro věc svobody.

Mám v Paříži, v koleji Ludvíka Velikého, syna. Toho, kdo knihu najde, prosím ve jménu lidskosti, aby ji doručil mému synovi. Jmenuje se Sebastián Gilbert."

"A co se stalo s knihou?" ptal se Billot a sotva dýchal rozčilením.

"S knihou? Vložil do ní zlaťák, převázal ji provázkem a vyhodil oknem."

"A pak?"

"A pak ji našel tamější farář. Vybral z řad svých farníků jednoho mladého siláka a pověřil ho, aby knihu doručil.

‚Nech dvanáct franků své rodině, která nemít co jíst,' řekl mu, ‚a se zbývajícími dvanácti se vydej do Paříže a dones tuto knihu jednomu nešťastnému dítěti, kterému sebrali otce za jeho velkou lásku k lidu.'

Mladík sem dorazil včera v poledne. Předal mi otcovu knihu. Teď tedy víte, jak jsem se dozvěděl o otcově zatčení."

"Podívejme se," utrousil Billot potěšeně, "to mě trochu usmiřuje s faráři. Ale bohužel nejsou všichni takoví. A kde je ten nebojácný mládenec?"

"Jen se tu otočil a hned se zas vrátil domů. Doufá, že z těch dvanácti livrů, které dostal na cestu, ještě pět ušetří pro svou rodinu."

"To je skvělé," zvolal dojatě Billot. "Ach, ti prostí lidé, kolik je v nich dobra, nemám pravdu, Sebastiáne?"

"A teď už víte opravdu všechno."

"Ano."

"Slíbil jste, když vám všechno povím, že mi vrátíte tatínka. Já jsme nic nezamlčel, tak vy zas nezapomeňte na svůj slib."

"Řekl jsem ti, že otce bud zachráním, nebo za něho položím život. A teď mi ukaž tu knihu," řekl vážně Billot.

"Zde je," ochotně odpověděl chlapec a vytáhl z kapsy jeden svazek Společenské smlouvy.

"A kde je písmo tvého otce?"

"Tady, podívejte," ukazovalo dítě řádky.

Sedlák políbil písmena, jež napsala doktorova ruka.

"A buď klidný," ujišťoval chlapce. "Půjdu pro tvého otce do Bastily."

"Člověče nešťastný," popadl ředitel ústavu Billota za ruce a domlouval mu, "jakpak byste se mohl dostat k státnímu vězni!"

"Jak? Zpropadeně, musí padnout Bastila!"

Několik gardistů se dalo do smíchu. Ve chvilce se již smál kdekdo.

"Ale, ale," vykřikl Billot a rozhlížel se kolem sebe očima hořícíma hněvem. "Jen mi laskavě řekněte, co Bastila doopravdy je!"

"Kámen," zvolal jakýsi voják.

"Železo," křikl druhý.

"A střelný prach," ozval se třetí. "Jste statečný chlapík, pane, ale dejte si pozor, tam jde o život."

"Ano, ano, tam jde o život," zahučelo v davu hrůzou.

"Ach, vy Pařížané," burácel Billot. "Máte motyky a bojíte se kamene! Máte olovo a bojíte se železa! Máte zbraně a bojíte se prachu! Ech, vy pařížští změkčilci, vy pařížští zbabělci, vy pařížští sluhové otrokářů! Hrom a peklo! Kdo z vás má chrabré srdce? Kdo půjde se mnou a s Pitouem zaútočit na královu Bastilu? Mé jméno je Billot. Jsem sedlák z Ile-de

France. Za mnou!"

Z Billota sálala vrcholná odvaha.

Strhl vzrušený dav, všechno se tlačilo kolem něho a křičelo: "Na Bastilu! Na Bastilu!"

Sebastián se držel Billota jako klíště, ale sedlák ho jemně odstrčil.

"Dítě moje," řekl mu "jaké je poslední slovo tvého otce?"

"Pracuj!" zašeptal Sebastián.

"Tak vidíš, pracuj. Ty budeš pracovat tady a my, my budeme pracovat tam. Jenže naše práce bude bořit a zabíjet."

Chlapec už neřekl jediné slovo. Zakryl si obličej rukama a Pitouovi, který ho objal, nemohl stisknout ani ruku. Zhroutil se v prudké křeči a museli ho odnést na školní ošetřovnu.

"Na Bastilu!" vzkřikl Billot.

"Na Bastilu!" vzkřikl Pitou.

"Na Bastilu!" zaburácel ozvěnou dav.

A všechno se hnulo kupředu k Bastile.

14. Král je tak dobrý, královna je tak dobrá

Prosíme naše laskavé čtenáře, aby nám nyní dovolili vylíčit hlavní politické události let, jež uplynuly od doby, kdy jsme se s francouzským dvorem posledně rozloučili na stránkách předchozího díla.

Ti, kdo znají dějiny této doby, nebo ti, kdo se bojí nepřikrášlené, čisté historie, mohou tuto kapitolu beze všeho přeskočit. Příští kapitola totiž navazuje přesně tam, kde jsme v minulé kapitole přestali, a to, do čeho se tu pouštíme, je jen pro zvídavé čtenáře, kteří chtějí vědět všechno.

V posledním roce nebo dvou viselo ve vzduchu něco neznámého, něco nevídaného. a neslýchaného, co vyplynulo z minula a tíhlo k budoucnu.

Byla to Revoluce.

Umírající Voltaire se ze své agónie na okamžik vytrhl, vztyčil se na smrtelném loži a v hlubinách noci, do nichž se propadal, viděl zářit jasné světlo této jitřenky.

To proto, že revoluce tak jako sám Kristus, z jehož myšlenek se zrodila, měla soudit živé i mrtvé.

Když se královna Anna Rakouská ujímala regentství za svého nezletilého syna, volal podle kardinála Retze celý národ jedním dechem: Královna je tak dobrá!

Quesnoye, lékaře madam de Pompadour, který bydlel v jejím domě, se jednou, když viděl vstupovat krále, zmocnilo tak silné pohnutí, že je nebylo možno vysvětlit pouze úctou k panovníkovi. Zbledl a očividně se zachvěl.

"Co je vám?" naléhala na něj madam du Hausset.

"Mně?" zeptal se Quesnoy. "Já si pokaždé, když vidím krále, pomyslím: ‚Zde je muž, který mně může dát useknout hlavu '!"

"Ach, to jsou zbytečné obavy," odpověděla madam du Hausset. "Král je tak dobrý!"

A tyto dvě věty:

"Král je tak dobrý! Královna je tak dobrá!" přivedly Francii k revoluci.

Když zemřel Ludvík XV., Francie si oddechla. Zbavila se nejen krále, ale i všech jeho Pompadourek, Dubarryových a Královských obor.

Na záliby Ludvíka XV, národ těžce doplácel. Jen jeho radovánky stály ročně přes tři milióny.

Nový král byl naštěstí mladý a mravný, byl to lidumil a téměř filosof.

Král, který se jako Rousseauův Emil vyučil řemeslu, dokonce trojímu řemeslu.

Byl zámečníkem, hodinářem, mechanikem.

A nejen to, král se také hrozil oné propasti, která se mu otvírala přímo pod nohama, a zpočátku odmítal každého, kdo se snažil vyprosit si nějaké výhody. Dvořanů se zmocňovala panika. Utěšovalo je pouze pomyšlení, že je vlastně neodmítá král, ale Turgot. A pak, královna snad není ještě doopravdy královnou a nemůže tedy ještě dnes mít vliv, který bude mít zítra.

Až konečně nadešla kolem roku 1777 ona toužebně očekávaná doba, kdy královnin vliv zesílil. Stala se matkou. A král, který je tak dobrým králem a tak dobrým manželem, bude nepochybně i dobrým otcem.

Jak by mohl odepřít něco ženě, jež dala království dědice?

Ale to není vše, král je také hodný ke svým bratrům. Svědčí o tom Beaumarchaisova anekdota o hraběti de Provence, a to, prosím, nemá král puntičkářského hraběte de Provence ani tuze rád!

Zato hraběte d'Artois miluje král z celého srdce. Hrabě je přímo ztělesněním francouzské duchaplnosti a elegance, vzorem francouzské šlechty.

Má ho tak rád, že někdy, když odmítne královninu prosbu, stačí, aby se hrabě d'Artois ke královně přidal, a král už nedokáže říci ne.

Je to vůbec vláda roztomilých lidí. Pan de Calonne, nejroztomilejší člověk pod sluncem, je ministrem financí. To on řekl přece královně:

"Madam, je-li to možné, tak už je to zařízeno; a je-li to nemožné, tak se to zařídí."

Toho dne, kdy začala tato okouzlující odpověď kolovat po pařížských a versailleských salónech, se červená kniha, o které si již všichni mysleli, že je zavřená, znovu otevřela.

Královna kupuje Saint-Cloud.

Král kupuje Rambouillet.

Teď už nemá své milostnice král, ale královna. Dámy Diana a Yolanda de Polignac přijdou Francii právě tak draho jako madam Pompadour a Dubarry.

Královna je tak dobrá!

Navrhne se úspora na platech velkých hodnostářů.

Někteří jsou pro. Ale jistý denní host královského zámku nechce za žádnou cenu připustit, aby mu plat snížili. Je to pan de Coigny. Uvidí v chodbě krále, jak vychází ze dveří, a než dojde k druhým, ztropí mu scénu. Král uteče a večer se smíchem vypráví:

"Na mou duši, kdybych nebyl povolil, byl by mě Coigny snad ztloukl."

Král je tak dobrý!

Kromě toho závisí někdy osud království na takové nicotnosti, jako je ostruha jednoho pážete.

Ludvík XV. zemře. Kdo nastoupí po panu d'Aiguillon?

Král Ludvík XVI. je pro Machaulta. Machault je jedním z ministrů, kteří podepřeli trůn, když se povážlivě kymácel. Princezny, královy tety jsou pro pana de Maurepas; je přece tak zábavný a skládá tak pěkné písně! V Pontchartrain jich napsal celé tři svazky a nazval je svými Paměťmi.

Jsou to dostihy ve velkém. Kdo dosáhne dřív svého cíle? Král s královnou v Arnouvillu nebo královy tety v Pontchartrain?

Král má v rukou moc, je tedy ve .výhodě. Popadne rychle pero a píše:

"Okamžitě přijeďte do Paříže. Očekávám vás."

Šup s tím do obálky. A nadepíše adresu:

"Panu hraběti de Machault v Arnouvillu."

Dá přivolat páže přidělené královským stájím, páže dostane králův list a rozkaz, aby uhánělo plným tryskem.

Teď, když je páže pryč, může už král přijmout princezny.

A princezny, jež jejich královský otec, jak si pamatujeme z Balsama, překřtil přezdívkami navýsost aristokratickými, na Hadru, Potvoru a Krákoru, tyta princezny stojí přede dveřmi, umístěnými proti dveřím, kudy vyjde páže, a čekají, až bude páže pryč.

Jakmile je páže venku, mohou vstoupit princezny.

Vejdou a přimlouvají se u krále ve prospěch pana de Maurepas. Všechno je otázka času - král nechce princeznám odříci - král je tak dobrý!

Ale dá svůj souhlas, až bude páže dost daleko - aby je nikdo nemohl dohonit.

Čelí princeznám s očima upřenýma na hodiny - necelá půlhodinka mu postačí - a hodiny ho nemohou zklamat, sám si je řídí.

Po dvaceti minutách se poddává:

"Ať dohoní páže," prohlásí, "a tím to bude vyřízeno."

Princezny vyrazí ze sálu. Rychle, rychle, nic nevadí, jestli se schvátí kůň, ať se schvátí třeba dva, třeba deset koní, jen když páže ještě dostihnou.

Zbytečné starosti. Nakonec se neuhnal vůbec nikdo. Když páže sbíhalo se schodiště, zachytilo ostruhou o schod a zlomilo ji. A jak by mohlo s jednou ostruhou přimět koně k trysku?

Ostatně velitelem královských stájí je rytíř d'Abzac a ten nenechá posla ani sednout na koně, dokud si ho nenechá předvést, natož aby mu dovolil odjet v takovém stavu, že by dělal ostudu královským stájím!

A tak nemůže páže odjet dřív, než bude mít obě ostruhy.

Následkem toho nebylo třeba dohánět páže, uhánějící s větrem o závod na cestě k Arnouvillu, stačilo ho zadržet na zámeckém nádvoří.

Vyhoupl se právě do sedla a chystal se vyrazit ve své dokonalé výstroji.

Vezmou mu depeši, text zůstane tak jak je, hodí se stejně dobře pro jednoho jako pro druhého. Stačí, že princezny místo adresy ‚Panu hraběti de Machault v Arnouvillu' napíší ‚Panu hraběti de Maurepas v Pont chartrain'.

Dobré jméno královských stájí je zachráněno, zato monarchie je v koncích.

S Maurepasem a Calonnem jde všechno jako na drátku. Jeden zpívá, druhý platí.

Kromě dvořanů tu máme ještě generální nájemce a ti si také velmi pěkně hledí svých povinností.

Ludvík XIV. začal své panování tím, že dal na Colbertovu radu dva generální nájemce pověsit. Hned potom si však pořídil milenku, slečnu La Valliére, a začal stavět Versailles. Slečna La Valliére ho nestála nic.

Ale Versailles, kde ji chtěl ubytovat, ho stály nehorázně mnoho.

V roce 1685 muselo z Francie odejít milión pracovitých lidí; vyhnali je pod záminkou, že jsou protestanti.

A v roce 1707, stále ještě za vlády onoho velkého panovníka, řekl Boisguillebert, když mluvil o situaci v roce 1698:

"Tenkrát to ještě šlo. Tehdy bylo v lampě ještě dost oleje. Ale dnes už všechno zašlo na úbytě."

A co teprve po osmdesáti letech, Pane Bože, co se dá říci pak, když po tom všem přišly ještě takové Dubarryové a dámy Polignacovy? Jen to, že napřed dřeli lid do úmoru a teď ho dřou, až potí krev.

Ale vše v rukavičkách a roztomile!

Kdysi byli nájemci daní tvrdí, hrubí a chladní jako kámen věznic, kam ti kruťasové zavírali své oběti.

Dnes, dnes jsou to učinění lidumilové! Jednou rukou oškubávají lid, to je sice pravda, ale druhou pro něj stavějí špitály.

Jeden můj přítel, významný finančník, mě ujistil, že ze sto dvaceti miliónů, které vynášela solní daň, si nájemci nechávali sedmdesát miliónů pro vlastní kapsu.

Na jakémsi shromáždění se zeptal někdo jednoho státního rady na stav výdajů. Odpověděl slovní hříčkou:

"Nepotřebujeme ani tak znát jednotlivé stavy, my potřebujeme Generální stavy."

Jiskřička padla do sudu s prachem, prach se vznítil a rozpoutal požár.

Kdekdo opakoval jeho výrok a odevšad se ozývalo bouřlivé volání po Generálních stavech.

Dvůr stanovil datum pro svolání Generálních stavů na 1. května 1789.

Dne 24. srpna 1788 odstoupil pan de Brienne. Další pán, který si s financemi hlavu příliš nelámal.

Ale když odstupoval, dal alespoň jednu dobrou radu. Že by se měl Necker zavolat zpátky.

Necker se stal opět ministrem a všichni si oddychli úlevou.

Přesto se však po celé Francii nepřestávala řešit otázka - otázka tří stavů.

Sieyés vydal slavnou brožuru o třetím stavu.

V provincii Dauphiné, jejíž stavy se sešly navzdory dvoru, padlo rozhodnutí, že má být zachována rovnost mezi zastoupením třetího stavu, šlechty a duchovenstva.

Ustavili shromáždění notáblů.

Toto shromáždění zasedalo dvaatřicet dnů, od 6. listopadu do 8. prosince 1788.

Tu se však do toho vložil sám Pán Bůh. Když nestačí metly králů, zasviští povětřím bič Boží a uvede národy do pohybu.

Přišla zima a hlad.

Rok 1789 začínal ve znamení mrazu a hladomoru.

Paříž zaplavila vojska, ulice byly plné hlídek.

Dvakrát nebo třikrát stáli vojáci s nabitými zbraněmi proti na smrt vyhladovělým davům.

Když však mělo dojít ke střelbě, nepadla jediná rána.

Ráno dne 26. dubna, pět dnů před zahájením Generálních stavů, letí mezi lidem od úst k ústům jisté jméno.

Se jménem se vyslovují jedním dechem hrozné kletby; tím horši, že je to jméno zbohatlého dělníka.

Réveillon, tvrdí všichni, Réveillon, ředitel proslulých papíren z předměstí Saint-Antoine, Réveillon prý prohlásil, že se musí snížit denní mzda dělníků na patnáct sous.

To byla pravda.

A nádavkem se říkalo, že ho dvůr vyznamená černou stuhou, řádem Svatého Michaela.

To byl nesmysl.

Ale takové nesmyslné pověsti provázejí všechny bouře. A je pozoruhodné, že právě z těchto pověstí se chystají, rostou a propukají revoluce.

Dav si vycpe panáka, pojmenuje ho REVEILLON, přišpendlí mu černou stuhu, přivleče ho k Réveilionovým dveřím, tam ho zapálí a táhne s ním na náměstí před radnici, kde ho nechá dohořet před očima městských zástupců.

Odvaha lidí stoupá, když vidí, že všechno prošlo beztrestně, a davy hrozí, že dnes vykonaly rozsudek nad Réveillonovou maškarou a zítra ho vykonají nad samotným Réveillonem.

To byla rukavice hozená moci, skutečná výzva na souboj.

Úřední moc vyslala třicet francouzských gardistů. Ke všemu je vlastně nevyslala ani úřední moc, pouze plukovník pan de Biron.

Těch třicet gardistů se stalo svědky onoho neslýchaného souboje, kterému nemohli zabránit. Viděli, jak dav plení továrnu, vyhazuje nábytek z oken, rozbíjí a pálí, co mu přijde do ruky. V tom božím dopuštění se rozkradlo pět set louisdorů ve zlatě.

Vypilo se víno ze sklepů, a když se dopilo, pily se tovární barvy, protože se lidé domnívali, že je to víno.

Nezřízené řáděni trvalo po celý 27. duben.

Na pomoc prvním třiceti vojákům přišlo několik setnin francouzských gard. Napřed stříleli slepými náboji, pak již začaly létat i kulky. K večeru přišla další posila, Švýcaři pana de Besenval.

Se Švýcary nejsou žádné žerty, jde-li o revoluci.

‚Zapomněli, že mají v nábojích olovo, a protože Švýcaři jsou od narození střelci, a k tomu dobří střelci, zůstalo na dlažbě ležet asi dvacet rabujících výtržníků.

Někteří z nich měli u sebe svůj podíl z pěti set louisdorů, o nichž jsme se již zmínili, louisdorů, které putovaly z psacího stolu pana Réveillona do kapes zlodějů a z kapes zlodějů do kapes Švýcarů.

To všechno byla Besenvalova práce, a Besenval to také vzal, jak se říká, sakumpinkl na sebe.

Král mu ani nepoděkoval, ani ho nepokáral.

A král přece, když neděkuje, kárá.

Parlament zahájil vyšetřování.

Král je zastavil.

Král je tak dobrý!

Kdo založil ten požár v davech? Na to nikdo neuměl odpovědět.

Ale cožpak se nestává, že se v letním vedru vznítí oheň sám od sebe?

Vina se připisovala vévodovi Orleánskému.

Obvinění bylo nesmyslné a padlo.

Dne 29. dubna Paříž byla, nebo se alespoň zdála, naprosto klidná.

Přišel 4. květen a král a královna přijeli s celým dvorem do Notre-Dame, aby tam vyslechli Veni creator,

Všude se horlivě provolávalo Sláva Králi, ale hlavně Sláva královně.

Královna byla tak dobrá!

To byl poslední den klidu a míru.

Druhý den se již tolik nevolalo Sláva královně, zato bylo častěji slyšet Sláva vévodovi Orleánskému.

Královna byla raněná do hloubi duše. Ona, která vévodu Orleánského nenáviděla tak, že ho dokonce prohlásila za zbabělce.

Jako by se kdy mezi Orleánskými nějaký zbabělec našel, počínaje Monsieurem, který vyhrál bitvu u Kasselu, až po vévodu de Chartres, který se přičinil o vítězství u Jemmapes a u Valmy!

Bylo to zlé a ubohá žena div neomdlela. Hlava jí klesla tak, že ji dokonce podepírali. Madam Campan nám líčí celý výjev ve svých memoárech.

Ale když se královnina skleslá hlava vztyčila, byla plná pýchy a pohrdání. Ti, kdo viděli výraz její tváře, byli navždycky vyléčeni z pokušení říkat: Královna je tak dobrá!

Zachovaly se tři královniny portréty. Jeden z roku 1776, druhý z roku 1784, třetí z roku 1788.

Viděl jsem je všechny tři. Prohlédněte si je i vy. Sejdou-li se kdy pospolu v jediné galerii, vyčte se z těch tří podobizen celý životní příběh Marie Antoinetty.1

Svolání tří stavů, jež mělo být všeobecným sblížením, se proměnilo ve vyhlášení války.

"Tři stavy!" říká Sieyés. "Ne, tři národy!"

Dne 3. května, v předvečer slavnostní mše, přijal král poslance ve Versailles.

Někteří rádcové doporučovali, aby zaměnil etiketu za srdečnost.

Král o tom nechtěl ani slyšet.

Nejdřív přijal duchovenstvo.

Potom šlechtu.

A nakonec třetí stav.

Třetí stav dlouho čekal.

Třetí stav reptal.

Dříve, za minulých zahájení, přednášel třetí stav králi svou slavnostní řeč vkleče.

Neexistoval způsob, jak přinutit předsedu třetího stavu, aby klekl na kolena.

Nakonec se to vyřešilo tak, že třetí stav žádnou řeč nepronese.

Při zasedání 5. května dal král klobouk na hlavu.

Pokryla si hlavu i šlechta.

Třetí stav chtěl učinit totéž, ale král smekl. Raději držel klobouk v ruce, než by přihlížel tomu, že třetí stav má v jeho přítomnosti klobouky na hlavách.

Ve středu dne 10. června vstoupil Sieyés do Shromáždění a viděl, že sestává téměř výlučně z třetího stavu.

Duchovenstvo a šlechta se scházejí jinde.

"Přetněme lano," řekl Sieyés, "je čas."

A Sieyés navrhuje vyzvat zástupce šlechty a duchovenstva, aby se do hodiny dostavili do Shromáždění.

Nedostaví-li se, nebude se k nepřítomným přihlížet.

Versailles byly obklíčeny německými a švýcarskými vojsky. Celá baterie děl mířila na Shromáždění.

Sieyés jako by to nevnímal. Před očima měl pouze hladovějící lid. - "Ale sám třetí stav," namítali Sieyésovi, "nemůže vytvořit Generální stavy."

"Tím lépe," odpověděl Sieyés, "vytvoří Národní shromáždění."

Nepřítomní se nedostavili. Sieyésův návrh je přijat; třetí stav se usnáší většinou čtyř set hlasů a přijímá název NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ.

19. června nařídí král, aby se uzavřel sál, v němž zasedá Národní shromáždění.

Ale k takovému státnickému zásahu potřebuje král nějakou záminku.

A tak se sál uzavírá proto, že je nutno provést náležité přípravy ke královskému sezení, jež se má konat v pondělí.

Dne 20. června v sedm hodin ráno se předseda Národního shromážděni dozvídá, že se toho dne zasedat nebude.

V osm se schází předseda a velký počet poslanců před vchodem do sálu.

Vrata jsou zavřena a před nimi stojí stráže.

Prší.

Poslanci chtějí vrata vypáčit.

Stráže mají své rozkazy. Zkříží bodáky.

Kdosi navrhuje, aby se shromáždili na nádvoří.

Jiný doporučuje Marly.

Guillotin navrhne Míčovnu.

... Guillotin!

Jak zvláštní! Guillotin, jehož jméno se tak proslaví za čtyři roky, kdy k němu přibude písmenko ‚a'. Jak zvláštní, že právě Guillotin navrhne.Míčovnu!

Prázdnou, zchátralou, na všechny strany otevřenou Míčovnu.

A máme tu kolébku sestry Kristovy! Máme tu kolébku revoluce!

Kristus byl synem panenské matky.

Revoluce je dcerou znásilněného národa.

Král na tuto velkou demonstraci odpověděl královským slovem VETO!

K rebelům se dostaví pan de Brézé a tlumočí jim rozkaz, aby se rozešli. "Jsme tu z vůle národa," odpoví Mirabeau, "a nepůjdeme odtud, leda s bodáky v břiše."

A ne tak, jak se traduje: "... leda bychom byli přinuceni bodáky." Pročpak stojí za každým velkým mužem malý krasořečník a kazí jeho výroky pod záminkou, že je musí upravit?

Proč takový krasoduch stojí za Mirabeauem v Míčovně?

Proč za Cambronnem u Waterloo?

S odpovědí se běželo ke králi.

Král chvíli rozmrzele přecházel sem a tam.

"Tak oni nechtějí odejít?" řekl konečně.

"Ne, Sire."
"Nu, ať je tam tedy nechají."
Jak je vidět, ohýbal se již majestát pod rukou národa a ohýbal se náramně.
Od 23. června do 12. července se zdálo, že je všude klid, ale klid tak tíživý a dusivý, jaký bývá před bouřkou.
Byl to těžký spánek se zlými sny.
11. července se král rozhodne a z přinucení královny, hraběte d'Artois, Polignacových a celé té versailleské kamarily propustí oblíbeného Neckera: Nazítří, dne 12. července, se novina rozletí po Paříži.
Byli jsme svědky toho, co tato zpráva způsobila. Billot přijel třináctého večer a viděl již hořící brány.
Večer 13. července se Paříž bránila - 14. července ráno byla připravená zaútočit.
14. července vzkřikl Billot: Na Bastilu! a za chvíli jeho výkřik opakovalo tři tisíce lidi, až nakonec burácela stejným křikem celá Paříž.
Téměř pět století už sužovalo Francii zlé břímě, mohutná stavba, jež tížila její hruď jako pekelný balvan Sisyfovy plece.
Jenže Francie na rozdíl od onoho Titána nevěřila svým silám a nikdy se nepokusila balvanem pohnout.
Tato olbřímí stavba, tato pečeť feudalismu na čele Paříže byla Bastila.
Král byl dobrý, jak říkala madam du Hausset, tak dobrý, že nedával stínat hlavy.
Král však posílal do Bastily.
Jakmile se někdo z králova rozkazu ocitl v Bastile, byl zapomenutý, zničený, pohřbený, mrtvý člověk.
Zůstal ve vězení tak dlouho, dokud si na něho král nevzpomněl. A králové mají stále tolik nových věcí, na které musí myslet, že na staré záležitosti často zapomínají.
V zemi nebyla ostatně pouze jedna taková Bastila, jedna taková pevnost. Bylo jich dvacet a všechny měly svá jména - Fort-l'Evéque, Saint-Lazare, Châtelet, Conciergerie, Vincennes, Château de la Roche, Château d'If, ostrovy Sainte-Marguerite, Pignerol a další a další.
Ale jen té jediné pevnosti u saint-antoinské brány se říkalo krátce Bastila, jako se Římu říkalo Město.
Bastila byla tou nejvýznamnější tvrzí. Vydala za všechny ostatní.
Téměř po celé století byla správa Bastily v rukou jedné a téže rodiny.
Praotcem těchto vyvolenců byl pan de Châteauneuf. Po něm nastoupil jeho syn Lavrilliére. A po synu Lavrilliérovi nastoupil vnuk Saint-Florentin. Dynastie vymřela roku 1777.
Nikdy se nikdo nedozví, kolik zatykačů bylo podepsáno za éry těchto tří správců, jejíž značná část spadala do doby Ludvíka XV. Pouze Saint-Florentin podepsal osobně přes padesát tisíc příkazů k zatčení.
Takové zatykače vynášely ohromné peníze.
Prodávaly se otcům, kteří se chtěli zbavit synů.
Prodávaly se ženám, které se chtěly zbavit manželů.
Čím byla žena krásnější, tím méně peněz za zatykač vydala.
Ona i policejní úředník dali něco za něco a tím to bylo vyřízeno.
Od konce vlády Ludvika XIV. byly všechny státní žaláře v moci jezuitů, a zejména ovšem Bastila.
Připomeňme jen ty nejvýznamnější vězně.
Železná maska, Lauzun, Latude.
Jezuité byli zpovědníky. Pro jistotu tedy zpovídali vězně oni.
A aby byla jistota ještě úplnější, dávali vězně pohřbívat pod nepravým jménem.
Železnou masku, jak známo, pohřbili pod jménem Marchialy.
V žaláři strávil pětačtyřicet let.
Lauzun čtrnáct.
Latude třicet.
Ale Železná maska a Lauzun, ti se alespoň dopustili strašným zločinů.
Železná maska, ať už to byl či nebyl bratr Ludvíka XIV., se králi tak podobal, že mohlo snadno dojít k omylu.
A to je nerozum a opovážlivost podobat se králi.
Lauzun se chtěl oženit, a dost možná že se dokonce i oženil s velkou Mademoiselle.
A to je nerozum a opovážlivost, oženit se s neteří krále Ludvíka XIII. a vnučkou krále Jindřicha IV.!
Kdežto chudák Latude, co ten vlastně provedl?
Dovolil si zahořet láskou ke slečně Poissonové, markýze de Pompadour, milence králově.
Napsal ji lísteček.
A ten lísteček, který by každá slušná žena vrátila pisateli, pošle madam de Pompadour policejnímu presidentovi, panu de Sartines.
A Latuda zatýkají, Latude uprchne, je pronásledován a znovu zatčen a na celých třicet: let se za ním uzavírají zámky žalářů v Bastile, Vincennes a Bicétre.
Nenávist k Bastile nevznikla pro nic za nic.
Lid ji nenáviděl jako netvora z masa a krve. V jeho očích byla obrovskou obludou, požírající bez milosti lidské oběti.
Nemůžeme se divit Sebastiánově bolesti, když se dozvěděl, že jeho otec je v Bastile.
Nemůžeme se divit Billotově přesvědčení, že doktora z Bastily nevyprostí jinak než násilím.
Nemůžeme se divit, jaké nadšení zachvátilo lid, když Billot vykřikl: Na Bastilu!
Ale táhnout na Bastila, to byl nesmysl, jak jsme vyrozuměli ze slov vojáků, a chtít ji dobýt - to bylo hotové šílenství.
Bastila měla dost zásob, měla posádku i děla.
Bastila měla zdi, které měřily nahoře patnáct stop, u základů čtyřicet.

Bastila měla guvernéra, pana de Launay, který dal uskladnit ve sklepech třicet tisíc liber prachu a slíbil, kdyby měla tvrz padnout, že vyhodí celou Bastilu do povětří a půl saint-antoinského předměstí k tomu.

15. Trojí moc ve Francii

Billot šel stále kupředu, ale teď již nekřičel on.

Dav, nadšený siláckým vzezřením muže, v němž poznal jednoho ze svých, chytil se jeho zvolání a následoval jeho příkladu. Hrnul se za ním a nabýval na mohutnosti jako proud v mořském příboji.

Když Billot zahnul na nábřeží Saint-Michel, šly za ním už tři tisíce mužů, ozbrojených tesáky, sekyrami, píkami a puškami.

A všichni volali, co jim dech stačil: Na Bastilu! Na Bastilu!

Billot šel uzavřený do sebe. Hlavou mu vířily podobné myšlenky, jakými jsme se zabývali na konci předešlé kapitoly. Postupně u něho opadávala horečka prvního bouřlivého vznětu.

Teď již uvažoval střízlivě a viděl věci jasně.

Byl to nádherný, ale neslýchaný podnik. Dalo se to konečně vyčíst i z pohledů, ať už vyděšených nebo posměvačných, odrážejících pocity těch, kdo poprvé uslyšeli zvolání: Na Bastilu!

To všechno Billota jen utvrdilo v jeho rozhodnutí.

Nyní však pochopil, že odpovídá všem matkám, ženám a dětem za životy těch, kdo ho následují, a umínil si, že bude jednat co nejobezřetněji.

A tak se rozhodl, že napřed přivede celý svůj průvod před radnici.

Na radničním náměstí určil svého zástupce a jeho důstojníky a svěřil jim dozor, jako by ovčáckým psům svěřil hlídání stáda.

"Promysleme si to," uvažoval Billot v duchu, "ve Francii máme jednu moc, ne, vlastně dvě, ne-ne, dokonce tři."

"Uvidíme, co nám řeknou," rozhodl se.

Šel se tedy na radnici zeptat, kdo je hlavou městské správy. Dozvěděl se, že je to pan de Flesselles, cechmistr obchodníků.

"Ó jé," povzdechl si Billot a netvářil se nijak nadšeně, "pan de Flesselles. Šlechtic to znamená nepřítel lidu."

"Ale kdepak," ujišťovali Billota, "je to moudrý člověk." Billot se pustil vzhůru po radničním schodišti.

V předsíni narazil na sluhu.

"Chci si promluvit s panem de Flesselles," řekl, když viděl že se k němu sluha blíží, aby se zeptal, co si přeje.

"Vyloučeno," řekl sluha důležitě, "pan de Flesselles doplňuje sbory občanské milice, jejíž organizací se město právě zabývá."

"To je ovšem skvělá náhoda," prohodil Billot. "Já totiž organizuji také takovou milici, a protože mám v jejích řadách už tři tisíce ozbrojených mužů, mohu se klidně měřit s panem de Flesselles, kterému ještě nenastoupil ani vojáček. Tak mě k panu de Flesselles pěkně uveďte, a hned. Mimochodem, chcete-li, podívejte se z okna."

Sluha se skutečně podíval úkosem z okna a uviděl nábřeží plné Billotových lidí. Běžel upozornit cechmistra obchodníků, vyřídil mu vzkaz a místo jakýchkoli dalších poznámek mu ukázal ty tři tisíce mužů.

Podívaná vzbudila v panu de Flesselles jistý obdiv k muži, jenž ho požádal o rozhovor: Opustil poradu, vyšel do předpokoje a hledal očima toho pozoruhodného člověka.

Uviděl Billota, uhodl, že je to on, a usmál se.

"Ptal jste se po mně?" zeptal se.

"Jste pan de Flesselles, cechmistr obchodníků?" odpověděl Billot otázkou.

"Ano, pane. Co pro vás mohu udělat? Jen prosím rychle, mám práce až nad hlavu."

"Pane cechmistře," zeptal se Billot, "kolik existuje ve Francii mocí?"

"Safraporte! Podle toho, jak to berete, milý pane," odpověděl Flesselles.

"Řekněte mi, jak to berete vy?"

"Když se na to zeptáte Baillyho, řekne vám: jen jedna - Národní shromáždění. Když se zeptáte pana de Dreux-Brézé, řekne vám také: jen jedna - král. I já zastávám názor, že existuje jen jedna, a zejména v této chvíli."

"Shromáždění, nebo král?"

"Ani jedno, ani druhé. Národ," odpověděl Flesselles načechrávaje si své žabó.

"Ach, národ!" zvolal Billot.

"Ano, národ. To jsou ti pánové tam dole, kteří popadli nože a rožně a čekají před radnicí. Národ, to jsou podle mého všichni, jeden vedle druhého."

"Asi máte pravdu, pane de Flesselles. Nelhali mi, když mi řekli, že jste moudrý člověk."

De Flesselles poděkoval úklonou.

"Na kterou z těch tří mocí se chcete obrátit vy, pane?" zeptal se Billota.

"Já si myslím," odpověděl Billot, "jde-li o nějaký důležitý požadavek, že je ze všeho nejjednodušší obrátit se rovnou na Pána Boha, a ne na jeho svaté."

"Chcete tím říci, že se obrátíte na krále?"

"Mám sto chutí."

"Považoval byste to za nemístnou zvědavost, kdybych se vás zeptal, o co chcete krále požádat?"

"O svobodu pro doktora Gilberta, který je v Bastile."

"Doktora Gilberta? Je to ten výrobce politických brožur?" zeptal se Flesselles bez obalu.

"Řekněte raději filosof, pane."

"V tom není žádný rozdíl, drahý pane Billote. Nemáte, myslím, mnoho naděje, že by vám král v podobné věci vyhověl."

"A proč?"
"Jestliže poslal. král doktora Gilberta do Bastily, měl pro to jistě své důvody."
"No prosím, tak mi je řekne a já mu zas řeknu svoje."
"Ale drahý pane Billote, král má příliš mnoho povinností a nepřijme vás."
"Ech," mávl Billot rukou, "když mě nepřijme, najdu si nějaký způsob, jak se tam dostat bez ohlášení."
"Nu, jakmile vejdete, narazíte na pana de Dreux-Brézé a ten vás dá jednoduše vyhodit."
"Vyhodit?"
"Jistě, nejraději by to byl provedl celému Národnímu shromáždění! Je sice pravda, že se mu to nepodařilo a že má hrozný dopal, ale tím spíš si bude h1edět vylít zlost na vás."
"Tak se tedy obrátím na Národní shromáždění."
"Cesta do Versailles je uzavřená."
"Půjdu tam s třemi tisíci svých mužů."
"Varuji vás, milý pane, na silnici padnete do rukou čtyřem nebo pěti tisícům Švýcarů a dvěma až třem tisícům Rakušanů. A po vás s vašimi třemi tisíci může se ani nezapráší. Polknou vás jak malinu."
"Zatraceně, co mám tedy dělat?"
"Dělejte, co uznáte za vhodné, ale buďte tak laskav a odveďte si ty své tři tisíce lidí odtud, kouří tu a buší halapartnami do dlažby. Ve sklepech máme sedm nebo osm tisíc liber prachu; stačí jiskra a vylétneme do povětří.
"V tom případě myslím," prohlásil Billot, "že nebudu žádat o pomoc ani krále, ani Národní shromáždění. Obrátím se k národu a dobudeme Bastilu."
"A s čím?"
"S těmi osmi tisíci liber prachu, které mi dáte, pane cechmistře,"
"Vážně?" zeptal se Flesselles uštěpačně.
"Ano, pane. Klíče od vašich sklepů, prosím."
"To snad žertujete?" ptal se Flesselles.
"Ne, pane, nežertuji," odpověděl Billot důrazně.
A popadl pana de Flesselles oběma rukama za límec.
"Klíče," opakoval, "nebo zavolám své lidi."
Flesselles na smrt zbledl, zaťal zuby a křečovitě stiskl rty. Hned se však ovládl a bez zachvění hlasu pokračoval svým ironickým tónem.
"Milý pane," odpověděl, "prokazujete mi opravdu nesmírnou službu, že mě toho prachu chcete zbavit. Zařídím, aby vám vyhověli a dali klíče od sklepů. Jenom, prosím, nezapomínejte, že jsem váš první městský úředník, a kdybyste mi provedl nedopatřením před lidmi to, co jste mi právě udělal mezi čtyřma očima, městská garda by se postarala, abyste do hodiny visel. Trváte na tom, že chcete ten prach?"
"Trvám," odpověděl úsečně Billot.
"Budete ho rozdělovat vy sám?"
"Ano, já sám."
"Kdy?"
"Hned."
"Promiňte, ale v tom bychom si měli zjednat jasno. Mám tu ještě čtvrt hodiny co dělat a nemáte-li proti tomu námitky, byl bych rád, kdyby se s rozdělováním počkalo, dokud neodejdu. Předpověděli mi sice násilnou smrt, ale přiznám se vám, že by se mi dost ošklivilo, kdybych měl vyletět do vzduchu."
"Dobrá, tedy za čtvrt hodiny. Ale já mám také jednu prosbu."
"Jakou?"
"Postavme se oba k oknu."
"Proč?"
"Chci vám získat popularitu."
"Ó, srdečný dík! A jak?"
"Uvidíte."
Billot přivedl staršího cechu kupeckého k oknu.
"Přátelé, máte stále ještě odvahu vytáhnout na Bastilu, že ano?"
"Máme! Ano, máme!" hřmělo tři tisíce hlasů.
"Ale potřebujete k tomu prach, viďte?"
"Ano, prach! Potřebujeme prach!"
"Správně! Tady pan cechmistr obchodníků nám pomůže a dá nám prach ze sklepů radnice. Poděkujte mu, přátelé!"
"Ať žije pan cechmistr! Ať žije pan de Flesselles!" burácely zástupy.
"Děkuji, děkuji vám za sebe i za něho!"
"A teď, pane," usmál se Billot, "vás už nemusím chytat za límec ani mezi čtyřma očima, ani před lidmi. Kdybyste mi totiž nedal prach, tak vás národ, jak vy říkáte, tak vás národ roztrhá na cucky."
"Tu máte klíče, pane. Dovedete své požadavky přednést takovým způsobem, že je vyloučeno, aby vám člověk něco odepřel."
"To je pro mě povzbuzením, pane," řekl Billot a bylo vidět, že kuje nějaký nový plán.
"Propána! Chtěl byste snad ještě něco?"
"Ano. Znáte guvernéra Bastily?"
"Pana de Launay?"

"Nevím, jak se jmenuje."
"Pan de Launay."
"Budiž. Znáte pana de Launay?"
"Je to můj přítel."
"V tom případě si jistě nepřejete, aby se mu přihodilo nějaké neštěstí?"
"Ne, to si skutečně nepřeji."
"Dobře. Dá se tomu zabránit tím, že mi vydá Bastila nebo alespoň doktora Gilberta."
"Nenamlouváte si, doufám, že bych ho mohl natolik ovlivnit, aby vám dobrovolně vydal svého vězně nebo svou pevnost?"
"To už přenechte mně. Nechci od vás nic jiného, než abyste mě k němu uvedl."
"Drahý pane Billote, upozorňuji vás, chcete-li jít do Bastily, že tam půjdete sám."
"Dobře."
"Kromě toho vás upozorňuji, půjdete-li tam sám, že se odtamtud možná nedostanete."
"Výborně."
"Já vám ten průvodní list do Bastily dám."
"Čekám."
"Ale pod jednou podmínkou."
"Jakou?"
"Že si ke mně nepřijdete zítra pro průvodní list na Měsíc. Dovoluji si vás upozornit, že tam v těch končinách žádné známé nemám."
"Flessellesi, Flessellesi!" ozval se cechmistru za zády ponurý, výstražný hlas. "Jestli neskoncuješ se svou obojakostí a budeš ukazovat jednu tvář aristokratům a druhou lidu, tak si pro sebe už možná zítra vystavíš průvodní list do končin, odkud se nikdy nikdo nevrátil."
Cechmistr se otřásl a prudce se obrátil.
"Kdo si dovoluje mluvit takovým způsobem?" zeptal se.
"Já, Marat."
"Filosof Marat? Lékař Marat?" zvolal Billot.
"Ano," přisvědčil nový příchozí.
"Ano, filosof Marat, lékař Marat," řekl trpce Flesselles. "Marat, který by se jako lékař měl raději starat o léčení bláznů. Mohl by si alespoň zavést znamenitou praxi. V dnešní době by měl o pacienty postaráno."
"Pane de Flesselles," přerušil ho ponurý hlas, "tento neohrožený občan vás žádá o doporučující list k panu de Launay. Rád bych vám připomněl, že on čeká na vás a na něj že čeká tři tisíce mužů."
"Nemějte obav, pane, hned mu list vystavím."
Flesselles se posadil ke stolu, jednou rukou si podepíral čelo, druhou se chopil pera a napsal několik řádků.
"Zde je váš průvodní list," řekl Billotovi a podával mu papír.
"Čtěte," vybídl Billota Marat.
"Já číst neumím," vysvětloval Billot.
"Tak ukažte, přečtu to sám."
Billot podal papír Maratovi.
Průvodní list zněl takto:
‚Pane guvernére,
my, starší kupeckého cechu města Paříže, posíláme k vám pana Billota, aby s vámi promluvil o zájmech tohoto města.
14. července 1789
DE FLESSELLES.'
"V pořádku, sem s tím," chvátal Billot.
"Myslíte, že je stylizace dobrá?"
"Jistěže."
"Počkejte, pan cechmistr tam připíše post scriptum, aby byla ještě lepší."
Přistoupil k panu de Flesselles, který zůstal stát, opíral se pěstí o stůl a jeho pohrdavý pohled zalétal od obou mužů, s nimiž jednal, k třetímu, který se přišel postavit ke dveřím, kde trčel napůl nahý a opíral se o mušketu.
Byl to Pitou, vypravil se za Billotem a držel se mu nablízku, aby mohl splnit jakýkoli rozkaz svého hospodáře.
"Pane de Flesselles," pokračoval Marat, "ono post scriptum, které připojíte, aby byl průvodní list v pořádku, bude znít takto:"
"Poslouchám, pane Marate."
Marat položil papír před cechmistra na stůl a prstem ukázal, kam má požadovaný dovětek připsat.
"Protože občan Billot," diktoval, "vystupuje v úloze parlamentáře, ručíte mi za jeho život svou ctí."
Flesselles se na Marata podíval s výrazem člověka, který má daleko větší chuť přerazit mu nos, než vyhovět jeho požadavku.
"Váháte, pane?" zeptal se Marat.
"Ne," odpověděl Flesselles, "váš požadavek je koneckonců správný."
A připojil požadovaný dovětek.
"Vezměte však na vědomí, pánové, že nepřebírám odpovědnost za bezpečnost pana Billota."
"Já ji beru na sebe," prohlásil Marat a vzal mu list rychle z rukou. "Máme tu přece záruky, v zástavě za jeho svobodu

je vaše svoboda, za jeho hlavu vaše hlava. A zde, statečný občane Billote, máte svůj průvodní list."

"Labrie!" volal pan Flesselles, "Labrie!"

Vstoupil lokaj v parádní livreji.

"Kočár!"

"Čeká pana cechmistra ve dvoře."

"Tak pojďme," zavelel Flesselles. "Další přání, pánové, už nemáte?"

"Ne," odpověděli Marat s Billotem.

"Mám ho pustit?" zeptal se Pitou.

"Milý příteli," oslovil ho Flesselles, "rád bych vás upozornil, že k tomu, abyste stál na stráži u mých dveří, jste nestydatě málo oblečený. Jestli však jinak nedáte a chcete tu mermomocí zůstat, přehoďte si alespoň tu vaši patrontašku dopředu, ať si můžete opřít záda o zeď."

"Mám ho pustit?" opakoval Pitou a změřil si pana de Flesselles tak, že bylo jasné, jak málo ho ten šprým pobavil.

"Ano," pokynul mu Billot:

Pitou ustoupil stranou.

"Možná nejednáte správně, že toho člověka pouštíte," řekl rychle Marat. "Bylo by výborné nechat si ho jako rukojmí. Ale můžete být klidný, ať se vrtne, kam chce, já si ho najdu."

"Labrie," říkal svému lokaji starší cechu kupeckého, když nastupoval do kočáru, "budou tady rozdávat prach. A jestli vylítne náhodou radnice do povětří, moc nerad bych se dal postříkat blátem. Tak honem, Labrié! Ať už jsme venku!"

Vůz projel branou a vjel na náměstí, kde hlučelo už nějakých čtyři, pět tisíc lidí.

Flesselles si dělal starosti, aby si dav nevykládal špatně jeho odjezd, který mohl docela dobře vypadat jako útěk.

Vyklonil se do půl těla z okénka.

"Do Národního shromáždění," křikl na kočího.

Zástupy ho za to odměnily bouřlivými ovacemi.

Marat a Billot stáli právě na balkóně a tak slyšeli, co Flesselles volal.

"Sázím svou hlavu proti jeho," zahučel Marat, "že nejede do Shromáždění, ale ke králi."

"Mám ho dát zadržet?"

"Ale ne," usmál se Marat svým nepěkným úsměvem. "Jen žádné strachy, ať se žene sebevíc, my ho předeženeme. A teď se podíváme na ten prach."

"Ano, teď ten prach," zahlaholil Billot.

Oba se pustili po schodech dolů a v patách za nimi Pitou.

16. Pan de Launay guvernér Bastily

Jak řekl pan de Flesselles Billotovi, v radničních sklepích bylo asi osm tisíc liber prachu.

Marat s Billotem sešli se svítilnou do prvního sklepa a tam ji zavěsili ke stropu.

Pitou stál na stráži u dveří.

Prach byl v soudcích asi po dvaceti librách. Muži se rozestavěli podél schodů, vytvořili řetěz a podávali si soudky z ruky do ruky.

V první chvíli vznikl zmatek. Nikdo nevěděl, zda bude pro každého dost, a všichni se tlačili, aby co nejrychleji dostali svůj díl. Ale důstojníků m, které Billot ustanovil,, se zakrátko podařilo prosadit svou autoritu a rozdělování pak probíhalo jakžtakž ukázněně. Každý občan dostal přibližně půl libry, tak na třicet, čtyřicet ran.

Ale když už měl každý svůj příděl, zjistilo se, že všichni nemají pušky. Sotva pět set mužů bylo ozbrojeno.

Ještě dřív než bylo rozdělování u konce, jedna zvlášť rozvášněná skupina vnikla v honbě za zbraněmi do sálu, kde zasedali volitelé poslanců do Generálních stavů. Porada o národní gardě, o níž se zmiňoval Billotovi radniční sluha, byla v plném proudu. Volitelé se právě usnesli, že bude mít osmačtyřicet tisíc mužů.

Tato občanská milice existovala zatím jenom na papíře, ale oni se už přeli, kdo má být generálem.

Vzrušené rokování bylo zrovna v nejlepším, když do radnice vtrhl lid, který se už zorganizoval sám. Byl netrpělivý. Chyběly mu jen zbraně.

Vtom sem dolehl hrkot kočáru. Cechmistr obchodníků se vracel zpátky. Nenechali ho projet, ani když se vykázal příkazem krále, že se má dostavit do Versailles. Násilím ho dopravili k radnici.

"Zbraně! Zbraně!" volali na něj ze všech stran, sotva se objevil jeho kočár.

"Zbraně nemám," bránil se, "ale měly by být ve Zbrojnici."

"Do Zbrojnice! Do Zbrojnice!" křičel dav.

A pět, možná už šest tisíc lidí se řítilo k nábřeží de la Gréve. Zbrojnice byla prázdná.

Všechno se s pokřikem přihrnulo zpátky před radnici.

Flesselles zbraně buď neměl, anebo je nechtěl dát. Lidé se však nedali odbýt. Cechmistra napadlo, že by je mohl poslat ke Kartuziánům.

Kartuziáni otevřeli zástupům brány; prohledal se každý kout. Nenašla se jediná pistole.

Mezitím se Flesselles dozvěděl, že Billot s Maratem jsou ve sklepích a dokončují rozdílení prachu. Navrhl, aby se k panu de Launay vyslala rychle delegace volitelů, kteří by mu doporučili odstranit děla.

Včera totiž právě ta děla se svými namířenými hlavněmi, trčícími ze střílen, nejvíc dráždila dav a kvůli ním bylo nejvíc křiku. Flesselles doufal, když zmizí děla, že se lid s ústupkem spokojí a v klidu se rozejde.

Chvíli poté, co delegace odešla, vrátily se na radniční náměstí zklamané zástupy.

Když Billot s Maratem uslyšeli jejich roztrpčený pokřik, vyšli na dvůr.

Flesselles se pokoušel rozhořčené zástupy uklidnit. Navrhl vydání dekretu, podle něhož by pařížské obvody musely

opatřit padesát tisíc pík.

Lid již na jeho návrh málem přistoupil.

"Ten člověk určitě chystá zradu," sykl Marat.

Pak se obrátil k Billotovi.

"Jděte k Bastile za svým posláním. Během hodiny za vámi pošlu dvacet tisíc mužů a všichni přijdou s puškami."

Billot měl od prvého okamžiku naprostou důvěru k tomuto muži, tak proslulému, že se pověst o něm donesla až do jeho statku. Ani se ho tedy nezeptal, odkud chce tolik zbraní vykouzlit: Všiml si v davu jednoho kněze, který sdílel všeobecné nadšení a volal se všemi kolem "Na Bastilu!" Billot neměl faráře rád, ale tenhle se mu skutečně líbil. Pověřil ho, aby pokračoval v přidělování prachu a kurážný abbé se toho okamžitě chopil.

Marat vystoupil na patník. Dav řádil jako pominutý.

"Ticho," ozvalo se, "jsem Marat a chci mluvit."

Jako když proutkem švihne, bylo ticho a všechny oči se upřely k řečníkovi.

"Chcete zbraně?" otázal se Marat.

"Ano, zbraně!" volaly v odpověď tisíce lidí.

"Chcete s nimi dobýt Bastilu?"

"Ano! Ano! Ano!"

"Dobrá, pojďte se mnou a budete je mít."

"Kam?"

"K Invalidům, je tam dvacet tisíc pušek. K Invalidům!"

"K Invalidům! K Invalidům! K Invalidům!" burácel dav.

"A vy jdete k Bastile, že ano?" obrátil se na Billota, který zatím už zavolal Pitoua.

"Ano."

"Počkejte ještě. Může se stát, že budete potřebovat pomoc dřív, než k vám moji lidé dorazí."

"To se opravdu může snadno stát," přisvědčil Billot.

Marat vytrhl ze zápisníku lístek a napsal na něj tužkou tři slova:

Přichází od Marata.

Pod to připsal jakési znaménko.

"To je pěkné," řekl Billot, "ale co si počnu s lístkem, na kterém není ani jméno, ani adresa toho, komu jej mám předat?"

"Pokud jde o adresu, člověk, na nějž vás odkazuji, žádnou adresu nemá. A pokud jde o jméno, je tak známý, že se na něj doptáte u prvního dělníka, na kterého padnete. Gonchon, Mirabeau lidu."

"Gonchon, zapamatuj si to, Pitou."

"Gonchon neboli gonchonius," opakoval si Pitou. "Ano, budu si to pamatovat."

"K Invalidům! K Invalidům!" křičely čím dál tím rozčilenější hlasy.

"Tak tedy jdi," řekl Marat Billotovi. "A duch Svobody ať řídí tvé kroky."

"K Invalidům!" zvolal nyní sám Marat.

Otočil se k nábřeží de Gréve a s ním obrovský zástup, který vzrostl již na dvacet tisíc lidí.

Billot v čele asi pěti set mužů měl namířeno k Bastile. Bral s sebou ty, kdo měli zbraň.

Právě v okamžiku, kdy se Marat chystal sejít podél řeky a Billot vyrazit vzhůru po bulváru, vyklonil se Flesselles z okna.

"Přátelé, proč máte všichni za kloboukem zelenou kokardu?"

Myslel tím zelený list Camille Desmoulinse, který si mnozí dali za klobouk jen proto, že ho viděli u jiných, a nevěděli ani proč.

"Zelená je naděje!" volalo několik hlasů.

"Ano, ale barva naděje je také barvou hraběte d'Artois. Chcete s tím vaším označením vypadat jako v livreji pana prince?"

"Ne, to nechceme!" křičeli všichni o překot a nade všechny vynikal hlas Billotův.

"Nu vidíte! Tak vyměňte tu vaši kokardu, a chcete-li už nosit něčí barvy, ať jsou to barvy města Paříže, matky nás všech - modrá a červená, přátelé, modrá a červená!"

"Ano! Ano!" jásali všichni nadšeně. "Modrá a červená!"

A jeden vedle druhého odhazuje zelené listy na zem. Všichni křičí, chtějí stuhy. Jako zázrakem se otvírají okna a dolů se snáší celý déšť červených a modrých stužek.

Je jich však přece jen málo, stačí sotva pro tisíc mužů.

Ale hned se objevuji šály, zástěry, hedvábné šaty i záclony a ráz dva jsou z nich uškubnuté kusy, natrhané a rozstříhané pruhy a již se mění v růžice, uzly, stuhy. Na každého se dostalo.

A Billotova malá armáda se dává na pochod.

Cestou se rozrůstá, saint-antoinské předměstí do ní ze všech svých otevřených tepen přelévá tu nejhoroucnější, nejprudší krev lidu.

Poměrně spořádaně došel průvod k ulici Lesdiguiéres, kde se již shluklo mnoho lidí; jedni se tvářili bázlivě, druzí rozvážně, třetí výbojně. Všichni upírali oči k věžím Bastily, zalitým žhavým sluncem.

Dorazili lidoví bubeníci z předměstí Saint-Antoine.

Dorazila stovka francouzských gardistů směrem od bulváru.

Dorazil Billot se svým šikem, který se rozrostl na tisíc, dvanáct set mužů. To vše rázem změnilo náladu a chování davu. Bázliví se osmělili, rozvážní nadchli a výbojní rozpálili.

"Pryč s kanóny! Pryč s kanóny!" ozval se křik dvaceti tisíc hlasů a zaťaté pěsti hrozily těžkým dělům, jejichž měděné hlavně trčely z hradeb.

A tu, jako by guvernér pevnosti jednal na povel davů, přiběhli dělostřelci a vycouvali s děly dozadu, až zmizela z dohledu.

Dav načal samou radostí tleskat. Má tedy moc, když ustupují jeho hrozbám! Stráže však přecházely po hradbách dál, křižovaly se vždy jeden veterán s jedním Švýcarem.

Pokřik "Pryč s kanóny!" vystřídalo volání: "Pryč se Švýcary!" Bylo to jen pokračování včerejších výkřiků "Pryč s Němci!"

Ale Švýcaři nepřestali křižovat s veterány hradby.

Jeden z těch, kdo volali "Pryč se Švýcary!", ztratil trpělivost. Měl v ruce pušku. Zamířil na stráž a vystřelil.

Kulka se zaryla do šedivého zdiva Bastily asi jednu stopu od vroubení věže, těsně před pochodující hlídkou. Zůstala po ní malá, bílá jamka. Ale strážný se ani nezastavil, dokonce ani neotočil hlavu.

Kolem muže, který dal tak nerozvážný a nesmyslný popud k útoku, se strhl ihned pokřik. Bylo v něm však mnohem víc zděšení než zloby.

Mnozí si vůbec neuměli představit, že by výstřel na Bastilu nebyl hrdelním zločinem.

Billot pozoroval tu šedozelenou horu zdiva, podobající se obludám z pradávných pověstí, které byly pokryté šupinami. Počítal, kolik děl může znenadání zamířit z hradeb. Počítal, kolik ponurých ústí pušek číhá ve střílnách.

Potřásl hlavou a vybavilo se mu vše, o čem mluvil Flesselles.

"To nemůžeme nikdy dokázat," zamručel.

"A proč bychom to nemohli dokázat?" ozvalo se za ním.

Billot se ohlédl a uviděl muže oblečeného v hadrech, v jehož divoké tváři jiskřily oči jako dvě hvězdy.

"Protože se mi zdá nemožné, abychom takový kamenný kolos dobyli bojem."

"Dobytí Bastily není věc boje," prohlásil muž, "ale víry. Věř a dokážeš to."

"Mějte chvíli strpení..." začal Billot a hledal po kapsách svůj průvodní list, "chvíli strpení..."

Muž nepochopil, jak to myslí.

"Mějte strpení," ušklíbl se. "Tobě se to mluví, ty jsi pěkně vypasený, vypadáš jako nějaký sedlák."

"Také že jsem," přitakal Billot.

"To už chápu, proč říkáš ‚mějte strpení!' Měl jsi vždycky co jíst. Ale porozhlédni se trochu kolem sebe a uvidíš samé přízraky. Podívej se na jejich vyschlé žíly, podívej se děrami roztrhaných šatů na jejich kosti pokryté kůží a zeptej se jich, zda oni mohou mít strpení!"

"Ten člověk mluví skvěle," šeptal Billotovi Pitou, "ale nahání mně strach."

"Mně ne," prohlásil Billot a obrátil se k neznámému.

"Ano, mějte chvíli strpení," řekl mu, "ale jen čtvrthodinku, ne déle."

"Ach tak!" usmál se karatel. "Čtvrt hodiny, to skutečně není dlouho. A co bude za tu čtvrthodinu?"

"Za čtvrt hodiny si odbudu návštěvu v Bastile, dozvím se, jak velkou má tvrz posádku, jaké úmysly má její guvernér a hlavně budu vědět, jak se dostat dovnitř."

"Ano, víš-li ovšem, jak se dostat ven."

"Nic se nebojte! Kdybych tam zůstal, vím o člověku, který mě odtud zase vyvede."

"Kdo je to?"

"Gonchon, Mirabeau lidu."

Neznámý sebou trhl. V očích mu zablýsklo.

"Ty ho znáš?"

"Ne."

"Nu tak!"

"Nu tak! Však ho poznám. Řekli mi, že se mohu na náměstí Bastily zeptat, koho mě napadne, každý mě prý k němu zavede."

"Co mu chceš?"

"Chci mu předat tady ten lístek."

"Od koho?"

"Od lékaře Marata."

"Od Marata? Ty znáš Marata?" zvolal neznámý.

"Před chvílí jsme spolu mluvili."

"Kde?"

"Na radnici."

"Co dělá?"

"Šel právě k Invalidům ozbrojit dvacet tisíc mužů."

"Když je to tak, dej mi ten vzkaz. Jsem Gonchon."

Billot překvapeně ustoupil.

"Ty jsi Gonchon?" zeptal se.

"Přátelé," zvolal muž v hadrech, "máte před sebou člověka, který mě nezná a chce vědět, jsem-li opravdu Gonchon."

Všichni se dali do smíchu. Zdálo se jim, že není možné, aby někdo neznal nejmilejšího řečníka lidu.

"Ať žije Gonchon!" zvolalo naráz několik tisíc hlasů.

"Tak tohle je pro vás," řekl Billot a podal mu list.

Gonchon si přečetl lístek a poklepal Billotovi na rameno.

"Tohle je náš bratr, přátelé, doporučuje mi ho sám Marat. Můžeme se na něho spolehnout. Jak se jmenuješ, kamaráde?"

"Billot."

"A já se jmenuju Hache," řekl Gonchon. "My dva dohromady spolu určitě něco dokážeme."

Dav se zasmál té krvavé slovní hříčce. Billot totiž znamená francouzsky špalek a hache sekera.

"To teda dokážete!" volali ze všech stran.

"Ale co dokážete?" ozvalo se několik hlasů.

"U všech hromů," zařval Gonchon, "dobudeme Bastilu."

"Výborně", zvolal Billot, "tomuhle se říká slova muže. Poslouchej, Gonchone, kolik máš po ruce lidí?"

"Asi třicet tisíc."

"Ty máš třicet tisíc, dvacet tisíc nám přijde od Invalidovny a deset tisíc jsem přivedl já, to je .víc, než potřebujeme. Buď se nám to podaří s takovýmhle množstvím lidí, nebo se nám to už nepodaří nikdy."

"Podaří se to," stál na svém Gonchon.

"Já také věřím. Seber svých třicet tisíc. Já zatím půjdu ke guvernérovi a vyzvu ho, aby se vzdal. Jestli se vzdá, tím líp, ušetříme krev. Nevzdá-li se, padne prolitá krev na jeho hlavu a krev prolitá pro nespravedlivou věc přináší neštěstí i v našich časech. Němci ti to mohou dosvědčit."

"Jak dlouho zůstaneš u guvernéra?"

"Co možná nejdýl, rozhodně tak dlouho, dokud nebude Bastila úplně obklíčena. Vyjdu-li s nepořízenou, bude nutné, aby hned začal útok."

"Platí."

"Věříš mi?" napřáhl Billot ke Gonchonovi ruku.

"Proč bych ti neměl věřit," ušklíbl se Gonchon a sevřel mohutnou Billotovu tlapu silou, jakou by nikdo nehledal v tom vychrtlém, šlachovitém těle. "Proč bych ti nevěřil? Kdybych chtěl, na jediné slovo, na jediný pokyn by tě moji lidé roztrhali na kusy, i kdyby ses ukryl za těmihle hradbami, které tady už zítra nebudou, i kdyby ses dal pod ochranu vojáků, kteří dnes večer buď už půjdou s námi, anebo budou po smrti. Jenom jdi a spolehni se na Gonchona, jako on se spoléhá na Billota."

Billotovi vlila tato slova novou důvěru. Pustil se k branám Bastily, zatímco jeho nový přítel spěchal na předměstí. Provázelo ho nekonečné volání:

"Ať žije Gonchon, ať žije Mirabeau lidu!"

"Nevím, jak vypadá šlechtický Mirabeau," poznamenal Pitou k tatíkovi Billotovi, "ale tenhle náš je pořádný škareda."

17. Bastila a její guvernér

Bastilu nebudeme popisovat. Bylo by to zbytečné.

Její věčný obraz žije v paměti starců i dětí a nelze jej vyhladit.

Spokojíme se s připomínkou, že z bulváru bylo vidět, jak se její dvě stejné věže zvedají nad náměstím, kdežto její čela šla souběžně s oběma břehy dnešního průplavu.

Vchod do Bastily chránila v prvé řadě hlavní stráž, potom dvě řady hlídek a konečně dva padací mosty.

Když příchozí. zdolal všechny tyto překážky, dostal se teprve na hlavní nádvoří, kde byl byt guvernérův.

Z tohoto nádvoří vedl ochoz k příkopům Bastily.

U druhého vchodu, který také vedl k příkopům, byl opět padací most, stráž a železná brána.

U prvního vchodu chtěli Billota zadržet. Ale on se prokázal průvodním listem od Flessella a nechali ho tedy projít.

Vtom Billot zpozoroval, že Pitou jde za ním. Pitou nikdy nic nedělal na vlastní pěst, ale za nájemcem by byl šel třeba do pekla nebo se vyšplhal na měsíc.

"Zůstaň tady," řekl mu Billot. "Jestli se nevrátím, bude dobře, zůstane-li venku někdo, kdo připomene lidem, že jsem vevnitř."

"Tak dobře," řekl Pitou. "Ale za jak dlouho jim to mám připomenout?"

"Za hodinu."

"A co skříňka?" zeptal se Pitou.

"Máš pravdu, dobře, že mi to připomínáš. Nuže, kdybych se nevrátil, kdyby Gonchon nedobyl Bastilu, nebo kdyby ji dobyl, ale já už nebyl naživu, ať řeknou doktoru Gilbertovi, kterého snad ještě najdou, že - ke mně přišli nějací lidé z Paříže a sebrali mi skříňku, kterou mi svěřil před pěti roky; že jsem ihned. odejel, abych mu o tom podal zprávu, že jsem přijel do Paříže, kde jsem se dozvěděl, že je v Bastile; že jsem tedy chtěl:dobýt Bastilu a že jsem v ní nechal svou kůži, kterou jsem byl kdykoli pro pana Gilberta ochoten nasadit."

"To je moc hezké, otče Billote," řekl Pitou. "Jenomže je to moc dlouhé a já to určitě zapomenu."

"To, co jsem ti teď řekl?"

"Ano."

"Tak já ti to řeknu ještě jednou."

"Ne-ne," ozval se za Billotem jakýsi hlas, "bude lepší, když mu to napíšeš."

"Já neumím psát," řekl Billot.

"Ale já umím, jsem soudní vykonavatel."

"Vy že jste soudní vykonavatel?" otevřel ústa Billot.

"Stanislav Maillard, vykonavatel ze Cháteletu."

A ten dobrý muž vy táhl z kapsy podlouhlé kožené pouzdro, v němž měl pero, papír a inkoust, zkrátka všechny psací potřeby.

Bylo mu asi pětačtyřicet let, byl dlouhý, hubený, vážný a celý v černém, jak se to hodilo k jeho povolání. "Pánbůh s námi," zabručel Pitou, "vypadá jako funebrák."

"Vy tedy říkáte," zeptal se vykonavatel netrpělivě, "že přišli nějací lidé z Paříže a sebrali vám skříňku, kterou vám svěřil doktor Gilbert?"

"Ano."

"Ale to je zločin."

"Byli to chlapi od pařížské policie."

"Zatracení zloději," zabručel Maillard.

Potom podal papír Pitouovi.

"Podívej se, mladý muži, tady máš všechno černé na bílém. Bude-li zabit," ukázal na Billota, - "budeš-li zabit ty, musíme doufat, že nezabijí alespoň mě."

"A jestli vás nezabijí, co uděláte?" zeptal se Pitou.

"Udělám, co bys měl udělat ty."

"Děkuji," řekl mu Billot.

A podal vykonavateli ruku.

Vykonavatel mu ruku stiskl takovou silou, že by to byl,v tom dlouhém a vychrtlém těle nikdo nehledal.

"Mohu se tedy na vás spolehnout," zeptal se ještě Billot:

"Jako na Marata, jako na Gonchona."

"Hrome," řekl si Pitou, "tohle je trojice, s kterou se určitě v nebi neshledám."

Potom se ještě obrátil k Billotovi.

"Otče Billote, ale dáte si pozor, viďte?"

"Pitou," řekl statkář s výmluvností, která vzbuzuje údiv, když si uvědomíme, že to byl jen prostý sedlák, "nezapomínej, Pitou, že nejrozumnější v téhle chvíli je ve Francii ten, kdo má největší odvahu."

A prošel první řadou stráží, zatímco Pitou se vrátil na náměstí.

U padacího mostu bylo třeba znovu vyjednávat.

Billot ukázal svůj průvodní list. Spustili most a otevřeli mu bránu.

Za branou stál guvernér.

Do tohoto vnitřního dvora, v němž guvernér čekal na Billota, vodili vězně na vycházku. Nade dvorem se tyčilo osm věží jako osm obrů. Nevedlo tam žádné okno. Slunce nikdy neproniklo na vlhké a takřka slizké dláždění. Vypadalo to tady jako na dně obrovské studny.

Byly tu veliké hodiny podpírané sousoším představujícím spoutané vězně. Jejich pomalý a odměřený zvuk zapadal do mrtvého ticha dvora, jako když rovnoměrně dopadají od stropu kapky vody na dlaždice žaláře.

Vězeň, kterého vyvedli na dno této temné propasti, díval se nějakou chvíli na ty neúprosné zdi a brzy zatoužil, aby se směl co nejdřív vrátit do vězení.

Za železnou branou vedoucí na dvůr stál, jak jsme už řekli, pan de Launay.

Panu de Launay bylo něco mezi pětačtyřiceti a padesáti lety. Toho dne měl na sobě šedé lněné šaty, na kabátě měl červenou stuhu řádu svatého Ludvíka a v ruce hůl s ukrytým kordem.

Ten pan de Launay byl obávaný člověk; Linguetovy paměti mu zjednaly smutnou proslulost. Byl skoro právě tak nenáviděný jako vězení, jehož byl guvernérem.

Tak jako Chateauneufové, Lavrillerové a Saint-Florentinové, u nichž práva zatýkat přecházelo dědičně z otce na syna, dědili také Launayové správu Bastily.

Jak známo, vězeňské důstojníky nejmenoval ministr války. V Bastile se všechna místa kupovala, od guvernéra až po kuchtíka. Guvernér Bastily byl jakýsi velkodomovník, hostinský s nárameníky, který si vedle svých šedesáti tisíc franků ročně přišel vydíráním a úplatky na dobrých dalších šedesát tisíc.

Takové výborné místo stálo peníze a jeho držitel je musel dostat zpátky i s úroky.

Pan de Launay předstihl v lakotě všechny své předchůdce. Snad musil za své postavení zaplatit víc než oni, možná že také předvídal, že se v něm zrovna dlouho neudrží.

Vydržoval svůj dům na útraty vězňů. Místnosti špatně vytápěl a každou věc musili vězni dvojnásob draho zaplatit.

Měl právo dovézt do Paříže sto sudů vina pro vězně. Toto právo prodal jednomu hostinskému, který si takto nechával dovážet nejlepší druhy vína. Za desetinu získaných peněz kupoval pak guvernér břečku, kterou nechával pít vězňům.

Jedinou útěchou pro nešťastníky uvězněné v Bastile byla malá zahrádka na hradbách. Tam se mohli procházet, tam nacházeli alespoň na chvíli vzduch, květiny, světlo, zkrátka přírodu.

De Launay pronajal tu zahrádku jakémusi zahradníkovi a pro padesát liber ročně, které od něho dostával, připravil vězně o jejich poslední radost.

Je ovšem pravda, že k bohatým vězňům - byl samá ochota. Jednoho z nich vodil ke své milence, která bydlila v guvernérově domě a kterou si takto také pan de Launay vydržoval, aniž ho to co stálo.

Jinak to byl muž velmi statečný.

Od včerejšího dne kolem něho zuřila bouře. Od včerejška cítil, jak se kolem něho vzdouvají vzpoury, jak se blíží, jsou čím dál tím vyšší a bijí už do zdí jeho tvrze.

Pan de Launay byl bledý, ale klidný.

Měl za sebou čtyři děla připravená k palbě; kolem sebe posádku Švýcarů a veteránů, před sebou jen jednoho neozbrojeného muže.

Když vstupoval do Bastily, dal Billot svou karabinu do úschovy Pitouovi.

Chápal, že na druhé straně brány, do níž vstupoval, byla by mu zbraň spíše ke škodě než k užitku:

Stačil mu jediný pohled a viděl všechno: klidné a takřka hrozivé chování guvernérovo, Švýcary na strážnicích, veterány na hradbách. V tichu pilně pracovali dělostřelci, donášeli k dělům bedničky s náboji.

Stráže měli zbraně připravené k výstřelu, důstojníci tasené kordy.

Guvernér stál bez hnutí na svém místě, takže Billot byl nucen jít až k němu. Za vyjednavačem pařížského lidu se zavřela železná brána se zlověstným zaskřípěním, a třeba měl Billot pro strach uděláno, zamrazilo ho při tomto zvuku až do morku kostí.

"Co mi ještě chcete?" zeptal se de Launay.

"Ještě?" podivil se Billot. "Zdá se mi, že vás vidím poprvé v životě a nemáte tedy právo osopovat se na mne."

"Bylo mi řečeno, že jdete z radnice."

"To je pravda."

"Nuže, před malou chvílí byla u mě už jedna deputace z radnice."

"Co tu chtěla?"

"Chtěla na mně slib, že nezačnu palbu."

"A vy jste to slíbil?"

"Ano. Žádali mě také, abych dal stáhnout děla dovnitř tvrze."

"A vy jste je nechal stáhnout. Vím to. Byl jsem na náměstí před Bastilou, když se tak stalo."

"A teď si tedy patrně myslíte, že ustupuji hrozbám davu."

"U všech hromů," zvolal Billot, "vypadá to tak!"

"Vždyť jsem vám to říkal, pánové," obrátil se de Launay k svým důstojníkům. "Vždyť jsem vám říkal, že si budou myslit, že jsme zbabělci."

Potom se znovu obrátil k Billotovi.

"A kdopak tedy posílá vás?"

"Lid," odpověděl pyšně Billot.

"Ach tak," ušklíbl se de Launay. "Ale máte jistě ještě nějaké jiné doporučení, protože s tímhle vaším byste určitě neprošel první řadou stráží."

"Ano, mám průvodní list od vašeho přítele, pana de Flesselles."

"Od Flessella! Říkáte, že je to můj přítel," odpověděl de Launay a podíval se na Billota, jako by ho chtěl prohlédnout skrz naskrz. "Jak víte, že pan de Flesseles je můj přítel?"

"Domnívám se to."

"Domníváte. Hm, hm, víc tedy nic. Dobrá, ukažte mi svůj průvodní list."

Billot mu jej podal.

De Launay si jej přečetl jednou, dvakrát, obracel jej ze všech stran, zřejmě hledal někde nějakou doušku, přidržel si papír proti světlu, aby se přesvědčil, není-li někde něco tajně vepsáno mezi řádky.

"A tohle je vše, co mi chce pan de Flesselles říci?" zeptal se konečně.

"Vše."

"Jste si tím jist?"

"Naprosto jist."

"Nic mi nevzkázal?"

"Nic."

"To je divné," zavrtěl hlavou de Launay a podíval se střílnou na náměstí Bastily.

"A co by vám měl ještě pan de Flesselles vzkazovat?" zeptal se Billot.

De Launay mávl rukou.

"Nic, nic, opravdu nic. Řekněte teď, co na mně chcete. Ale pospěšte si, nemám mnoho času."

"Chci, abyste nám vydal Bastilu."

"Cože," vykřikl de Launay a prudce se obrátil, jako by byl špatně slyšel. "Co to říkáte?"

"Říkám, že jsem vás přišel vyzvat jménem lidu, abyste nám vydal Bastilu."

De Launay pokrčil rameny.

"Lid je opravdu prazvláštní zvíře," ušklíbl se.

"Co to říkáte?" ohradil se Billot.

"A copak chce pan lid udělat s Bastilou?"

"Zbořit ji chce."

"A co je, u všech čertů, lidu do Bastily? Čímpak Bastila lidu překáží? Byl snad někdy vsazen do Bastily jediný člověk z lidu? Bastila! Podívejme se! Lid by tady měl naopak žehnat každému kameni. Kohopak zavíráme do Bastily? Filosofy, učence, aristokraty, ministry, knížata, tedy samé nepřátele lidu."

"To jenom dokazuje, že lid není sobecký."

"Příteli," řekl de Launay útrpně, "je na vás vidět, že nejste voják."

"Máte pravdu, jsem sedlák."

"A že nejste z Paříže."

"Opravdu, jsem z venkova."

"A že vůbec nevíte, co to je Bastila."

"Máte pravdu, znám z ní jen to, co je na ní vidět, to jest vnější zdi."

"Nuže, pojďte se mnou, ukážu vám, co je to Bastila."

"Ach, ach," povzdychl si Billot. "Přivede mě na nějaká padací dvířka, která se mi pod nohama otevřou a - dobrou

noc, tatíku Billote!"

Ale neohrožený nájemce ani nemrkl a statečně se pustil za guvernérem.

"Především bych vám rád řekl," ozval se de Launay, "že mám ve svých sklepech dost prachu, abych mohl vyhodit Bastilu do povětří a s ní polovinu předměstí Saint-Antoine."

"To vím," odpověděl pokojně Billot.

"Dobrá, teď se podívejte na tahle čtyři děla."

"Vidím je."

"Mohu jimi ostřelovat prostor kolem celého ochozu, jak vidíte. Kromě toho chrání ochoz strážný oddíl, potom dva příkopy, které je možno překročit jenom po dvou padacích mostech, a konečně tu je železná brána."

"Vždyť já neříkám, že Bastila je špatně chráněna," odpověděl pokojně Billot. "Jenom bych chtěl říct, že se na ni bude také pořádně útočit."

"Pojďme dál," řekl de Launay.

Billot kývl na souhlas.

"Tahle branka vede do příkopů," ukazoval guvernér. "Podívejte se, jak tu jsou tlusté zdi."

"Asi tak čtyřicet stop."

"Ano, čtyřicet stop dole a patnáct nahoře. Ať má lid, jaké chce drápy, o tyhle kameny si je uláme."

"Neřekl jsem," pokrčil rameny Billot, "že lid. Rozboří Bastilu, než ji dobude, řekl jsem, že ji rozboří, až ji dobude."

"Pojďme nahoru," kývl hlavou de Launay.

"Pojďme."

Vystoupili asi třicet schodů.

Guvernér se zastavil.

"Podívejte se," ukázal Billotovi, "tady je ještě jedna střílna, která vede na cestu, kterou se sem chcete dostat. Stojí tady sice jen jedno dělo, ale zato má nějakou pověst. Znáte přece tu písničku:

Ó mé krásné dudy,
mé milované dudy."

"Jakpak bych neznal," zaradoval se Billot, "ale nemyslím, že by zrovna teď byla vhodná chvíle tuhle písničku zpívat."

"Jenom neříkejte. Maršál de Saxe říkal tomuhle dělu mé milované dudy, protože zrovna tohle dělo nejlíp zpívalo písničku, kterou měl maršál nejraději. Je to historický detail, ale stojí za pozornost."

"Ale, ale," zvolal Billot.

"Pojďme dál," vybídl guvernér a oba muži šli dál.

Vystoupili až na terasu věže de la Comté.

"Ale, ale," ozval se znovu Billot.

"Co je?" zeptal se de Launay.

"Nedal jste odstranit děla."

"Nechal jsem je jenom odtáhnout kousek dozadu."

"Jistě chápete, že povím lidu, že děla jsou pořád ještě tady."

"Jen jim to povězte."

"Nedáte tedy děla odstranit?"

"Nedám."

"Rozhodně ne?"

"Králova děla tu jsou na králův příkaz, pane, a jenom na králův příkaz budou odstraněna."

"Pane de Launay," řekl Billot, který si plně uvědomoval vážnost té chvíle a dosah svých slov, "pane de Launay, pravý král, kterého vám radím poslouchat, je támhle!" A ukázal guvernérovi na šedý dav místy ještě potřísněný krví od včerejších bojů. Vzdouval se jako moře před příkopy a zvedal zbraně lesknoucí se na slunci.

"Pane," pohodil de Launay hrdě hlavou, "vy snad znáte dva krále; ale já, guvernér Bastily, znám jen jednoho, Ludvíka, toho jména šestnáctého, který podepsal dekret, kterým mně bylo svěřeno velení v Bastile!"

"Vy tedy nejste občan!" vykřikl Billot vztekle.

"Jsem francouzský šlechtic," odpověděl guvernér.

"Ach ovšem, jste voják a mluvíte jako voják."

"Teď jste vyřkl pravé slovo, pane," odpověděl de Launay a uklonil se. "Jsem voják a zachovám se podle toho."

"A já, pane," řekl Billot, "jsem občan, a protože má občanská povinnost je v rozporu s vašimi rozkazy vojáka, jeden z nás zemře. Buď ten, kdo uposlechne příkazů, anebo ten, kdo bude plnit svou povinnost."

"To je velmi pravděpodobné, pane."

"Vy jste tedy rozhodnut střílet na lid?"

"Ne tak docela; nebudu střílet, dokud nebude lid střílet na mě. Dal jsem své slovo deputaci, kterou ke mně vyslal pan de Flesselles. Vidíte přece, že dělá jsou stažena ze střílen, ale při prvním výstřelu, který padne na náměstí a bude namířen proti mé tvrzi..."

"Při prvním výstřelu..."

"Skočím k jednomu z těchto děl, například k tomuhle. Vrazím je sám do střílny, sám je namířím a sám je vypálím tímhle doutnákem."

"Vy."

"Já."

"Ach, kdybych tomu věřil," vykřikl Billot, "dříve než byste mohl spáchat takový zločin..."

"Už jsem vám řekl, pane, že jsem voják a že mám své rozkazy."

"Nuže, podívejte se, pane," řekl Billot: přitáhl de Launaye až ke střílně. "Tamhle od těch dole budete napříště dostávat své rozkazy."

Ukázal mu na obě dvě strany města, na předměstí Saint-Antoine a na bulvár. Ukázal mu dva ohromné, černé hlučící zástupy. Postupovaly v sevřených řadách po celé šíři bulváru a vinuly se jako obrovský had. Jeho hlavu a tělo bylo odtud vidět, ale ocas se ztrácel kdesi v dálce, kam oko nemohlo dohlédnout.

A celý ten obrovský plaz se leskl a svítil lesklými šupinami, jenomže to nebyly šupiny, nýbrž zbraně.

Byly to obě skupiny, s nimiž si dal Billot dostaveníčko na náměstí před Bastilou. Jednu vedl Marat, druhou Gonchon.

Blížily se z obou stran s hrozným řevem a mávaly zbraněmi.

De Launay při tom pohledu zbledl a zdvihl hůl.

"K dělům," vykřikl. Potom přistoupil k Billotovi a zatvářil se výhružně:

"A vy, ubožáku, vy sem přicházíte vyjednávat, zatímco druzí útočí! Víte, že si zasloužíte smrt?"

Billot viděl, jak de Launay sahá po kordu. Bleskurychle ho uchopil za límec a v pase, zvedl do výše a vztekle vykřikl:

"A vy byste si zasloužil, abych vás shodil dolů do příkopu, kde byste si. zlámal vaz. Ale bohudíky, dovedu vás přemoci jinak."

V tom okamžiku zaburácel vzduchem jako uragán ohromný řev všech těch zástupů a na plošině se objevil pan de Losme, major Bastily.

"Pane," křičel na Billota, "pane, ukažte se, proboha. Všichni ti lidé tam dole si myslí, že se vám stalo něco zlého, a chtějí vás vidět."

Opravdu, odevšad se ozývalo Billotovo jméno, které Pitou rozšířil mezi davy.

Billot pustil pana de Launay, a ten zastrčil kord do pochvy:

Všichni tři muži okamžik váhali, zatímco z náměstí se ozývaly hrozivé výkřiky a volání o pomstu.

"Ukažte se, pane," požádal nakonec de Launay, "ne snad proto, že by mi ti křiklouni nahánělí strach, ale aby věděli, že jsem čestný člověk."

Billot tedy vyskočil na cimbuří a zamával rukou.

Když ho lid spatřil, propukl v jásot. Billot byl první muž z lidu, který tak sebevědomě stanul na vrcholu této tvrze, a davu se zdálo, že v jeho osobě sama vítězná revoluce mává z hradeb Bastily.

"Dobrá, pane," ozval se konečně de Launay. "Mezi námi je teď všemu konec. Nemáte tady už co dělat. Volají vás, jděte si k nim."

Billot pochopil, že guvernér je najednou tak mírný jenom proto, že on, Billot, má teď v rukou všechnu moc. Sestoupil po schodišti; kterým před chvílí vystupoval nahoru. Guvernér šel za ním. Major zůstal nahoře. Guvernér mu šeptem udělil nějaké rozkazy.

Bylo zřejmo, že pan de Launay má teď už jen jedno jediné přání, aby se totiž vyjednavač stal co nejdříve jeho otevřeným nepřítelem.

Billot přešel dvůr, aniž řekl jediné slovo. Viděl, jak se dělostřelci stavějí k dělům s hořícími lunty v ruce.

Billot se před nimi zastavil.

"Přátelé," zvolal, "pamatujte si, že jsem přišel požádat vašeho velitele, aby zabránil zbytečnému prolévání krve, a on mě odmítl."

"Ve jménu krále," vykřikl de Launay a zlostně dupl nohou, "táhněte odtud!"

"Dejte si pozor, pane," ozval se Billot hněvivě, "vy mě odtud vyháníte ve jménu krále, ale já se sem vrátím jménem lidu."

Potom se otočil k švýcarské hlídce.

"Přátelé, pro koho jste vy?"

Švýcaři mlčeli.

De Launay mu ukázal na železnou bránu.

Billot chtěl udělat ještě poslední pokus.

"Pane," otočil se k de Launayovi, "ve jménu národa! Ve jménu našich bratří!"

"Mých bratří!" rozkřikl se guvernér. "Nazýváte mými bratry lidi, kteří křičí: ‚Pryč s Bastilou! Smrt guvernérovi!' Jsou to snad vaši bratři, pane, ale určitě ne moji."

"Tedy jménem lidskosti!"

"Jménem lidskosti? Lidskosti, která žene stotisícový zástup vyvraždit stovku ubohých vojáků, kteří jsou zavřeni v těchto zdech?"

"Vydáte-li Bastilu lidu, zachráníte jim život."

"A ztratím čest."

Billot už mlčel. Na toto rozhodné slovo vojáka neměl už co říci. Ale znovu se obrátil na Švýcary a veterány.

"Vzdejte se, přátelé," zvolal. "Ještě je čas. Za deset minut bude pozdě."

"Jestliže okamžitě neodejdete, pane," rozkřikl se de Launay, "na mou šlechtickou čest vás nechám zastřelit."

Billot se na okamžik zastavil, zkřížil pohrdavě ruce na prsou, naposled se pronikavě zahleděl na de Launaye a otočil se k odchodu.

18. Bastila

Dav čekal ve žhavém červencovém slunci vzrušený, opilý nadšením. Gonchonovi lidé se právě spojili s lidmi Maratovými. Předměstí Saint-Antoine poznávalo a vítalo své bratry z předměstí Saint-Marceau.

Gonchon šel v čele svých vlastenců, Marata nebylo nikde vidět.

Pohled na náměstí byl strašný.

Když se objevil Billot, vřava ještě vzrostla.

"Tak co je?" spěchal mu Gonchon vstříc.

"Ten chlap je pašák," řekl Billot.

"Co to má znamenat, ten chlap je pašák?" divil se Gonchon.

"Chci říct, že má svou hlavu."

"Nechce vydat Bastilu?"

"Nechce."

"Chce vydržet obležení?"

"Jistě."

"A myslíte, že vydrží dlouho?"

"Dokud nepadne."

"Dobrá; bude ho to stát hlavu."

"Ale co to bude stát našich lidi," povzdechl si Billot, který si nebyl patrně tak zcela jist, že mu Bůh dal právo, které si tak bezostyšně přisvojují generálové, králové a císařové, totiž právo prolévat krev.

"Ach co," zasmál se Gonchon, "lidí je mnoho a chleba málo. Nestačí ani pro polovičku národa. Viďte, přátelé," otočil se vesele k davu.

"Tak jest, tak jest," křičel dav se vznešeným sebezapřením.

"Ale co příkop?" rozhlížel se Billot:

"Stačí, když ho zaplníme na jednom místě," odpověděl Gonchon, "a já počítám, že polovina našich těl by ho zaplnila celý, viďte, přátelé."

"Tak jest, tak jest," opakoval dav s nemenším nadšením než dříve.

"Dobrá, jak chcete," hlesl Billot zdrceně.

V tom okamžiku se na hradbách objevil de Launay a s ním major de Losme a dva nebo tři důstojníci.

"Začni," vykřikl Gonchon na guvernéra.

Ten neodpověděl a obrátil se k němu zády.

Gonchon by byl snad snesl vyhrůžky, ale pohrdání ne. Přiložil bleskurychle karabinu k líci a jeden muž z guvernérova průvodu padl.

Jako by byli všichni čekali jen na toto znamení, sto, tisíc výstřelů z pušek zarachotilo najednou a šedé zdi Bastily byly rázem samá bílá skvrna.

Po této salvě následovalo několik vteřin ticha, jako by se dav sám zděsil toho, co právě udělal.

Vtom vyšlehl nad roubením jedné z věží plamen, zahalený v mračno dýmu. Zahřměla rána a z hustého davu se ozvaly výkřiky bolesti. Z Bastily byla vypálená první dělová rána. Na náměstí byla prolita první krev. Bitva započala.

Dav, před chvílí ještě tak hrozivý, zachvátila hrůza. Bastila ukázala, že se dovede bránit, a teprve v tom okamžiku se objevila ve vší hrozné síle a nedobytnosti. Lid bezpochyby očekával, že v této době ústupků se mu dostane i tohoto ústupku, aniž bude muset prolévat krev.

Lid se mýlil. Dělová rána, kterou proti němu vypálili z pevnosti, ukazovala, jak obrovské je dílo, jehož se podjal.

Hned po ráně z děla následovala dobře mířená palba z mušket z teras Bastily.

Potom nastalo nové ticho, přerušované jen výkřiky, sténáním a nářkem.

Zároveň se dav pohnul a zvlnil jako žitné pole. Odnášel své mrtvé a raněné.

Ale lid nepomýšlel na útěk, a pomyslel-li na něj, zastyděl se, když si uvědomil svou početní převahu.

Opravdu, bulváry, ulice Saint-Antoine, celé předměstí Saint-Antoine bylo jediným mořem lidí. Každá vlna měla tisíce hlav, v každé hlavě žhnuly dvě planoucí oči a křičela hrozivá ústa. V okamžiku všechna okna v celé čtvrti byla obsazena střelci, dokonce i ta, která byla z dostřelu.

Objevil-li se na terasách nebo ve střílnách nějaký veterán nebo Švýcar, hned na něho namířilo sto pušek a celé krupobití koulí se sneslo na hrany kamene, za nimž se voják schovával.

Brzo však unaví střílet na chladné zdi. Chtěli střílet na živá lidská těla. Chtěli, aby po ráně tryskala krev, a ne aby se za výstřelem jen zaprášilo.

Křičeli jeden přes druhého a každý měl nějakou radu, co a jak udělat.

Kolem každého z těch řečníků se okamžitě vytvořil hlouček posluchačů, který se rozpadl, jakmile lidé zpozorovali, že návrh, který se tu podává, nelze provést.

Jakýsi kolář navrhoval, aby se vystavěly praky podle vzoru starých římských válečných strojů a aby jimi udělali průlom do Bastily.

Hasiči navrhovali, aby se dělostřelcům zhasily doutnáky stříkačkami. Nevzpomněli si však na to, že ani nejsilnější stříkačka nedonese ani do dvou třetin hradeb.

Sládek, který velel předměstí Saint-Antoine a jehož jméno později tak neblaze proslulo, navrhoval, aby zapálili tvrz tím způsobem, že by do ní vrhali makový a levandulový olej, který den před tím ukořistili a který by zapálili fosforem.

Billot vyslechl všechny ty návrhy. Při posledním vytrhl jakémusi tesaři z rukou sekyru a pustil se krupobitím střel, které bily a srážely kolem něho lidi jako klasy v poli. Dostal se až k malému strážnímu domku u prvního padacího mostu a nedbaje koulí z děl, které s hvízdotem a praskotem se sypaly na střechu strážnice, rozbil sekerou řetězy a spustil most.

Po celou čtvrthodinu, co trval tento šílený podnik, přihlížel mu dav se zatajeným dechem. Po každém výstřelu čekali, že se srdnatý muž zhroutí k zemi. Dav zapomínal na vlastní bezpečnost, myslil jen na nebezpečí, které hrozilo tomuto muži. Když most spadl, vyrazil dav radostný výkřik a řítil se do prvního dvora.

Tento pohyb lidových mas se udál s takovou rychlostí, prudkostí, s tak nezadržitelnou silou, že se v pevnosti nikdo

nepokusil dvůr hájit.

Obrovský jásot oznamoval de Launayovi tento první úspěch lidu.

Nikdo si ani nevšiml, že padací most rozdrtil při pádu jakéhosi člověka.

Vtom se na temném dvoře zableskło, jako by náhlé světlo ozářilo hluboký sklep, a současně se ozvala ohlušující rána; čtyři děla, která Billotovi ukazoval guvernér, vypálila salvu a zasypala první dvůr krupobitím střel.

Uragán železa vyryl v davu dlouhou krvavou brázdu. Zůstala v ní ležet asi dvanáct zabitých a patnáct nebo dvacet raněných.

Billot se svezl ze střechy na zem. Tady nalezl Pitoua, který se sem dostal, ani sám nevěděl jak. Pitou měl oči jako ostříž, vždyť to byl pytlák. Viděl, jak dělostřelci zapalují doutnák. Chytil Billota za šos a prudce ho strhl zpátky za kamenný výstupek, kde se oba ukryli, když zahřměl první výstřel.

Od tohoto okamžiku se věc stala vážnou. Všude vládl strašný zmatek, v němž číhala smrt na každém kroku. Deset tisíc pušek pálilo ze všech stran na Bastilu a ta střelba byla často větším nebezpečím pro útočníky nežli pro obležené. Konečně se vmísilo do rachotu pušek dunění jednoho děla, které obsluhovali francouzští gardisté.

Ten hrozny lomoz opájí dav neslýchaným nadšením a počíná děsit obléhané; kteří si uvědomují, že nikdy nebudou moci dělat tak velký rámus, jako je ten, který je ohlušuje.

Důstojnici Bastily podvědomě cítí, že jejich vojáci ochabují. Chápou se tedy pušek a střílejí sami.

V tom okamžiku za rachotu pušek a dunění děl, uprostřed všeobecného řevu, kdy se lid znovu vrhá do bitevní vřavy, aby odnesl své mrtvé a vysoko nad hlavy zvedá jejich zohavená těla, uprostřed všeobecného volání o pomstu se objeví u vchodu do prvního dvora hlouček měšťanů, klidných a neozbrojených. Prodírají se davem ochotni obětovat svůj život, neboť přicházejí jen pod ochranou bílého praporu, který ukazuje, že to jsou parlamentáři.

Je to deputace z radnice. Měšťané vědí, že bylo zahájeno nepřátelství. Chtějí zastavit prolévání krve, a přinutili proto pana de Flesselles, aby udělal guvernérovi nové návrhy.

Tito vyslanci přicházejí jménem města požadovat na panu de Launay, aby zastavil palbu, a chce-li zachránit život občanů, život svůj i životy své posádky, aby přijal do tvrze sto mužů občanské gardy.

Tak vysvětluje deputace lidu své poslání. Lid, který je sám zděšen, který teď teprve chápe, k čemu se to vlastně odhodlal, lid, který vidí kolem sebe raněné a mrtvé, je nakloněn tento návrh přijmout. Přijme-li pan de Launay poloviční porážku, spokojí se lid s polovičním vítězstvím.

Když se vyslanci objevili, utichla střelba z druhého dvora. Z pevnosti jim dávají znamení, že se mohou přiblížit. Jdou tedy dále, sklouzávají v kalužích krve, překračují mrtvoly a podávají ruce raněným.

Lid využívá této příležitosti a znovu se šikuje. Lidé odnášejí mrtvoly a raněné, na dláždění zůstává jen krev a tvoří na něm veliké rudé skvrny.

Střelba z pevnosti utichla. Billot vyběhl ze dvora, aby se pokusil zastavit i střelbu útočníků, ve vratech potkal Gonchona. Gonchon je beze zbraně, jako by byl nezranitelný, je klidný, jako by věděl, že se mu nemůže nic stát.

"Co je s deputací?" křičí na Billota.

"Už je v Bastile," odpovídá Billot. "Zastavte palbu."

"To nemá smysl," vrtí hlavou Gonchon, jako by měl od Pána Boha dar číst v budoucnosti. "Stejně na to nepřistoupí."

"Na tom nezáleží, mějme aspoň v úctě válečná pravidla, když už jsme se jednou stali vojáky."

"Nu buďsi," souhlasí Gonchon.

Potom se otočí k dvěma mužům z lidu, kteří, jak se zdá, jsou tady jakýmisi jeho podveliteli a velí celému tomu davu.

"Běžte, Elie, běžte Huline, a ať už nikdo nevypálí ani ránu."

Oba pobočníci se rozběhnou, prodírají se davem, vykřikují Gonchonův rozkaz. Střelba pomalu ustává, až utichne docela.

Nastala chvíle klidu. Byli ošetřeni ranění, kterých už bylo pětatřicet nebo čtyřicet.

V nastalém tichu bylo slyšet bít hodiny. Odbíjely druhou. Útok započal v poledne. Bojovalo se tedy už dvě hodiny.

Billot se vrátil na své místo. Tentokrát za ním přišel Gonchon.

Dívá se netrpělivě k bráně. Je na něm vidět, že ho něco hněte.

"Co je vám?" ptá se ho Billot.

"Nedobudeme-li Bastilu za dvě hodiny, je všechno ztraceno."

"Proč?"

"Protože se dvůr doví, do jakého jsme se tu dali díla, a pošle nám na krk Besenvalovy Švýcary a Lambescovy dragouny a my se tak octneme v trojím ohni."

Billot byl nucen přiznat, že Gonchon má pravdu.

Konečně se objevila deputace. Vracela se zachmuřena, bylo na první pohled patrno, že vyslanci nepořídili nic.

"Tak vidíš," vykřikl Gonchon záře radostí, "co jsem ti říkal. Stane se, co bylo předpověděno: ta zlořečená pevnost půjde k čertu."

Ani nečekal na vyslance, vrhl se do prvního dvora a dal se do křiku:

"Do zbraně, děti, do zbraně! Velitel odmítl."

A vskutku. sotva velitel přečetl Flessellův list, tvář se mu vyjasnila, ani na okamžik neuvažoval o návrzích, které mu deputace předložila, a hněvivě se rozkřikl:

"Páni Pařížané, chtěli jste boj, budete ho mít. Na vyjednávání je už pozdě."

Parlamentáři naléhali, poukazovali, jaká neštěstí může obrana pevnosti zavinit. Velitel však nechtěl nic slyšet a nakonec řekl parlamentářům přesně totéž, co přede dvěma hodinami řekl Billotovi:

"Jděte odtud, nebo vás dám postřílet."

A parlamentáři odešli.

Tentokrát zahájil útok de Launay. Vypadalo to, jako by byl opilý netrpělivostí. Vyslanci ještě ani neopustili dvůr a dudy vévody de Saxe už zpívaly svou písničku. Padli tři lidé. Jeden byl mrtev, druzí dva zranění.

Ze zraněných byl jeden francouzský gardista, druhý parlamentář. Když dav viděl, jak tohoto muže, který sem přišel v tak posvátné funkci, odnášejí zbroceného krví, vzplanul znova.

Oba Gonchonovi pomocníci se vrátili a postavili se mu po bok. Oba si však zatím odskočili domů a převlékli se.

Je ovšem pravda, že oba bydlili blízko, jeden u Arsenálu, druhý v ulici de la Charonne.

Hulin býval dříve v Ženevě hodinářem, později myslivcem u markýze de Gonflans. Nyní se vrátil ve stejnokroji, který se podobal uniformě maďarského důstojníka.

Elie, bývalý důstojník královského pluku, si oblékl svou starou uniformu. Lid bude věřit, že armáda je pro něj a s ním, a tak bude mít víc důvěry v konečné vítězství.

Palba na obou stranách se obnovila s ještě větší zuřivostí než předtím. V té chvíli přistoupil ke guvernérovi pan de Losme, major Bastily.

Byl to čestný a udatný voják, ale bylo v něm přece jen kus občana a s bolestí teď viděl, co se děje, a zejména, co se bude dít.

"Pane," řekl guvernérovi, "víte, že nemáme zásoby."

"Vím," odpověděl Launay.

"Víte také, že nemáme žádné přesné rozkazy."

"Pardon, pane de Losme, mám rozkaz zavírat Bastilu, proto mám od ní klíče."

"Pane, klíče jsou právě tak k otvírání jako k zavírání. Dejte si pozor, snadno se může stát, že celá posádka bude pobita a pevnost přece jen nezachráníte. Budou to dva smutné triumfy v jednom dni. Podívejte se tam na ty muže, které zabíjíme: jako by rostli ze země. Ráno jich bylo pět set, před třemi hodinami deset tisíc, teď je jich šedesát tisíc a zítra jich bude sto tisíc. Až naše děla umlknou, a k tomu určitě dojde, budou dost silní, aby rozbořili Bastilu holýma rukama."

"Nemluvíte jako voják, pane de Losme!"

"Mluvím jako Francouz, pane. Říkám, že Jeho Veličenstvo nám nedalo žádný rozkaz... jestliže nám pan starosta učinil tak přijatelný návrh, abychom vzali do pevnosti sto mužů občanské gardy, můžete, myslím, přijmout návrh pana de Flesselles a vyvarovat se tak neštěstí, do něhož se řítíme."

"Podle vašeho názoru, pane de Losme, je tedy představitel města Paříže autoritou, kterou máme poslouchat?"

"Jestliže nám nemůže poroučet přímo Jeho Veličenstvo, pak myslím, pane, že bychom měli uposlechnout pana starosty."

"Nu dobrá," usmál se de Launay a zatáhl majora do kouta. "Přečtěte si tohle, pane de Losme."

A podal mu malý kousek papíru.

Major četl:

"Držte se. Zabavuji Pařížana kokardami a sliby. Do večera vám pan de Besenval pošle posilu.

De Flesselles"

"Jak jste dostal ten lístek, pane?" zeptal se major.

"Byl v dopise, který mně přinesli páni parlamentáři. Domnívali se, že mi odevzdávají výzvu, abych Bastilu vydal, a zatím mi přinesli rozkaz, abych ji hájil."

Major sklonil hlavu.

"Jděte na své místo, pane," poručil mu de Launay, "a neopouštějte je, dokud vás nezavolám."

Pan de Losme uposlechl.

Pan de Launay chladně složil lístek, strčil jej do kapsy, vrátil se k dělostřelcům a poručil jim, aby mířili nízko a přesně.

Dělostřelci uposlechli, tak jako uposlechl pan de Losme.

Ale osud pevnosti byl zpečetěn. Žádná lidská moc ji nemohla zachránit.

Na každou ránu z děla odpovídal lid: "Chceme Bastilu."

A zatímco hlasy žádaly, paže jednaly. Mezi hlasy, které žádaly nejrozhodněji, mezi pažemi, které jednaly nejúčinněji, byly hlasy a paže Pitoua a Billota.

Každý z nich ovšem jednal podle své povahy.

Billot, odvážný a klidný jako buldok, vrhal se bez rozmyšlení kupředu nedbaje koulí a kartáčů.

Pitou, chytrý a obezřetný jako liška, Pitou s vrozeným pudem sebezáchovy, využíval všech svých schopností, aby včas postřehl nebezpečí a vyhnul se mu.

Bystrýma očima neustále pozoroval nejvražednější střílny, postřehl každé sebemenší hnutí děla, z něhož za okamžik vyjde rána. Za malou chvíli se v tom pocvičil tak, že přesně uhodl okamžik, kdy baterie houfnic na hradbách vypálí salvu na padací most.

Jak oči, tak i všechny Pitouovy údy byly ustavičně ve střehu a konaly dobrou službu svému pánu. Ramena a hruď v jedné přímce, celé mladíkovo tělo neposkytovalo nepříteli větší cíl než prkno na své nejužší straně.

V prostoru mezi prvním a druhým padacím mostem si vybral koutek, kde se ukryl za kolmým kamenným výstupkem. Hlavu měl za jedním kamenem, hruď za druhým, kolena za třetím a blahořečil si, že stavitel postavil pevnost tak pěkně, že mu teď tvořila přirozenou ochranu.

Ze svého kouta, kde se skrčil jako zajíc v pelechu, vypálil tu a tam ránu z pušky, spíše jen aby ukonejšil svědomí, protože před sebou měl jenom zdi a trámy.

Otec Billot si toho povšiml, rozesmál se a křikl na něho:

"Střílej přece, lenochu, střílej!"

A Pitou zase, místo aby povzbuzoval svého pána, domlouval tatíku Billotovi, aby se mírnil ve svém zápalu:

"Neodkrývejte se tak, otče Billote!"

Nebo:

"Dejte si pozor, pane Billote, schovejte se! Za okamžik vystřelí dělo, míří na vás, tamhle cvakl kohoutek muškety."

A sotva Pitou vykřikl tato prozíravá slova, už zazněla rána z děla nebo zarachotily výstřely a na prostor mezi prvním a druhým mostem se sesypal déšť kulí.

Přes všechna tato napomenutí předváděl Billot pravé divy síly a mrštnosti, ale všecko nadarmo. Ať se sebevíc snažil, nedokázal prolít svou krev a určitě to nebyla jeho vina. Zato pot se z něho jen lil.

Stokrát ho Pitou chytil za šos a násilím strhl k zemi právě ve chvíli, kdy by byl jistě utržil nějakou ránu.

Ale Billot se vždycky okamžitě zvedl nejenom s novou silou, ale obyčejně i s nějakým novým nápadem.

Byl jako posedlý myšlenkou, že znovu vyleze nahoru po břevně mostu a přeseká trámy, na nichž drží řetězy, jak to už jednou udělal.

Pitou se dal do hrozného křiku, aby statkáře zadržel, a když viděl, že všechen ten křik není k ničemu, vyskočil ze svého úkrytu a div se nevrhl na kolena.

"Pane Billote, drahý pane Billote, vždyť z paní Billotové bude vdova, jestli vás tady zabiji!"

A už bylo vidět Švýcary, jak prostrkují hlavně pušek střílnami, aby zneškodnili odvážlivce, který se chystá zničit jejich most.

Po chvíli zase Billot křičel, aby přitáhli dělo, že most rozstřílí. Ale jakmile z pevnosti zahrály dudy, dělostřelci se rozprchli a Billot zůstal u svého děla sám, čímž donutil Pitoua, aby znovu vyběhl ze svého úkrytu.

"Pane Billote, pane Billote," křičel, "pamatujte na slečnu Kateřinu. Pamatujte, že z ní bude sirotek, jestli se necháte takhle hloupě zabít."

A Billot se nechal přesvědčit tímto důvodem, který na něho zřejmě daleko víc působil než první.

Konečně se v nájemcově bujné fantazii zrodila poslední myšlenka.

Rozběhl se po náměstí a křičel z plných plic: "Káru, káru."

Pitou si řekl, že z dobrého nápadu může být vynikající nápad, když jej zdvojnásobíme, běžel tedy za tatíkem Billotem a volal:

"Dvě káry, dvě káry!"

Za okamžik přivezli deset kár.

"Slámu a suché seno," křičel Billot.

"Suché seno a slámu," opakoval Pitou.

A okamžitě přineslo dvě stě lidí po otýpce sena nebo slámy.

Nyní přinášeli plná nosítka suchého hnoje.

Billot s Pitouem křičeli, že desetina všeho toho stačí. Za hodinu by byli lidé snesli píce a hnoje, ve by z toho bylo možno postavit novou Bastilu.

Billot si stoupl mezi oje káry naložené slámou, netáhl ji však, ale strkal ji před sebou kupředu.

Pitou udělal totéž, nevěděl sice, proč to dělá, myslil si však, že je dobře, bude-li dělat, co dělá jeho pán.

Elie a Hulin uhodli, co Billot chystá. Chytli každý také jednu káru a strkali ji před sebou do dvora.

Sotva tam vkročili, uvítala je prudká střelba. Bylo slyšet, jak sviští koule a kartáče a zarývají se do slámy nebo do žebřin a do kol. Ale z útočníků nebyl nikdo raněn.

Ihned po té salvě se vrhlo dvě stě nebo tři sta střelců za kárami a v jejich krytu se dostali až pod most.

Tam vytáhl Billot z kapsy křesadlo a hubku, nasypal na kus papíru trochu prachu a zapálil.

Od prachu se vzňal papír, od papíru sláma.

Několik rukou uchopilo několik hořících věchtů slámy a za okamžik vzplanuly všechny čtyři káry jako svíce.

Aby byl oheň uhašen, bylo by bývalo nutno učinit výpad z brány. Ale to znamenalo jistou smrt.

Plameny zachvátily most, zakously se do dřeva, rozběhly se do výše, vzplanulo i trámoví.

Ze dvora se ozval radostný řev a brzo se roznesl po celém náměstí Saint-Antoine. Dav viděl, jak ze dvora stoupá dým a valí se mezi věžemi. Nikdo nepochyboval, že se děje něco osudného pro obležené.

A vskutku, rozžhaveně řetězy se vytrhly z fošen. Zpola ohořelý most se s praskotem zřítil. Přiběhli hasiči se stříkačkami. Guvernér dal rozkaz k palbě, ale veteráni odmítli.

Švýcaři uposlechli. Ale Švýcaři nebyli dělostřelci, takže bylo nutno opustit děla.

Francouzští gardisté naopak, když zpozorovali, že dělostřelba z pevnosti umlkla, nachystali své jediné dělo k palbě. Třetí koule rozbila bránu.

Guvernér vystoupil na plošinu věže, aby se podíval, přichází-li slíbená pomoc. Vtom ho najednou zahalil dým. Sestoupil proto rychle dolů a poručil, jak jsme se už zmínili, dělostřelcům, aby zahájili palbu.

Veteráni odmítli a guvernéra zachvátila beznaděj. Když pak viděl, že se zhroutila i železná brána, pochopil, že všechno je ztraceno.

Pan de Launay věděl, že je nenáviděn. Cítil, že pro něho není záchrany. Po celou dobu boje se obíral myšlenkou, že se pohřbí pod troskami Bastily.

V okamžiku, kdy pochopil, že všechna obrana je marná, vytrhl nejvyššímu dělostřelci z ruky hořící doutnák a rozběhl se ke sklepu se střelivem.

"Prach, prach," vykřiklo množství zděšených hlasů. "Prach, prach!"

Viděli, že guvernér drží v ruce hořící doutnák. Uhodli, jaký má úmysl. Dva vojáci se vrhli za ním a nasadili mu bodáky na prsa v okamžiku, kdy otvíral dveře.

"Můžete mě zabít," vykřikl de Launay, "ale nezabijete mě tak rychle, abych neměl čas vhodit tento doutnák mezi sudy s prachem. A potom, obležení i obléhající, vyletíte všichni do povětří!"

Oba .vojáci se zarazili. Bodáky sice zůstaly zkříženy na Launayových prsou, ale de Launay tu byl pořád ještě velitelem a pánem, neboť všichni cítili, že má jejich životy ve svých rukou. Všichni stáli jako přibití. Útočníci zpozorovali, že se děje něco mimořádného. Nahrnuli se do dvora a spatřili guvernéra, sice ohroženého, zároveň však tak hrozivého.

"Poslouchejte," zvolal de Launay, "jako že mám v rukou život vás všech, udělá-li ještě někdo jediný krok kupředu, vhodím doutnák do sklepa."

Těm, kdo slyšeli ta zběsilá slova, se zdálo, jako by se jim zachvěla půda pod nohama.

"Co chcete? Co žádáte?" zvolalo několik zděšených hlasů.

"Nabízím kapitulaci, ale kapitulaci čestnou."

Útočníci nedbají na Launayova slova. Nevěří, že by se odhodlal k tomuto zoufalému činu. Hrnou se dál. Billot je jim v čele. Pojednou však Billot zbledne a roztřese se. Vzpomněl si na doktora Gilberta.

Dokud myslel Billot jen na sebe, málo mu záleželo na tom, vyletí-li Bastila do povětří a on s ní. Ale doktora Gilberta je nutno zachránit stůj co stůj.

"Počkejte," vykřikl Billot a vrhl se proti Elieovi a Hulinovi. "Počkejte, musíme myslet na věznь."

A tito lidé, kteří se sami nebáli smrti, teď zbledli a zastavili se, když si vzpomněli na druhé.

"Co chcete?" volají na guvernéra, kladou mu tutéž otázku, kterou mu předtím položila posádka.

"Chci, aby odtud všichni odešli," odpověděl de Launay. "Nepřijmu žádný návrh, dokud bude jediný cizí člověk na dvorech Bastily."

"Nevyužijete však našeho odchodu k tomu, abyste uvedl vše do bývalého stavu?" otázal se Billot.

"Bude-li kapitulace odmítnuta, najdete znovu všecko tak, jak to je teď. Vy budete stát u vaší brány, já u téhle."

"Dáváte nám své slovo?"

"Dávám vám své slovo šlechtice."

Několik lidí vpředu zavrtělo nedůvěřivě hlavou.

"Slovo šlechtice," opakoval de Launay. "Pochybuje snad někdo, když šlechtic přísahá na svou čest?"

"Ne, ne, nikdo," zvolal dav.

"Ať mně přinesou papír, pero a inkoust."

Guvernérův rozkaz byl okamžitě vykonán.

"V pořádku," prohlásil de Launay.

Potom se obrátil k útočníkům:

"A teď odejděte."

Billot, Hulin a Elie šli příkladem a stáhli se první.

Ostatní je následovali.

De Launay odložil doutnák a začal psát na koleně podmínky kapitulace.

Veteráni a Švýcaři chápali, že tu jde o jejich život, a dívali se na něho mlčky a v jakési posvátné hrůze.

Než nasadil pero na papír, de Launay se ještě rozhlédl. Dvory byly prázdné.

Za okamžik věděli všichni před pevností, co se stalo v Bastile.

Jak před několika hodinami řekl pan de Losme, lidé jako by rostli ze země. Na sto tisíc jich teď obkličovalo Bastilu.

Nebyli to už jen dělníci, nýbrž občané všech tříd. Nebyli to už jen muži a ženy, ale i děti a starci.

A každý měl nějakou zbraň, všichni křičeli.

Tu a tam uprostřed hloučku bylo vidět uplakanou a rozcuchanou ženu, lomící rukama a zoufale proklínající kamenného netvora.

Byly to matky, jimž Bastila zabila syna, manželky, jimž zabila muže.

Avšak od nějaké chvíle už z Bastily nezaléhal žádný zvuk, nebylo vidět ani kouř, ani plameny. Bastila vyhasla. Bastila byla němá jako hrob.

Marně by se byl namáhal, kdo by chtěl spočítat všechny stopy střel, jež se odrazily od jejích zdí. Každý chtěl vypálit ránu na tu kamennou obludu, viditelný symbol tyranie.

Proto také, jakmile se rozneslo, že strašná Bastila chce kapitulovat, že její guvernér slíbil, že se vzdá, nikdo tomu nechtěl ani věřit.

Kdekdo pochyboval, nikdo se ještě neodvažoval radovat, všichni mlčky čekali, jak to dopadne. Vtom se v jedné střílně objevil list papíru nabodnutý na špičce kordu.

Ale mezi listem a útočníky byl příkop, široký, hluboký a naplněný vodou.

Billot požádal, aby přinesli prkno. Přinesli tři prkna a zkusili je, ale všechna byla krátká. Teprve čtvrté prkno dosáhlo na druhou stranu příkopu.

Billot je upevnil, jak mohl nejlépe, a bez váhání vstoupil na tento vratký most:

Všichni ztichli. Všechny oči se upřely na muže, který jako by visel nad příkopem. Pitou se roztřásl po celém těle, posadil se na násep a zakryl si tvář rukama.

V té chvíli ho opustila všechna odvaha., dal se do pláče.

Pojednou, v okamžiku, kdy Billot má už za sebou dvě třetiny můstku, prkno se zakymácí, Billot rozpřáhne ruce, padá a zmizí v příkopě.

Pitou zoufale vykřikne a vrhne se za ním.

Tu přistoupí k prknu, z něhož právě spadl Billot, jiný muž a bez váhání se pustí stejnou cestou.

Ten muž je Stanislav Maillard, soudní vykonavatel z Cháteletu.

Dojde až k místu, kde se Pitou s Billotem zmítají v bahnité vodě, dívá se okamžik na ně dolů, a když vidí, že se dostanou živi a zdraví na břeh, jde dál.

Za půl minuty je na druhé straně příkopu a už drží v ruce lístek, který mu kdosi podává na špičce kordu.

Se stejným klidem a stejnou jistotou se touže cestou zase vrací.

Ale ve chvíli, kdy se dav tlačí kolem něho, kdy chce každý vědět, co je napsáno na archu papíru, snese se z bašty celé krupobití střel a současně zahřmí strašná rána.

Jediný výkřik se vydral ze všech prsou, ale ten výkřik ohlašoval strašnou pomstu lidu.

"Potom důvěřujte tyranům," zařval Gonchon.

A lid se už nestará o kapitulaci, o střelný prach, nedbá na sebe, na vězně, nestará se o nic a nežádá si už nic jiného než pomstu. Řítí se do nádvoří ne už ve stech, ale v tisících.

Co teď brání lidu, aby se dostal dovnitř, není už palba z mušket, ale brány, které jsou příliš těsné.

Když se rozlehla ona strašná rána, oba vojáci, kteří po celou tu dobu nespustili pana de Launay z očí, se na něho vrhli, třetí se zmocnil doutnáku a rozšlapal jej.

De Launay tasí kord skrytý v holi a chce se sám probodnout. Vojáci mu zlomí kord v rukou.

Tu pochopí, že mu už nezbývá než čekat. Čeká tedy.

Lid se vřítí do tvrze, posádka ho vítá s otevřenou náručí a Bastila je vzata útokem, silou, bez kapitulace.

V posledním století svého trvání nebyla tato královská tvrz už žalářem lidí, nýbrž myšlenky. Myšlenka prolomila zdi Bastily a lid do ní vnikl tímto průlomem.

Kdo dal rozkaz k oné střelbě uprostřed příměří, kdo podnítil ten neslýchaný, nerozvážný, vražedný útok a kdo byl jeho pachatelem, to se nikdy nikdo nedozvěděl.

Jsou okamžiky, kdy budoucnost celého národa je na vahách osudu. Jedna z misek klesá. Všichni už myslí, že dosáhli vytčeného cíle. Tu pojednou neviditelná ruka upustí na druhou misku čepel dýky nebo kouli z pistole. A v okamžiku se všechno změní a je už slyšet jen jediný křik; "Běda přemoženým!"

19. Doktor Gilbert

Zatímco se lid řítil s radostným a zuřivým křikem do Bastily, brouzdali se dva muži v příkopu v bahnité vodě.

Ti dva muži byli Pitou a Billot.

Pitou podpíral Billota. Nezasáhla ho žádná koule, neutržil žádnou ránu. Ale pád z takové výše poněkud omráčil srdnatého statkáře. Hodili jim provazy, podávali jim tyče.

Pitou se chytil tyče, Billot provazu. V několika minutách už je lid nese v triumfu na ramenou a kdekdo je objímá, ačkoliv jsou celí umazaní od bláta.

Kdosi podal Billotovi láhev s kořalkou. Pitouovi zase podávají klobásu a víno.

Lidé jim poklepávají po ramenou, tlukou je do zad a vedou je na slunce.

Ale Billotovi náhle projela hlavou zoufalá myšlenka. Vytrhl se svým obsluhovatelům a vrhl se zpátky k Bastile.

"K vězňům," křičel, "k vězňům!"

"Ano, ano, k vězňům," rozkřičel se také Pitou a hnal se za Billotem.

Dav, který dosud myslel na katy, se zachvěl, když si vzpomněl na oběti.

Opakoval jako jedním hlasem: "Ano, ano, k vězňům."

A nový proud útočníků se vrhl k branám, aby s sebou přinesl svobodu.

Strašlivé divadlo se naskytlo Billotovu a Pitouovu zraku. Dav opojen, vydrážděn, rozzuřen rva nejvyšší míru se v nových a nových vlnách hrne na nádvoří. První voják, který mu padl do ruky, byl roztrhán na kusy.

Gonchon k tomu nečinně přihlížel. Bezpochyby se domníval, že hněv lidu podobně jako proud rozvodněného veletoku natropí více škody, postaví-li se mu do cesty nějaká překážka, než může-li se volně rozlít po okolí.

Elie a Hulin se naproti tomu vrhli proti zuřícímu davu: prosili, zapřísahali, vykřikovali - i když to byla zbožná lež -, že slíbili posádce bezpečnost.

Příchod Billotův a Pitouův byl pro ně posilou.

Billot, za něhož se chtěli pomstít, byl naživu. Billot nebyl dokonce ani raněn. Nic se mu nestalo, jenom se vykoupal v bahně.

Lid byl zvlášť rozezlen na Švýcary, ale Švýcary už nenalezl. Měli dost pokdy, aby si navlékli šedé plátěné haleny, a lidé je tedy považovali za sluhy nebo vězně. Dav rozbil kamením oba sloupy pod hodinami a vrhl se do věží, aby se zmocnil děl, která před chvíli rozsévala smrt. Dav byl ozbrojen kameny, mnoho lidí mělo zkrvavené ruce, jak je vytrhávalo ze zdiva.

Jakmile se objevili první vítězové na cimbuří, všechen dav, který stál dole, to jest na sto tisíc lidí, propukl v obrovský jásot.

Ten křik se vznesl nad Paříží a jako orel s rychlými perutěmi se rozletěl nad celou Francií.

Bastila padla.

Při tom výkřiku se zachvěla všechna srdce, slzy vstoupily do očí, náruče se otvíraly. V národě už nebylo stran, nebylo už nepřátelských tříd, všichni Pařížané cítili, že jsou bratry, všichni lidé pochopili, že jsou svobodní.

Milión lidí se navzájem svíralo v objetí.

Billot a Pitou se tlačili uprostřed davu, nestáli o to, aby je zástupy oslavovaly, ale aby osvobodili uvězněné.

Když procházeli dvorem velitelství, potkali muže v šedém oděvu, který se choval velmi pokojně a opíral se o hůl se zlatým knoflíkem.

Byl to guvernér. Čekal klidně, až ho jeho přátelé zachrání, nebo nepřátelé zabijí.

Billot ho hned poznal, vykřikl a zamířil k němu:

Také de Launay ho poznal. Zkřížil paže na prsou a zadíval se upřeně na Billota, jako by mu chtěl říci:

"Vy mi tedy zasadíte první ránu?"

Billot pochopil a zastavil se.

"Promluvím-li na něho," pomyslil si, "poznají ho. A poznají-li ho, přijde o život."

A přesto: jak nalézt doktora Gilberta uprostřed všeho tohohle zmatku? Jak vyrvat Bastile její tajemství a kořist?

De Launay pochopil Billotovo váhání, jeho hrdinské rozpaky.

"Co chcete?" zeptal se ho tiše.

"Nic," řekl Billot a ukázal guvernérovi hlavou na bránu, aby mu naznačil, že ještě může utéct. "Chtěl bych jen nalézt doktora Gilberta."

"Třetí Bertaudiére," odpověděl de Launay mírným, takřka dobráckým hlasem.

A zůstal stát. Vtom se za Billotem ozval hlas:

"Ach, tady je guvernér!"

Ten hlas byl tak podivně klidný, jako by ani nebyl z tohoto rozvášněného světa, a přece bylo cítit, že každé z těch slov je jako ostrá dýka namířená na de Launayova prsa.

Ten, kdo zvolal ta slova, byl Gonchon.

Jako by zazněl poplašný zvon, dav, opilý touhou po pomstě, se rozvlnil a všechny planoucí oči se upřely na de Launaye.

"Zachraňte ho," požádal Billot Elieho a Hulina, které spatřil v davu, "nebo je ztracen."

"Pomozte nám," odpověděli oba muži.

"Já tady musím zůstat, musím také někoho zachránit."

V tom okamžiku uchopilo de Launaye tisíc zuřivých rukou, vyzdvihly ho, smýkly jím a odnášely jej.

Elie a Hulin se za ním vrhli s křikem.

"Pusťte ho, pusťte ho, slíbili jsme mu bezpečnost."

Nebyla to pravda, ale ta šlechetná lež vytryskla ještě jednou z obou těch vznešených srdcí.

V několika vteřinách zmizel de Launay i s Eliem a Hulinem za branou Bastily. Dav řval: "Do radnice, do radnice!"

De Launay, živá kořist, měl pro některé vítěze větší cenu než mrtvá kořist dobyté Bastily.

Ostatně to byla podivná podívaná na tu smutnou a ponurou budovu, kde žili po čtyři staletí jen stráže, žalářníci a mlčenlivý guvernér, když se teď stala kořistí lidu, který se valil po nádvořích, po schodištích, hučel jako roj včel a plnil kamenný úl ruchem a hřmotem.

Billot chvíli sledoval zrakem de Launaye, kterého spíš unášeli než odváděli. Vypadalo to, jako by se vznášel nad davem.

V nejbližším okamžiku však de Launay zmizel. Billot si povzdychl, rozhlédl se kolem sebe, spatřil Pitoua a vrhl se k němu s křikem:

"Třetí Bertaudiére."

Po cestě narazili na polekaného žalářníka.

"Třetí Bertaudiére," zeptal se Billot.

"Tudy, pane," řekl žalářník, "ale já nemám klíče."

"Kde jsou?"

"Vzali mi je."

"Občane, půjč mi sekeru," požádal Billot jakéhosi muže z předměstí.

"Dám ti ji," odpověděl občan, "už ji nepotřebuji, když jsme Bastilu dobyli."

Billot přijal sekyru a běžel po schodech se žalářníkem.

Žalářník se zastavil před jedněmi dveřmi.

"To je třetí Bertaudiére?" ptal se Billot.

"Ano, je to zde."

"A vězeň, který je v téhle cele, se jmenuje doktor Gilbert?"

"To nevím."

"Je tu teprve pátý nebo šestý den?"

"Nevím."

"Nu dobrá," řekl Billot, "já se to dovím."

A začal bít sekyrou do dveří. Byly to těžké dubové dveře, ale pod ranami statného statkáře z nich třísky jen lítaly.

Za okamžik už bylo vidět do cely.

Billot se podíval otvorem dovnitř. Rozhlédl se po cele.

V slunečních paprscích, které vnikaly do kobky zamřížovaným oknem věže, bylo vidět muže - stál poněkud nakloněn dozadu, v ruce držel příčku z postele, jako by se chtěl bránit.

Hodlal se patrně vrhnout na každého, kdo by do cely vnikl.

Přesto, že měl dlouhé vousy, že byl pobledlý v obličeji, že měl krátce ostříhané vlasy, ho Billot hned poznal. Byl to doktor Gilbert.

"Doktore, doktore," zvolal Billot, "jste to vy?"

"Kdo mě volá?" otázal se vězeň.

"Já, já, Billot, váš přítel."

"To že jste vy, Billote?"

"Ano, ano, je to on, jsme to my," zvolalo najednou dvacet hlasů. Byli to muži, které přivábily na schody strašné rány Billotovy sekery.

"Kdo jste?"

"Vítězové nad Bastilou. Bastila je dobyta, jste svoboden."

"Bastila je dobyta, jsem na svobodě!" vykřikl Gilbert.

Prostrčil ruce otvorem ve dveřích a zatřásl dveřmi tak silně, že stěžeje a zámek povolily a jedna dubová deska, kterou Billot již prorazil, zapraskala, zlomila se a zůstala ve vězňových rukou.

"Počkejte, počkejte," zvolal Billot, který pochopil, že druhý takový nápor by úplně vyčerpal vězňovy síly.

"Počkejte."

A začal znovu bušit do dveří.

Vskutku, jakmile se otvor rozšířil, bylo vidět, že vězeň klesl vysílen na stoličku, bledý jako přízrak a neschopný zvednout ani kus dřeva, který ležel u jeho nohou. Podobal se unavenému Samsonovi, který by byl málem otřásl Bastilou.

"Billote, Billote," šeptal.

"A já jsem tu také, pane doktore, já, Pitou! Pamatujete se přece na chudáka Pitoua, kterého jste dal na vychování k tetě Angelice? Pitou vás teď přišel osvobodit."

"Ale vždyť už mohu projít otvorem," zvolal doktor.

"Ne, ne," odpovídali lidé na chodbě. "Počkejte ještě."

Každý z přítomných přiložil ruku k dílu. Někteří vráželi klíny mezi stěnu a dveře, druzí páčili zámek, třetí se ze vší síly opírali do dveří rameny a zaťatými pěstmi. Zámek zapraskal, zeď se vydrolila a vyvrácenými dveřmi a probouranou zdí vpadl celý ten houf jako bystřina do cely.

Pitou a Billot začali Gilberta objímat.

Byl to opravdu Gilbert, malý venkovan z taverneyského zámku. Gilbert, kterého jsme opustili v tratolišti krve v jeskyni na Azorech, byl teď muž asi pětatřicetiletý. Měl bledou pleť, černé vlasy a oči plné energie. Jestliže je neupíral na nějaký předmět, který vzbudil jeho zájem, sledoval jimi vlastní myšlenky a jeho pohled tak nikdy zbůhdarma netěkal do prázdna, ale stával se jen hlubší a pronikavější. Mě rovný nos a krásně klenuté čelo, pohrdavě sevřené rty, které občas tvořily bolestnou křivku a ukazovaly bělostné zuby. - Obvykle nosil prosté a přísné šaty jako americký kvaker. Ale ta přísnost spolu s bezvadnou čistotou měla v sobě nádech elegance. Měl krásně urostlou postavu, vyšší než průměrní muži, a ve chvíli vzrušení, jak jsme právě viděli, ve chvíli hněvu nebo nadšeni dovedl vyvinout neobyčejnou tělesnou sílu.

Ačkoliv byl ve vězení už pět nebo šest dní, nepřestal věnovat péči svému zevnějšku. Tvář měl sice zarostlou - vousy ještě zvyšovaly přirozenou snědost jeho obličeje - bylo to však jen z toho důvodu, že ho zapomněli oholit anebo že mu nedali břitvu, aby se o to mohl postarat sám.

Když sevřel do náručí Billota a Pitoua, obrátil se k houfu lidí, který zaplnil jeho kobku. Potom zvolal, jako by stačil ten jediný kratičký okamžik, aby se už zase zcela ovládl:

"Den, který jsem předvídal, už tedy nadešel! Děkuji vám, přátelé, děkuji věčnému géniu, který bdí nad svobodou národa!"

A rozpřáhl obě ruce k zástupu, který v něm podle vznešenosti pohledu, podle důstojnosti jeho hlasu rázem poznal neobyčejného člověka a takřka se ani neodvažoval k němu přiblížit.

Když vyšel z kobky, kráčel v čele všech, opíraje se o Billotovo rámě, následován Pitouem a ostatními osvoboditeli.

V prvním okamžiku převládlo tedy v Gilbertovi přátelství a vděčnost, ale už v následující chvíli se bezděčně projevila vzdálenost mezi učeným doktorem a prostým sedlákem, dobrákem Pitouem a celým tím houfem, který Gilberta osvobodil.

Když přišli k bráně, Gilbert se zastavil oslněn slunečním světlem, které ho náhle zaplavilo. Zkřížil paže na prsou a vzpřímen zvedl oči k nebi:

"Buď pozdravena, krásná svobodo! Viděl jsem, jak se rodíš v jiném díle světa, jsme staří přátelé. Pozdravuji tě, krásná svobodo!"

A doktorův úsměv prozrazoval vskutku, že radostný pokřik všeho lidu, opojeného nabytou svobodou, není pro něho nic nového.

Když se za okamžik vzpamatoval, otočil se k Billotovi.

"Přemohl tedy lid despotismus?"

"Ano, pane."

"A vy jste se přišel bít?"

"Přišel jsem vás osvobodit."

"Věděl jste tedy, že jsem byl zatčen?"

"Váš syn mi to řekl dnes ráno."

"Ubohý Emil! Viděl jste ho?"

"Viděl."

"A on zůstal v koleji?"

"Když jsem odcházel, rval se se čtyřmi ošetřovateli."

"Cožpak je nemocen nebo snad blouzní?"

"Chtěl jít s námi, chtěl se bít."

"Ach," vydechl doktor.

A vítězný úsměv se mu objevil na rtech. Jeho syn je tedy takový, jakého si ho přál mít.

"Říkal jste..." tázal se Gilbert Billota.

"Řekl jsem si, doktor Gilbert je v Bastile, dobudeme tedy Bastilu. Teď jsme Bastilu dobyli. Ale to není všechno."

"Co máte ještě?" tázal se doktor.

"Ukradli mi skříňku."

"Skříňku, kterou jsem vám svěřil?"

"Ano."

"Kdo vám ji ukradl?"

"Muži v černém, kteří vpadli do mého domu pod záminkou, že hledají vaši brožuru, zatkli mě, zavřeli do sklepa, prohledali celý dům, našli skříňku a odnesli ji."

"Kdy to bylo?"

"Včera."

"Ach, ach! Mezi mým zatčením a krádeži je tedy zřejmá souvislost! Táž osoba, která mě dala zatknout, chtěla současně ukrást skříňku. Jakmile se dovím, kdo mě dal zatknout, budu vědět, kdo ukradl skříňku. - Kde jsou archivy?" obrátil se doktor Gilbert k žalářníkovi.

"Na hlavním nádvoří, pane," odpověděl žalářník.

"Pojďme tedy do archivů, přátelé, do archivů," vybídl doktor.

"Pane," zastavil ho žalářník, "dovolte mi, abych šel s vámi, anebo se za mě přimluvte u těchto chrabrých lidí, aby se mi nepřihodilo nějaké neštěstí."

"Budiž," odpověděl Gilbert. Obrátil se k davu, který ho obklopoval plný zvědavosti, ale i úcty:

"Přátelé, neubližujte tomuto poctivému muži. Dělal žalářníka, protože to bylo jeho řemeslo, ale byl vlídný k vězňům. Ať se mu nic nestane."

"Ne, ne," ozvalo se ze všech stran, "ať se nebojí, ať nemá strach, ať jde s námi."

"Děkuji, pane," řekl žalářník. "Ale chcete-li do archivu, pospěšte si, myslím, že lid už pálí papíry."

"Pak nesmíme ztratit ani okamžik," zvolal Gilbert.

A zamířil na hlavní nádvoří, doprovázen davem, v jehož čele kráčeli neochvějně Billot a Pitou.

20. Trojúhelník

U vchodu do archívů hořela už opravdu obrovská hromada papírů.

První potřebou lidu, dosáhne-li vítězství, je bohužel touha ničit.

Dav vnikl do archívů Bastily.

Byl to veliký sál plný regálů. V naprostém nepořádku se tu povalovaly dokumenty o všech vězních, co jich bylo po staletí v Bastile uvězněno:

Dav zuřivě rval a trhal papíry. Zdálo se mu bezpochyby, že navrátí všem vězňům svobodu, roztrhá-li všechny ty seznamy a zápisy.

Gilbert vstoupil do sálu. S Pitouovou pomocí začal prohledávat registry, které ještě zůstaly nedotčeny. Záznamy z letošního roku nenašli. Doktor, ačkoliv byl člověk klidný a trpělivý, zbledl a podupával nervózně nohou.

V té chvíli si Pitou všiml jednoho z těch hrdinných uličníků, kterých je vždycky všude plno, kdykoli lid slaví vítězství: Chlapec nesl na hlavě veliký svazek, tvarem i vazbou podobný těm, v nichž listoval doktor Gilbert. Chtěl ho jistě hodit do ohně. Běžel za ním, a protože měl dlouhé nohy, zakrátko ho dohonil.

Registr, který chlapec nesl, byl z roku 1789.

S chlapcem se nebylo třeba dlouho dohadovat. Pitou se nechal poznat jako jeden z vítězů, vysvětlil, že významný vězeň právě tenhle registr nutně potřebuje, a chlapec mu jej ochotně vydal. Utěšoval se:

"Bah, spálím si nějaký jiný."

Pitou otevřel seznam, listoval v něm, až přišel na poslední stránku, kde našel tento zápis:

"Dnes, devátého července 1789, přišel do Bastily pan G., velmi nebezpečný filosof a publicista: uvěznit ho v největší tajnosti."

Přinesl registr doktorovi.

"Podívejte se, pane Gilberte, nehledáte snad tohle?"

"Ano," vykřikl doktor, "to je ono."

A přečetl si řádky, s nimiž jsme se už seznámili.

"A teď se podívejme, od koho přišel zatýkací rozkaz."

Doktor Gilbert hledal příslušnou rubriku.

"Od Neckera!" vykřikl. "Zatýkací rozkaz podepsal můj přítel Necker! V tom je určitě nějaká záhada."

"Pan Necker je váš přítel?" ozvalo se z davu s úctou, protože toho jména si lidé tenkrát velmi vážili.

"Ano, ano, je to můj přítel," vysvětloval doktor, "a jsem přesvědčen, že vůbec neví, že jsem ve vězení. Ale já půjdu za ním..."

"Kam?" zeptal se Billot.

"Přece do Versailles!"

"Pan Necker už není ve Versailles. Pan Necker je v exilu."

"Kde?"

"V Bruselu."

"A jeho dcera?"

"To nevím," řekl Billot.

"Jeho dcera bydlí na venkově v Saint-Ouenu," ozval se hlas z davu.

"Děkuji," řekl Gilbert, aniž věděl, komu děkuje.

Potom se obrátil k lidem, kteří pálili seznamy:

"Přátelé, ve jménu historie, která nalezne v těchto archivech odsouzení tyranů, vás prosím: přestaňte už ničit. Zbořte si Bastilu, ať z ní nezůstane kámen na kameni, ať po ní nezůstane ani stopy, ani památky, ale ušetřte listiny a registry, je v nich světlo budoucnosti."

Sotva lid uslyšel tato slova, pochopil, co je v nich moudrého:

"Doktor má pravdu," volali jeden přes druhého. "Dost pustošení! Donesme všechny ty papíry na radnici."

Hasič s pěti nebo šesti kamarády, které našel na nádvoří, přivlékl stříkačku a obrátil hadici na oheň, který právě ničil archivy celé jedné epochy jako kdysi požár alexandrijské knihovny. Zakrátko oheň uhasili.

"A na čí žádost jste byl zatčen?" zeptal se Billot.

"To právě marně hledám. Jméno zde není vyplněno."

Chvíli přemýšlel, potom pokrčil rameny.

"Ale já se to dozvím."

Vytrhl list, který se ho týkal, přeložil ho nadvakrát a zastrčil do kapsy. Potom vyzval Billota a Pitoua.

"Pojďme, přátelé, nemáme tady už co pohledávat."

"Pojďme," řekl Billot, "jenomže se to snadno řekne, ale hůř udělá."

Opravdu dav, hnán zvědavostí, hrnul se nepřetržitě do Bastily a zaplavoval její brány. U vchodu do Bastily byli totiž ostatní vězni.

Spolu s Gilbertem bylo osvobozeno sedm vězňů.

Byli to: Jean Béchade, Bernard Laroche, Jean Lacaurége, Antoine Pujade, de White, hrabě de Solage a Tavernier.

První čtyři nevzbuzovali valný zájem. Byli obviněni, že zfalšovali směnku, ačkoliv o tom nebyl podán žádný důkaz, takže obvinění mohlo být falešné. Byli v Bastile teprve dva roky. Další tři byli hrabě de Solage, de White a Tavernier.

Hraběti de Solage bylo asi třicet let, dával bouřlivě najevo, jakou má radost. Objímal své osvoboditele, radoval se z jejich vítězství a vypravoval jim o svém věznění. Byl uvězněn roku 1782 ve Vincennes na základě zatykače, který si vymohl jeho otec. Z Vincennes byl převezen do Bastily, kde zůstal pět let, aniž uviděl soudce, aniž byl vůbec vyslýchán. Přede dvěma lety jeho otec zemřel a od té doby se o něho nikdo nestaral. Kdyby nebylo dobyto Bastily, nikdo by si byl na něho patrně nevzpomněl.

De White byl stařec asi šedesátiletý. Mluvil s cizím přízvukem a velmi nesouvisle. Na otázky, které padaly ze všech stran, odpovídal, že už neví, kolik let tu byl vězněn a proč. Vzpomínal si pouze, že je bratranec pana de Sartines. Jeden klíčník, jménem Guion, opravdu potvrdil, že pan de Sartines přišel jednou do Whitovy kobky a dával mu něco podepsat. Ale vězeň sám na to už docela zapomněl.

Tavernier byl nejstarší ze všech. Měl za sebou deset let věznění na ostrovech svaté Markéty a třicet let pobytu v Bastile. Byl to stařec devadesátiletý s bílými vlasy a vousy. Oči mu v šeru kobky zeslábly, viděl všechno jen jako v mlze. Když k němu přišli do kobky, nechápal vůbec, co tam chtějí. Když mu řekli, že je svoboden, zavrtěl jenom hlavou. Když se konečně dozvěděl, že Bastila byla dobyta, řekl:

"Copak tomu jen řekne král Ludvík XV., paní de Pompadour a vévoda de la Vrilliére?"

Tavernier nebyl už jenom blázen jako de White, byl to dokonalý idiot.

V pohledu na radost těch lidí bylo cosi strašného, volalo to o pomstu. Zdálo se, že dva nebo tři z nich vůbec nevydrží křik těch sto tisíc lidí, uprostřed nichž se náhle octli, když od svého příchodu do Bastily nikdy neslyšeli mluvit najednou víc lidí než dva. Uvykli už jen tichým a záhadným zvukům praskajícího dřeva pracujícího ve vlhkém vzduchu, zvukům červotoče, který ťuká ve dřevě jako neviditelné hodiny, anebo škrábání hladové myši.

V okamžiku, kdy se objevil Gilbert; navrhovali nadšenci, aby osvobození vězni byli neseni v triumfu městem. Dav návrh s nadšením přijal.

Gilbert by byl rád unikl téhle oslavě, ale nešlo to. Už ho poznali, stejně jako Billota a Pitoua.

Volání "na radnici, na radnici!" se rozléhalo ze všech stran, a než se Gilbert nadál, už se ho chopili a zvedli ho na ramena.

Nadarmo se doktor snažil bránit, nadarmo rozdávali Billot a Pitou druhům ve zbrani pádné rány, radost a nadšení davu zdolaly všecko. Rány pěstí, rány píkou, rány pažbou se zdály lidem lichotivým lechtáním a jenom násobily jejich nadšení.

Gilbert byl tedy přinucen nechat se nést na štítě.

Štítem byl stůl, na něj postavili píku, aby se o ni triumfátor mohl opírat.

Doktor tedy ovládal ze své výše vlnící se moře hlav mezi Bastilou a arkádami svatého Jana, moře plné bouří, jehož vlny se ježily píkami, bodáky a zbraněmi všeho druhu a všech věků a unášely triumfující vězně.

Ale v tomto strašném moři, kterému nemohlo nic odolat, plula ještě jako malý ostrůvek jiná skupina.

Ta skupina odváděla zajatého de Launaye. Kolem té skupiny se ozýval řev neméně hlučný, neméně nadšený než pokřik, který doprovázel osvobozené vězně, nebyl to však vítězný pokřik, naopak, hrozil smrtí. Gilbert mohl ze svého kapitánského můstku pozorovat celou tu hroznou podívanou. Jediný z vězňů, kteří se právě dostali na svobodu, byl plně při smyslech. Pět dni uvěznění neznamenalo v jeho životě nic. V šeru Bastily mu za ten krátký okamžik nezeslábly oči, zachoval si neporušenou duševní rovnováhu.

Boj obyčejně vyvolává v bojovnících nesmiřitelné a nemilosrdné city jen po tu dobu, co trvá. Jakmile vojáci uniknou z boje, kde nasazovali vlastní kůži, jsou obvykle k nepřátelům plní shovívavosti a slitování.

Ale ve velkých lidových bouřích, kterých Francie zažila tolik od úsvitu svých dějin až po naše časy, davy, stejně zdivočelé jako zbabělé, davy, kterým strach nedovolil, aby braly přímou účast v boji, ale které poštvaly a rozdráždily různé pověsti, se snaží alespoň nějakým způsobem po vítězství zúčastnit boje, kterému se neodvážily postavit tváří v tvář.

Jejich heslem je pomsta.

Od okamžiku, kdy vykročil z Bastily, byla guvernérova cesta cestou na popraviště.

Elie, jenž vzal život pana de Launay pod svou ochranu, kráčel v čele průvodu, chránila ho jeho uniforma i obdiv lidu, který ho viděl na prvním místě v boji. Držel na hrotu svého kordu lístek, který poslal pan de Launay lidu střílnou Bastily a který mu odevzdal Maillard.

Za ním šel strážný z královských skladů; ten nesl klíče od pevnosti: Konečně Maillard s praporem v ruce. Za nimi mladík, který měl na bodáku napíchnutý domácí řád Bastily, kvůli němuž bylo prolito tolik slz, a ukazoval jej lidu.

Za nimi šel sám guvernér, chránil ho Hulin a ještě několik mužů, ale ten hlouček se takřka utápěl v množství hrozících pěstí, tasených šavlí a napřažených pík.

Vedle této skupiny se pohybovala takřka rovnoběžně po široké ulici Saint-Antoine, která spojuje bulváry s řekou, ještě jiná skupina, neméně hrozivá a strašná. Odváděla majora de Losme, jenž se, jak jsme viděli, v jedné chvíli postavil proti vůli guvernérově, ale nakonec se podrobil, když guvernér vydal rozkaz tvrz hájit.

Major de Losme byl dobrý, srdnatý a ve všech směrech vynikající chlapík. Od té doby, co byl v Bastile, mnoho utrpení se zmírnilo. Ale lid to nevěděl. Podle jeho skvělé uniformy ho považovali za guvernéra, zatímco guvernér sám ve svém šedém oděvu bez ozdob, z něhož dokonce strhl stužku řádu svatého Ludvíka, byl ve výhodě a jaksi pod ochranou pochybností, kdo to vlastně je - ty pochybnosti mohli rozptýlit jen ti, kdo ho znali osobně.

Když vyšel Hulin z Bastily, zavolal si několik nejspolehlivějších a nejoddanějších přátel, nejstatečnějších lidových vojáků toho dne. Čtyři nebo pět těch chlapíků uposlechlo jeho výzvy a snažilo se zároveň s ním uskutečnit jeho šlechetný úmysl, to jest chránit guvernéra. Třem z těch mužů zachovala nestranná historie památku: jmenovali se Arné, Chollat a de Lepine.

Tito tři muži v čele s Hulinem a Maillardem se tedy snažili zachránit život člověku, jehož smrt si žádal stotisícový dav.

Kolem nich se seskupilo několik granátníků francouzské gardy, jejichž uniforma se stala v posledních třech dnech velmi populární a lid ji měl v úctě.

Pan de Launay unikl ranám, pokud se je podařilo odrážet pažím jeho šlechetných obránců. Nemohl však uniknout nadávkám a hrozbám.

Na rohu ulice de Jouy nezbyl z pěti granátníků, kteří se připojili ke skupině blízko Bastily, ani jeden. Nadšený dav je po cestě strhl jednoho po druhém do svých vln - snad to také bylo úmyslem vrahů. Gilbert viděl ze své výše, jak se jeden po druhém ztrácejí jako zrnka přetrženého růžence.

Od té .chvíle předvídal, že vítězství bude potřísněno krví. Chtěl seskočit ze svého štítu, ale železné paže ho na něm pevně držely. Ve své bezmoci poslal Billota a Pitoua, aby chránili guvernéra, a oba, poslušni svého pána, se snažili ze všech sil prodrat se lidskými vlnami a proniknout až k zajatci.

A opravdu, skupina guvernérových obránců potřebovala pomoci. Cholat, který od včerejška nic nejedl, cítil, že je na konci sil, a vskutku také za okamžik omdlel. Jenom stěží se ho podařilo zvednout a zabránit, aby ho davy neušlapaly.

Ale jeho odchod byl průlomem do hradby, průrvou v hrázi.

Tou průrvou se prodral k zajatci muž, mával nad hlavou puškou, kterou držel za hlaveň, a chystal se pažbou zasadit strašnou ránu guvernérově obnažené hlavě.

Lepro spatřil včas, jak se rozpřahuje, natáhl paži mezi de Launaye a útočníka, aby odrazil ránu, ale sám byl zasažen do čela místo zajatce.

Omráčen tou ranou, oslepen krví, zavrávoral a zakryl si rukama obličej. Když opět prohlédl, byl už dobrých dvacet kroků za guvernérem.

V té chvíli se prodral k Launayovi Billot, v patách za ním Pitou. Billot zpozoroval, že poznávají Launaye hlavně podle toho, že z celého davu nemá jediný nic na hlavě.

Strhl si tedy klobouk a posadil ho guvernérovi na hlavu.

De Launay se otočil a poznal Billota.

"Děkuji", řekl, "ale mě už ničím nezachráníte."

"Musíme se dostat k radnici," poznamenal Hulin, "potom už na sebe beru odpovědnost za všechno."

"To je hezké," řekl de Launay, "ale dostaneme se tam?"

"S pomocí Boží se o to musíme pokusit," řekl Hulin.

Vskutku bylo možno doufat, neboť průvod se už valil na náměstí před radnici. Jenže náměstí bylo už zaplaveno obrovskými davy. Nad zástupem se opět zvedaly nejenom holé ruce, ale i šavle a píky. Po ulicích se totiž rozneslo, že přivádějí guvernéra a majora z Bastily, a dav teď na ně čekal jako smečka psů dlouho držených na řetěze s rozšířenými nozdrami, skřípajícími zuby.

Jakmile uviděli ubohý průvod, vrhli se na něj.

Hulin viděl, že nebezpečí dostoupilo vrcholu a že nastává poslední měření sil. Jestliže se mu podaří dotáhnout Launaye na schody radnice, bude guvernér zachráněn.

"Ke mně, Elie, ke mně Maillarde, ke mně kamarádi," křičel z plných plic, "jde o naši čest, o čest nás všech!"

Elie a Maillard slyšeli tu výzvu. Byli však ztraceni uprostřed davu jako kapka v moři.. Ostatně dav je bedlivě hlídal. Kdykoliv se jim podařilo udělat několik kroků, okamžitě se nad nimi zase zavřel.

Elie a Maillard byli tak odděleni od hlavní skupiny a nemohli se k ní už dostat.

Dav viděl, že vyhraje, a vzchopil se k zuřivému náporu. Jako obrovský had obtáčel celou skupinku stále těsnějšími prstenci. Vyzdvihli Billota, odvlekli ho a odnesli. Pitou, který ve všem všudy dělal to, co Billot, byl stržen stejným vírem. Hulin se dostal k prvním schodům radnice a upadl. Poprvé se ještě zvedl, ale skoro vzápětí upadl znovu a tentokrát s sebou strhl i Launaye.

Guvernér zůstal, jaký byl vždy. Do poslední chvíle se z jeho úst nevydral ani náznak nářku, vůbec neprosil o milost. Vykřikl pouze řezavým hlasem:

"Nemučte mě aspoň dlouho, bestie, a zabte mě hned."

Nikdy nebyl žádný rozkaz vykonán tak přesně jako tato prosba. V okamžiku, kdy Launay padl, shlukl se nad ním hrozivý dav, vztáhly se ozbrojené paže. Na okamžik nebylo vidět nic než zaťaté pěsti a tasená ostří. Potom se vynořila z

toho klubka lidí hlava odříznutá od těla, zbrocená krví a nabodnutá na píku. I ve své zsinalosti si zachovala pohrdavý úsměv.

To byla první hlava.

Gilbert pozoroval shůry celé to hrozné divadlo. Ještě jednou se pokusil seskočit a přispěchat na pomoc, ale dvě stě paží ho zadrželo.

Odvrátil hlavu.

Ta hlava s otevřenýma očima, nabodnutá na píce, se zvedla právě ve chvíli, kdy se v okně objevil de Flesselles, obklopený a chráněný svými poslanci, jako by ho chtěla pozdravit posledním pohledem.

Bylo těžko říct, kdo z těch dvou byl bledší, ten živý, nebo ten mrtvý. Vtom se zvedl obrovský křik z místa, kde leželo zohavené Launayovo tělo. Prohledali totiž mrtvolu a v kapse kabátu našli lístek, který poslal guvernérovi starosta a který de Launay ukazoval de Losmeovi.

Na lístku byly tyto řádky, na něž si čtenář jistě vzpomene:

Držte se dobře, zabavuji Pařížany kokardami a sliby. Do večera vám pošle pan de Besenval pomoc.

De Flesselles

Hrozné proklínání se neslo z dlažby ulice k oknům radnice, za nimiž stál de Flesselles.

Nevěděl, co se děje, ale pochopil, že něco strašného, a couvl zpět.

Ale už ho viděli a vědělo se také, kde je. Dav se vrhl na schodiště a tentokrát byl nápor tak obecný, že i lidé, kteří nesli doktora Gilberta, ho opustili, aby se hnali za tímto příbojem, který vzdouvala vichřice hněvu.

Gilbert chtěl také vniknout do radnice, ne aby ohrožoval, ale aby chránil de Flessellesa. Už vyběhl po třech nebo čtyřech prvních schodech, když ho někdo chytil a vší silou ho strhl zpět. Otočil se, aby se zbavil té překážky. Tentokrát však poznal Billota a Pitoua.

"Ach," zvolal Gilbert, který z vyvýšeného místa, na němž stál, viděl po celém náměstí, "co se to tam zase děje?" A ukázal zaťatou pěstí do ulice de la Tixelanderie.

"Pojďte, doktore, pojďte," křičeli Billot i Pitou.

"Ti vrazi, ti vrazi!" zvolal doktor.

V tom okamžiku totiž klesl major de Losme sražen sekyrou. Dav si ve svém vzteku spletl sobeckého a neurvalého guvernéra, který pronásledoval ubohé vězně, s ušlechtilým člověkem, jenž jim vždycky pomáhal.

"Pojďme, pojďme," sténal Gilbert, "začínám se stydět, že mě osvobodili právě tihle lidé."

"Buďte klidný, doktore," konejšil ho Billot. "Ti, kdo tady vraždí, nebojovali u Bastily."

Ale v téže chvíli, kdy doktor sestupoval se schodů radnice, vyvalil se ze dveří proud lidi, který rázem ucpal celé schodiště. Uprostřed té lidské bystřiny se zmítal jakýsi člověk vlečený davem.

Dav křičel: "Do Palais-Royal!"

"Ano, přátelé, ano přátelé, do Palais-Royal," blekotal ten člověk.

Ale lidská povodeň se s ním valila přímo k řece, jako by ho nechtěla dovést do Palais-Royal, ale utopit v Seině.

"Ach," zvolal Gilbert, "ještě jednoho člověka chtějí odpravit! Pokusme se zachránit alespoň toho!"

Ještě ani nedořekl ta slova, když se ozvala rána z pistole a v jejím dýmu zmizel de Flesselles.

Gilbert si zoufale zakryl tvář rukama. Zlořečil lidu, který při své velikosti neměl dost síly, aby zůstal čistý, a který své vítězství poskvrnil trojnásobnou vraždou.

Když znovu otevřel oči, uviděl tři hlavy nabodnuté na píkách.

První byla hlava Flessellesova, druhá de Losmeova; třetí de Launayova.

První se tyčila na schodech radnice, druhá uprostřed ulice de la Tixelanderie, třetí na nábřeží Pellatierově.

Tvořily trojúhelník.

"Ach, Balsamo, Balsamo," povzdechl si doktor, "je snad tenhle tvůj trojúhelník symbolem svobody?"

Utíkal ulicí de la Vannerie a táhl za sebou Billota s Pitouem.

21. Sebastián Gilbert

Na konci ulice Planche-Mibray potkal doktor drožku, pokynul, aby zastavila, a vstoupil do ní.

Billot a Pitou usedli vedle něho.

"Do koleje Ludvíka Velikého," poručil Gilbert a klesl do kouta kočáru. Oddal se hlubokému mlčení a Billot ani Pitou neměli odvahu ho vyrušit.

Přejeli Pont-au-Change, dali se ulicí de la Cité, ulicí Saint-Jacques a přijeli konečně ke koleji Ludvíka Velikého.

Celá Paříž se chvěla vzrušením. Zprávy o nových událostech se hrnuly ze všech stran a šířily na všechny strany. Pověsti o vraždění na náměstí de Gréve se nesly od úst k ústům zároveň s vyprávěním o slavném dobytí Bastily. Na tvářích Pařížanů bylo vidět, jak ty události různě působí na různé lidi - projevovala se v tom jejich povaha.

Gilbert se vůbec nepodíval z okna kočáru. Nepronesl ani jediné slovo. V lidových oslavách je vždycky něco směšného a Gilbert viděl svůj triumf z této stránky.

Zdálo se mu také, ač se snažil udělat všechno, aby tomu zabránil, že několik kapek prolité krve padá i na jeho hlavu.

Doktor vystoupil u vrat koleje a pokynul Billotovi, aby šel s ním.

Pitou zůstal skromně ve voze.

Sebastián byl ještě na ošetřovně. Ředitel ústavu sám k němu zavedl Gilberta, když mu oznámili, kdo to přišel.

Třebaže Billot nebyl nijak zvlášť velký pozorovatel, přece jen si dával dobrý pozor, jak dopadne shledání otce se synem, vždyť je oba tak dobře znal. Chlapec, tak slabý, podrážděný, nervózní ve svém nedávném zoufalství, byl teď v radosti klidný a zdrženlivý.

Když spatřil otce, zbledl a nedostal zprvu ze sebe slovo. Jen rty se mu slabounce chvěly. Potom se vrhl Gilbertovi kolem krku s jediným radostným výkřikem, který se podobal takřka výkřiku bolesti, a mlčky ho objal oběma rukama.

Doktor odpověděl na toto mlčenlivé objetí stejným mlčením. Políbil svého syna a dlouho se na něho díval s úsměvem spíše smutným než radostným.

Jemnější pozorovatel než Billot by byl řekl, že mezi otcem a synem leží nějaké neštěstí nebo nějaké provinění.

Chlapec byl méně zdrženlivý k Billotovi. Když byl s to vidět něco jiného než otce, který zprvu upoutal celou jeho pozornost, rozběhl se ke statkáři, chytl ho kolem krku:

"Vy jste moc hodný člověk, pane Billote, dostál jste svému slovu, děkuji vám."

"Nebylo to tak snadné, pane Sebastiáne. Váš otec byl zavřen na pěkných pár zámků a museli jsme udělat hotovou spoušť, abychom ho dostali ven."

"Sebastiáne," zeptal se doktor s obavou, "jsi zdráv?"

"Ano, tatínku," odpověděl mladý muž, "ačkoli jste mě našel na ošetřovně."

Gilbert se usmál.

"Vím, proč tu jsi."

Také chlapec se usmál.

"Neschází ti tu nic?" vyptával se doktor.

"Díky vám nic."

"Doporučuji ti tedy, milý příteli, jenom jednu věc, tu, co vždycky: pracuj!"

"Ano, tatínku."

"Vím, že to slovo není pro tebe prázdný zvuk. Kdybych si to myslil, neříkal bych ti to."

"O tom, jak pracuji, tatínku, ti nemohu povídat já," odpověděl Sebastián. "Zeptej se na to našeho ředitele, pana Berardiera."

Doktor se otočil k panu Berardierovi, který mu dával znamení, že by s ním rád prohodil několik slov.

"Počkej, Sebastiáne," požádal syna Gilbert a přistoupil k řediteli.

Sebastián se otočil k statkáři:

"Pane Billote," zeptal se se zájmem, "nepřihodilo se snad něco Pitouovi? Jak vidím, ten chlapec s vámi nepřišel."

"Sedí v drožce, která stojí před vraty."

"Tatínku," zvolal Sebastián, "dovolil byste, aby pan Billot přivedl Pitoua? Tak rád bych ho viděl!"

Gilbert kývl hlavou a Billot zamířil ke dveřím.

"Co mi chcete říct?" otázal se Gilbert abbého Berardiera.

"Rád bych vám řekl, pane, že tomuhle chlapci není třeba doporučovat práci, ale spíše trochu rozptýlení."

"Jak to, pane abbé?"

"Je to znamenitý chlapec, každý ho tu má rád jako syna nebo jako bratra, ale..."

Abbé se zarazil.

"Ale co?" zeptal se otec znepokojeně.

"Ale je třeba, aby si dal pozor, pane Gilberte, jedna věc by ho mohla zabít."

"Která?" otázal se živě Gilbert.

"Práce, kterou mu tolik doporučujete."

"Práce?"

"Ano, pane, práce. Když ho tak člověk vidí u jeho pultu se zkříženýma rukama, s nosem zahořeným do slovníku, s očima hltajícíma každé písmenko..."

"Pracuje, nebo sní?"

"Pracuje, pane, hledá správný výraz, řecký nebo latinský tvar celé hodiny. A dokonce i v tomhle okamžiku, podívejte se na něho..."

Opravdu, mladík, ačkoli otec ještě nemluvil s Berardierem ani pět minut, ačkoliv Billot sotva za sebou zavřel dveře, upadl do hlubokého snění podobného extázi.

"Dělá to často?" zeptal se Gilbert neklidně.

"Řekl bych, pane, že je to takřka jeho obvyklý stav. Podívejte se, jak o čemsi usilovně přemýšlí."

"Máte pravdu, pane abbé, kdykoliv ho uvidíte takhle zamyšleného, musíte ho něčím rozptýlit."

"To by bylo škoda, pane, vytrhl bych ho tak z práce, která bude jednou největší slávou pro kolej Ludvíka Velikého. Vsadil bych se už dnes, že za tři roky si tenhle chlapec odnese všechny čestné ceny."

"Buďte opatrný, pane," zdůrazňoval doktor, "tohle zahloubání, v jakém Sebastiána tak často vidíte, je spíše známkou slabostí nežli síly, je to spíš symptom nemoci než zdraví. - Měl jste pravdu, pane abbé, chlapci není třeba doporučovat práci, nanejvýš je třeba mít ho k tomu, aby rozlišoval mezi prací a sněním."

"Ujišťuji vás, pane, že pracuje."

"Když se chová takhle?"

"Ano, a důkazem toho je, že je se svými úkoly vždycky dřív hotov než všichni ostatní. Vidíte, jak pohybuje rty? Opakuje si své úlohy."

"Nu dobrá, bude-li si opakovat úlohy takhle, pane abbé, buďte tak hodný a pokuste se ho nějak rozptýlit. Nebude umět své úkoly o nic hůře a bude mu při tom líp."

"Myslíte?"

"Jsem si tím jist."

"Na mou věru," prohlásil ,dobrák abbé, "měl byste se v tom vlastně vyznat, když vás pánové Condorcet a Cabanis prohlašují za jednoho z nejučenějších lidí na světě."

"Jenom vás prosím," dodal Gilbert, "až se ho budete snažit vytrhnout z takového snění, udělejte to hodně opatrně. Mluvte na něho zprvu potichu, teprve potom nahlas."

"A proč?"

"Abyste ho pomalu a postupně přivedl zpátky do světa, když se jeho duše toulala bůhvíkde."

Abbé se podíval na doktora udiveně. Málo chybělo a byl by si pomyslil, že mu ze samé učenosti v hlavě trochu přeskočilo.

"Podívejte se," řekl doktor, "podám vám důkaz, že mám pravdu."

V tom okamžiku se vrátil Billot s Pitouem. Třemi skoky byl Pitou u Sebastiána.

"Ty jsi mě chtěl vidět, Sebastiáne?" volal Pitou už ode dveří a stiskl chlapce do náručí. "To jsi hodný, děkuji ti."

A přitiskl svou velkou hlavu k chlapcovu bledému čelu.

"Podívejte se," řekl Gilbert a uchopil kněze za ruku.

Opravdu, Pitouův srdečný dotyk vytrhl Sebastiána prudce z jeho snění, chlapec zavrávoral, jeho obličej ještě víc zbledl, hlava mu klesla, jako by ji krk už nedovedl udržet. Z prsou se mu vydral bolestný vzdech, potom mu polila tváře živá červeň.

Pohodil hlavou a usmál se.

"Ach, to jsi ty, Pitoue. Opravdu, jsem hrozně rád, že tě vidím."

Zahleděl se na Pitoua pozorně.

"Ty jsi se tedy bil?"

"Ano, a opravdu srdnatě," poznamenal Billot.

"Proč jste mě nevzali s sebou," řekl chlapec vyčítavě. "Byl bych se také bil a aspoň nějak bych se byl zasloužil o svého otce."

"Sebastiáne," přistoupil Gilbert k chlapci a opřel si synovu hlavu o prsa, "pro svého otce můžeš udělat mnohem víc, než kdyby ses za něho bil. Můžeš poslouchat jeho rady, můžeš se jimi řídit a bude z tebe slavný a vážený muž."

"Jako vy, viďte," zvolal chlapec náruživě. "Po ničem víc netoužím, než abych byl jako vy."

"Sebastiáne," vybídl syna doktor, "teď, když ses pozdravil s Billotem a Pitouem a poděkoval oběma našim přátelům, chtěl by sis se mnou chviličku pohovořit v zahradě?"

"S radostí, tatínku. Jenom dvakrát nebo třikrát jsem směl s vámi být sám. Pamatuji se na ty krásné chvíle dodneška, byly to nejkrásnější okamžiky v mém životě."

"Dovolíte, pane abbé?" požádal kněze Gilbert.

"Samozřejmě."

"Billote, Pitoue, milí přátelé, snad byste teď něco pojedli?"

"To si dám líbit," zvolal Billot, "nejedl jsem od rána a mám dojem, že Pitouovi kručí v žaludku jako mně."

"Vážený pane Billote," řekl Pitou, "to já jsem snědl bochník chleba a dvě nebo tři klobásy, než jsem vás tahal z tý vody. Ale taková koupel, při ní člověku vytráví."

"Pojďte tedy do refektáře," pobídl oba muže páter Berardier, "dají vám tam najíst."

"Ale, ale," zašklebil se Pitou.

"Vy se bojíte, že dostanete, co se jí v koleji? Nemějte strach, pro naše hosty máme vždycky něco lepšího. Ostatně se mně zdá," pokračoval kněz, "že nemáte v nepořádku jenom žaludek, pane Pitoue?"

Pitou se na sebe podíval a znovu se zašklebil, tentokrát stydlivě.

"Snad by vám nevadilo, kdybychom vám nabídli nejenom oběd, ale i kalhoty?"

"Musím se přiznat, pane abbé, že bych z nich měl velkou radost."

"Tak vidíte, pojďte tedy, dostanete oběd i kalhoty."

Abbé Berardier odvedl Billota s Pitouem do jídelny, Gilbert jim zamával rukou a odešel se synem do zahrady. Prošli dvorem, kde si obyčejně chlapci hráli, do malé zahrádky, kde odpočívali páni profesoři. Bylo to svěží a stinné místečko, abbé Berardier tam čítával svého Tacita a Juvenala.

Gilbert se posadil na lavici, kolem níž se pnuly klematis a divoké víno: Přitáhl k sobě Sebastiána a odhrnul mu dlouhé vlasy z čela.

"Tak jsme se zase shledali, viď, chlapče!"

Sebastián zvedl oči k nebi.

"Připadá mi to jako zázrak."

Gilbert se usmál.

"Jestli to je zázrak, pak jej vykonal znamenitý pařížský lid."

"Tatínku," ozval se chlapec, "nemyslete si, že v tom, co se právě událo, nebyl Bůh. Sotva jsem vás uviděl, z celé duše jsem mu poděkoval."

"A Billot?"

"Billot přijde až po Pánu Bohu, tak jako ručnice přijde až po Billotovi."

Gilbert se zamyslil.

"Máš pravdu, chlapče. Bůh je v hloubi každé věci. Ale vraťme se k tobě a pohovořme si trochu, nežli se zase rozejdeme."

"To se zase musíme rozejít, tatínku?"

"Doufám, že to nebude nadlouho. Ale ztratila se mi skříňka se vzácnými dokumenty. Ukradli ji u Billota a současně mě uvěznili v Bastile. Musím se dozvědět, kdo mě dal uvěznit a kdo odnesl skříňku."

"Tak dobře, tatínku, budu na vás čekat, dokud neskončíte pátrání."

A chlapec si povzdychl.

"Tobě je smutno, Sebastiáne?" zeptal se doktor.

"Ano, tatínku."

"A proč ti je smutno?"
"Já nevím. Zdá se mi, že můj život je jiný než život ostatních hochů."
"Co to říkáš, Sebastiáne?"
"Říkám ti pravdu, tatínku."
"Musíš mi to trochu vysvětlit."
"Všichni chlapci si hrají, baví se. Já nemám nic takového."
"A ty si nehraješ a nebavíš se?"
"Chci jenom říci, tatínku, že hry a zábavy, kterými se baví moji kamarádi, mě netěší."
"Na tohle buď opatrný, Sebastiáne. Bylo by mně velmi líto, kdyby ses na to díval takhle. Lidé, kteří slibují, že budou mít slavnou budoucnost, jsou jako dobré ovoce, ještě než dozraje: je hořké, kyselé,. zelené, a teprve když dozraje, jeho chuť zalahodí v ústech: Věř mi, Sebastiáne, dokud je člověk mlád, má být opravdu mladý."
"Není to má vina," odpověděl chlapec s melancholickým úsměvem, "že to nedokážu."
Gilbert stiskl chlapci obě ruce a zadíval se mu upřeně do očí.
"Tvůj věk, drahý hochu, je doba, kdy se roste. Z toho, co ses naučil, co už je v tobě, nemá ještě nic proniknout navenek. Je-li někomu čtrnáct let, Sebastiáne, pak vážnost u něho znamená buď nemoc nebo pýchu: Ptal jsem se tě, jsi-li zdráv, a ty jsi mi řekl, že jsi. Zeptám-li se tě teď, nejsi-li pyšný, byl bych rád, kdybys mi mohl odpovědět, že ne."
"Nebojte se, tatínku. Jsem smutný, ale nejsem ani nemocný, ani pyšný. Smutek mám prostě v sobě."
"Smutek, chudáčku! Jaký smutek, proboha, můžeš mít v tvém věku?"
"Prosím vás, tatínku, to vám řeknu až někdy jindy. Říkal jste, že máte naspěch, že mi můžete věnovat jen čtvrt hodinky. Mluvme raději o něčem jiném než o těchhle pošetilostech."
"Ne ne, Sebastiáne, neměl bych chvilku pokoje. Řekni mi aspoň, jaký máš důvod k tomu svému smutku."
"Já si netroufám, tatínku."
"Máš z něčeho strach?"
"Bojím se, že bych ve vašich očích vypadal jako nějaký vizionář, anebo že bych vám povídal věci, které by vás zarmoutily."
"Bude mě mnohem víc mrzet, necháš-li si své tajemství pro sebe."
"Víte dohře, že před vámi nemám žádné tajemství, tatínku."
"Tak tedy mluv."
"Opravdu si netroufám, tatínku."
"Sebastiáne, vždycky jsem si myslil, že chceš být opravdový muž."
"Právě proto, tatínku."
"Tak jenom odvahu."
"Tatínku, je to jako sen."
"A ten sen tě děsí?"
"Ano a ne. Když sním ten sen, nemám vůbec strach, je mi, jako bych se přenesl do nějakého jiného světa."
"Vysvětli mi to pořádně."
"Měl jsem takové sny už jako dítě. Víte přece, že jsem se několikrát ztratil v těch velkých lesích v okolí vsi, kde jsem byl vychován."
"Ano, říkali mi o tom."
"Tatínku, já jsem tenkrát šel za jakýmsi přízrakem."
"Co to říkáš?" zvolal Gilbert a podíval se na chlapce s údivem, v němž byla i hrůza.
"Bylo to takhle, tatínku: hrál jsem si jako ostatní děti, a dokud jsem byl ve vesnici a dokud jsem byl mezi ostatními dětmi, neviděl jsem nic. Ale jakmile jsem se od nich vzdálil, jakmile jsem zaběhl někam na druhý konec zahrady, najednou jsem uslyšel, jako by kolem mě šustily nějaké šaty. Natáhl jsem ruku, abych ty šaty chytil, ale cítil jsem jenom vzduch. Ale jak se to šustění vzdalovalo, samotný přízrak byl čím dál tím viditelnější. Zprvu to bylo jenom jako pára, průhledná jako obláček, potom byl ten oblak čím dál tím zřetelnější, až na sebe vzal lidskou podobu. Byla to podoba ženy, ta žena nekráčela, spíše se vznášela nad zemí a já jsem ji viděl jasněji a jasněji, čím hlouběji se nořila do temnot lesa.
Neznámá, podivná, neodolatelná moc mě přitahovala k té ženě. Šel jsem za ní s rozpřaženýma rukama, tichý jako ta žena, když jsem se ji někdy pokusil zavolat, nemohl jsem ze sebe dostat ani slovo. Šel jsem za ní, ale ona se nezastavila, nikdy jsem ji nemohl dohonit, až potom najednou jsem jasně pocítil, že tentýž jev, který mi oznámil její příchod, mi teď ohlašuje, že ta paní odchází. Pomalu se ztrácela, pomalu se měnila v oblak, oblak v páru, ta se rozptylovala, až zmizela. Já jsem vždycky klesl, vyčerpán únavou, tam, kde se poslední obláček páry rozptýlil. Tam mě také obyčejně našel Pitou, někdy ještě týž den, někdy až nazítří."
Gilbert se díval na chlapce s rostoucím znepokojením. Jakoby mimoděk nahmatal prsty chlapcovu tepnu. Sebastián pochopil, co si doktor myslí.
"Ach, nemějte strach, otče, já vím, že na celé té věci není nic skutečného. Vím, že to bylo jenom vidění, přízrak."
"A mohl bys mi říci, jak ta žena vypadala?"
"Byla vznešená jako královna."
"Viděl jsi jí někdy do obličeje?"
"Ano."
"A kdy to bylo?" otázal se Gilbert a náhle se rozechvěl po celém těle.
"To bylo až tady," odpověděl chlapec.
"Ale v Paříži nejsou přece hluboké lesy jako ve Villers-Cotteréts, nejsou tu veliké stromy, které tvoří tajemnou

tmavou klenbu. V Paříži není ticho a samota, které jsou rodným živlem přízraků?"

"Je to tu všechno, otče."

"A kde?"

"Tady. V téhle zahradě."

"Jak to, tady? Cožpak zahrada není jen pro pány profesory?"

"Je, tatínku. Ale dvakrát nebo třikrát se mi zdálo, že ta žena vklouzla ze dvora do zahrady. Chtěl jsem jít pokaždé za ní, ale branka byla zavřena. Jednou byl abbé Berardier velmi spokojen s mými úkoly a ptal se mě, co bych si přál. Prosil jsem ho o dovolení, abych se směl někdy procházet tady v zahradě. Dovolil mi to, chodím sem teď občas a tady, tatínku, tady se mi ta paní zase zjevila."

Gilberta zamrazilo.

Podivná halucinace, pomyslil si, ale je to možné u tak nervózních povah, jako je jeho. "A tys ji viděl do tváře?" zeptal se.

"Ano, tatínku."

"Dovedeš si ji představit?"

Chlapec se usmál.

"Pokusil ses k ní někdy přiblížit?"

"Ano."

"Podat jí ruku?"

"Při tom vždycky zmizela."

"A kdo si myslíš, že to byl, Sebastiáne?"

"Myslím si, že to byla má matka."

"Tvá matka!" vykřikl Gilbert a zbledl. Chytl se za srdce, jako by chtěl vší silou zastavit krev tryskající z bolestné rány.

"Ale vždyť je to jenom sen," zvolal konečně, "a já z něho jsem málem blázen jako ty!"

Hoch mlčel a zamyšleně se díval na otce.

"Co říkáš?" zeptal se ho Gilbert.

"Víte, tatínku, snad to je jenom sen, ale ta paní existuje ve skutečnosti."

"Cože to říkáš?"

"Letos o svatodušních svátcích nás zavedli na procházku do satorysltého lesa nedaleko Versailles, a když jsem se tam o samotě na chvíli zasnil..."

"Zjevil se ti zase ten přízrak?"

"Ano, ale tentokrát v kočáře, taženém dvojspřežením překrásných koní... Ale tentokrát to byla skutečnost, skutečnost tak živá, že jsem div neomdlel."

"Proč?"

"Nevím."

"A jaký jsi měl dojem z toho nového zjevení?"

"Že ta paní, kterou jsem viděl ve snu, není má matka, protože ta dáma vypadala přesně tak jako dáma v mém vidění - a moje matka je přece mrtvá."

Gilbert se zvedl a přejel si rukou po čele. Začaly se ho zmocňovat podivné mrákoty.

Chlapec si všiml, do jakého zmatku otec upadl, a ulekl se, jak je bledý.

"Vidíte, tatínku, že jsem vám neměl vypravovat tyhle hlouposti."

"Ne ne, chlapče, tohle si nesmíš myslet. Naopak, vypravuj mi o nich často, pokaždé, když tě navštívím, a budeme se společně snažit, aby ses co nejdřív uzdravil."

Sebastián zavrtěl hlavou.

"Uzdravil - a proč? Zvykl jsem si na ten sen. Stal se částí mého života. Miluji to zjevení, ačkoli přede mnou prchá, ačkoli se mi někdy zdá, že mě odhání. Nesnažte se mě uzdravit, tatínku! Třeba mě opět opustíte, třeba znovu odjedete, vrátíte se třeba do Ameriky. S tímhle viděním tady alespoň nebudu sám."

"Ještě tohle," zamumlal doktor.

Přitiskl Sebastiána na prsa.

"Na shledanou, chlapče, doufám, že se už neopustíme. Budu-li nucen odjet, vynasnažím se tentokrát, abych tě mohl vzít s sebou."

"A má matka byla krásná?" zeptal se chlapec.

"Velmi krásná," odpověděl doktor sevřeným hlasem.

"A měla vás tak ráda, jako vás mám rád já?"

"Sebastiáne, Sebastiáne," zvolal doktor, "nemluv mi nikdy o své matce!"

Políbil syna ještě jednou na čelo a rychle odešel ze zahrady. Chlapec neběžel za ním, klesl vysíleně a zasmušile na lavici.

Na dvoře se potkal Gilbert s Billotem a Pitouem. Zotavili se už a vypravovali abbému Berardierovi do všech podrobností, jak dobývali Bastilu. Doktor prohodil s ředitelem ještě několik vět o Sebastiánovi a vstoupil s oběma muži do drožky.

22. Madam de Stael

Když Gilbert opět usedl do drožky vedle Billota a proti Pitouovi, byl bledý jako stěna a na čele se mu perlily krůpěje potu.

Ale nebylo v povaze toho člověka, aby se nechal krušit sebemocnějším dojmem. Zabořil se do kouta kočáru, stiskl si

čelo oběma rukama, jako by chtěl násilím udusit nějaké myšlenky, a když za chvíli ruce odtrhl, měl už tvář opět klidnou a nevzrušenou.

"Vy jste říkal, pane Billote, že král propustil barona Neckera?"

"Ano, pane doktore."

"A že pařížské bouře vznikly také trochu kvůli tomuto propuštění?"

"Z velké části."

"A říkal jste také, že baron Necker okamžitě opustil Versailles?"

"Dostal králův dopis u oběda. Za hodinu byl už na cestě do Bruselu."

"A kde je teď?"

"Kde má být?"

"Neslyšel jste, že by se byl někde na cestě zastavil?"

"Ano, v Saint-Ouenu, aby se rozloučil se svou dcerou, baronkou de Stael."

"Nejela madam de Stael s ním?"

"Slyšel jsem, že odjel sám se svou ženou."

"Kočí," nahnul se Gilbert dopředu, "zastavte před prvním krejčím, jakmile uvidíte firmu."

"Chcete si koupit nové šaty?" zeptal se Billot.

"To se rozumí. Tyhle jsou příliš cítit Bastilou a v takovém obleku nemohu přece navštívit dceru ministra, který upadl v nemilost. Sáhněte si do kapsy a podívejte se, jestli tam náhodou neobjevíte několik zlaťáků."

"Ale, ale," zašklebil se statkář, "tak se mi zdá, že jste nechal svou peněženku v Bastile."

"To přece bylo podle domácího řádu," usmál se Gilbert. "Všechny cenné předměty bylo nutno uschovat v kanceláři!"

"A také tam už zůstaly," dodal farmář.

Potom rozevřel svou pořádnou dlaň a v ní se objevilo asi dvacet zlaťáků.

"Vezměte si, co chcete, doktore."

Gilbert si vzal deset dukátů. Za několik minut potom drožka zastavila před nejbližším krejčovstvím. Bylo to vlastně spíš vetešnictví než krejčovství, ale tenkrát se to tak ještě dělalo.

Gilbert vyměnil své šaty, ošoupané o zdi Bastily, za čisté černé šaty, asi takové, jaké nosili pánové z třetího stavu v Národním shromáždění.

Holič a savojský švec dokončili doktorovu toaletu.

Kočí ho zavezl do Saint-Ouenu po vnějších bulvárech za parkem de Montseaux.

Gilbert vystoupil z vozu před domem barona Neckera právě v okamžiku, kdy na katedrále svatého Dagoberta bilo sedm hodin večer.

Okolo domu, ještě před několika dny tak navštěvovaného, vládlo úplné ticho, které přerušil jen Gilbertův příjezd.

A přece nad domem neviselo nic z melancholie, jaká visívá nad opuštěnými paláci, nevládl tu pochmurný smutek jako kolem domů, jejichž majitelé upadli v nemilost.

Zavřené mříže, opuštěný park ukazovaly, že páni odjeli. Ale nezdálo se, že by to udělali překotně a ve zmatku.

Ostatně celá jedna část zámku, východní křídlo, mělo otevřené žaluzie, a když Gilbert zamířil v tuto stranu, vyšel mu vstříc lokaj v livreji barona de Neckera. Skrz mříž se pak rozproudila tato rozprava:

"Pan de Necker není na zámku, příteli?"

"Není, pane, pan baron odjel minulou sobotu do Bruselu."

"A paní baronka?"

"Odjela s panem baronem."

"A madam de Stael?"

"Madam zůstala tady. Ale nevím, jestli vás přijme. V tuto hodinu bývá na procházce."

"Prosím vás, podívejte se po ni a ohlašte laskavě doktora Gilberta."

"Podívám se, je-li madam ve svých komnatách. V tom případě pána jistě přijme. Je-li na procházce, mám příkaz ji nevyrušovat."

"Dobrá, dobrá, běžte už, prosím vás."

Lokaj otevřel mříž, Gilbert vstoupil dovnitř.

Jak zavíral mříž, vrhl lokaj zpytavý pohled na drožku a na oba podivné lidi, kteří s doktorem přijeli.

Potom odešel a vrtěl hlavou jako člověk, který neví, co si o tom má myslit, ale který je přesto pevně přesvědčen, že také nikdo jiný se určitě nevyzná v ničem, v čem se nevyzná on.

Gilbert zůstal sám a čekal.

Za pět minut se lokaj vrátil.

"Paní baronka je na procházce," oznamoval.

A uklonil se a sahal rukou po brance, jako by chtěl pánovi naznačit, že může jít.

Ale doktor se jen tak snadno nedal.

"Milý .příteli," požádal lokaje, "zapomeňte, prosím vás, trochu na své přísné předpisy a řekněte paní baronce, že jsem přítel markýze Lafayetta."

Přitom vklouzl do lokajovy ruky louisdor, který definitivně přemohl jeho rozpaky, už napolo zapuzené vznešeným jménem, které doktor právě pronesl.

"Račte dál, pane," vybídl ho lokaj.

Gilbert šel za ním. Lokaj ho nevedl do domu, ale do parku.

"Tady je zamilované místečko paní baronky," ukázal lokaj Gilbertovi na vstup do jakéhosi zahradního bludiště.

"Račte zde chvíli počkat."

Za deset minut zašustilo listí a před Gilbertem se objevila žena asi třiadvacetiletá, vysoká a spíše vznešená než půvabná.

Zdálo se, že je poněkud překvapena, když spatřila ještě docela mladého muže. Pravděpodobně si ho představovala mnohem staršího.

Gilbert byl opravdu zjev do té míry pozoruhodný, že mohl na první pohled vzbudit zájem pozorovatelky tak ostrovtipné, jako byla paní de Stael.

Jenom málo lidí má tak čisté rysy a tyto rysy nabyly ustavičným sebeovládáním naprosto pevného, energického výrazu. V jeho krásných černých očích, ustavičně velmi pozorných, bylo lze číst životní zkušenost zostřenou utrpením. Hravý nepokoj a nejistota, které jsou kouzlem mládí, zmizely a byly nahrazeny zralým mužstvím.

Hluboká a výrazná vráska vyhloubila kolem jeho jemných rtů onen tajemný rys, do něhož fyziognomové umísťují obezřelost. Zdálo se, že čas a předčasná zralost obšťastnily Gilberta tímto darem, který mu nebyl dán od přírody.

Měl krásně klenuté čelo lemované lesklými černými vlasy, které si nikdy nepudroval. Podobně jako jeho učitel Rousseau měl i on mocné obočí vrhající temný stín na hluboce položené oči, které ve stínu živě jiskřily.

Přestože měl na sobě zcela prosté šaty, představil se Gilbert budoucí autorce Corriny jako muž pozoruhodně krásný a ušlechtilý. Ušlechtilost celého jeho zjevu zvýrazňovaly ostatně i útlé bílé ruce a svalnaté, přesto však štíhlé nohy.

Madam de Staie1si Gilberta chvíli prohlížela.

Gilbert využil tohoto okamžiku jenom k tomu, aby se střízlivě a uctivě, nikoli však poníženě, uklonil, tak jak to dělají američtí kvakeři, kteří se k ženám chovají s bratrskou občanskou skromností, nikoli však s přehnanou úctou.

Přesto rychlým pohledem prozkoumal mladou a už slavnou ženu, jejíž inteligentní výrazné rysy neměly obvyklý ženský půvab. Mladá žena měla tvář nevýznamného, zcela obyčejného mladého muže, ovšem tělo rozkošné ženy.

"Vy jste, prosím, doktor Gilbert?" otázala se baronka.

"Ano, madam."

"Tak mladý a už jste si dobyl takové pověsti! Či snad patří ta pověst vašemu otci anebo někomu z vašich starších příbuzných?"

"Neznám jiného doktora Gilberta, madam. A jestli se snad mé jméno stalo poněkud známým, mám právo hlásit se k této pověsti."

"Odvolal jste se na markýze de Lafayette, pane Gilberte. Markýz nám o vás opravdu vypravoval, velebil vaše velké vědomosti."

Gilbert se uklonil.

"Podle jeho vypravování jsou tyto vědomosti tím pozoruhodnější a tím více si zasluhují zájmu," pokračovala baronka, "že prý nejste, doktore Gilberte, jenom obyčejný lékař, protože jste prý pátral po všech tajemstvích života?"

"Markýz de Lafayette vám asi vykládal, madam, že jsem tak trochu kouzelník," usmíval se Gilbert, "a jak ho znám. jistě doprovodil svůj výklad četnými příběhy ze života.

"Opravdu, pane, vypravoval nám, jak zázračně jste často vyléčil na bojišti a v amerických nemocnicích případy, které se zdály naprosto beznadějné. Dovedl prý jste lidi uvést do stavu podobného skutečné smrti, říkal generál."

"Ta umělá smrt, madam, která však tak často zažene smrt skutečnou, je výsledkem dnes téměř ještě neznámé vědy, která se však časem stane všeobecným majetkem.

"Mesmerismus, není-liž pravda," usmála se madam de Stael.

"Ano, mesmerismus."

"Vy jste se vyučil u samotného mistra?"

"Mesmer, madam, sám byl pouze žák. Mesmerismus, anebo spíše magnetismus, je stará věda, kterou znali už Egypťané a Řekové. Ztratila se v temnotách středověku. Shakespeare ji tuší v Macbethu. Urbain Grandier ji znovu objevil a položil za ni život. Ale jejím velkým mistrem a mým učitelem je hrabě Cagliostro."

"Ten šarlatán!" zvolala madam de Stael.

"Nesuďte ukvapeně, madam, jako soudí současníci a jak nebude soudit budoucnost. Tomuto šarlatánovi vděčím za svou učenost a celý svět mu bude možná vděčit za svou svobodu."

"Nu budiž," usmála se znovu madam de Stael. "Mluvím o něčem, co neznám, vy mluvíte o tom, co znáte. Dost možná, že máte pravdu a já že se mýlím... Ale vraťme se k vám. Proč jste byl tak dlouho mimo Francii? Proč jste se nevrátil, abyste zaujal své místo mezi učenci jako Lavoisier, Cabanis, Condorcet, Bailly, Louis?"

Při posledním jméně se Gilbert sotva znatelně začervenal.

"Musím ještě mnoho studovat, madam, než se budu moci postavit po bok těmto mistrům."

"Ostatně teď jste zde. Ale nepřišel jste právě ve šťastnou chvíli. Můj otec by byl jistě nesmírně rád, kdyby vám mohl nějak prospět, je však v nemilosti a před třemi dny odcestoval."

Gilbert se usmál.

"Paní baronko," poznamenal s lehkou úklonou, "před šesti dny jsem byl na rozkaz páně baronův vsazen do Bastily."

Teď se začervenala paní de Stael.

"Opravdu, pane, tohle mě strašně překvapuje. Vy a vsazen do Bastily?"

„Ve své vlastní osobě, madam."

"A co jste tak hrozného udělal?"

"To by mohli říci jen ti, kdo mě tam vsadili."

"Ale jak vidím, už jste zase venku."

"Protože už neexistuje Bastila, madam."

"Jakže? Bastila že neexistuje?" předstírala madam de Stael překvapení.

"Cožpak jste neslyšela dělostřelbu?"

"Střílí se každou chvíli, to přece ještě nic neznamená."

"Dovolte mi., madam, abych vám řekl, že je naprosto nepředstavitelné, aby madam de Stael, dcera barona Neckera, nevěděla do této chvíle, že lid dobyl Bastilu."

"Ujišťuji vás, pane," odpověděla baronka rozpačitě, "že se vůbec nestarám o veřejné záležitosti a od toho okamžiku, co otec odjel, myslím stále jen na něho."

"Madam, madam," zavrtěl Gilbert hlavou, "státní kurýři si příliš zvykli jezdit cestou, která vede do zámku v Saint-Ouen, abyste už aspoň čtyři hodiny nevěděla, že Bastila kapitulovala."

Baronka si uvědomila; že nemůže odpovědět, leda že by chtěla vyloženě lhát. Lež se jí protivila. Změnila tedy předmět hovoru.

"A čemu mám děkovat za vaši návštěvu?" zeptala se věcně.

"Rád bych mluvil s baronem Neckerem, madam."

"Ale vždyť přece víte, že není ve Francii."

"Myslil jsem si, madam, že je naprosto nepředstavitelné, aby se pan de Necker vzdálil z Francie právě v této chvíli. Nedomnívám se, že by měl tak málo politického smyslu, aby právě v těchto dnech nechtěl sledovat události."

"Takže..."

"Takže jsem spoléhal na vás, madam, že mi oznámíte, kde bych se s ním mohl setkat."

"Můžete za ním jet do Bruselu, pane."

Gilbert vrhl na baronku zpytavý pohled.

"Děkuji vám, madam," uklonil se. "Pojedu tedy do Bruselu, protože mu musím sdělit věci, které jsou neobyčejně důležité."

Madam de Stael chvíli váhala, potom se však znovu ozvala:

"Štěstí že vás znám, pane, jako muže, který si zasluhuje naprostou důvěru. Ty velmi důležité věci by se totiž mohly ukázat jako mnohem méně důležité, kdyby vycházely z jiných úst... Co může mít význam pro mého otce, když upadl v nemilost, když všechno, co bylo, je dnes už jen minulostí?"

"Je tu ještě budoucnost, madam. A možná že právě na budoucnost mohu mít třeba nějaký vliv. Ale na to v tomto okamžiku nemysleme. Důležité pro mne i pro pana barona je v této chvíli, abychom se setkali... Říkáte tedy, že je v Bruselu, madam?"

"Ano, pane."

"Za dvacet hodin jsem v Bruselu. Ale víte, co znamená dvacet hodin v dobách revoluce a co se všechno za dvacet hodin může změnit a stát? Bylo velmi neprozřetelné od pana barona, že se vzdálil dvacet hodin od událostí a jejich ohniska."

"Lekáte mě, pane," sklonila hlavu paní de Stael, "a začínám sama věřit, že otec nejednal moudře."

"Nedá se nic dělat, madam, skutečnost je už taková. Zbývá mi, abych co nejpokorněji poprosil za prominutí, že jsem vás obtěžoval. Na shledanou, madam."

Ale baronka ho zadržela.

"Přiznala Jsem se, že jste mě postrašil, pane, musíte mi teď všechno vysvětlit a trochu mé uklidnit."

"Bohužel, madam," odpověděl Gilbert, "mám v téhle chvíli tolik soukromých starostí, že naprosto nemohu myslet ještě na jiné. Jde o můj život a o mou čest, tak jako půjde o život a o čest barona Neckera, bude-li okamžitě umět využít toho, co mu za dvacet hodin řeknu."

"Odpusťte mi, pane, že jsem si teprve v této chvíli vzpomněla na něco, nač jsem si měla vzpomenout už dávno, že totiž o takovýchhle věcech nelze hovořit pod širým nebem v parku, kde vás může kdekdo slyšet."

"Madam," odpověděl Gilbert, "jsem vaším hostem a dovolte mi, abych vás upozornil, že místo, kde hovoříme, jste si vybrala sama. Jinak jsem zcela k vašim službám."

"Buďte tedy tak laskav a dokončeme naši rozmluvu v mé pracovně."

"Ale, ale," pomyslel si Gilbert, "kdybych se ji nebál přivést do rozpaků, mohl bych se jí zeptat, zda ta pracovna není náhodou v Bruselu."

Nezeptal se však na nic a pustil se za baronkou, která velmi rychle zamířila do zámku.

Před vchodem stál týž lokaj, který Gilberta uvítal. Madam de Stael mu kývla rukou, sama otvírala dveře, až dovedla Gilberta do své pracovny, zařízené sice půvabně, ale spíše s mužským než s ženským vkusem. Druhé dveře a dvě okna vedla odtamtud do malé zahrady, nejen nepřístupné cizím osobám, ale i zvenčí neviditelné.

Když oba vstoupili, zavřela madam de Stael dveře a řekla:

"Pane Gilberte, ve jménu humanity mi povězte, co je tak důležité pro mého otce a co vás to vlastně přivedlo do Saint-Ouenu."

"Madam," řekl Gilbert, "kdyby mě váš pan otec mohl slyšet a kdyby mu bylo známo, že jsem onen muž, který poslal králi tajné memorandum s názvem: O dnešní situaci myšleni a pokroku, jsem si jist, že by se baron Necker ihned objevil a že by mi řekl: ‚Co si přejete, doktore Gilberte? Mluvte, poslouchám.' "

Ještě ani nedomluvil, když se tiše otevřela tajná dvířka, skrytá ve velkém Vanloově obrazu, a baron Necker se s úsměvem objevil na prahu malého točitého schodiště ozářeného lampou.

Madam de Stael pokynula na pozdrav Gilbertovi, objala otce a zmizela stejnou cestou, kudy přišel baron.

Necker přistoupil k Gilbertovi, podal mu ruku a řekl:

"Zde jsem, pane Gilberte. Co si ode mě přejete? Poslouchám."

Oba muži se posadili.

"Pane barone," rozhovořil se Gilbert, "právě jste slyšel tajemství, které vám objasnilo všechny mé myšlenky. Před

čtyřmi lety jsem poslal králi úvahu o všeobecné situaci v Evropě. Od té doby jsem mu posílal ze Spojených států různá memoranda, která jednala o všech otázkách vnitřní politiky, správy a usmíření ve Francii."

"O těch memorandech mi jeho Veličenstvo vždycky vypravovalo s obdivem, ale i s hrůzou," poznamenal baron Necker.

"Zajisté, protože otevřeně říkala pravdu. O pravdě bylo tenkrát strašné slyšet, ale dnes, kdy se ta pravda stala skutkem, je jistě ještě strašnější."

"O tom není sporu, pane," odpověděl Necker.

"Dával vám král číst ta memoranda?"

"Ne všechna, pane. Jenom dvě. Jedno z nich se týkalo financí. Nehledě k několika maličkostem, souhlasil jste takřka ve všem všudy s mým míněním. Byl jsem tím velmi poctěn."

"To není všechno. V jednom memorandu jsem předpovídal věci, které se vyplnily."

"Ach!"

"Ano, pane barone."

"Které věci, prosím vás?"

"Mezi jiným tyto dvě: že vás jednoho dne bude nucen král kvůli určitým závazkům propustit."

"Vy jste tedy předpověděl můj pád," usmál se baron.

"Přesně tak."

"To by byla tedy první věc. A ta druhá?"

"Pád Bastily."

"Vy že jste předpověděl pád Bastily?"

"Pane barone, Bastila už nebyla královským vězením, byla symbolem tyranie. Svoboda začíná tím, že ničí symboly. Revoluce dílo dokončí."

"Jste si vědom toho, co říkáte, pane?"

"Samozřejmě."

"A nebojíte se nahlas hlásat takové názory?"

"Proč bych se měl bát?"

"Aby se vám nepřihodilo nějaké neštěstí."

"Pane barone," usmál se Gilbert, "člověk, který vyšel z Bastily, se už nebojí ničeho."

"A vy snad jdete z Bastily?"

"Dnes jsem se dostal odtamtud."

"A proč jste byl v Bastile?"

"Na to se ptám já vás."

"Mě?"

"Zajisté, vás."

"A proč zrovna mě?"

"Protože jste mě tam poslal vy."

"Já že jsem vás tam poslal?"

"Před šesti dny. Jak vidíte, není to tak dlouho, musíte si na to určitě ještě vzpomenout."

"To není možné!"

"Poznáváte svůj podpis?"

A Gilbert ukázal bývalému ministrovi list vytržený ze seznamu vězňů Bastily a zatýkací list, který byl k němu připevněn.

"Máte pravdu," řekl Necker, "je to opravdu zatykač. Podepsal jsem jich v životě co nejméně, ale přece si na každý jednotlivý nemohu vzpomenout. Jenže tenhle je opravdu příliš čerstvý. Ostatně, jak si vzpomínám, krátce než jsem odcházel z úřadu, dávali mi podepsat několik nevyplněných zatykačů. K velké mé lítosti, pane, byl tento váš zatykač patrně jedním z nich."

"To tedy znamená, že vám rozhodně nemohu klást za vinu, že jsem byl uvězněn?"

"Mně určitě ne."

"Ale přece jen, pane barone," usmál se Gilbert, "jistě pochopíte, jak jsem asi zvědav. Musím se dozvědět, komu se mám poděkovat za své uvěznění. Vy byste mi opravdu o tom nemohl nic říci?"

"Není nic snadnějšího. Z opatrnosti jsem nikdy nenechával své listy na ministerstvu, každý večer jsem si je odvážel sem. Listiny z tohoto měsíce jsou v téhle skříni v zásuvce B. Podíváme se pod písmeno G."

Necker otevřel skříň, prolistoval ohromný svazek papírů, v němž mohlo být pět až šest set dopisů.

"Schovávám jenom takové dopisy," poznamenal bývalý ministr; "které pro mě mají osobni důležitost. Nechám-li někoho uvěznit, dělám si z něho samozřejmě nepřítele. Musím si tedy dát pozor, abych se zajistil pro budoucnost, kdyby na mě z ničeho nic vyrazil. Opravdu by mě udivilo, kdybych to neudělal. Tak tady máme písmeno G-... G... , ano, tady to je: Gilbert. Udání přišlo od královny, milý pane."

"Od královny?"

"Ano, je tu žádost o zatykač na jakéhosi Gilberta, zaměstnání není udáno. Má černé oči, černé vlasy. Následuje upozornění, že cestuje z Le Havre do Paříže. To je všechno. Ten Gilbert jste byl tedy vy?"

"Já. Můžete mi ten list půjčit?"

"To nemohu, ale mohu vám říci, kdo jej podepsal."

"Prosím vás."

"Hraběnka de Charny."

"Hraběnka de Charny," opakoval Gilbert. "Tu dámu neznám, nikdy jsem jí nic neudělal." A sklonil zadumaně hlavu, jako by pátral ve vzpomínkách.

"Je tu ještě připsán malý dodatek, bez podpisu, ale to písmo velmi dobře znám. Podívejte se."

Gilbert se sklonil a četl na okraji listu.

"Udělejte bez odkladu, oč žádá hraběnka de Charny."

"To je divné," řekl Gilbert. "Královna! To bych ještě chápal, v mých memorandech byla zmínka o ni a o Polignacových. Ale ta paní de Charny..."

"Vy ji neznáte?"

"Třeba to ani není pravé jméno? Ostatně nebylo by nic divného, kdybych ji neznal, chápejte, neznám takřka nikoho z versailleských veličin. Byl jsem patnáct let mimo Francii. Vrátil jsem se sem jen dvakrát na krátkou dobu, naposled jsem odjel z Francie před čtyřmi roky. Kdo je ta hraběnka de Charny, prosím vás?"

"Je to důvěrná, velmi důvěrná přítelkyně královnina. Její manžel, hrabě de Charny, ji zbožňuje. Dokonalá krasavice a vtělená ctnost, zkrátka zázrak."

"Já ten zázrak bohužel neznám."

"Je-li to tak, drahý doktore, budete patrně hříčkou nějaké politické intriky. Mluvil jste přece o hraběti Cagliostrovi."

"Ano."

"Vy jste ho znal?"

"Byl to můj přítel. Víc než přítel, byl to můj učitel. A ještě víc než učitel, zachránil mi život."

"Tady to máme. To se asi o vás zajímá Rakousko nebo Svatá Stolice. Psal jste nějaké brožury?"

"Bohužel psal."

"Nu a jsme doma. Všechny tyhle malicherné msty se obracejí ke královně jako magnetická střelka k pólu, lepí se na ni jako železné piliny na magnet. Bude to nějaké spiknutí proti vám. Jistě vás nechali sledovat. Královna poručila paní de Charny, aby podepsala žádost o zatčení a tím od Jejího Veličenstva odvrátila pozornost. Tady máte celé to tajemství."

Gilbert chvíli přemýšlel.

Vzpomněl si, že mu u Billota v Pisseleu ukradli skříňku, a na té skříňce ani královna, ani Rakousko, ani Svatá Stolice nemohly mít zájem. Ta vzpomínka ho vrátila na správnou cestu.

"Ne, ne," řekl, "tak to není, tak to nemůže být. Ale konečně, nechme toho. Obraťme se teď k něčemu jinému."

"K čemu?"

"K vám."

"Ke mně? Co mi můžete říct?"

"Jenom to, co víte sám líp než kdokoliv jiný na světě. Že za tři dny budete znovu v čele ministerstva a že budete moci vládnout Francii tak diktátorsky, jak se vám jen zlíbí."

"Myslíte?" usmál se Necker.

"Vy si to myslíte také, proto nejste v Bruselu."

"Nu dobrá," pokrčil rameny Necker. "A co z toho vyplývá? Musíme přece dojít k nějakému závěru."

"Tady jej máte. Francouzi vás mají rádi, za nějaký čas vás budou zbožňovat. Královnu dost mrzelo, že jste v takové oblibě. Král vás bude mít brzy dost, až uvidí, jaký jste miláček lidu. Budou si dělat popularitu na vaše útraty, a vy to nedovolíte. Jenže kdo se zatím stane nepopulárním, to budete vy. Lid, milý pane Necker je jako hladový lev. Líže jenom tu ruku, která ho živí ať už ta ruka patří komukoliv."

"A potom?"

"A potom upadnete v zapomenutí."

"V zapomenutí? Já?"

"Bohužel, bude tomu tak."

"A co mě uvrhne v zapomenutí?"

"Nové události."

"Na mou čest, mluvíte jako prorok."

"To proto, že jím bohužel tak trochu jsem."

"Podívejme se! A co se stane?"

"Stane se, co není tak těžké předvídat, protože se to už rodí v Národním shromáždění. Vystoupí strana, která v této chvíli ještě spí, ne, ne, nespí, to bych se mýlil, ta strana bdí, ale skrývá se. Jejím vůdcem je zásada, její zbraní idea."

"Chápu, mluvíte o orleanistech."

"Ne, ne. V tom případě bych řekl, že ta strana má vůdce a její zbraní že je popularita. Mluvím o straně, jejíž jméno ještě ani nebylo vysloveno, mluvím o republikánech."

"O republikánech? Jděte mi do háje!"

"Vy mi nevěříte?"

"Vždyť to je chiméra."

"Jenže ta chiméra má ohnivou tlamu a všecky vás požere."

"Nu což! Bude tedy ze mě republikán. Vlastně jím už jsem."

"Jste švýcarský republikán, aby nebylo nedorozumění."

"Republikán jako republikán - či snad ne?"

"V tom je právě váš omyl, pane barone. Naši republikáni se nebudou podobat republikánům z jiných zemí. Naši republikáni odstraní nejdřív výsady, potom šlechtu, potom království. Vy půjdete zpočátku s republikány, k cíli však dojdou bez vás. Nebudete je chtít následovat tam, kam půjdou. Ne, ne, pane barone, mýlíte se, vy nejste republikán."

"Myslíte-li to takhle, tedy nejsem. Mám rád krále."

"A já také," odpověděl Gilbert "a kdekdo ho má dneska ještě rád tak jako vy a já. Kdybych řekl to, co jsem právě řekl vám, méně bystrému člověku než jste vy, obořil by se na mě, vyspílal by mi. Ale věřte tomu, co jsem vám řekl, pane Neckere."

"Byl bych opravdu rád, kdyby tomu bylo tak, myslím s tím, co jste řekl o králi, jenže..."

"Znáte tajné společnosti?"

"Slyšel jsem něco o nich."

"Věříte v ně?"

"Věřím, že existují. Nevěřím, že jsou.všemocné."

"Jste členem některé z nich?"

"Ne."

"Jste snad členem některé zednářské lóže?"

"Ne."

"Nuže, pane ministře, já jsem."

"Členem?"

"Ano, a několika. Dejte si pozor, pane ministře, je to obrovská síť, která opřádá všecky trůny světa. Je to neviditelná dýka, která hrozí všem monarchiím. Je nás téměř tři milióny bratří, jsme rozseti po všech zemích, ve všech společenských vrstvách. Máme přátele v lidu, mezi měšťanstvem, v aristokracii, knížata jsou našimi členy, máme spojení dokonce i s korunovanými hlavami. Dejte si pozor, pane barone, kníže, před nímž se rozhorlujete, je možná náš člen. Dejte si pozor, sluha, který se před vámi uklání, je možná náš člen. Váš život, vaše jmění nepatří vám, dokonce ani vaše čest. Nad tím vším vládne neviditelná moc, proti níž nemůžete bojovat, protože ji neznáte, ale ta moc vás může zahubit, protože ona zná vás.

Tyto tři milióny lidí, které už vytvořily americkou republiku, tyto tři milióny lidí se pokusí vytvořit francouzskou republiku a nakonec republiku evropskou."

"Víte," poznamenal Necker, "ta jejich americká republika mě zrovna neděsí a já bych docela rád přijal její program."

"Ano, ale mezi Amerikou a námi je propast. Amerika je nová země bez předsudků, bez výsad, není tam království. Má živnou půdu, nekonečnou úrodnou zemi, panenské lesy. Amerika leží mezi dvěma oceány, které jí otvírají obchodní cesty, má obrovskou neobydlenou plochu, na níž se může rodit nové a nové obyvatelstvo. Ale Francie... Víte, co by se musilo ve Francii zbořit, aby se podobala Americe?"

"A co tím vším vlastně chcete říci?"

"Chci vám ukázat, kam osudově spějeme. Ale chci, abychom se tam dostali bez otřesů, s králem v čele."

"S králem - jako s praporem?"

"Nikoli, jako se štítem."

"Štít," usmál se Necker. "To neznáte krále, myslíte-li si, že by mohl hrát takovou roli."

"Ba ne, znám ho. Panebože, znám ho dobře, viděl jsem tisíce takových lidí v čele malých amerických okresů. Je to hodný člověk, bez majestátu, nerozhodný, neschopný velkého odporu. Ale co si máme počít? Už ten posvátný titul, který nosí, může být hradbou proti lidem, o nichž jsem právě mluvil, chatrnou hradbou, pravda, ale vždycky lepší něco než nic.

Vzpomínám si, jak v bojích s divochy v Severní Americe jsme byli celé noci ukrytí v rákosí. Nepřítel na nás střílel z druhého břehu řeky."

"Rákosí, to je špatná ochrana, co?"

"A přece vám mohu říci, pane ministře, že mi srdce tlouklo pokojněji za těmi velkými zelenými stvoly, které koule z pušky prostřelila jako stébla slámy, než ve volném poli. Král, to je také jen takové roští, ale přece jen určitá ochrana. Mám-li krále, mohu už tím vidět nepřítele, a přece jen to trochu zabraňuje, aby nepřítel neviděl mě. Proto já, republikán v New Yorku a ve Filadelfii, jsem monarchista ve Francii. Tam za mořem se náš diktátor jmenoval Washington. Bůhví, jak se tady bude jmenovat: dýka, nebo popraviště?"

"Vidíte věci příliš krvavě, doktore."

"Viděl byste je stejně jako já, barone, kdybyste byl dnes se mnou na náměstí de Gréve."

"Máte pravdu, už jsem slyšel, že se tam vraždilo."

"Lid, víte, lid... Je to něco krásného, dokud je pokojný... Ale lidové bouře," vykřikl najednou Gilbert, "co jsou proti nim bouře na obloze!"

Necker se zamyslil.

"Škoda že vás nemám pořád u sebe, doktore. Byl byste mi v každém případě rádcem, který mi bezohledně řekne pravdu."

"Ve vašem okolí bych vám nebyl užitečný, pane barone, a zvláště Francii bych nebyl tak užitečný jako tam, kam se chci dostat."

"A kam se chcete dostat?"

"Poslyšte, pane barone, v nejbližší blízkostí trůnu je jeho největší nepřítel. Králi po boku je králův největší nepřítel: královna. Ubohá žena, která zapomíná, že je dcerou Marie Terezie, či snad si na to vzpomene jen ve své pýše. Věří, že zachraňuje krále, a vede do záhuby víc než krále, vede do záhuby království. Nuže, musíme, zneškodnit tuto moc, musíme zničit tento vliv."

"Udělejte tedy to, co jsem vám říkal, zůstaňte u mě a pomáhejte mi."

"Kdybych zůstal u vás, mohli bychom jednat jen společně. Vy byste dělal to, co já, a já to, co vy. Musíme se rozdělit, pane, potom snad budeme mít dvojnásobný význam."

"A kam se s tím vůbec dostaneme?"

"Snad oddálíme katastrofu, i když jí určitě nezabráníme, ačkoliv mám pro vás mocného pomocníka; markýze de Lafayetta."

"Pan Lafayette je ovšem republikán?"

"Takový republikán, jakým může být Lafayette. Musíme-li už stůj co stůj stanout na bázi rovnosti, buďme si rovni, věřte mi, jako velcí páni. Miluji rovnost, která povznáší, ne tu, která snižuje."

"A vy ručíte za Lafayetta?"

Pokud se od něho nebude žádat nic, co by nemohl srovnat se svou ctí, odvahou a oddaností, pak ručím."

"A co si tedy přejete vy?"

"Prosím o doporučující list k Jeho Veličenstvu králi Ludvíku XVI."

"Člověk vašeho významu nepotřebuje doporučující list. Doporučuje se sám."

"Ne, ne, pro mě bude výhodnější, dostanu-1i- se ke králi jako váš člověk. Zapadá do mých plánů, abyste mě uvedl právě vy."

"A co chcete dosáhnout?"

"Chci se stát jedním z lékařů královského domu."

"To nebude tak nesnadné. Ale co s královnou?"

"Až budu u krále, poradím si s ní už sám."

"A bude-li vás pronásledovat?"

"Postarám se, aby měl král svou vůli."

"Král a svou vůli? Kdybyste tohle dokázal, byl byste víc než obyčejný člověk."

"Ten, kdo ovládá tělo, by byl velký břídil, kdyby jednoho dne neovládl i ducha."

"Nemyslíte si však, že člověk, který byl zavřen v Bastile, má špatné doporučení, chce-li se stát dvorním lékařem?"

"Naopak, myslím si, že je to nejlepší doporučení. Cožpak jsem, jak jste sám řekl, nebyl pronásledován pro svou filosofii?"

"Myslím, že ano."

"Král se tedy ospravedlní, král získá v očích lidu, vezme-li si za osobního lékaře žáka Rousseauova, stoupence nových myšlenek, člověka, který byl vězněn v Bastile. Jakmile krále zase poprvé uvidíte, upozorněte ho na to."

"Máte opět pravdu. Ale až budete u krále, mohu se na vás spolehnout?"

"Naprosto, pokud zůstanete věrný politice, kterou oba schvalujeme."

"Co mi můžete slíbit?"

"Že vás upozorním v pravou chvíli, až budete muset odejít."

Necker se pobaveně zadíval na Gilberta. Potom však řekl temně:

"Opravdu, je to největší služba, kterou může oddaný přítel prokázat ministrovi, protože je to služba poslední."

A přistoupil ke stolu, aby napsal králi dopis.

Mezitím si Gilbert znovu pročítal list, který žádal jeho uvěznění.

Hraběnka de Charny, vrtěl hlavou, kdo to jen může být?

"Přečtěte si to, pane," vybídl ho Necker a podal mu dopis, který právě napsal.

Gilbert vzal dopis a přečetl si jej.

Obsah dopisu byl tento:

"Sire,

Vaše Veličenstvo zajisté potřebuje spolehlivého člověka; s nimž by si mohlo otevřeně pohovořit o všech důležitých otázkách. Můj poslední dar, poslední služba, kterou chci na odchodu králi prokázat, je ta, že doporučuji Vašemu Veličenstvu doktora Gilberta. Povím Vašemu Veličenstvu jistě dosti, řeknu-li pouze, že doktor Gilbert je nejenom jedním z nejvýznamnějších lékařů, ale také autorem memoranda o vládě a politice, které vzbudilo tak živou pozornost Vašeho Veličenstva.

U nohou Vašeho Veličenstva

baron de Necker."

Necker list nedatoval a podal jej doktoru Gilbertovi zapečetěný jen obyčejnou pečetí.

"A teď jsem v Bruselu, není-liž pravda?"

"Zajisté, a víc než kdy jindy. Ostatně zítra ráno dostanete ode mě první zprávy."

Baron zaklepal určitým způsobem na tajné dveře, objevila se madam de Stael. Tentokrát neměla v ruce jako před chvílí v parku jabloňovou větvičku, ale brožuru doktora Gilberta.

Ukázala doktorovi titul brožury s lichotivou koketérií.

Gilbert se rozloučil s panem Neckerem a políbil ruku baronce, která ho vyprovodila na práh pracovny.

Potom se vrátil ke drožce, v níž spali Billot a Pitou stejně jako kočí na kozlíku a koně na zesláblých nohách.

23. Král Ludvík XVI.

Gilbertova návštěva u madam de Stael a barona Neckera trvala asi půldruhé hodiny. Doktor se vrátil do Paříže ·ve čtvrt na deset, dal se zavézt přímo na poštu, najal nové koně a vůz, a zatímco Billot a Pitou si šli odpočinout do malého hotelu v ulici Thiroux, kde Billot obyčejně bydlel, když přijel do Paříže, Gilbert ujížděl tryskem do Versailles.

Bylo už pozdě, ale Gilbertovi na tom nezáleželo. Lidé jeho druhu potřebuji činnost jako vzduch. Možná že je jeho cesta úplně zbytečná. Ale Gilbert dával přednost zbytečné cestě, než aby zůstal na místě a nedělal nic. Někteří nervózní lidé snášejí hůř nejistotu než nejhroznější skutečnost.

Přijel do Versailles o půl jedenácté; za normálních okolností by všichni už byli spali nejhlubším spánkem. Ale tu noc ve Versailles nikdo nespal. Versailles prožívaly ohlas bouře, která toho dne otřásla Paříží.

Francouzští gardisté, tělesná stráž a Švýcaři, seskupení na všech křižovatkách, bavili se v hloučcích mezi sebou anebo s občany, jejich royalistické smýšlení vzbuzovalo důvěru.

Versailles byly po všechny časy royalistické město. Takřka náboženská úcta k monarchii, ne-li přímo k monarchovi, byla zakořeněna ve všech srdcích a tvořila jakýsi místní charakter obyvatel. Versailleští žili vedle králů a z králů ve stínu jejich nádhery. Versailleští, kteří od kolébky vdechovali opojivou vůni královských lilií, kteří viděli, jak se třpytí zlato na královských hávech a jak se usmívají vznešené tváře jejich vladařů, Versailleští; jimž králové postavili město z mramoru a porfyru, se sami cítili tak trochu králi. A ještě dnes, kdy se na mramoru objevuje mech, kdy mezi dlaždicemi Vyrůstá tráva, kdy zlato z dřevěných výplní a řezeb oprýskalo, kdy stíny v parku jsou opuštěnější než stíny na hřbitově, Versailles by buď musily zapřít svůj původ, anebo se rozpomenout, že jsou pozůstatkem ztraceného království, a přestože nezbylo nic z pýchy, moci a bohatství, zachovaly si alespoň tesklivou poezii smutku a kouzlo vznešené melancholie.

Jak jsme tedy už řekli, v té noci ze 14. na 15. července 1789 se celé Versailles živě vzrušovaly otázkou, jak přijme francouzský král urážku koruny, vražednou ránu, zasazenou jeho moci.

Odpovědí panu de Dreux-Brézé udeřil Mirabeau monarchii do tváře.

Dobytím Bastily zasadil lid monarchii ránu do srdce.

Ovšem pro lidi omezené a krátkozraké byla otázka rychle rozřešena. Především pro vojáky, kteří jsou zvyklí vidět v každé události jenom vítězství nebo porážku hrubé síly, nešlo teď o nic jiného než o prostý pochod na Paříž. Třicet tisíc mužů a dvacet děl brzo pokoří pýchu a vítěznou zuřivost Pařížanů.

Nikdy neměl král víc rádců. Každý pronášel svůj názor nahlas a veřejně.

Nejmírumilovnější říkali:

"Je to velmi prosté." (S touhle řečí se setkáváme, povšimněme si toho, u nás takřka vždycky, když vznikne opravdu svízelná situace.)

"Je to velmi jednoduché," říkali tedy. "Nejprve je třeba dosáhnout souhlasu Národního shromáždění - a Národní shromáždění jej jistě neodepře. Postoj Národního shromáždění je od nějaké doby velmi přesvědčivý a velmi uklidňující: Národní shromáždění nechce ani násilné činy zdola, ani přehmaty shora.

Národní shromážděni tedy prohlásí, že vzpoura je zločin. Že občané mají své zástupce, kteří mohou přednášet stížnosti králi, že mají krále, který je povinen zjednat spravedlnost a že tedy nemají právo sahat ke zbraním a prolévat krev.

Král, jakmile dosáhne - a určitě dosáhne - od Národního shromáždění tohoto prohlášení, nesmí váhat a musí se vůči Paříži zachovat jako dobrý otec, tj. přísně.

A pak se přirozeně bouře zase uklidní a království znovu nabude svých práv. Také lid se znovu vrátí k své první povinnosti, to jest bude poslušný a všecko zas přijde do svých obvyklých kolejí."

Tak snadno se tedy na nádvořích a na bulvárech řešila svízelná situace. Ale na Place d'Armes a v okolí kasáren se mluvilo docela jinak.

Tam bylo možno vidět lidi inteligentního vzezření a s přimhouřenýma očima, ve Versailles jinak neznámé, kteří při každém slově rozsévali záhadné narážky, přeháněli zprávy beztak již dost vážné a takřka veřejně šířili podvratné myšlenky, jimiž už po dva měsíce žila Paříž a které vháněly do vzpoury pařížská předměstí.

Kolem těchto lidi se tvořily hloučky, ponuré, nepřátelské, živě rokující. Vášnivé hlasy připomínaly jejich bídu, jejich utrpení a vštěpovaly jim vášnivé opovržení k monarchii. Těm chudákům z lidu se říkalo:

"Čeho dosáhl lid za osm set let zápasu? Ničeho. Nemá ani společenská, ani politická práva. Je jako nájemcova kráva, které vezmou tele, aby je dovedli k řezníkovi, kterou podojí, aby prodali mléko, nakonec ji dovedou na jatka a její kůži prodají koželuhovi. Monarchie, donucená vývojem událostí, nakonec ustoupila a svolala generální stavy. Ale když se stavy shromáždily, co dělá monarchie? Od prvního dne, co se sešly, jim překáží a utlačuje je. Národní shromáždění se utvořilo proti vůli monarchie. Nuže; jestliže nám naši pařížští bratři tak slavně ukázali cestu, popožeňme Národní shromáždění. Každý jeho krok na poli politického zápasu je vítězství pro nás. Roste tak náš tábor, zvětšuje se naše moc, posvěcují se naše práva. Kupředu, kupředu, občané! Bastila byla jen přední baštou tyranie. Bastila padla,,zbývá teď všechno ostatní."

Na nejtemnějších a nejskrytějších místech se tvořily ještě jiné skupiny a pronášely jiné řeči. Řečníky tu byli zřejmě lidé z vyšší společenské vrstvy. Přestrojili se do šatu, jaký nosil lid, ale jejich bílé ruce a jejich řeč je prozrazovaly.

"Lidé," říkali tito mužové, "ve skutečnosti vás svádějí obě strany. Jedni vás chtějí obrátit nazpět, druzí vás bezhlavě ženou kupředu. Mluví vám o politických a sociálních právech. Ale jste šťastnější od té doby, co vám dovolili hlasovat prostřednictvím volených nástupců? Zbohatli jste od té doby, co vám dovolili mít tyhle podařené vyvolence? Máte menší hlad, když teď Národní shromáždění vydává dekrety? Nechte politiku a její teorie lidem, kteří umějí číst. Nepotřebujete fráze nebo všelijaké vznešené myšlenky. Potřebujete chleba a zase chleba. Potřebujete, aby se dobře vedlo vašim dětem, aby vaše ženy byly spokojeny. Kdo vám to všechno dá? Král pevného charakteru, mladistvého ducha a ušlechtilého srdce. Ludvík XVI. není takový král. Ludvík XVI. nevládne. Vládne za něho žena, Rakušanka s kamenným srdcem. Hledejte poblíž trůnu muže, který dovede učinit Francii šťastnou a kterého královna nenávidí, protože ji zastiňuje tím, že miluje Francii a je Francouzi milován."

Tak se projevovalo veřejné mínění ve Versailles. Tak se všude připravovala občanská válka.

Gilbert se ujal slova v několika z těch shromáždění. Potom, když poznal, co si různí lidé myslí, dal se přímo k zámku chráněnému četnými strážemi. Proti komu? To nikdo v té chvíli nevěděl.

Všemi strážemi prošel Gilbert bez nejmenších nesnází a dostal se až k vestibulům, aniž se ho kdo ptal, kam jde. Když přišel do salónu v Oeil-de-Boeuf, zadržel ho důstojník osobní stráže. Gilbert vytáhl z kapsy dopis barona Neckera a ukázal na podpis. Důstojník se na něj podíval, poznal baronův rukopis, měl však přísný rozkaz nikoho nevpouštět.

Protože však právě nejpřísnější rozkazy potřebuji obvykle náležitého výkladu, řekl důstojník Gilbertovi:

"Pane, mám rozkaz nikoho ke králi nevpouštět. Je však zřejmé, že nikdo nepomyslel na to, že by mohl přijít někdo od pana barona Neckera. Nesete pravděpodobně Jeho Veličenstvu velmi důležitou zprávu, vstupte jen, prosím, beru všechnu odpovědnost na sebe."

Gilbert tedy vstoupil.

Král nebyl ve svých komnatách, ale v poradní síni. Přijal před chvílí deputaci Národní gardy, která ho přišla požádat, aby bylo odvoláno vojsko, aby byla utvořena měšťanská garda a král aby se vrátil do Paříže.

Ludvík přijal deputaci chladně. Potom odpověděl, že situace se musí napřed vyjasnit a že se o ni poradí s ministerskou radou.

Tak se teď radil.

Deputace zatím čekala v galerii a broušenými skly dveří pozorovala mihotavou hru stínů královských poradců a jejich hrozivé postoje.

Jak tak pozorovali to přízračné divadlo, mohli vyslanci uhodnout, že odpověď bude nepříznivá.

A vskutku, králova odpověď vyzněla v ten smysl, že bude jmenovat velitele měšťanských gard a že dá příkaz vojsku na Martových polích, aby se stáhlo zpět.

Pokud jde o jeho přítomnost v Paříži, nedopřeje vzbouřenému městu té přízně, dokud město neprokáže naprostou poslušnost.

Deputace prosila, naléhala, zapřísahala. Král odpověděl, že mu to rozdírá srdce, ale že nemůže jednat jinak.

A spokojen s tímto okamžitým triumfem, s tímto projevem moci, kterou už neměl, odešel král do svých komnat.

Tam nalezl Gilberta. Gardový důstojník stál vedle něho.

"Co kdo zas na mně chce?" otázal se král.

Gardový důstojník přistoupil ke králi a zatímco se Ludvíku XVI. omlouval, že porušil jeho rozkaz, Gilbert, který krále už dlouhá léta neviděl, si mlčky prohlížel tohoto člověka, kterého dal Bůh Francii za kormidelníka v okamžiku, kdy se nad ním měla strhnout nejhroznější bouře. Král měl krátké a tlusté tělo, které nevzbuzovalo zrovna vznešený dojem, velkou a bezvýraznou hlavu. Byl to muž, který předčasně zestaral a v němž nerovnými zbraněmi zápasilo silné tělo s prostřední inteligencí. Jedině pomyslná záře nejvyššího postavení dodávala jeho tváři občas jistou vážnost. Pro fyziognoma, který studoval Lavatera, pro magnetizéra, který četl v budoucnosti s Balsamem, pro filosofa, který snil s Rousseauem, pro cestovatele, který viděl všechna lidská plemena, to byl žalostný obraz bezmoci a chátrání.

Gilbert byl v prvé chvíli jakoby ohromen, nikoliv úctou, ale bolestí z pohledu na krále.

Král mu vyšel vstříc.

"To vy jste mi přinesl dopis od pane Neckera?"

"Ano, Sire."

"Ach," vykřikl král, jako by mu to bylo divné, "Pojďte rychle!"

Pronesl ta slova tónem tonoucího, který se chytá stébla a křičí "pomoc".

Gilbert podal králi dopis. Ludvík jej okamžitě sám otevřel, rychle si jej přečetl, potom pokynul důstojníkovi tělesné stráže.

"Nechte nás o samotě, pane de Varicou."

Gilbert se octl s králem mezi čtyřma očima.

V pokoji svítila jen jediná lampa. Člověk by řekl, že král nechal schválně ztlumit světlo, aby na jeho čele, spíše unaveném než zamyšleném, nikdo nemohl číst tísnivé myšlenky.

"Pane." vrhl potom na Gilberta pohled mnohem jasnější a bystřejší, než by byl doktor čekal, "je to pravda, pane, že jste autorem oněch memorand, která mě tak hluboce zaujala?"

"Ano, Sire."

"Kolik je vám let?"

"Dvaatřicet, Sire. Ale studiem a trampotami člověk stárne. Můžete se na mě dívat jako na starce."

"Proč jste tak dlouho čekal, než jste se odhodlal přijít ke dvoru?"

"Protože jsem, Sire, nepokládal za potřebné říci Vašemu Veličenstvu osobně, co jsem mu mohl daleko snáze a svobodněji napsat."

Ludvík XVI. se zamyslil.

"Nebyl v tom žádný jiný důvod?" zeptal se podezíravě.

"Ne, Sire."

"Nemýlím-li se, mohl jste se podle určitých okolností domnívat, že vám jsem příznivě nakloněn."

"Vaše Veličenstvo má zajisté na mysli ono znamení, které jsem si dovolil vyžádat, když jsem před pěti lety poslal Vašemu Veličenstvu první ze svých memorand. Prosil jsem tehdy snažně, aby Vaše Veličenstvo poručilo umístit v osm hodin večer za okno svíci na znamení, že četlo mou práci."

"A..." řekl král s uspokojením.

"Světlo bylo opravdu postaveno v určitý čas na místo, jak jsem o to žádal. Viděl jsem, jak někdo svící třikrát zamával."

"A potom?"

"Potom jsem mohl číst v La Gazette: Ten, koho světlo třikrát volalo, může se představit tomu, kdo ho nechal zavolat, bude odměněn."

"Ano, tak to opravdu bylo," řekl král.

"A tady je to oznámení," řekl Gilbert a vytáhl z kapsy noviny, kde bylo oznámení před pěti lety otištěna.

"Výborně," řekl král, "tenkrát jsem na vás čekal. Přišel jste až teď, kdy jsem vás už nečekal. Buďte mi vítán, přicházíte

jako dobrý voják ve chvílí, kdy se bojuje."

Potom se ještě pozorněji zadíval na Gilberta.

"Víte, pane, že se to nestává tak často, aby se ke králi nedostavil člověk, kterému se vzkáže: Přijďte, pane, čeká vás odměna?"

Gilbert se usmál.

"Proč jste nepřišel?" otázal se Ludvík XVI.

"Protože jsem si žádné odměny nezasluhoval Sire."

"Jak to?"

"Narodil jsem se jako Francouz, miluji svou zemi, její blaho mi leží na srdci. Jestliže jsem se snažil prospět třiceti miliónům svých spoluobčanů, pracoval jsem tím sám pro sebe. Je-li člověk takový sobec, Sire, nezasluhuje si odměny."

"To je zvláštní, pane, možná že jste měl ještě nějaký jiný důvod?"

Gilbert neodpověděl.

"Mluvte, pane, přeji si to."

"Snad jste, Sire, správně uhodl."

"Že tomu je tak?" otázal se král živě a nepokojně.

"Viděl jste, že situace je vážná, a tak jste se raději držel stranou."

"Čekal jsem, až bude ještě vážnější. Ano, Sire, Vaše Veličenstvo uhodlo správně."

"Mám rád upřímnost," poznamenal král, který nemohl zakrýt určitý zmatek, protože byl v podstatě bojácné povahy a snadno se začervenal.

"Nuže," pokračoval Ludvík XVI., "předvídal jste, že to s králem špatně dopadne, a měl jste strach, abyste se neoctl pod troskami."

"Ne, Sire, právě proto, že v tomto okamžiku je hrozba zkázy největší, přicházím tam, kde je největší nebezpečí.

"Ano, ano, jdete od Neckera a mluvíte jako on. Nebezpečí, nebezpečí. Samozřejmě, je to nebezpečí postavit se v této chvíli za krále. Kde je Necker?"

"Myslím, že je připraven být v každém okamžiku k službám Vašeho Veličenstva."

"Tím líp, budu ho potřebovat," povzdechl si král. "V politice nesmí mít člověk tvrdou hlavu. Myslí si, že něco udělal dobře, a udělal to špatně. Někdy dokonce něco udělá dobře a vrtošivá náhoda zvrátí výsledek. Plány nebyly špatné, a přece se ukázalo, že jsme se zmýlili."

Král si opět vzdychl. Gilbert mu přispěchal na pomoc.

"Sire," ozval se, "Vaše Veličenstvo uvažuje podivuhodně správně. Ale v tomto okamžiku je nutno vidět do budoucnosti jasněji než kdy jindy."

Král zvedl hlavu a jeho měkká, bezvýrazná tvář se poněkud zakabonila.

"Promiňte, Sire," prohlásil Gilbert, "jsem lékař. Když je nebezpečí opravdu velké, musí být lékař stručný."

"To přikládáte tak velký význam té dnešní výtržnosti?"

"To není výtržnost, Sire, to je revoluce."

"A vy byste chtěl, abych se paktoval s rebely a vrahy? Dobyli Bastilu násilím. To je vzpoura. Zabili pana de Launay, pana de Losme a pana de Flesselles. To jsou vraždy."

"Prosil bych vás, abyste ty věci nespojoval, Sire. Ti, kdo dobyli Bastilu, jsou hrdinové. Ti, kdo zabili pány de Flesselles, de Losme a de Launay, jsou vrazi."

Král lehce zrudl, takřka okamžitě mu však červeň zmizela z obličeje, rty mu zbledly a na čele se mu objevilo několik kapek potu.

"Máte pravdu, pane, jste opravdu lékař, anebo spíše chirurg, protože řežete do živého. Ale vraťme se k vám. Jmenujete se doktor Gilbert, viďte? Tím jménem byla alespoň podepsána vaše memoranda."

"Je mi velkou ctí, Sire, že Vaše Veličenstvo má tak dobrou paměť, ačkoliv nevím, zda to pro sebe opravdu mohu pokládat za štěstí."

"Jak to myslíte?"

"Moje jméno bylo před Vaším Veličenstvem jistě proneseno, a ne tak dávno."

"Nerozumím vám."

"Před šesti dny jsem byl zatčen a vsazen do Bastily. Slýchal jsem vždycky, že nemůže dojít, byť i jen k poněkud významnějšímu zatčení, bez vědomí Vašeho Veličenstva."

"Vy jste byl vsazen do Bastily?" podivil se král.

"Tady je seznam vězňů, Sire. Byl jsem vsazen do vězení, jak jsem měl právě tu čest oznámit Vašemu Veličenstvu, před šesti dny, a to na rozkaz králův, a vyšel jsem odtud dnes ve tři hodiny odpoledne, z milosti lidu."

"Dnes?"

"Ano, Sire, cožpak Vaše Veličenstvo neslyšelo dělostřelbu?"

"Zajisté."

"Nuže, děla mi otevřela dveře žaláře."

"Ach," zamumlal král, "rád bych vám řekl, že by mi bylo velmi milé, kdyby dnes ráno byla nestřílela děla zároveň na Bastilu a na mě."

"Ach, Sire, nedělejte z vězení symbol království. Řekněte raději, že jste šťasten, že lid dobyl Bastilu, teď se už aspoň nebude ve jménu krále a bez jeho vědomí páchat taková nespravedlnost, o jaké jsem právě mluvil."

"Ale koneckonců, pane, jistě jste přece nebyl zatčen bez důvodu?"

"Nevím o žádném důvodu, Sire. Zatkli mě, když jsem se vrátil do Francie, a uvěznili `v Bastile. Proč, to nevím."

"Jenomže, pane," ozval se Ludvik XVI. mírně, "není v tom trochu sobectví, mluvíte-li jenom o sobě, ačkoliv bych

tolik potřeboval, abychom mluvili o mně?"

"Co potřebuji, Sire, na to mi Vaše Veličenstvo může odpovědět jediným slovem."

"Kterým?"

"Ano, nebo ne. Mělo Vaše Veličenstvo nějaký zájem na mém zatčení?"

"Nevěděl jsem ani, že jste se vrátil do Francie."

"Mám radost z této odpovědi, Sire. Mohu teď prohlásit přede všemi: jestliže se někomu ublíží jménem Vašeho Veličenstva, pak toho jména vždycky někdo zneužije, jak je to vidět na mém případě."

Král se usmál.

"Lékaři, naléváte balzám na rány."

"Ach, Sire, rád bych rozléval balzám plnýma rukama. A chcete-li, rád uzdravím tuto ránu. Ručím vám za to."

"Ovšem že chci."

"Je však třeba, abyste chtěl pevně a rozhodně."

"Chci pevně a rozhodně."

"Prosím, aby si Vaše Veličenstvo přečetlo tento řádek na okraji vězeňského seznamu."

"Který?"

"Tento."

Gilbert ukázal králi vytržený list. Král četl.

"Na královninu žádost..."

Ludvík XVI. se zamračil.

"Na královninu žádost! Čím jste upadl u královny v nemilost?"

"Jsem si jist, Sire, že Její Veličenstvo mě zná ještě méně než Vaše Veličenstvo."

"Ale přece jen jste se musel něčeho dopustit, jen tak bezdůvodně nikdo do Bastily nepřijde."

"Zdá se, že ano, když jsem tam byl."

"A pan Necker vás posílá ke mně a zatykač přece podepsal on sám."

"Zajisté."

"Vysvětlete mi to lépe. Rozpomeňte se na celý svůj život. Třeba přijdete na nějaký důvod, na který jste už sám zapomněl."

"Pátrat ve svém životě! Ano, Sire, udělám to, a nahlas. Buďte bez obav, nebude to trvat dlouho. Od svých šestnácti let jsem bez ustání pracoval. Vychoval mě Jean Jacques Rousseau, učil jsem se u hraběte Balsama, byl jsem přítelem Lafayettovým a Washingtonovým. Ode dne, kdy jsem opustil Francii, nemohu si vyčítat, že bych se byl dopustil nějaké chyby nebo někomu ukřivdil. Když jsem nabyl dostatečného vzdělání, které mi dovolilo pečovat o nemocné a raněné, myslil jsem vždycky na to, že jsem odpovědný před Bohem za každou myšlenku, za všechno, co udělám. Protože mi Bůh svěřil lidská stvoření, proléval jsem jako chirurg krev ze soucitu s lidmi, byl jsem vždycky ochoten dát svou krev, abych zachránil nemocného nebo alespoň zmírnil jeho utrpení. Jako lékař jsem byl vždycky utěšitelem a často dobrodincem. Tak uplynulo patnáct let. Bůh žehnal mému úsilí. Většině trpících jsem zachránil život a zdraví. Ti, kdo zemřeli, zemřeli z Boží vůle. Opakuji znovu, Sire, od chvíle, co jsem opustil Francii, nemusím si nic vyčítat."

"Stýkal jste se v Americe s revolucionáři a ve svých spisech jste šířil jejich myšlenky."

"Ano, .Sire, zapomněl jsem, že i za to by mně měli být králové a všichni lidé vděčni."

Král mlčel.

"Sire," pokračoval Gilbert, "teď znáte můj život. Neurazil jsem, nezranil jsem nikoho, ani žebráka, natož královnu, a ptám se teď Vašeho Veličenstva, zač jsem byl potrestán."

"Zeptám se královny, pane Gilberte. Domníváte se však, že zatykač vyšel přímo od královny?"

"To nemyslím, Sire. Domnívám se, že královna ho jen schválila."

"Tak vidíte," zaradoval se král.

"Ano, nemyslíte však, Sire, když královna něco schválí, že to je, jako by poručila?"

"A od koho vlastně vyšel zatykač? To se musíme dozvědět."

"Ano, Sire, i to se můžeme dozvědět."

A Gilbert podal králi listinu vězňů.

"Hraběnka de Charny!" vykřikl král. "Ta vás tedy dala zatknout! Ale proboha, co jste to jenom udělal té chudince de Charny?"

"Dnes ráno jsem ještě neznal ani jméno té dámy, Sire."

Ludvík si přejel rukou čelo.

"Hraběnka de Charny! Mírnost, čistota, nevinnost sama."

"Sire," usmál se Gilbert, "z toho vidíte, že mě do Bastily poslaly vlastně tři ctnosti."

"Však já budu brzo vědět, na čem jsem," zamumlal král.

A zatáhl za zvonek.

Vstoupil lokaj.

"Ať se někdo podívá, zda je hraběnka de Charny ještě u královny," nařídil král.

"Sire," odpověděl lokaj, "paní hraběnka před chvílí prošla galerií. Je na odjezdu."

"Běžte za ní," nařídil Ludvík, "a požádejte ji, aby v naléhavé věci přišla do mé pracovny."

Potom se obrátil k Gilbertovi.

"Je to tak dobře, ne, pane?"

"Děkuji z celého srdce Vašemu Veličenstvu," odpověděl Gilbert.

24. Hraběnka de Charny

Když dal král příkaz, aby hraběnka de Charny k němu přišla, ukryl se Gilbert do okenního výklenku.

Král neklidně přecházel po salónu, zaujat jak veřejnými záležitostmi, tak tímto podivným mužem, doktorem Gilbertem, jehož vlivu proti své vůli podléhal i v této chvíli, kdy by ho vlastně nemělo nic tolik zajímat jako zprávy z Paříže.

Vtom se dveře pracovny otevřely. Lokaj ohlásil hraběnku de Charny a Gilbert mohl za záclonou spatřit ženu oděnou v nádherný hedvábný šat.

Podle tehdejší módy měla hraběnka barevně pruhovaný živůtek z šedého hedvábí s hlubokým výstřihem a sukni z hedvábí podobné barvy. Přes živůtek měla šálu převázanou křížem pod ňadry; uplatňovala krásné poprsí.

Malý klobouček měla koketně upevněný na vrcholku vysokého účesu. Střevíčky s vysokými podpatky vystavovaly na odiv obdivuhodně útlé nožky; dokonale aristokratická ručka v rukavičce si pohrávala s malou hůlkou.

Král jí vyšel vstříc.

"Byla jste právě na odchodu, hraběnko?"

"Ano, Sire," odpověděla hraběnka, "právě jsem vstupovala do kočáru, když mně vyřídili rozkaz Vašeho Veličenstva."

Ten pevný, zvučný hlas vyvolal v Gilbertovi hrozný zmatek. Krev mu vstoupila do tváří, roztřásl se po celém těle.

Proti své vůli udělal krok kupředu z úkrytu za záclonou.

"Je to ona," zašeptal, "je to ona... Andrée..."

"Madam," pokračoval král, jenž stejně jako hraběnka nemohl postřehnout Gilbertovo vzrušení, "požádal jsem vás, abyste ke mně přišla, protože bych rád od vás slyšel jakési vysvětlení."

"Jsem k službám Vašemu Veličenstvu."

Král se pootočil směrem, kde stál Gilbert, snad aby ho upozornil.

Gilbert chápal, že ještě nenastal okamžik, kdy by se měl objevit, a couvl proto zpátky za záclonu.

"Madam," řekl král, "asi před týdnem byl panu Neckerovi doručen jakýsi zatykač..."

Gilbert upřel skulinou v záclonì zrak na Andrée. Mladá žena rázem zbledla, zmocnil se ji horečný neklid, jako by se náhle ocitla v moci tajemného vlivu, který si sama nedovedla vysvětlit.

"Posloucháte mě, viďte, hraběnko?" otázal se Ludvik XVI., když viděl, že paní de Charny váhá s odpovědí.

"Ano, Sire."

"Víte tedy patrně, o čem mluvím. Můžete mi odpovědět na mou otázku?"

"Snažím se vzpomenout si," odpověděla Andrée.

"Dovolte mi, abych vám pomohl, hraběnko. Zatykač jste si vyžádala vy a královna podpořila vaši žádost."

Hraběnka neodpověděla, naopak upadala zřejmě čím dál tím víc do jakési strnulosti, která jako by ji zbavovala vědomí.

"Ale odpovězte mi přece, madam!" naléhat král, který začínal ztrácet trpělivost.

"Je to pravda," roztřásla se hraběnka, "je to pravda, napsala jsem ten dopis a Její Veličenstvo královna ho schválila."

"Pak mi tedy řekněte," domáhal se Ludvik XVI., "jakého zločinu se dopustil člověk, proti kterému jste si vymohla takové opatření?"

"Sire," hlesla Andrée, "nemohu vám říci, jaký zločin spáchal, ale ujišťuji vás, že to byl velký zločin."

"Vy to nemůžete říci ani mně?"

"Ne, Sire."

"Ani svému králi?"

"Nechť mi Vaše Veličenstvo promine, ale nemohu."

"Pak to tedy řekněte tomu člověku přímo do očí," pokrčil rameny král. "Co odmítáte říci králi Ludvíku XVI., nemůžete odepřít doktoru Gilbertovi."

"Doktoru Gilbertovi!" vykřikla Andrée. "Věčný Bože, Sire, kde je?"

Král ustoupil, aby udělal místo Gilbertovi. Záclona se rozevřela a doktor se objevil téměř stejně bledý jako Andrée.

"Tady je, madam," řekl král.

Když uviděla Gilberta, hraběnka se zapotácela. Nohy se pod ní podlomily. Málem by se byla zhroutila, div neomdlela, a udržela se na nohou jen proto, že se opřela o lenoch křesla. Zůstala tak stát strnulá a neschopná sebemenšího hnutí.

"Madam," hluboce se uklonil Gilbert, "dovolte, abych opakoval otázku, kterou vám právě položilo jeho Veličenstvo."

Andréiny rty se pohnuly, ale z jejích úst nevyšlo ani zasténání.

"Co jsem vám udělal, madam, že jsem byl na váš rozkaz uvržen do vězení?"

Při zvuku Gilbertova hlasu sebou Andrée trhla, jako by ji nějaká mučivá vzpomínka rozdírala srdce.

Za okamžik se však vzpamatovala a vrhla na Gilberta ledový pohled.

"Neznám vás, pane," hlesla tiše, ale pevně.

Gilbert se na ni zadíval s takovou neústupností a s tak nepřemožitelnou odvahou, že hraběnka nesnesla ten pohled a proti své vůli sklopila oči.

"Hraběnko," ozval se král s jemnou výčitkou, "vidíte, kam to vede, když se takhle zneužívá vysokého postavení. Sama přiznáváte, že toho pána vůbec neznáte - je to vědec, velký lékař, člověk, kterému nemůžete nic vyčítat."

Andrée zvedla hlavu a vrhla na Gilberta pohled plný královského opovržení.

Gilbert však zůstal hrdý a klidný.

"Opakuji," pokračoval král, "nemůžete nic mít proti panu Gilbertovi, došlo tady zřejmě k nějaké záměně a váš omyl postihl nevinného. To není v pořádku, hraběnko."

"Sire," vydechla Andrée.

"Oh," přerušil ji král, jenž se už zase bál, aby si nepohněval dámu, kterou královna zahrnovala přízní, "vím, že máte dobré srdce a stíhala-li jste někoho, pak si to ten člověk jistě zaslouží. Ale pro budoucnost, to jistě chápete, se něco takového nesmí opakovat."

Ludvík XVI. se obrátil k Gilbertovi a pokračoval:

"Co chcete, doktore, naše doba má na tom všem větší vinu nežli lidé. Zrodili jsme se ve zkažené době a patrně v ní i umřeme. Musíme se však pokusit, aby budoucnost byla jiná a naši potomci na tom byli lépe, a já doufám, doktore Gilberte, že mi v tom pomůžete."

A Ludvik XVI. pokýval několikrát hlavou a věřil, že uspokojil obě strany.

Ubohý král! Kdyby byl podobnou frázi proslovil v Národním shromáždění, všichni by mu byli tleskali a druhý den by ta moudrost byla ve všech pařížských novinách.

Ale toto posluchačstvo dvou rozhořčených nepřátel nedovedlo ocenit královu smířlivou filosofii.

"S dovolením Vašeho Veličenstva," ozval se vzápětí Gilbert, "prosil bych, aby madam opakovala to, co už řekla, totiž, že mě nezná."

"Hraběnko," vyzval paní de Charny král, "můžete udělat, oč doktor žádá?"

"Neznám doktora Gilberta," opakovala Andrée pevným hlasem.

"Ale znáte jiného Gilberta, mého jmenovce, jehož zločin padá na mou hlavu?"

"Ano," odpověděla Andrée, "znám ho a je to ničema."

"Sire, nemám právo vyptávat se hraběnky," obrátil se Gilbert ke králi. "Prosím vás, abyste se sám ráčil otázat, co ten ničema udělal."

"Hraběnko, nemůžete odmítnout tak spravedlivou žádost."

"Co udělal," odpověděla Andrée, "to nepochybně ví královna, když vlastní rukou potvrdila dopis, v němž jsem žádala, aby byl zatčen."

"To nestačí," namítl král, "nestačí, že to ví a je o tom přesvědčena královna, bylo by dobře, kdybych to věděl a byl o tom přesvědčen také já. Královna je královna, ale já jsem král."

"Sire, Gilbert, o nějž šlo v dopise, je člověk, který před šestnácti lety spáchal hrozný zločin."

"Prosím Vaše Veličenstvo," vmísil se Gilbert, "aby se ráčilo madam otázat, kolik let je tomu člověku dnes."

Král opakoval otázku.

"Třicet, dvaatřicet let," odpověděla Andrée.

"Sire," obrátil se ke králi Gilbert, "jestliže byl zločin spáchán před šestnácti lety, pak se ho nedopustil zralý muž, ale chlapec, a jestliže ten člověk po šestnáct let hořce oplakával zločin, kterého se dopustil ještě jako dítě, nemyslí Vaše Veličenstvo, že by si ten člověk zasloužil trochu shovívavosti?"

"Vy jste, pane," otázal se král, "snad znal onoho druhého Gilberta?"

"Znám ho, Sire," odpověděl Gilbert.

"A nedopustil se žádného jiného pochybení, než toho, které spáchal v mládí?"

"Nemluvím o pochybení, Sire, protože jsem méně shovívavý než Vaše Veličenstvo, mluvím o zločinu. Ale od toho dne, co se ho dopustil, nevím, co by mu kdo na světě mohl vytknout."

"Až snad na to, že tu a tam namočil své pero do jedu a skládal pochybné knížky," usmál se král.

"Sire, otažte se laskavě paní hraběnky," nedbal těch slov Gilbert, "zda nebylo skutečným důvodem ke Gilbertovu zatčení, aby se jeho nepřátelům, či spíše jeho nepřítelkyni, poskytla možnost zmocnit se skříňky, v níž jsou ukryty listiny, které by mohly kompromitovat vznešenou dvorní dámu."

"Andrée přeběhl mráz od hlavy k patě.

"Pane," zašeptala.

"Co je s tou skříňkou, hraběnko?" otázal se král, jemuž neušlo, jak se hraběnka zachvěla a zbledla.

"Oh, madam," zvolal Gilbert, který vycítil, že se teď stal pánem situace, "konec vytáček, konec výmluv! Nebudeme už lhát ani vy, ani já. Já jsem Gilbert, který spáchal ten zločin. Já jsem Gilbert, který psal letáky. Já jsem Gilbert, kterému ukradli skříňku. Vy jste ona vznešená dvorní dáma a král nechť nás rozsoudí. Přijměme ho za soudce a řekněme mu jako soudci, řekněme králi a Bohu všecko, co se mezi námi stalo, a král nechť rozsoudí, dříve než nás bude moci rozsoudit Bůh."

"Řekněte si, co chcete, pane," ozvala se pohrdavě hraběnka, "já nemohu říci nic, protože vás neznám."

"O té skříňce nevíte také nic?"

Hraběnka si zaryla nehty do dlaní a kousla se do bledých rtů.

"Ne," řekla, "nevím nic víc než vy."

Ale pronesla ta slova s takovým úsilím, že se zapotácela jako socha při zemětřesení.

"Varuji vás, madam," zadíval se na ni přísně Gilbert. "Doufám, že jste nezapomněla, že jsem žák muže jménem Josef Balsamo. Zdědil jsem po něm moc, kterou měl nad vámi. Ještě jednou se vás ptám, chcete-li odpovědět na mou otázku. Co je se skříňkou?"

"Ne, ne," zvolala hraběnka v hrozném zmatku a obrátila se ke dveřím, jako by chtěla uprchnout ze salónu. "Ne, ne, ne."

"Dobrá," zvolal Gilbert, bledý jako křída, a zvedl výhružně ruce. "Srdce z kamene, srdce z oceli, roztav se, pukni, zlom se mou neodolatelnou vůli. Nebudeš mluvit, Andrée?"

"Ne, ne," vykřikla hraběnka bez dechu. "Pomoc, Sire, pomoc!"

"Budeš mluvit," prohlásil Gilbert "a nikdo, ani Bůh, ani král, tě nevymaní z mé moci. Budeš mluvit, odhalíš svou duši vznešenému svědku tohoto slavnostního výjevu. Všechno, co je v nejtajnějších záhybech tvého svědomí, všechno, co

jenom Bůh mohl číst v hloubkách tvé temné duše, všechno se dozvíte, Sire, z úst té, která odpírala promluvit. Spěte, hraběnko de Charny, spěte a mluvte, poroučím vám to."

Sotva pronesl ta slova, hraběnka strnula, na rtech ji odumřel výkřik, roztáhla ruce, snažila se něčeho zachytit, byla by upadla, kdyby ji nezachytil zděšený král a neuložil ji do lenošky.

"Proboha," šeptal Ludvík XVL, "slyšel jsem o něčem takovém, ale nikdy jsem neviděl nic podobného. Upadla do magnetického spánku, viďte, pane?"

"Ano, Sire, račte vzít madam za ruku a otažte se jí, proč mě dala zatknout," odpověděl Gilbert, jako by on jediný měl tady právo rozkazovat.

Ludvík XVI. byl úplně omámen tím podivným výjevem. Couvl dva kroky, aby se přesvědčil, nespí-li sám, a zda to, co se odehrává před jeho očima, není sen. Potom jako matematik, zaujatý vyhlídkou na nové řešení, přistoupil k hraběnce a vzal ji za ruku.

"Vy jste dala zatknout doktora Gilberta, hraběnko?"

Hraběnka se i ve spánku vzchopila k poslednímu úsilí, vytrhla králi ruku a vykřikla ze všech sil:

"Ne, ne, nebudu mluvit!"

Král se podíval na Gilberta, jako by se chtěl přesvědčit, kdo z těch dvou bude mít silnější vůli, zda zvítězí vůle Andréina, nebo doktorova.

Gilbert se usmál.

"Nebudete mluvit?"

A s očima upřenýma na Andrée přistoupil k lenošce.

Andrée sebou škubla.

"Nebudete mluvit," opakoval Gilbert a přistoupil těsně k spící hraběnce.

Andréino tělo se napjalo, jako by spící žena kladla poslední zoufalý odpor.

"Nebudete mluvit," opakoval potřetí Gilbert a vztáhl obě ruce hraběnce nad hlavu. "Nebudete mluvit?"

Andrée se svíjela v křečích.

"Buďte opatrný," vykřikl Ludvík XVI., "buďte opatrný, vždyť ji můžete zabít!"

"Neobávejte se, Sire, hovořím jen s její duší. Duše se vzpírá, ale nakonec se podvolí."

Spustil ruce podle těla a poručil: "Mluvte!"

Andrée rozpřáhla ruce a škubla sebou, jako by lapala po dechu.

"Mluvte!" opakoval Gilbert.

Hraběnčiny svaly byly napjaty k prasknutí. Na rtech se ji objevila pěna, žena se chvěla od hlavy k patě.

"Doktore, doktore," šeptal král, "dejte pozor!"

Ale Gilbert, jako by krále neslyšel, dotkl se dlaní hraběnčina čela.

"Mluvte, poroučím vám to."

Sotva se Gilbertova dlaň dotkla Andréiny hlavy, hraběnka vzdychla a ruce jí padly podle těla. Hlava jí klesla na prsa a zpod zavřených víček jí vytryskl proud slz.

"Bože můj, Bože můj," sténala hraběnka.

"Volejte si Boha, ten, kdo jedná ve jménu božím, nemusí se Boha bát."

"Ach, jak vás nenávidím," zasténala hraběnka.

"Můžete mě nenávidět, ale mluvte."

"Sire, Sire," vykřikla Andrée, "řekněte mu, že mě spálí, že mě zničí, že mě zabije."

"Mluvte," poroučel Gilbert.

A pokynul králi, že může klást otázky.

"Hraběnko," otázal se král, "muž, kterého jste chtěla dát zatknout, kterého jste dala zatknout, byl tedy doktor Gilbert."

"Ano."

"A nebyl to omyl, nebylo to nedorozumění."

"Ne."

"A ta skříňka?"

"Ach," jektala sotva slyšitelně hraběnka, "cožpak jsem mu ji měla nechat v rukou?"

Gilbert a král se na sebe podívali.

"Vy jste ji vzala?" tázal se Ludvik XVI.

"Nařídila jsem ji vzít."

"Vypravujte mi o tom, hraběnko," zapomněl král na všechnu svou důstojnost a klekl si k paní de Charny. "Vy jste nařídila, aby mu ji vzali?"

"Ano."

"Kdy a kde?"

"Dozvěděla jsem se, že Gilbert, který za šestnáct let byl dvakrát ve Francii, sem jede potřetí a že tu chce už zůstat."

"Ale co skříňka?"

"Dozvěděla jsem se od policejního ministra pana de Crosne, že Gilbert při jedné své cestě zakoupil pozemky v okolí Villers-Cotteréts. Že nájemce těchto pozemků má jeho plnou důvěru. Tušila jsem, že skříňka je u něho."

"Jak jste to mohla tušit?"

"Byla jsem u Mesmera. Nechali jsem se uspat a viděla jsem ji."

"Kde byla?"

"Ve velké skříni v přízemí, ukrytá pod prádlem."

"To je úžasné," zašeptal král. "A pak?"
"Obrátila jsem se na pana de Crosne, který mně na královninu přímluvu dal jednoho ze svých nejlepších agentů."
"Jak se jmenuje ten agent?" otázal se Gilbert.
Andrée sebou škubla, jako by se dotkla žhavého železa.
"Ptám se vás, jak se jmenoval," opakoval Gilbert.
Andrée se snažila vzdorovat.
"Jak se jmenoval, řekněte mi to," přikazoval doktor.
"Pas-de-Loup," hlesla hraběnka.
"A dál," naléhal král.
"Včera ráno se ten muž zmocnil skříňky, to je všechno."
"Ne, to není všechno," ozval se Gilbert, "teď musíte říci králi, kde ta skříňka je."
"To je snad příliš mnoho," zašeptal Ludvík XVI.
"Není, Sire."
"Mohli bychom se to dozvědět od Pas-de-Loupa, od pana de Crosne..."
"Dozvíme se to lépe a rychleji od hraběnky."
Andrée stiskla křečovitě zuby, jako by chtěla zabránit, aby jí ani slovo nepřešlo přes rty.
Král se podíval na Gilberta, jako by ho chtěl na to upozornit.
Doktor se usmál.
Dotkl se palcem a ukazováčkem dolních části Andréina obličeje, svaly se okamžitě uvolnily.
"Nejdřív řekněte králi, hraběnko, že skříňka patří doktoru Gilbertovi."
"Ano, ano, je jeho," zasténala spící žena zuřivě.
"A kde je teď?" naléhal Gilbert. "Mluvte, král nemá tolik času."
Andrée okamžik váhala.
"Je u Pas-de-Loupa," vydralo se z ní konečně.
Gilbert postřehl hraběnčino váhání, ačkoliv trvalo jen zlomek vteřiny.
"Ložete," vykřikl. "Snažíte se lhát. Kde je skříňka? Chci to vědět!"
"U mě ve Versailles," zasténala Andrée, znovu jí vyhrkly slzy z očí a celé tělo se roztřáslo v křeči. "U mě, čeká tam na mě Pas-de-Loup, domluvili jsme se tak, dnes v noci v jedenáct hodin."
Právě odbíjela půlnoc.
"Čeká ještě pořád?"
"Ano."
"Kde je?"
"Uvedli ho do salónu."
"Kde je v salóně?"
"Stojí opřený o krb."
"A skříňka?"
"Má ji před sebou na stole. Ach!"
"Co je vám?"
"Pospěšme si, aby mohl odejít. Pan de Charny - měl se vrátit až ráno, ale přijede už teď v noci. Vidím ho. Je v Sévres. Ať odejde, ať se s ním hrabě nesetká!"
"Vaše Veličenstvo to slyšelo. Kde bydlí paní de Charny ve Versailles?"
"Kde tady bydlíte, hraběnko?"
"Na bulváru de la Reine, Sire."
"Dobrá."
"Sire, Vaše Veličenstvo slyšelo. Ta skříňka je moje. Poručí král, aby mi byla vrácena?"
"Okamžitě, pane."
Král zakryl paní de Charny zástěnou, aby ji nebylo vidět, zavolal důstojníka, který měl službu, a tiše mu dal příkaz.

25. Královská filosofie

Jak bylo podivné, čím se zaměstnává král, jemuž poddaní podkopávali trůn, jak byla podivná tato zvědavost učence nad tajemným jevem ve chvíli, kdy se s největší vážností rozvíjely nejdůležitější politické události, jaké kdy otřásly Francií, ve chvíli, kdy se monarchie měnila v demokracii! Velcí muži té doby, kteří už tři měsíce řešili tento problém, by se byli usmáli při pohledu na krále, který zapomíná na sebe a na události uprostřed nejhroznější ze všech bouří.

Zatímco venku zuřila vzpoura, Ludvík zapomněl na všechny hrůzy, které se udály toho dne, na pád Bastily, na to, že byli zavražděni de Flesselles, de Launay a de Losme, na Národní shromáždění každým okamžikem hotové povstat proti králi. Ludvík XVI. byl v této chvíli zcela soustředěn na tento soukromý výzkum, na svého osobního koníčka, a jak vyústí celá tahle záhada, to ho zajímalo víc než nejvážnější problémy jeho vlády.

Jakmile dal příkaz kapitánovi tělesné stráže, vrátil se k Gilbertovi, který zatím uvedl hraběnku do pokojného spánku.

Za okamžik začala hraběnka klidné dýchat jako spící dítě. Tu ji Gilbert jediným pohybem ruky otevřel oči a uvedl ji do extáze.

Teď se teprve Andréina krása uplatnila v plné nádheře. Žena se zcela zbavila trampot tohoto světa, krev se jí vrátila do tváře, tlukot srdce se zmírnil, bilo teď pokojně a pravidelně. Tvář už nebyla mrtvolně bledá, ale spíš přisnědlá, jak to vídáme u orientálních žen. Oči, široce rozevřené, byly obráceny k nebi. Zdálo se, že mladá žena dýchá vzduch daleko čistší, než je náš. Rty si ponechaly svěží červeň, přestože Andréiny tváře poněkud zbledly. Byly lehce pootevřené a odhalovaly řadu bělostných perel. Hlavu měla poněkud zvrácenou dozadu a v celém jejím výraze byla líbeznost takřka

andělská.

Král byl oslněn, Gilbert s povzdechem odvrátil hlavu. Nemohl odolat, aby nevdechl Andrée tuto nadzemskou krásu. A teď se sám děsil svého díla.

Nedívaje se na mladou ženu, vztáhl ruku a Andréiny oči se zavřely.

Král ho požádal, aby mu vysvětlil onen zázračný stav, v němž se duše odpoutává od těla a vznáší se svobodná, šťastná a božská nad všemi pozemskými bědami.

Gilbert, jako všichni opravdoví učenci povznesení nad pošetilou pýchu, dokázal vyslovit ono slovo, které se průměrným lidem tak těžce dere z hrdla: Nevím. Přiznal se králi, že na to jeho věda nestačí. Vykouzlil jev, k jehož podstatě nemohl proniknout. Jev sám existoval; vysvětlení neexistovalo.

"Doktore," řekl král, "stojíme tu před tajemstvím, které příroda vyhradila učencům příštích generací, před tajemstvím, které bude objasněno jako tolik jiných záhad, o nichž jsme mysleli, že nebudou nikdy rozřešeny. My teď mluvíme o tajemství. Naši předkové by to nazvali kouzlem nebo čarodějnictvím."

"Ano, Sire," usmál se Gilbert, "a mně by se dostalo té cti, že by mě na náměstí de Gréve k větší cti a slávě náboženství, které nechápou, upálili učenci, kteří nic nevědí o vědě, a kněží, kteří sami nevěří."

"A u koho jste studoval tu vědu," tázal se král. "U Mesmera?"

"Ach, Sire," usmál se Gilbert, "věděl jsem o nejpodivnějších jevech této vědy deset let předtím, než bylo Mesmerovo jméno ve Francii vysloveno."

"Řekněte mi, byl podle vašeho názoru ten Mesmer, který obrátil vzhůru nohama celou Paříž, byl to šarlatán, nebo ne? Zdá se mi, že si počínáte mnohem prostěji než on. Slyšel jsem vykládat o jeho pokusech, o pokusech Deslonových a Puysegurových, Víte, co se o tom říkalo. Byly to pošetilosti, nebo pravda?"

"Sledoval jsem celý ten spor, Sire."

"Nu a co říkáte té pověstné kádi?"

"Nechť mi Vaše Veličenstvo ráčí prominout, na všechno, co se týče magnetismu, se dívám s určitou skepsí. Magnetismus není dosud věda."

"Ach!"

"Ale je to moc, strašná moc, protože ruší svobodnou vůli, izoluje duši od těla, vydává tělo uspaného do rukou magnetizéra, aniž si uspaný podrží moc anebo vůli, aby se mohl bránit. Viděl jsem, Sire, podivné jevy. Sám jsem je vyvolal. Ale přece jen pochybuji."

"Jakže, vy pochybujete? Děláte zázraky a pochybujete!"

"Ne, nepochybuji, nepochybuji! V tomto okamžiku mám před očima důkaz neslýchané a nevídané moci. Ale jakmile se tento důkaz rozplyne, jakmile jsem sám ve své knihovně, jakmile mám před očima všechno, co věda vytvořila za tři tisíce let, když věda, duch, rozum mi říkají ne, pak pochybuji."

"A váš mistr pochyboval?"

"Snad, ale byl méně upřímný než Já a neřekl to."

"Byl to Deslon? Byl to Puysegure?"

"Ne, Sire. Můj mistr daleko převyšoval všechny muže, které jste jmenoval. Dokázal úžasné věci, zvlášť když hojil rány. Žádná věda mu nebyla neznámá. Vstřebal moudrost starých Egypťanů, pronikl tajemství staré asyrské civilizace, byl to vynikající vědec, nepřekonatelný filosof, měl zkušenost spolu s jedinečnou vytrvalostí a vůlí."

"Znal jsem ho?" tázal se král.

Gilbert chvíli váhal.

"Ptal jsem se vás, zda jsem ho znal."

"Ano, Sire."

"Jak se jmenoval?"

"Sire," prohlásil Gilbert, "vyslovím-li to jméno před Vaším Veličenstvem, vyvolám patrně vaši nelibost. A právě v téhle chvíli, kdy většina Francouzů zlehčuje královský majestát, nechtěl bych vrhnout ani stín na úctu, kterou jsme všichni povinni královskému Veličenstvu."

"Jenom klidně jmenujte toho muže, doktore Gilberte, a buďte ujištěn, že i já mám svou filosofii, filosofii dost silnou, abych se mohl usmát všem urážkám v přítomnosti a všem hrozbám v budoucnosti."

Přes toto povzbuzení Gilbert ještě váhal.

Král k němu přistoupil.

"Pane," řekl mu s úsměvem, "jmenujte pro mě za mě třeba satana, mám i proti satanovi brnění, které vy, dogmatici, nemáte a nikdy nebudete mít, brnění, které mám snad už jenom já v tomto století a za něž se nestydím: víru."

"Vaše Veličenstvo věří jako svatý Ludvík," uklonil se Gilbert.

"A v tom je celá má síla, abyste to věděl, doktore, Miluji vědu, skláním se před výsledky vědeckého poznání. Jak víte, sám jsem matematik. Dokonalá algebraická formule mě naplňuje radostí. Ale proti lidem, kteří si pletou matematiku s ateismem, mám útěchu ve víře, která mě nad ně povznáší v dobrém i ve zlém. Vidíte, doktore, že jsem člověk, kterému můžete všechno říci, král, který ochotně vše vyslechne."

"Sire," uklonil se Gilbert s určitým obdivem, "děkuji Vašemu Veličenstvu za to, co mně řeklo. Poctilo mě důvěrou takřka přátelskou."

"Och, chtěl bych," řekl spěšně bojácný Ludvík XVI., "aby to, co jsem řekl, slyšela celá Evropa. Kdyby Francouzi mohli číst v mém srdci, kdyby věděli, co v něm je síly a lásky, myslím, že by mně důvěřovali."

Druhá půlka této věty, v niž se objevilo tolik podrážděné náročnosti, uškodila Ludviku XVI. v Gilbertově mysli.

Pospíšil si prohlásit bez jakýchkoliv okolků:

"Když na tom trváte, Sire, mým učitelem byl hrabě Cagliostro."

"Ach," lehce zrudl Ludvík, "ten empirik."

"Ano, ten empirik, Sire," odpověděl chladně Gilbert. "Vaše Veličenstvo zajisté ví, že slovo, kterého právě použilo, je jedno z nejčestnějších, jakým může být vědec poctěn. Empirik znamená člověka, který zkouší, který se poučuje ze zkušenosti. Zkoušet, dělat nové a nové pokusy, to je pro myslitele, Sire, pro lékaře, a konečně pro každého muže nejkrásnějším a nejvyšším zaměstnáním, jaké Bůh umožnil nám smrtelníkům. Bude-li člověk po celý život zkoušet, bude jeho život naplněn."

"Onen Cagliostro, kterého hájíte," namítl Ludvík XVI., "byl velký nepřítel králů."

Gilbert si vzpomněl na aféru s královniným náhrdelníkem.

"Nechce snad Vaše Veličenstvo spíše říci, že byl nepřítelem královen?"

Ludvík sebou trhl.

"Ano," kývl hlavou. "V celé té aféře prince Ludvíka de Rohan se pan Cagliostro choval velmi záhadně."

"Sire, i v tomto případě, jako v mnoha jiných, plnil Cagliostro své lidské poslání: zkoumal, dělal pokusy pro sebe. Ve vědě, v morálce, v politice neviděl ani dobro, ani zlo, na čem mu záleželo, bylo jen konstatovat jevy, objevovat fakta. Nicméně se příliš vzdalujeme od našeho původního rozhovoru, Sire. Opakuji, člověk je v přítomnosti často příliš přísně souzen. Jednoho dne se snad odsouzení promění v oslavu. Potomstvo jednoho dne vynese možná docela jiný soud nad člověkem, ale já, Sire, chtěl bych to zdůraznit, jsem se neučil u člověka Cagliostra, ale u Cagliostra filosofa, vědce."

"Dobrá, dobrá," kývl hlavou král, raněný jak ve svém citu, tak ve své pýše. "Ale zapomněli jsme na hraběnku, možná že trpí, že jí není dobře."

"Hned ji probudím, Sire, přeje-li si to Vaše Veličenstvo. Byl bych však raději, aby sem přinesli skříňku, dokud ještě hraběnka spí."

"Proč?"

"Abych ji ušetřil příliš trpkého pokoření."

"Právě někdo jde," všiml si král. "Počkejte ještě."

Králův rozkaz byl přesně splněn. Skříňku nalezli v paláci Charnyových, měl ji ještě agent Pas-de-loup. Teď se skříňka objevila v královské pracovně přímo před zavřenýma očima hraběnčinýma.

Král poděkoval pokynem důstojníkovi, který skříňku přinesl. Důstojník odešel.

"Tak vidíte," otočil Ludvik XVI. hlavu k Gilbertovi.

"Ano, Sire, je to opravdu skříňka, kterou mi ukradli."

"Otevřte ji," řekl král.

"Rád to udělám, Vaše Veličenstvo, musím však Vaše Veličenstvo upozornit na jednu věc."

"Na kterou?"

"Jak jsem už Vašemu Veličenstvu řekl, Sire, ve skříňce jsou papíry, na nichž závisí čest ženy."

"Hraběnky?"

"Ano, Sire, tato čest nebude ovšem ohrožena, bude-li její tajemství pohřbeno ve svědomí Vašeho Veličenstva. Otevřte skříňku, Sire," uklonil se Gilbert králi a podával mu klíček.

"Pane," odpověděl Ludvík XVI., "odneste si tu skříňku, je vaše."

"Děkuji, Sire. A co uděláme s hraběnkou?"

"Ach, neprobouzejte ji tady. Musíme ji ušetřit nepříjemného překvapení, bolesti."

"Sire," prohlásil Gilbert, "hraběnka se probudí tam, kam ji přikážete odnést."

"Dobrá, dopravíme ji ke královně."

Ludvík zazvonil, vstoupil důstojník.

"Pane kapitáne," obrátil se k němu král, "hraběnka nám tady omdlela, když uslyšela novinky z Paříže. Nechte ji donést ke královně."

"Jak dlouho to bude trvat?" zeptal se Gilbert krále.

"Ani ne deset minut," odpověděl Ludvík XVI.

Gilbert vztáhl ruku nad hraběnku.

"Probudíte se za čtvrt hodiny."

Na důstojníkův rozkaz vstoupili dva vojáci a odnesli hraběnku na dvou křeslech.

"Co si ještě přejete, pane Gilberte?" otázal se král.

"Sire, prosil bych o milost, která by mi dovolila zůstat poblíž Vašeho Veličenstva a zároveň mi umožnila být králi užitečný."

Král se na něho zkoumavě podíval.

"Vyjádřete se přesně," vybídl doktora.

"Chtěl bych se stát královským lékařem," prohlásil pevně Gilbert. "Nechtěl bych tím nikoho o nic připravit. Myslím na funkci čestnou a spíše důvěrnou."

"Máte můj souhlas," řekl král. "Na shledanou, pane Gilberte. A abych nezapomněl, pozdravujte pěkně pana Neckera."

Když vycházel ze dveří, zvolal Ludvík: "Mou večeři." Na večeři nikdy nezapomněl, ať se dálo cokoliv.

26. U královny

Zatímco se král pokoušel potírat revoluci filosofií a dostával lekce z okultních věd, královna, filosofka docela jiného druhu, shromáždila kolem sebe ve svém velkém kabinetě všechny, které nazývala svými věrnými, bezpochyby proto, že se nikomu z nich dosud nenaskytla příležitost, aby tuto věrnost prokázal.

I u královny se hovořilo o všech podrobnostech toho hrozného dne.

Všechny zprávy se královna dokonce dovídala první, protože se vědělo, že je nebojácná a že se nezalekne žádného

nebezpečí.

Kolem královny se seskupili generálové, dvořané, kněží a ženy.

U dveří a za záclonami se kupily hloučky mladých důstojníků, plných odvahy a nadšení, kteří v každé vzpouře viděli jen dlouho očekávanou příležitost, aby se mohli ukázat před dámami jako na turnaji.

Všichni ti důvěrní a oddaní služebníci monarchie pozorně poslouchali novinky z Paříže, jak je vykládal pan de Lambesc, který sám byl svědkem těch událostí a přispěchal do Versailles se svým plukem ještě celým zaprášeným od písku a prachu z Tuillerií, aby byl živou útěchou poděšeným lidem, z nichž někteří už tak dost velké neštěstí ještě přeháněli.

Královna seděla u stolu.

Nebyla to už ona něžná, krásná nevěsta, strážný anděl Francie, jak jsme ji spatřili na prahu tohoto příběhu, když překračovala severní hranici země s olivovou ratolestí míru v ruce. Nebyla to už ani půvabná kněžna, jak jsme ji spatřili jednou večer vstupovat s princeznou de Lamballe do záhadného domu Mesmerova. Nikoliv - byla to hrdá, energická královna se zachmuřeným obočím, s pohrdlivě staženými rty. Byla to žena, z jejíhož srdce se už .vytratila potřeba a touha milovat a být milována a které místo toho sladkého a oživujícího citu skanuly do srdce první kapky nenávisti, otravující její krev.

Byla to konečně žena ze svého třetího portrétu v galerii ve Versailles, ne už Marie Antoinetta, ne už francouzská královna, ale ta, které teď už jen pohrdlivě říkali Rakušanka.

Za královnou napůl nehybně ležela ve stínu mladá žena s hlavou zvrácenou na polštáři pohovky a s rukou na čele.

Byla to paní de Polignac.

Když královna spatřila pana de Lambesc, udělala zoufale radostný pohyb, jako by chtěla říci:

"Konečně se tedy všechno dozvíme!"

Pan de Lambesc se uklonil na znamení, že prosí za prominutí pro své zablácené boty a zaprášený plášť a za svou zkřivenou šavli, kterou nemohl pořádně zasunout do pochvy.

"Nuže, pane de Lambesc," pobídla ho královna, "jak vidím, přicházíte z Paříže."

"Ano, Vaše Veličenstvo."

"Co dělá lid?"

"Vraždí a pálí."

"Z pomatenosti nebo z nenávisti?"

"Z rozdivočení."

Královna se zamyslila, jako by se přikláněla k Lambescovu výkladu. Potom však zavrtěla hlavou.

"Ne, ne, princi," podotkla zasmušile, "to není jenom z divokosti, a když už, pak to rozdivočení určitě musí mít nějakou příčinu. Nic mi nezatajujte, prosím. Je to posedlost? Je to nenávist?"

"Nuže, je to nenávist, vyhnaná až k šílenství, madam."

"Nenávist vůči komu? Zase už váháte, princi. Dejte si pozor, budete-li vypravovat takhle, přestanu se vás ptát a pošlu do Paříže jednoho ze svých pikérů. Za hodinu bude v Paříži, hodina mu postačí, aby se dozvěděl všecko, co chci vědět, za hodinu se vrátí. Za tři hodiny mi ten člověk poví, co se děje, a to přímo a bez přetvářky, jako kterýkoli z hrdinů Homérových."

Pan de Dreux-Brézé přistoupil ke královně s úsměvem na rtech.

"Madam," ozval se pochlebně, "co vám může záležet na nenávisti lidu? To se vás přece netýká. Lid může nenávidět vše, ale nikdy vás."

Královna ho neuznala za hodna pohledu.

"Tak prosím, prosím, princi," naléhala na pana de Lambesc, "mluvte už."

"Nuže, madam, lid je veden nenávistí."

"Ke mně?"

"Ke každému, kdo mu vládne."

"Tady to máme. Konečně se někdo odvážil říci pravdu. Cítím, že je to tak," zvolala odhodlaně královna.

"Jsem voják, Vaše Veličenstvo," omlouval se princ, "a mluvím jako voják."

"Dobrá, dobrá, to se mi líbí. Mluvte jako voják. Co máme dělat?"

"Nic, madam."

"Jakže? Nic?" zvolala královna, která si dobře všimla, že v hloučcích mladých důstojníků u dveří a za záclonami se ozval nespokojený šepot. "Vy, lotrinský princ, tohle radíte francouzské královně v okamžiku, kdy lid, jak jste sám řekl, vraždí a pálí. V takové chvíli mi říkáte, že se nemá nic dělat?"

Znovu se v sále ozval šepot, tentokrát však pochvalný.

Královna se rozhlédla po sále, přelétla pohledem `všechny ty zářící zraky a snažila se povšimnout si mezi nimi těch, které nejvíc plály: domnívala se, že jsou nejoddanější a nejspolehlivější.

"Nic," opakoval princ. "Dopřejeme-li Pařížanům, aby se uklidnili, uklidní se. Nejsou bojechtiví, leda tenkrát, když je někdo dráždí. Proč jim prokazovat takovou čest, abychom se s nimi pouštěli do boje a chvěli se úzkosti, jak to dopadne? Zachovejme klid, a do tří dnů bude klid v celé Paříži."

"Ale Bastila, pane?"

"Bastila! Zavřou se její brány a ti, kdo jsou uvnitř, kdo ji dobyli, budou sami zavřeni."

V mlčenlivém shromáždění se ozvalo několik krátkých výbuchů smíchu.

Královna se znovu ujala slova:

"Princi, princi, teď se mě zas až příliš snažíte ukonejšit."

A zamyšleně, podpírajíc si hlavu v dlaních, se ohlédla na paní de Polignac, která, bledá a smutná, byla, jak se zdálo,

zcela pohroužena do sebe.

Všechny ty zprávy přijímala hraběnka s viditelným zděšením. Usmála se teprve, když se nad ní královna naklonila, byl to však bledý a bezbarvý úsměv jako vadnoucí květ.

"Nuže, hraběnko," otázala se královna, "co tomu říkáte?"

"Bohužel nic," odpověděla paní de Polignac.

"Jak to, nic?"

"Nic."

A zavrtěla hlavou s výrazem nevýslovné skleslosti.

"Vzpamatujte se, vzpamatujte se," pošeptala královna hraběnce. "Má drahá Diano, vy jste strašpytel."

Potom se rozhlédla po okolí a řekla nahlas:

"Ale kde je naše nebojácná paní de Charny? Myslím, že ji tady potřebujeme, aby nám dodala trochu odvahy."

"Hraběnka byla právě na odchodu," ozvala se madam de Misery, "když ji zavolali ke králi."

"Ach, ke králi," odpověděla roztržitě Marie Antoinetta.

A tu teprve jako by si uvědomila podivné ticho, které kolem ní vládlo.

Všechny ty neslýchané a neuvěřitelné události, o nichž přicházely chvíli co chvíli do Versailles čím dál tím horší zprávy, ohromily i nejpevnější povahy.

Královna si uvědomila, že musí nějak vzpružit všechna ta zděšená srdce.

"Nikdo mně neporadí," rozhlédla se královna po přítomných. "Dobrá, poradím si tedy sama."

Všichni se ještě těsněji semkli kolem Marie Antoinetty.

"Lid," prohlásila královna, "není zlý, lid jenom bloudí. Nenávidí nás, protože nás nezná. Musíme se mu sami přiblížit."

"A potrestat ho," ozval se jakýsi hlas, "protože pochyboval o svých pánech, a to je zrada."

Královna se podívala, kdo pronesl ta slova, a poznala pana de Besenval.

"Ach, to. jste vy, barone. Mohl byste nám snad dát nějakou dobrou radu?"

"Už jsem vám ji dal, madam," uklonil se Besenval.

"Budiž," přisvědčila královna, "král bude trestat, ale jako dobrý otec."

"Kdo miluje, trestá přísně," poznamenal baron.

Potom se obrátil k panu de Lambesc.

"Nesouhlasíte se mnou, princi? Lid se dopustil vražd..."

"...kterým, bohužel, říká odveta," ozval se tiše svěží a jemný hlas. Královna se ohlédla.

"Máte pravdu, princezno, a právě v tom se lid mýlí, drahá paní de Lamballe. A my, my musíme být shovívaví."

"Ale dříve, než si položíme otázku, máme-li a jak máme trestat," ozvala se znovu princezna de Lamballe svým tichým a pokojným hlasem, "snad bychom se měli zeptat, můžeme-li zvítězit."

Ozval se všeobecný křik na protest proti této prosté pravdě vyslovené tak půvabnými ústy.

"Zvítězit! A co Švýcaři?" ozývaly se hlasy.

"A co Němci?"

"A tělesná stráž?"

"Tady se pochybuje o armádě a o šlechtě," vykřikl mladý muž v uniformě poručíka Bercheniho husarů. "Zasloužili jsme si takovou pohanu? Uvědomte si, madam, bude-li král chtít, může už zítra poslat do pole čtyřicet tisíc mužů, poslat těch čtyřicet tisíc mužů na Paříž a zničit Paříž, že z ní nezůstane kámen na kameni. Uvědomte si, madam, že čtyřicet tisíc spolehlivých vojáků vydá za půl miliónu pařížských vzbouřenců."

Mladý muž, který pronesl tuto řeč, měl patrně ještě tucet dobrých rad na jazyku, ale zarazil se náhle, když spatřil, že se na něho pozorně upírají královniny oči. Mluvil uprostřed hloučku mladých důstojníků a jistě jim všem ze srdce, ale jeho horlivost a nadšení ho zavedly dál, než dovolovala jeho hodnost a dvorský mrav.

Zarazil se tedy, jako když utne, a zastyděl se za dojem, který vyvolal.

Ale bylo už pozdě, královnu zaujalo, co řekl.

"Vy znáte situaci, pane?" otázala se ho vlídně.

"Ano, Vaše Veličenstvo," zarděl se mladý muž. "Byl jsem na Elysejských polích."

"Pak přistupte blíž a mluvte bez obav."

Mladý muž se prodral hloučkem důstojníků a stanul před královnou.

V témže okamžiku princ de Lambesc a pan de Besenval ustoupili do pozadí - dávali tak najevo, že je pod jejich důstojnost poslouchat takového rádce.

Královna nevěnovala pozornost jejich gestu, nebo alespoň dělala, jako by si ho nepovšimla.

"Říkáte, pane, že král má k dispozici čtyřicet tisíc lidí?" otázala se.

"Ano, Vaše Veličenstvo."

"V okolí Paříže?"

"V Saint-Denis, v Saint-Mandé, na Montmartru a v Grenelle."

"Podrobnosti, pane, podrobnosti," naléhala královna.

"Pánové de Lambesc a de Besenval vám poví podrobnosti, madam, daleko lépe než já."

"Pokračujte, pane. Ráda bych se toho dozvěděla co nejvíc z vašich úst. Kdo velí těm čtyřiceti tisícům mužů?"

"Především pánové de Besenval a de Lambesc. Potom princ de Condé, pan de Narbonne, Fritzlar a pan de Salkenaym."

"Je to tak, princi?" otázala se královna pana de Lambesc.

"Ano, Vaše Veličenstvo," odpověděl princ s úklonou.

"Na Montmartru," pokračoval mladý muž, "je dělostřelecký park. Za šest hodin může být celá čtvrť, kterou ovládá Montmartre, obrácena v prach a popel. Ať dá Montmartre signál k palbě. Vincennes ať důstojně zahrají z druhé strany. Ať deset tisíc mužů nastoupí na Elysejských polích, druhých deset tisíc u brány d'Enfer, třetích deset tisíc v unci Saint-Martin a konečně čtvrtých deset tisíc u Bastily. Až Paříž uslyší střelbu ze čtyř světových stran, nevydrží ani čtyřiadvacet hodin."

"Tady je aspoň někdo, kdo mluví jasně. Tady máme přesný plán," zvolala nadšeně královna. "Co tomu říkáte, pane de Lambesc?"

"Říkám," odpověděl pohrdavě princ, "že pan poručík od husarů je hotový generál."

"Je aspoň voják," poznamenala královna, která si všimla, jak mladý důstojník zbledl vzteky, "je to voják, který si nezoufá."

"Děkuji, madam," uklonil se mladý důstojník.

"Nevím, jak se Vaše Veličenstvo rozhodne, ale prosím, aby mě počítalo mezi ty, kdo jsou ochotni za ně zemřít. A jsem zcela přesvědčen a prosím, aby tomu Vaše Veličenstvo věřilo, že umřít pro krále a pro královnu je ochotno čtyřicet tisíc našich vojáků, ani nemluvě o našich velitelích."

Při těch posledních slovech se mladý muž zdvořile a trochu posměšně uklonil princi, který ho před chvílí málem urazil.

Ta zdvořilost královnu dojala snad ještě víc než důstojníkovo horoucí vyznání před chvílí.

"Jak se jmenujete, pane?" otázala se mladého důstojníka.

"Baron de Charny, madam," uklonil se mladý muž.

"De Charny," zvolala Marie Antoinetta a bezděky se zarděla. "Jste snad příbuzný hraběte de Charny?"

"Jsem jeho bratr, madam."

A mladý muž se uklonil ještě hlouběji.

"Měla jsem hned při prvních vašich slovech," prohlásila královna, která se v okamžiku ovládla a rozhlédla se hrdě po shromáždění, "měla jsem hned po prvních vašich slovech poznat, že hovoří věrný a oddaný služebník. Děkuji vám, barone. Jak to, že vás vidím u dvora poprvé?"

"Madam, můj starší bratr, jenž zastupuje našeho zemřelého otce, mi nařídil, abych zůstal u pluku. Mám tu čest sloužit již sedm let králi. Za tu dobu jsem byl jen dvakrát ve Versailles."

Královna se pozorně zadívala mladému muži do tváře.

"Podobáte se svému bratrovi," usmála se. "Vyčiním mu za to, že vás nechal, abyste se musel u dvora představit sám."

A královna se obrátila ke své přítelkyni, hraběnce de Polignac, kterou celá ta scéna nedokázala vytrhnout z její strnulosti.

Ale nebylo tomu tak, pokud jde o ostatní společnost. Důstojnici jakoby zelektrizováni laskavým přijetím, jakého se dostalo mladému druhu, předháněli se ve vášnivých projevech oddanosti pro královskou věc a v každém hloučku to jenjen bouřilo hrdinstvím, které bylo s to pokořit celou Francii.

Marie Antoinetta využívala této nálady, která zřejmě lichotila jejím tajným myšlenkám.

Raději zápasila, než ustupovala. Raději by zemřela, než by podlehla bez obrany. A tak hned po prvních zprávách z Paříže se rozhodla pro zatvrzelý odpor proti duchu vzpoury, který ohrožoval celou privilegovanou francouzskou společnost.

Je-li nějaká síla slepá, opravdu pošetilá, pak je to síla cifer a nesmyslných nadějí.

Cifra, za níž se hromadí nuly, je zdánlivě lepší než všechny ostatní prostředky.

Je tomu stejně, jako když spiklenec nebo despota spoléhá na svá přání. Na nadšení, založeném na pouhých nadějích, se rozhoří gigantické myšlenky, rozptýlí se však jako oblaka, jakmile zavane ostrý vítr skutečnosti.

Několik vět, které pronesl baron de Charny, nespoutané nadšení, kterým doprovodili jeho slib poručíkovi druzi, vyneslo už Marii Antoinettu v duchu v čelo velké armády. Slyšela už rachocení děl a jako dítě se radovala, jaký naženou Pařížanům strach. Jako by tu už bylo rozhodné vítězství!

Kolem ní muži a ženy, opojení mládím, důvěrou a láskou, vypočítávali pluky skvělých husarů, těžkých dragounů, strašných Švýcarů, hřmotných dělostřelců a smáli se hrubým pikám v rukou nevycvičených Pařížanů. Nepomyslili si, že na hrotech těchto sprostých zbraní budou nabodnuty nejvznešenější hlavy Francie.

"Já," zašeptala princezna de Lamballe, "mám větší strach z píky než z pušky."

"Protože je ošklivější, má drahá Terezo," zasmála se královna. "Ale ať je tomu jakkoli, můžeš být klidná. Naši pařížští píkovníci se nevyrovnají slavným švýcarským píkovníkům Moratovým. A naši Švýcaři mají něco lepšího než píky, mají své krásné muškety, které, zaplať pánbůh, střílejí náramně poctivě."

"Oh, za ty mohu ručit," ozval se pan de Besenval.

Královna se obrátila znovu k paní de Polignac, aby se přesvědčila, zda všechna tato ujištění a projevy odvahy jí vrátily klid. Ale hraběnka byla ještě bledší a chvěla se ještě víc než před chvílí.

Královna, která měla svou přítelkyni v tak něžné oblibě, že často až zapomínala na svou královskou důstojnost, nasadila rozzářenou, usmívající se tvář, ale marně.

Mladá žena zůstala zachmuřená a zdálo se, že je celá pohroužena v nejchmurnější myšlenky.

Ale ta skleslost neměla jiného účinku, než že zarmoutila královnu. Nadšení udržovali mladí důstojníci, kteří se, až na své vrchní velitele, všichni seskupili kolem barona de Charny a vymýšleli bojovné plány.

Uprostřed tohoto horečného vzrušení se objevil sám král bez ohlášení, bez řádů, usměvavý.

Královna, celá rozpálená vzrušením, které se kolem ní zvedlo, vrhla se králi vstříc.

Jakmile král vstoupil, ustaly všechny hovory, každý čekal na slovo nejvyššího pána, na slovo, které uchvacuje a

elektrizuje. Všichni napjatě poslouchali, všichni se chvěli vzrušením, co v této osudové chvíli král řekne.

"Madam," ozval se Ludvík XVI., "pro všechny ty nepříjemné události mi zapomněli podat večeři v mých komnatách. Udělejte mi tu radost a dejte mi přichystat večeři zde."

"Tady?" zvolala královna ohromena.

"Buďte, prosím vás, tak laskava."

"Ale, Sire!"

"Vy jste se tu radili, máte pravdu. Nu dobrá, vždyť při večeři se můžeme také ještě radit."

Ta prostá slova ochladila všecko nadšení. Ale v tom, co král dodal, že totiž se mohou radit i při večeři, postřehla královna přece jen nejenom dokonalý klid, ale snad i špetku hrdinství.

Král chtěl zřejmě svým klidem vnuknout všem trochu důvěry uprostřed tak hrozných událostí.

Dcera Marie Terezie nechtěla uvěřit, že by syn svatého Ludvíka v tak pohnutých chvílích mohl myslet na něco tak všedního, jako je večeře.

Ale v tom se přece zas mýlila. Král měl hlad, to bylo všechno.

27. Jak král večeřel 14. července 1789

Na příkaz Marie Antoinetty prostřeli králi na malém stolku v královnině pracovně.

Ale stalo se něco docela jiného, než královna očekávala. Ludvík XVI. poručil, aby bylo ticho, ale jen proto, aby ho nikdo nevyrušoval a on mohl pokojně vychutnat svou večeři.

Zatímco Marie Antoinetta se snažila opět roznítit vychladlé nadšení, král pohodlně večeřel.

Důstojníci nepovažovali tuto gastronomickou seanci za hodnou potomka svatého Ludvíka a utvořili hloučky, jejichž smýšlení nebylo patrně v té chvíli tak uctivé, jak by toho byly okolnosti vyžadovaly.

Královna se červenala rozčilením, v každém jejím pohybu byla znát netrpělivost. Tato jemná, aristokratická, nervní povaha nemohla pochopit, jak může takhle vládnout tělo nad duchem. Přistoupila ke králi, aby přivedla ke stolu ty, kdo se vzdálili.

"Nedáte žádné rozkazy, Sire?"

"Jaké rozkazy, madam?" divil se král s plnými ústy.

"Snad nechcete být v téhle nesnadné situaci naši Egérii?"

Po těchto slovech se statečně pustil do koroptve s lanýži.

"Sire," nedala se odradit královna, "Numa byl král mírumilovný. Dnes se všeobecně soudí, že potřebujeme krále bojovníka, a chce-li si již Vaše Veličenstvo brát vzory z antiky, pak by snad bylo dobře, nemůže-li už být Tarquiniem, aby bylo alespoň Romulem."

Král se usmál, blažený a navýsost spokojený.

"A pánové mají válečnou náladu?" Obrátil se ke skupině důstojníků a jeho oči oživené a rozpálené chutnou večeří, byly v té chvíli plné lesku a odvahy.

"Ano, Sire," zvolali všichni jako jedním hlasem, "chceme válku, chceme válku."

"Pánové, pánové," usmál se král, "mám z vás opravdu velkou radost a dokazujete mi, že v každém případě se na vás mohu spolehnout. Ale já mám v téhle chvíli dva rádce; jednak svou ministerskou radu, jednak svůj žaludek. Má rada mi poradí, co mám dělat, žaludek mi radí, abych dělal to, co dělám teď."

A král se rozesmál zplna hrdla a podal důstojníkovi, který ho obsluhoval, ubrousek s kostičkami, aby mu za něj podal čistý.

Ohromeny a hněvivý repot potichu otřásl touto vznešenou šlechtickou společnosti, která by na jediný králův povel byla za něho prolila krev.

Královna se obrátila a hněvivě dupla nohou.

Princ de Lambesc k ní přistoupil a rozhovořil se.

"Vidíte, madam, Jeho Veličenstvo je patrně stejně jako já toho názoru, že bude nejlépe počkat. Je to moudré a opatrné stanovisko, a ačkoliv bych, kdyby to bylo jenom na mně, také nejraději kolem sebe mlátil šavlí, prozíravost a opatrnost je příkazem chvíle."

"Ano, pane, jenom buďme prozíraví a opatrní," kousla se královna do rtu, až jí vytryskla krev.

A smutná až k smrti se opřela o krb a zahleděla se do noční tmy, ponuré a beznadějné, jako byla v tu chvíli její duše.

Rozdílný postoj krále a královny k událostem zarazil celé shromáždění. Královna stěží zadržovala slzy. Král večeřel s onou příslovečnou chutí, kterou měli Bourboni v rodě.

Za chvíli se začal sál pomalu prázdnit. Jednotlivé hloučky tály jako sníh na slunci a opravdu to vypadalo, jako by najednou roztála na zahradě třpytná a veselá sněhová pokrývka a pod ní se objevila špinavá a opuštěná hlína.

Když to královna viděla, jak se pomalu vytrácí bojovná skupina, na kterou tolik počítala, zdálo se jí, jako by se s ní rozplývala i všechna její vlastní moc.

Z tohoto ustrnutí ji probudil lahodný hlas hraběnky Julie, která k ní přistoupila se svou švagrovou Dianou de Polignac.

"Ach ty, milá, milá," mumlala královna Antoinetta a sevřela hraběnku Julii v náruči. "Přece jen mi zůstala přítelkyně a upřímná a opravdu oddaná přítelkyně je víc než deset království."

Dlouho zadržované slzy se vyřinuly Marii Antoinettě z očí. Nebyly to však slzy hořkostí, ulevily naopak královnině srdci. Obě přítelkyně chvíli mlčely, královna však nepouštěla hraběnku z náručí.

Konečně přerušila vévodkyně mlčení a zeptala se ostýchavě:

"Madam, doufám, že mi Vaše Veličenstvo nebude zazlívat úmysl, s kterým se mu chci svěřit."

"Jaký úmysl?" zpozorněla okamžitě královna, "mluvte vévodkyně, mluvte." A chystajíc se vyslechnout vévodkyni Dianu, zavěsila se královna do své přítelkyně, hraběnky Julie.

"Madam," pokračovala vévodkyně, "názor, který vyslovím, je názorem Její královské Výsosti madam Adelaidy, královy tety."

"K čemu takový úvod, drahá vévodkyně," rozesmála se královna, "k věci!"

"Madam, doba je zlá. Všude se mluví jen o přízni, které se těší naše rodina u Vašeho Veličenstva, a přitom se strašně přehání. Pomluva je skvrnou na vznešeném přátelství, kterým ráčíte splácet naši uctivou oddanost."

"Nu dobrá, vévodkyně," pokrčila královna rameny s lehkým údivem, "nezdá se vám snad, že jsem byla dosti statečná? Což jsem nepodporovala své přátele proti veřejnému mínění? Proti lidu, proti dvorským kruhům, ba dokonce i proti králi?"

"Ach, naopak, madam, a Vaše Veličenstvo se zastávalo svých přátel s takovou šlechetnosti, že nastavovalo vlastní hruď všem ranám, takže dnes, kdy nebezpečí je tak velké, tak hrozné, by se přátelé, které Vaše Veličenstvo tak obětavě chránilo, zachovali podle a zbaběle, kdyby královně neoplatili dobrým za dobré."

"Ach, jak je to krásné, jak je to krásné," zvolala Marie Antoineta s nadšením, zlíbala hraběnku, kterou dosud držela v náručí a stiskla upřímně ruku paní de Polignac.

Obě ženy však zbledly, aniž daly najevo jakékoli nadšení nad přívalem něžné přízně, kterou je královna zahrnula. Paní Julie de Polignac se snažila vyprostit z královnina objetí, ale královna ji nepustila.

"Ale," koktala paní Diana, "Vaše Veličenstvo snad dobře nechápe, co jsme mu měly čest oznámit v dobré snaze odvrátit rány, které hrozí Jejímu trůnu a její osobě, snad právě proto, že nás poctívá takovým přátelstvím. Je tu jen jeden bolestný prostředek, ale nutnost nám velí, abychom se ho chopily, nezbývá nám nic jiného."

Po těch slovech zbledla zase královna, neboť za celým tím úvodem a bázlivou zdrženlivostí neviděla už statečné a věrné přátelství, ale strach.

"Mluvte," přikázala, "povězte mi, vévodkyně, o jaké oběti to mluvíte."

"Ach, je to oběť jen pro nás, madam," odpověděla paní de Polignac. "Celá Francie nás nenávidí, bůhví proč, ale je tomu tak. Odejdeme-li z blízkostí Vašeho trůnu, vrátíme mu všechen lesk, všechnu hřejivou lásku lidu, lásku, které stojí v cestě a literou dusí naše přítomnost."

"Vás že bych měla ztratit," vybuchla královna. "Kdo to řekl, kdo si to přeje?"

A pohlédla zděšeně na hraběnku Julii a jemně ji odstrčila. Hraběnka sklopila hlavu.

"Já ne," odpověděla, "mým přáním by naopak bylo zůstat."

Ale pronesla ta slova tak, že to znamenalo: Poručte mi, madam, abych odešla a já odejdu.

Svaté přátelství, posvátný řetěz, který spojuje srdce královny se srdcem její služebnice! Svaté přátelství, v němž je víc hrdinství než v lásce, než v touze, než ve všech vznešených nemocech lidského srdce! Královna rozbila v jediném okamžiku oltář, který mu postavila v srdci. Stačil jediný pohled, aby viděla, co nezpozorovala deset let: chladnou vypočítavost, možná že omluvitelnou, ospravedlnitelnou, dokonce přirozenou. Ale existuje vůbec něco, co by mohlo ospravedlnit, omluvit druhého v očích člověka, který dosud miluje, zatímco ten druhý už přestal milovat?

Marie Antoinetta se pomstila za svou bolest jen chladným pohledem, kterým utkvěla na své bývalé přítelkyni.

"Tak je to tedy, vévodkyně Diano," řekla ledově a s rozechvěním si přitiskla ruku na srdce.

"Bohužel, madam," odpověděla vévodkyně, "já sama bych si tuto cestu nikdy nezvolila. Mou paní není v této chvíli má vůle; je to příkaz osudu."

"Ano, vévodkyně," odpověděla Marie Antoinetta. Potom se obrátila k hraběnce Julii.

"A vy, hraběnko? Co vy mi ještě řeknete?"

Hraběnce vytryskly slzy, dalo jí však dost velkou práci, než je uronila.

"Dobře," řekla královna, "dobře. Je pro mě sladkým zadostiučiněním, když vidím, jak jsem milována. Děkuji, hraběnko, díky, ano, hrozí vám tu nebezpečí, hněv národa nezná mezí. Ano, máte pravdu, a já jsem byla pošetilá. Rády byste zůstaly, byla by to od vás velká oběť. Ale já tu oběť nemohu přijmout."

Hraběnka Julie zvedla ke královně své krásné oči. Ale královna v nich nečetla přátelskou oddanost, nýbrž jen ženskou slabost.

"Vy tedy, vévodkyně," ozvala se znovu královna, "vy jste se tedy odhodlala odjet."

A položila důraz na slovo "vy".

"Ano, Vaše Veličenstvo."

"Patrně na některé své panství... daleko... hodně daleko.

"Madam, musím-li už odjet, musím-li vás opustit, padesát mil nebo sto padesát, to mi už přijde stejně líto."

"Vy tedy odjíždíte do ciziny?"

"Bohužel ano, madam."

Královně se sevřelo srdce, nedala však na sobě nic znát.

"A kam pojedete?"

"Na břehy Rýna, madam."

"To je krásné. Vždyť mluvíte německy, vévodkyně," poznamenala královna se smutným a ironickým úsměvem, "sama jsem vás to naučila. Královnino přátelství vám přece jen bylo k něčemu dobré, jsem tomu opravdu ráda."

Potom se obrátila k hraběnce Julii.

"Nemohla bych přenést přes srdce, drahá hraběnko, kdybych se vás dvě pokoušela rozloučit. Přejete si zůstat a já dovedu ocenit toto přání. Ale bojím se za vás a přeji si, abyste odjela, přikazuji vám to."

A odmlčela se, zalykajíc se přes všechnu svou statečnou povahu tolikerým vzrušením, a snad by se byla zhroutila, kdyby se byl neozval král, jenž zůstal naprosto netečný k rozmluvě, která se tady vedla.

Jeho Veličenstvo bylo právě u zákusku.

"Madam," řekl král, "někdo je u vás. Přišli vám to ohlásit."

"Ale, Sire," vykřikla královna, která už v sobě potlačila jakýkoliv cit kromě smyslu pro královskou důstojnost, "napřed přece musíte dát nějaké rozkazy! Hleďte, zůstali tu jenom tři pánové, ale právě s těmi musíte jednat: pan de Lambesc, pan de Besenval a pan de Broglie. Rozkazy, Sire, čekají na vaše rozkazy!"

Král vzhlédl váhavě od stolu.

"Co vy tomu všemu říkáte, pane de Broglie?"

"Sire," odpověděl starý maršál, "odvoláte-li vojsko z Paříže, řekne se, že je Pařížané porazili. Jestli je tady necháte, musí vojsko porazit Pařížany."

"Krásně jste to řekl," vykřikla královna a stiskla maršálovi ruku.

"Výborně," zvolal pan de Besenval.

Jenom princ de Lambesc vrtěl zamyšleně hlavou.

"Nu a tak," ptal se král.

"Poručte, aby se vojsko dalo na pochod," naléhal starý maršál.

"Ano, ať se dá na pochod!" vykřikla královna.

"Když to všichni chcete, tak tedy kupředu," rozhodl se král.

V tom okamžiku podal lokaj královně lístek s tímto sdělením:

"Pro Boha živého, neukvapujte se, madam. Prosím, aby mi Vaše Veličenstvo povolilo audienci."

"To je jeho písmo," zašeptala královna.

Obrátila se k lokajovi.

"Je pan de Charny u mě?"

"Právě přijel celý zaprášený a myslím dokonce, že i od krve," odpověděl sluha.

"Okamžik, pánové," požádala královna pana de Besenvala a pana de Broglie. "Počkejte na mě, vrátím se."

A chvatně zamířila do svých komnat.

Král za ní ani neotočil hlavu.

28. Olivier de Charny

Když královna vstoupila do svého budoáru, našla tam pisatele lístku, který jí právě sluha donesl.

Hraběti de Charny bylo asi pětatřicet let, byl vysoké postavy a jeho obličej svědčil, o síle a rozhodnosti. Měl šedomodré oči, rovný nos a silnou bradu, to všechno dodávalo jeho zjevu cosi vojáckého, velitelského. Ten dojem ještě zvyšovala elegantní uniforma poručíka tělesné stráže.

Poručíkovy ruce v potrhaných a pomačkaných batistových manžetách se ještě chvěly. Kord měl hrabě zkroucený, takže špatně zapadal do pochvy.

Než královna vešla, přecházel mladý muž v horečném vzrušení po komnatě.

Marie Antoinetta šla přímo k němu.

"Pane de Charny," vykřikla, "pane de Charny, to jsem ráda, že jste tady!"

Když viděla, že hrabě, kterého tak přátelsky oslovila, se obřadně uklání, pokynula komorné, aby se vzdálila a zavřela za sebou dveře.

Sotva se dveře zavřely, chopila královna pana de Charny prudce za ruku.

"Hrabě," vykřikla, "proč jste přijel?"

"Protože jsem se domníval, že přijít je v této chvíli má povinnost," odpověděl hrabě.

"Nikoli, Vaší povinnosti bylo vyhýbat se Versailles. Vaší povinností bylo udělat, na čem jsme se dohodli. Měl jste mě poslechnout. Měl jste to udělat jako všichni moji přátelé, kteří mají strach z mého neštěstí. Vaší povinností bylo nesdílet se mnou můj osud. Vaší povinností je se mi vyhýbat."

"Vyhýbat se vám!" zvolal hrabě.

"Ano, vyhýbat."

"Vám se snad někdo vyhýbá, madam?"

"Vyhýbají se mi všichni, kdo jsou rozumní."

"Já myslím, že jsem velmi rozumný, madam, a právě proto jsem přijel do Versailles."

"A odkud jedete?"

"Z Paříže."

"Ze vzbouřené Paříže?"

"Z rozvášněné, opilé, zkrvavené Paříže."

Královna si zakryla tvář rukama.

"Ach," vydechla, "nikdo mi nepřinese dobrou zprávu, ani vy."

"Madam, za těchto okolností žádejte od svých poslů jen jednu věc: pravdu."

"A vy mně řeknete pravdu?"

"Jako vždy, madam."

"Jste počestná duše, pane, statečné srdce."

"Jsem váš věrný poddaný, madam, toť vše."

"Ach, hrabě, o tomhle mi nemluvte. Objevil jste se ve chvíli, kdy mi puká srdce. Poprvé v životě přicházejí mi dnes moji přátelé s pravdou, kterou jste mi vždycky říkal. Opravdu, hrabě, snad už nebylo možno tu pravdu tajit. Objevila se najednou všude. Na rudém nebi, ve vzduchu, který je plný zlověstných znamení, na tvářích dvořanů, kteří najednou zvážněli a zbledli. Ne, ne, hrabě, poprvé v životě mi raději neříkejte pravdu."

Hrabě se na královnu vážně zadíval.

"Ach ano," usmála se smutně královna, "vy mě znáte, víte, že jsem statečná, a proto se divíte, viďte. Oh, připravím vám ještě další překvapení. Uvidíte."

Pan de Charny se na ni podíval nechápavě.

"Uvidíte hned," řekla královna s nervózním úsměvem.

"Vaše Veličenstvo trpí," otázal se hrabě.

"Ne, ne, milý příteli, sedněte si ke mně a už ani slovo o té strašné politice... Snažte se, abych na ni zapomněla."

Hrabě poslechl se smutným úsměvem.

Marie Antoinetta mu položila ruku na čelo.

"Máte horké čelo," poznamenala.

"Ano, mám v hlavě sopku."

"A ledové ruce."

A vzala ruku hraběte do svých dlaní.

"Mého srdce se dotkl chlad smrti."

"Ubohý Oliviere! Už jsem vám to řekla, zapomeňme na tyhle věci! Už nejsem královna. Už nejsem v nebezpečí. Už ke mně nikdo necítí nenávist. Říkám vám, už nejsem královna. Jsem už jen žena. Co pro mě znamená celý svět? Jediné milující srdce by mi stačilo!"

Hrabě klesl před královnou na kolena a zlíbal jí nohy s úctou, jakou prokazovali staří Egypťané bohyni Isidě.

"Ach, hrabě, můj jediný příteli," povzdechla si královna, pokoušejíc se ho zvednout, "víte, co mně udělala vévodkyně Diana?"

"Odjíždí za hranice," odpověděl Charny bez váhání.

"Uhodl jste," zvolala Marie Antoinetta. "Uhodl. Panebože, cožpak to lze tak snadno uhodnout?"

"V této chvíli ano, madam," odpověděl hrabě. "V této chvíli si lze představit všecko."

"Ale proč tedy neodjíždíte vy a vaše rodina, když je to tak samozřejmé?" zvolala královna.

"Já, madam, neodjedu, protože jsem hluboce oddán Vašemu Veličenstvu a protože jsem slíbil, nikoli vám, madam, ale sám sobě, že vás neopustím ani na okamžik v bouři, která se strhne. Moji bratři neodjedou, protože se budou řídit mým příkladem. Konečně paní de Charny neodjede, protože Vaše Veličenstvo, aspoň jak věřím, upřímně miluje."

"Ano, Andrée je vznešená duše," odpověděla královna poněkud chladně.

"Proto také neopustí Versailles," dodal pan de Charny.

"Budu vás mít tedy pořád u sebe," pokračovala královna ledovým tónem, z něhož bylo jasně znát žárlivost.

"Vaše Veličenstvo mě prokázalo tu čest a jmenovalo mě poručíkem tělesné gardy," podotkl hrabě de Charny. "Mé místo je ve Versailles. Nebyl bych nikdy opustil toto místo, kdyby mě bylo Vaše Veličenstvo neposlalo do Tuilerií. Je to nutné vyhnanství, řekla mi královna, a já jsem šel do vyhnanství. Do toho všeho, Vaše Veličenstvo to ví, nepromluvila hraběnka de Charny jediné slovo, nebyla tázána o radu a také si nestěžovala."

"To je pravda," odpověděla královna pořád tak ledově.

"Dnes si myslím," pokračoval hrabě neohroženě, "že moje místo není už v Tuileriích, ale ve Versailles. Snad mi královna odpustí, porušil jsem příkaz, vybral jsem si sám své místo a jsem zde. Ať má paní de Charny nebo nemá strach z událostí, které přijdou, ať odjede nebo zůstane zde, já zůstanu u královny... Ledaže by královna zlomila můj kord: v tom případě, když už nebudu mít právo bít se a zemřít za ni v jejích pokojích ve Versailles, budu se bít a nechám se zabít před branou, na ulici."

Mladý muž pronesl těch několik vět tak upřímně, tak vřele, že královnu okamžitě přešla všechna pýcha, za kterou ostatně skrývala spíš lidský nežli královský cit.

"Hrabě," vydechla, "neříkejte to, proboha, neříkejte, že za mě umřete, protože vím, že vy vždycky uděláte, co říkáte."

"Ach, naopak, budu to říkat pořád a pořád," vykřikl pan de Charny. "Budu to říkat každému a kdekoli. Budu to říkat a udělám to, protože nadešel čas, kdy budou muset zemřít všichni, kdo milovali své krále."

"Hrabě, hrabě, kde se ve vás vzala ta strašná předtucha?"

"Ach, madam," odpověděl Charny, "v době oné osudné americké války jsem byl i já, tak jako mnoho jiných, stržen horečkou nezávislosti. Také já jsem se chtěl činně účastnit boje za osvobození otroků, jak se tomu tenkrát říkalo, a vstoupil jsem do zednářské Lóže. Vstoupil jsem do té tajné společnosti spolu s Laffayetem, Lamethem a jinými. Víte, co si vytkla tato společnost za cíl, madam? Povalit všechny trůny. Víte, jaké má heslo? Tři písmena: LPD."

"A co znamenají ta tři písmena?"

"Lilia pedibus destrue. Pošlapejte lilie."

"A co vy jste udělal?"

"Čestně jsem odtamtud vystoupil. Ale za jednoho muže, který vystoupí z lóže, hlásí se dvacet jiných. Co se děje dnes, madam, je jen úvod k velkému dramatu, které se v tichu a ve stínu noci připravuje už dvacet let. V čele tohoto spiknutí stojí muži, kteří dnes hýbají Paříží, vládnou na radnici, sedí v Palais-Royal, muži, kteří dobyli Bastilu. Poznal jsem mezi nimi tváře svých bývalých bratří. Neklamte se, madam, všechny ty nešťastné události, které se v těchto dnech přihodily, nejsou dílem náhody. Je to dávno připravovaná vzpoura."

"Opravdu, opravdu, příteli?" vykřikla královna a propukla v pláč.

"Neplačte, madam, a snažte se to pochopit," naléhal hrabě.

"Pochopit?" lomila Marie Antoinetta rukama. "Jak mám já, královna, paní pětadvaceti miliónů lidí, jak mám já pochopit, když se těch pětadvacet miliónů poddaných, kteří jsou tu, aby mě poslouchali, vzbouří a začnou pobíjet mé přátele? Ne, něco takového nikdy nepochopím!"

"A přece je nutno, abyste to pochopila, madam. Pro ty poddané, pro lidi, kteří, jak vy říkáte, jsou tu, aby vás poslouchali, jste se totiž stala nepřítelkyní v okamžiku, kdy se jim přestala líbit ta poslušnost. A protože ještě nemají dost síly, aby zhltli vás, i když si na vás už brousí zuby, požírají zatím vaše přátele, které nenávidí ještě víc než vás."

"A vy snad ještě řeknete, že mají pravdu, pane filosofe," zvolala královna s planoucíma očima.

"Bohužel, mají pravdu, madam," odpověděl hrabě mírným a vroucím hlasem. "Když se totiž projíždím po bulvárech se svými krásnými anglickými koňmi, v šatě pošitém zlatem a se svými sluhy, kteří mají na livreji víc stříbra, než by potřebovaly k živobytí tři rodiny, váš lid, to jest těch pětadvacet miliónů lidí, se ptá, čím jsem jim prospěšný já, člověk jako oni."

"Sloužíte jim tímto kordem, hrabě," zvolala královna a uchopila jílec důstojníkova meče, "sloužíte jim tímto kordem, kterým váš otec hrdinsky bojoval u Fontenoy, váš děd u Steinquerke, váš praděd u Lens a Rocroy, vaši předkové u Ivry, Marignanu a Azincourtu. Šlechta slouží lidu, protože za něj vede války. Válkou, za cenu své krve, získala šlechta zlato, kterým je pošit její šat, stříbro, jež zdobí livrej jejích sluhů. Neptejte se, Oliviere, čím sloužíte lidu vy, jenž tak statečně tříláte meč, který vám odkázali vaši předkové."

"Madam, madam," zavrtěl hrabě hlavou, "nemluvme tolik o šlechtické krvi. Také lid má krev v žilách. Jděte se podívat na krev, která tekla na náměstí před Bastilou. Běžte spočítat mrtvé na zrudlém dláždění a uvědomte si, že jejich srdce, která již nebijí, byla v den, kdy proti ním zahřměla vaše děla, stejně ušlechtilá jako srdce kteréhokoliv šlechtice. Třímali v neobratných rukou zbraň, které ještě nepřivykli, ale zpívali si ti muži v dešti kulí, a to ani naši nejstatečnější granátníci vždycky nesvedou. Ach, madam, ach, má královno, nedívejte se na mě, prosím vás, tak hněvivě. Kdo to je granátník? Je to modrý kabát navlečený na srdce, o jakém jsem mluvil před chvílí. Co záleží na tom, zda je to srdce oblečeno v modré sukno nebo v cáry! Přišel čas, kdy si to musíme uvědomit: nemáte už, madam, ve Francii pětadvacet miliónů otroků. Nemáte už pětadvacet miliónů poddaných, nemáte ani pětadvacet miliónů občanů, máte tu pětadvacet miliónů vojáků."

"Kteří budou bojovat proti mně, hrabě?"

"Ano, proti vám, protože bojují za svobodu a mezi nimi a svobodou stojíte vy."

Po těchto slovech nastalo dlouhé ticho. Královna je první přerušila.

"Vidíte, prosila jsem vás, abyste mi neříkal pravdu, a teď jste mi ji přece jen řekl."

"Bohužel, madam," odpověděl Charny, "kdybych tu pravdu odíval do sebeuctivějšího, sebeoddanějšího hávu, ta pravda je tady, nezbavíte se ji, kdybyste dělala cokoli. Zavírejte před ní oči, snažte se spát, abyste na ni zapomněla, ta pravda usedne na pelest vaší postele, bude vás pronásledovat ve snu jako přízrak a bude první, co uvidíte, jakmile se probudíte."

"Ach, hrabě," odpověděla pyšně královna, "znám spánek, v němž mě vaše pravda nebude rušit."

"Tohoto spánku, madam," pokrčil rameny Olivier, "se bojím právě tak málo jako Vaše Veličenstvo a snad po něm právě tak toužím."

"Ach," zvolala královna zoufale, "je to tedy podle vašeho mínění naše jediné útočiště?"

"Ano, neukvapujme se však, madam, a nechtějme rychleji kupředu než naši nepřátelé, protože takové bouřlivé dny, jakým jdeme vstříc, nemohou stejně skončit jinak než únavou a věčným spánkem."

A nové ticho, ještě pochmurnější než před chvílí, spočinulo jako těžký mrak na hraběti a na královně.

Seděli bok po boku, dotýkali se jeden druhého, a přece mezi nimi byla obrovská propast. Dělily je myšlenky, jež je unášely k budoucnosti, kterou si představoval každý z nich jinak.

Královna se první ozvala; vrátila se k tomu, co jí nejvíce leželo na srdci. Pohlédla upřeně na hraběte:

"Poslyšte, pane, ještě poslední slovo o nás dvou, ale... Řekněte mi všechno, všechno, rozumíte?"

"Poslouchám, madam."

"Vy mi přísaháte, že jste sem přišel jenom kvůli mně?"

"Nepochybujte o tom, madam."

"Přísaháte, že vám nepsala paní de Charny?"

"Paní de Charny?"

"Poslyšte, vím, že chtěla odjet. Vím, že měla něco v úmyslu... Přísahejte mi, hrabě, že jste se nevrátil kvůli ní."

V tom okamžiku kdosi zaklepal, či spíše zaškrábal na dveře.

"Vstupte," vybídla ho královna.

Objevila se komorná. Ohlásila:

"Madam, král povečeřel."

Hrabě se podíval na Marii Antoinettu s údivem.

Marie Antoinetta pokrčila rameny.

"Co je na tom divného? Nemá snad král večeřet?"

Olivier se zamračil.

"Řekněte králi," přikázala komorné nevzrušeně královna, "že přijímám zprávy z Paříže a že mu je přijdu sdělit, až je vyslechnu."

Potom se otočila k Charnymu:

"Pokračujme; když se král navečeřel, musí trávit."

Toto krátké přerušení jenom poněkud prodloužilo spád rozhovoru, nepotlačilo však nijak žárlivost, která v té chvíli Marií Antoinettou zmítala, a to dokonce v dvojím směru. Byla žárlivá z lásky jako žena, žárlivá na svou moc jako královna.

Plynulo z toho, že rozmluva, která se zdánlivě chýlila ke konci, byla jen na okamžik potlačena a co chvíli vzplane ještě vášnivěji znovu. Tak jako je tomu v bitvách, kdy po prvních přestřelkách a prvních šarvátkách, které nahodile vzplanou tu a tam, nastoupí celá armáda k rozhodujícímu útoku.

Hrabě byl v hloubi srdce stejně netrpělivý jako královna, aby vyhrotil rozmluvu v tomto směru. Sotva se tedy zavřely za komornou dveře, první se ujal slova.

"Ptala jste se mě, madam, zda jsem se snad nevrátil kvůli paní de Charny. Zapomnělo snad Vaše Veličenstvo na naše

vzájemné závazky, zapomnělo snad na to, že jsem člověk, který drží slovo?"

"Ano," sklopila hlavu královna, "pamatuji se, k čemu jsme se vzájemně zavázali, vím, že jste čestný muž, který přísahal, že všechno obětuje pro mé štěstí, ale právě tato přísaha mě ničí. Vždyť jste se neobětoval jen sám, obětoval jste mému štěstí krásnou a ušlechtilou ženu... A to je o zločin víc."

"Ach, madam, teď zveličujete a přeháníte. Přiznejte si jen, že jsem dodržel slovo jako čestný muž."

"Máte pravdu, jsem pošetilá. Promiňte mi."

"Neříkejte zločin něčemu, co bylo dílem náhody a nezbytnosti. Trpěli jsme oba tím sňatkem, který jedině mohl zachránit královninu čest. Teď nezbývá, než to manželství trpělivě snášet, a já je snáším už čtyři roky."

"Ano, ano," zvolala královna, "myslíte si však, že nevidím vaši bolest, že nechápu váš smutek, že jsem si nepovšimla žalu, který se skrývá pod povinnou úctou? Myslíte, že to všechno nevidím?"

"Madam," uklonil se hrabě, "kdybych trpěl sebevíc a kdybych působil sebevětší utrpení, zdvojnásobil bych svůj zármutek a žal, neváhal bych i nadále rmoutit své okolí, protože jsem si jist, že nikdy nemohu vykonat všechno, čím jsem vám povinen."

Královna vztáhla k hraběti ruce. Ve všem, co říkal ten mladý muž, byla neodolatelná moc, která vždycky prýští z upřímného a vřelého srdce.

"Čekám na vaše rozkazy, madam," ozval se znovu pan de Charny, "a zapřísahám vás, rozkazujte bez obav."

"Ach ano, ano, vím všechno a křivdím vám. Odpusťte mi, nehněvejte se na mě. Jestliže však máte kdesi v koutku srdce skrytý idol, k němuž se upínáte v myšlenkách, jestliže pro vás existuje kdesi v koutku světa zbožňovaná žena... bojím se vyslovit její jméno..., nezapomínejte proto ještě, že před lidmi je vaší chotí, a nejenom před lidmi, ale ovšem také pro vás, mladá a krásná, žena, kterou obklopujete všemožnou péčí a oddaností. Ta žena se opírá o vaše rámě a tím, že se opírá o vaše rámě, opírá se zároveň i o vaše srdce."

Olivier svraštil čelo a čisté rysy jeho tváře se na okamžik zachmuřily.

"Co si přejete, madam?" ozval se zasmušile. "Snad aby hraběnka de Charny nežila v mé blízkostí? Mlčíte. Uhodl jsem tedy. Nuže, jsem hotov uposlechnout vašeho rozkazu. Je však, jak víte, sama na světě. Je sirotek. Její otec, baron de Taverney, naštěstí zemřel, aby se jako opravdový šlechtic ze staré doby nemusel dočkat toho, co se děje za našich časů. Její bratr, Maison-Rouge, se objeví nanejvýš jednou do roka, obejme svou sestru, přijde se poklonit Vašemu Veličenstvu a znovu zmizí, nikdo neví kam."

"Ano, to všechno vím."

"Uvažte, madam, že hraběnka de Charny, kdyby mě Bůh povolal k sobě, by se klidně mohla vrátit k svému dívčímu jménu a ani nejčistší anděl v nejhlubším snu by ji nemohl překvapit při myšlence na muže."

"Ano, ano," řekla královna, "dobře vím, že vaše Andrée je anděl na zemi, vím, jak si zasluhuje lásky. Ale právě proto si myslím, že budoucnost náleží jí, zatímco mně uniká. Ach ne, ne, prosím vás, hrabě, už ani slovo o tom. Nemluvím s vámi jako královna, odpusťte mi. Zapomněla jsem na to, ale můžete se tomu divit...? V mé duši je hlas, který neustále zpívá o štěstí, o radosti, o lásce, vedle těch zlověstných hlasu, jejichž hrozivý šepot mluví jen o neštěstí, válce a smrti. Je to hlas mého mládí, které zůstalo daleko za mnou. Odpusťte mi, Charny, nebudu už mladá, nebudu se už smát; nebudu už milovat."

A ubohá žena si zakryla planoucí oči vyhublýma, jemnýma rukama, zpod nichž tu a tam skanula slza. Hrabě znovu klesl na kolena. "Pro živého Boha, madam, poručte mi, abych vás opustil, abych uprchl, abych zemřel, jenom mě nenuťte, abych vás viděl plakat."

A sám neměl daleko do pláče.

"Nechme už toho," zvedla konečně Marie Antoinetta hlavu, a na tváři se jí objevil něžný a lítostivý úsměv.

"Nechme už toho, zapomeňme na to. Nebudu vás už rmoutit, nechám už všech těch pošetilostí. Panebože, jak je to divné, že žena je tak slabá ve chvíli, kdy .královna potřebuje tolik síly! Přijel jste z Paříže, viďte. Mluvme raději o tom. Říkal jste mi věci, které jsem už zapomněla. Ale bylo to velmi vážné, viďte, pane de Charny?"

"Ano, madam, je to vážné, opravdu velmi vážné. Jedu z Paříže a byl jsem tam svědkem zkázy království."

"Měla bych právo slyšet od vás něco vážnějšího, zdá se mi, že mluvíte trochu unáhleně, pane de Charny. Pouliční bouři, která měla úspěch, nazýváte hned zkázou království? Dobytí Bastily nazýváte, pane de Charny, pádem království? Zapomínáte, že Bastila stojí ve Francii teprve od čtrnáctého století a že královský majestát trvá na světě nějakých šest tisíc let."

"Byl bych nejšťastnější člověk na světě, madam," odpověděl hrabě, "kdybych místo těchhle smutných zpráv mohl Vaše Veličenstvo potěšit nejpříjemnějšími novinami. Bohužel, hudební nástroj vydává jen takové tóny, pro které byl určen."

"Hleďme, hleďme, teď asi já vám budu musit dodávat odvahy, ačkoliv jsem jen slabá žena. Chcete, abych vám otevřela oči?"

"Nepřál bych si nic lepšího."

"Tak tedy Pařížané se vzbouřili, viďte?"

"Ano."

"V jakém počtu?"

"Dvanáct z patnácti."

"Jak jste přišel k tomu číslu?"

"Velmi jednoduše. Lid tvoří dvanáct patnáctin celého národa. Dvě patnáctiny jsou šlechta, jedna patnáctina kněží."

"Počítáte přesně, hrabě, je vidět, že to máte v malíčku. Četl jste pana a paní Neckerovy?"

"Pana Neckera ano, madam."

"Takže to naše přísloví má pravdu," poznamenala vesele královna, "že totiž člověka zradí vždycky jen jeho lidé. Teď

vám já prozradím něco ze svých počtů. Chcete to slyšet?"

"Bude mi velkou cti, madam."

"Z těch dvanácti patnáctin připadá šest patnáctin na ženy, viďte?"

"Ano, Vaše Veličenstvo, ale..."

"Nepřerušujte mě. Řekli jsme, šest patnáctin žen, zbývá tedy ještě šest patnáctin. Řekněme, že z těch šesti budou dvě patnáctiny starců, nemocných nebo lidí úplně lhostejných. Je to mnoho?"

"Není."

"Zbývají čtyři patnáctiny, z nichž dvě bych si dovolila počítat k zbabělcům a lidem příliš vypočítavým, aby se do něčeho pletli. A to ještě lichotím francouzskému lidu. Ale pořád ještě zbývají dvě patnáctiny. Připustím s vámi, že to jsou lidé zuřiví, odhodlaní, stateční a dobří vojáci. Odhadněte tyto dvě patnáctiny pro Paříž, protože počítat s venkovem by snad nemělo smyslu, viďte. Vždyť jde jen o to, abychom dobyli zpět Paříž."

"Ano, madam, ale..."

"Máte pořád nějaké ale... Počkejte, odpovíte mi později."

"Ony dvě patnáctiny tedy," pokračovala královna, "odhaduji v Paříži na sto tisíc mužů. Souhlasíte?"

Tentokrát hrabě neodpověděl.

Královna pokračovala.

"Nuže, proti těmto sto tisícům mužů, špatně vyzbrojeným, neukázněným, nevycvičeným a plným nejistoty, protože v hloubi duše vědí, že dělají něco špatného, postavím padesát tisíc vojáků známých svou statečností v celé Evropě s důstojníky, jako jste vy, pane de Charny. A to ještě nechávám stranou onu svatou věc, kterou nazýváme božským právem, a konečně mé srdce, pane, které je snadné dojmout, ale nesnadné zlomit."

Hrabě pořád mlčel.

"Myslíte," naléhala královna, "že v takovém boji vydají dva muži z lidu víc než jeden můj voják?"

Charny mlčel.

"Mluvte, odpovězte. Myslíte si to?" zvolala královna netrpělivě.

"Madam," odpověděl konečně hrabě, "na bitevním poli by vašich padesát tisíc vojáků porazilo těch sto tisíc nevycvičených, neukázněných a špatně vyzbrojených mužů za půl hodiny."

"Mám tedy pravdu!" zvolala královna.

"Počkejte, není tomu tak, jak si myslíte. A především v Paříži není vzbouřenců sto tisíc, ale pět set tisíc."

"Pět set tisíc?"

"Ano, pět set tisíc. Zapomněla jste na ženy a na děti. Ach, odvážná a pyšná francouzská královno! Počítejte pařížské ženy, jako by to byli muži. Nedej Bůh, aby přišel den, kdy byste je musela počítat mezi ďábly."

"Co tím chcete říci, hrabě?"

"Víte, madam, jakou úlohu hraje v občanské válce žena? Nevíte. Nuže, povím vám to a uvidíte, že by to nebylo mnoho, kdybyste mohla postavit proti každé ženě dva vojáky."

"Vy jste blázínek, hrabě."

Charny se smutně usmál.

"Viděla jste je u Bastily?" otázal se, "v ohni, v dešti kulí, jak volaly do zbraně, hrozily pěstmi vašim vycvičeným a dobře vyzbrojeným Švýcarům, jak je proklínaly nad těly padlých hlasem, při němž div nevstávali mrtví z hrobu? Viděla jste je, jak vaří smůlu, vlekou děla, podávají bojujícím mužům dělové náboje a bojácně přitom rozněcují polibky? Víte, že přes padací most Bastily přešlo právě tolik mužů jako žen, a rozpadávají-li se v tuto chvíli zdi Bastily, že se drobí pod motykami žen? Ach, madam, musíte počítat i pařížské ženy, musíte počítat i děti, ty lijí koule, brousí šavle a shazují z šestého poschodí těžké dlaždicové kameny. Musíte počítat i starce, madam. U Bastily, madam, byli i starci. Víte, co dělali ti starci, které nechcete počítat? Stavěli se před mladé muže, ti opírali své pušky o jejich ramena, takže koule vašich Švýcarů zabila vetchého starce, jehož tělo bylo hradbou, za níž se chránil silný muž. Počítejte starce, kteří po tři století vypravují svým dětem o potupách, kterým byly vydány všanc jejich matky, o tom, jakou škodu nadělala na polích panská zvěř, o otroctví celých generací sklánějících šíji pod tíhou feudálních výsad. V téhle chvíli se chápou jejich synové kopí, pušek, seker, všeho, co jim padne do ruky, a jdou do boje vyzbrojeni proklínáním starců, tak jako je dělo vyzbrojeno prachem a železem. V tomto okamžiku křičí v Paříži všichni, muži, ženy, starci, děti, po volnosti, po svobodě. Musíte počítat všecky, kdo křičí, madam, v Paříži to je osm set tisíc duší."

"Xerxovu armádu porazilo tři sta Sparťanů, pane de Charny."

"Ano, ale dnes je těch Sparťanů osm set tisíc, madam, a Xerxova armáda, to je těch vašich padesát tisíc vojáků."

Královna se zvedla se zaťatými pěstmi a s tváří zrudlou hanbou a hněvem.

"Ať se pode mnou skácí trůn, ať mě těch vašich pět set tisíc Pařížanů roztrhá na kusy, ale ať takhle nemluví pan de Charny, člověk, o kterém jsem si myslela, že je mým přítelem!"

"Mluvím-li s vámi takto, madam, je to jen proto, že hrabě de Charny nemá v žilách jedinou kapku krve, za kterou by se jeho předci museli stydět a kterou by nebyl ochoten pro vás prolít každým okamžikem."

"Táhněme tedy spolu na Paříž a zemřeme společně!"

"Beze cti a bez užitku," pokrčil rameny hrabě, "aniž vůbec budeme moci bojovat. Vůbec nezasáhneme do boje. Rozplyneme se jako Filištínští. Táhnout na Paříž! Víte, co se stane, jakmile vstoupíme do Paříže? Domy se na nás zhroutí a zavalí nás jako vlny Rudého moře vojska faraónova, po vás zůstane ve Francii jen jméno, které budou lidé proklínat, a vaše děti budou pobity jako mláďata vlčice."

"Jak tedy mám padnout, hrabě?" otázala se královna zvysoka. "Poučte mě o tom, prosím vás."

"Jako oběť, madam," odpověděl uctivě pan de Charny, "tak jako padá královna, s úsměvem a s odpuštěním těm, kteří jí zasadili smrtelnou ránu. Ach, kdybyste měla pět set tisíc mužů jako jsem já, řekl bych vám: Pojďme, vyrazíme

ještě této noci, vyrazíme ještě v tomhle okamžiku - a zítra byste už zase vládla v Tuileriích. Zítra byste už zase seděla na trůně."

"Ach," vykřikla královna, "vy si tedy zoufáte, muž, v něhož jsem skládala největší naději!"

"Já, madam, nemám už vůbec žádnou naději, protože celá Francie smýšlí jako Paříž, protože vaši armádu, i kdyby zvítězila v Paříži, by pohltil Lyon, Rouen, Lille, Strasbourg, Nantes a stovka ostatních dravých měst. Nuže odvahu, madam, odvahu a meč do pochvy."

"A proto tedy," usmála se smutně. královna, "jsem kolem sebe shromáždila tolik statečných lidé, proto jsem jim dodávala odvahu."

"Jste-li jiného mínění, madam, poručte jen a ještě této noci potáhneme na Paříž."

V té nabídce bylo tolik oddanosti, že královnu zachvátilo větší zděšení, než kdyby ji byl hrabě odmítl. Vrhla se celá zoufalá na pohovku a dlouho zápasila se svou hrdostí.

Konečně zvedla hlavu.

"Přejete si, hrabě, abych zůstala s rukama v klíně?"

"Mám tu čest doporučit to Vašemu Veličenstvu."

"Zařídím se podle vaší rady. Vraťte se."

"Rozhněval jsem vás snad, madam?" podíval se hrabě na královnu smutným pohledem plným nevýslovné lásky.

"Nerozhněval. Podejte mi ruku."

Hrabě se uklonil a podal královně ruku.

"Ale přece jen bych vás měla vyplísnit," pokusila se Marie Antoinetta o úsměv.

"A zač, madam?"

"Máte bratra v armádě a já se to dozvím jen náhodou."

"Nechápu."

"Dnes večer jeden mladý důstojník od Bercheniho husarů..."

"Ach, můj bratr Georges."

"Proč jste se mi nikdy nezmínil o tom mladém muži? Proč nemá vyšší hodnost v některém pluku?"

"Protože je ještě příliš mladý a nezkušený. Protože má ještě příliš brzy na velitelskou hodnost a protože konečně, ráčilo-li už Vaše Veličenstvo sklonit svůj pohled ke mně, který se jmenuji Charny, a poctít mě svým přátelstvím, není to ještě důvod, abych hleděl zaopatřit celou svou rodinu na úkor mnoha statečných šlechticů, kteří si toho víc zaslouží než moji bratři."

"Vy máte ještě jednoho bratra, hrabě?"

"Ano, madam, a je hotov umřít za Vaše Veličenstva tak jako oba jeho bratři."

"Nepotřebuje nic?"

"Nic, madam. Jsme tak šťastni, že máme nejen z čeho žít, ale i jmění, které můžeme kdykoli složit k nohám Vašeho Veličenstva."

Královna naslouchala hluboce dojata Charnyho slovům, hrabě nemohl odtrhnout oči od královnina půvabného a vznešeného zjevu. Vtom se z vedlejší místnosti ozvalo hlasité zasténání. Oba vyskočili. Královna spěchala ke dveřím, otevřela je a vykřikla. Na koberci ležela žena, svíjela se v křečích.

"Ach, hraběnka," pošeptala královna panu de Charny. "Jistě nás slyšela."

"Ne, ne, madam," odpověděl hrabě, "hraběnka by byla jistě Vaše Veličenstvo upozornila, že nás je slyšet."

Sklonil se k Andrée a vzal ji do náručí.

Královna stála opodál, chladná, bledá a chvěla se úzkostí.

29. Scéna ve třech

Andrée začínala přicházet k sobě. Nevěděla, kdo jí přispěl na pomoc, ale instinktivně cítila, že se o ni někdo stará.

Vzpřímila se a křečovitě se chytila neočekávané opory.

Ještě však nenabyla plně vědomí. Zůstala několik minut jako omámená, jako náměsíčná se potácela mezi spánkem a bděním.

Když vzkřísil její tělesné síly, snažil se pan de Charny probudit ji k plnému vědomí. Nijak se mu to však nechtělo dařit.

Konečně po dlouhé chvíli otevřela oči a utkvěla na něm nepřítomným pohledem. Nepoznala muže, který ji podpíral, zděšeně vykřikla a prudce ho odstrčila.

Po celou tu dobu se královna dívala jinam. jako žena by byla měla první přispěchat na pomoc, zdálo se však, že na to vůbec nemyslí.

Charny držel Andrée v silných pažích, přestože se vzpírala. Současně se však obrátil ke královně, stále tak chladné a nehybné:

"Promiňte, madam, jistě se přihodilo něco zcela neobyčejného. Paní de Charny neupadá tak snadno do mdlob, dnes poprvé ji vidím v bezvědomí."

"Jistě velmi trpí," pokývla královna, která se pořád nemohla zbavit myšlenky, že Andrée vyslechla celou rozmluvu.

"Určitě jí je velmi zle," odpověděl hrabě, "proto chci poprosit Vaše Veličenstvo o dovolení, abych ji směl nechat dovézt domů. Potřebuje, aby se jí komorné věnovaly."

"Udělejte to," souhlasila královna a natáhla ruku po zvonku.

Jakmile se však ozvalo zazvonění, Andrée znovu celá ztuhla a blouznivě vykřikla:

"Ach, Gilbert, Gilbert!"

Královna sebou při tom jméně trhla a udivený hrabě položil manželku na pohovku.

V tom okamžiku vstoupil sluha přivolaný zazvoněním.

"Ne, nic," pokynula mu královna, aby se vzdálil.

Když zůstali sami, královna a hrabě se na sebe zpytavě zadívali. Andrée znovu zavřela oči a zdálo se, že dostane nový záchvat.

Pan de Charny poklekl u pohovky a přidržoval ubohou ženu, aby nespadla.

"Gilbert," přemítala královna, "kdo se tak jmenuje?"

"Musíme se jí zeptat."

"Myslím, že ho znám," ozvala se Marie Antoinetta.

"Zdá se mi, že to jméno neslyším z hraběnčiných úst poprvé."

Ale jako by cítila, že v královnině vzpomínání může vězet nebezpečí, otevřela Andrée oči, vztáhla ruce k nebi a namáhavě se postavila.

První její pohled, tentokrát už při vědomí, padl na pana de Charny, poznala ho a oči ji zazářily.

Potom však, jako by tento bezděčný projev něhy byl nehodný její spartánské duše, odvrátila Andrée oči a spatřila královnu. Okamžitě se uklonila.

"Ach, panebože, co je vám, madam," zvolal pan de Charny, "tolik jste mě poděsila! Vždycky tak silná, vždycky tak statečná, jak jen se mohlo stát, že jste upadla do takového bezvědomí?"

"Pane," zajíkala se hraběnka, "v Paříži se dějí tak hrozné věci! Dnes se chvějí muži, není divu, že ženy omdlévají. Vždyť i vy jste opustil Paříž! Jak dobře jste udělal!"

"Panebože, hraběnko," zvolal Charny udiveně, "to jste se snad tak bála o mě?"

Andrée se ještě jednou podívala na manžela a na královnu, ale neodpověděla.

"Ale ovšem, hrabě, proč byste o tom pochyboval?" nadhodila Marie Antoinetta. "Hraběnka není královna. Má právo mít strach o svého muže."

Charny postřehl, kolik je v těch slovech žárlivosti.

"Ach, madam," uklonil se zdvořile, "jsem si jist, že hraběnka má větší strach o Vaše Veličenstvo než o mě."

"Ale řekněte nám konečně," otázala se Marie Antoinetta, "co se vlastně stalo, že jsme vás našli v bezvědomí v kabinetě, hraběnko?"

"Nedovedu to vysvětlit, madam. Sama to nevím. Ale vedeme již tři dny život plný únavy, hrůzy a rozčilení, a tak je docela přirozené, že z toho žena omdlí."

"To je pravda," přisvědčila královna, která postřehla, že Andrée nechce, aby na ni naléhali.

"Ale," pokračovala Andrée s podivným klidem, který ji nikdy neopouštěl, kdykoli byla opravdu paní své vůle, a který působil dosti tísnivě v této situaci, protože bylo znát, že hraběnka jen zakrývá své skutečné city, "ale Vaše Veličenstvo má oči celé zvlhlé."

Také tentokrát se hraběti zdálo, že se v Andréiných slovech ozval stejný ironický přízvuk, jaký před chvílí cítil ze slov královniných.

"Madam," řekl Andrée s mírnou přísností, na níž bylo znát, že takhle není zvyklý s hraběnkou mluvit, "není divu, že královna má oči plné slz. Královna miluje svůj lid a dnes teče krev jejího lidu."

"Naštěstí ušetřil Bůh vaší krve, pane," podotkla Andrée stále tak chladná a neproniknutelná.

"Bohudík, ale nejde o Její Veličenstvo, madam, nýbrž o vás. Vraťme se tedy k vám, královna to jistě dovolí."

Marie Antoinetta kývla hlavou na souhlas.

"Měla jste velký strach, viďte?"

"Já?"

"Hrozně jste trpěla, ne, nezapírejte to. Něco se vám stalo. Nevím co, ale musíte nám to říci."

"Nic se mi nepřihodilo, pane."

"Ublížil vám, snad někdo? Nějaký muž?"

Andrée zbledla.

"Nikdo mi neublížil, pane, jdu právě od krále."

"Přímo od krále?"

"Přímo od Jeho Veličenstva. Její Veličenstvo se může krále otázat."

"Je-li tomu tak," vmísila se Marie Antoinetta, "pak má hraběnka pravdu. Král ji má velmi rád a ví, že můj vztah k ní je příliš vřelý, abych ji nechala něčím zarmoutit."

"Vyslovila jste však jakési jméno," trval na své Charny.

"Něčí jméno?"

"Ano, když jste přicházela k vědomí."

Andrée se podívala na královnu, jako by u ni hledala pomoc.

Ale královna buď nepochopila, nebo nechtěla pochopit:

"Ano, vyslovila jste jméno Gilbert."

"Gilbert, já že jsem vyslovila to jméno?" vykřikla Andrée s takovou hrůzou, že hrabě byl víc poděšen jejím výkřikem než před chvílí jejími mdlobami.

"Ano," přisvědčil, "vyslovila jste to jméno."

"To je zvláštní," vrtěla Andrée pomalu hlavou.

Kupodivu však, jakmile vyslovila to jméno, nabyly její rysy tvrdosti a jenom její ústa se sotva postřehnutelně chvěla.

"Gilbert," opakovala, "nevím, kdo to je."

"Ano, Gilbert," přisvědčila královna. "Rozpomeňte se, milá Andrée."

"Ale, madam," obrátil se hrabě k Marii Antoinettě, "což je-li to opravdu jen náhoda a to jméno hraběnce nic neříká?"

"Ne, ne," zavrtěla hlavou Andrée, "říká mi něco. Je to jméno učence, vynikajícího lékaře, který právě přijel z Ameriky a stýkal se tam s panem de Lafayette."

"Nu a..." dotazoval se hrabě.

"Nic zvláštního," opakovala Andrée tak přirozeně, jak jen bylo možno, "neznám ho osobně, ale říká se, že je to velmi úctyhodný muž."

"Proč vás to tedy tak rozrušilo, drahá hraběnko?" podivila se královna.

"Rozrušilo? Cožpak jsem byla rozrušená?"

"Jistě, když jste pronesla jméno Gilbert, bylo to, jako by vás natahovali na skřipec."

"To je možné. Hle, co se mi stalo: V králově pracovně jsem se setkala s mužem, byl celý v černém, vypadal velmi přísně a mluvil o pochmurných a hrozných věcech. Vyprávěl velmi živě, jak byl zavražděn pan de Launay a pan de Flesselles. Vyděsilo mě to tak, že jsem upadla do mdlob, jak jste viděli. Možná že jsem tak bezděky vyslovila i jméno toho pana Gilberta."

"To je možné," opakoval pan de Charny, patrně se už nechtěl dál vyptávat. "Ale teď už je vám dobře, viďte?"

"Úplně."

"Pak vás tedy o něco poprosím, pane hrabě," ozvala se královna.

"Jsem k službám Vašemu Veličenstvu."

"Vyhledejte laskavě pány de Besenval, de Broglie a de Lambesc, vyřiďte jim, aby utábořili své pluky tam, kde právě stojí, a zítra v ministerské radě rozhodne král, co bude dál."

Hrabě se uklonil, ještě na odchodu však vrhl poslední pohled na Andrée.

Byl to pohled plný dojemné starostlivosti.

Neušel také královně.

"Hraběnko," otázala se, "nevrátíte se se mnou ke králi?"

"Ne, madam, ne," odmítla živě Andrée.

"Proč nechcete?"

"Prosím Vaše Veličenstvo, abych se směla vrátit domů. Vzrušení, které jsem prožila, bylo příliš veliké, a potřebuji si odpočinout."

"Poslyšte, hraběnko, buďte upřímná," ozvala se královna. "Měla jste nějaké nedorozumění s Jeho Veličenstvem?"

"Ach ne, madam, určitě ne."

"Jenom to povězte. Král není vždycky šetrný k mým přátelům."

"Král byl jako obyčejně ke mně plný laskavosti, ale..."

"Ale přesto vám bude milejší, když se s ním nesetkáte, viďte. Určitě za tím něco vězí, hrabě," poznamenala královna s předstíranou rozpustilostí.

V tom okamžiku upřela Andrée na královnu tak významný, tak prosebný pohled, že královna pochopila, že je čas ukončit tuhle drobnou válku.

"Věru, hraběnko, propusťme pana de Charny, aby mohl vykonat, co jsem mu uložila, a vy odjeďte domů, anebo zůstaňte zde, jak je vám milo."

"Děkuji, madam," uklonila se Andrée.

"Běžte už, pane de Charny," vybídla hraběte Maria Antoinetta, když zpozorovala, jak Andréina tvář zazářila vděčností.

Hrabě ten výraz nezpozoroval, nebo ho nechtěl zpozorovat. Vzal hraběnku za ruku a ujistil ji, jak je rád, že se zotavila.

Potom se s hlubokou úctou uklonil před královnou a zamířil ke dveřím.

Ale na odchodu si ještě s Marií Antoinettou vyměnil poslední pohled.

Královnin pohled říkal:

"Vraťte se brzo."

Pohled hraběte odpovídal:

"Jak nejdříve budu moci."

Andrée se sevřeným srdcem a zatajeným dechem sledovala každé hnutí svého manžela.

Zdálo se, že by chtěla zrychlit jeho pomalé obřadné kroky, jimiž se vzdaloval ke dveřím, a celou svou vůli upínala jen k tomu, aby manžel už byl pryč.

Jakmile se za ním dveře zavřely, všechny síly, jimiž se až dosud Andrée udržovala na nohou ve své těžké situaci, ji rázem opustily, zbledla, nohy jí vypověděly službu a klesla na nejbližší křeslo, marně se pokoušejíc královně omluvit za tento prohřešek proti etiketě.

Královna pospíšila ke krbu, uchopila lahvičku s voňavkou, nechala hraběnce přivonět. Andrée se tentokrát vzpamatovala takřka okamžitě, spíše však silou vůle než péčí, které se ji dostávalo z královniny ruky.

Vskutku bylo cosi zvláštního na vzájemném poměru obou těch žen. Zdálo se, že královna má hraběnku velmi ráda, Andrée měla královnu v hluboké úctě, a přesto v některých okamžicích to vypadalo, jako by proti sobě stály nikoli milující královna a oddaná služebnice, ale dvě sokyně.

Jak jsme už řekli, Andrée se silou vlastní vůle brzy opět vzpamatovala. Vstala, sklonila se uctivě ke královnině ruce a požádala: "Vaše Veličenstvo dovolilo, abych odjela domů..."

"Ano, ovšem, můžete si vždycky dělat, co chcete, hraběnko, to přece víte. Pro vás etiketa neplatí. Ale než odjedete, nechtěla byste se mi přece jen s něčím svěřit?"

"Já, madam?" podivila se Andrée.

"Samozřejmě vy."

"S čím bych se vám měla svěřit?"

"S tím panem Gilbertem, který na vás už pouhým zjevem udělal takový dojem."

Andrée sebou trhla, zavrtěla však jenom hlavou.

"V tom případě vás nebudu déle zdržovat, milá Andrée. Můžete jít."

A královna udělala krok k budoáru, který sousedil s komnatou.

Andrée se královně znovu velmi hluboce uklonila a zamířila ke dveřím.

Ale v okamžiku, kdy se už chystala otevřít, ozvaly se na chodbě kroky a zvenčí někdo sáhl na kliku.

Současně se ozval hlas Ludvíka XVI. Král cosi přikazoval komorníkovi.

"Král, madam!" vykřikla Andrée a udělala několik kroků nazpět.

"Nu ano, král," pokrčila rameny Marie Antoinetta.

"To z něho máte takový strach?"

"Proboha, madam," zvolala Andrée, "ať se teď nesetkám s králem, ať mě tu král nevidí, aspoň dnes večer ne! Zemřela bych studem!"

"Ale tak mi přece povězte..."

"Všechno, všechno vám řeknu, Vaše Veličenstvo, jenom mě proboha schovejte."

"Běžte do mého budoáru," pokynula Marie Antoinetta, "a počkejte tam, dokud král neodejde. Nedělejte si starosti, vaše zajetí nepotrvá dlouho. Král u mě nikdy dlouho nezůstane."

"Ach, díky, díky," zvolala hraběnka.

A vběhla do budoáru, právě když král otevřel dveře a objevil se na prahu komnaty.

1 Tyto tři portréty jsou ve Versailles.